
Arch. O.

(1)

אנסה

כלמן חטא מן שלום

לולו חכמו

אנסה הקולמוס בספר בן עמוס ודיקבו אצריך ורשע

ורשעבו אעמוס

اني يعقوب شلوم ... وقدس روحه

امرنا ... امر ... حسن

... كتب خطه ...

... البكري

القوقاني

שלום

שלום

ר אבגד

שלום

אנסה

ם קרשת

נ שלום

צ ציצחק

שלום

אני אני יצחק

אני יצחק

אבגד

סלום

אנסה הקולמוס

אבגד

זה הספר ספר מדע ואהבה

ש

אנסה הקולמוס

שעקגב קקעהקק עהצ

Jad Maimonida'

Pars prima. Heb

אבגד הוו חטי כלמן

שלום

זה הספר

שלום

אנס

חבג

זה הספר ספר מדע ואהבה

אבגד

[illegible]
[illegible]

بت

اصلح حفص خزر هننس طوب هكنيف فسرعر

ב

יהודה חריזי ז"ל

ספר כעץ שתול במי מדע ובין כי בו חפציו ומצאה כל דורש
ספרי גאונינו ואם רבו מאד המה ענפים לו והוא השורש

ולה איצא פי גאון למענ"ו ז"ל

לב משה יהודה כל חכם לב ולבי מעינו ינוס ויחשק
נביא חכמה שמו נקרא ולא קם נביא חכמה בישראל כמשה

וקאל רבי יוסף בן שמעון ראש הסדר ז"ל

נשיא האל שלחו אל למופת וכל רואיו מאד עליו תמהים
וחכמי הזמן עת מועצותיו מבינים פוחדים כולם ורוהים
סעיפיהם בתחתית ירוצון ומשה יעלה אל האלהים

קול לרבי חסדאי ז"ל אחבי

במדע אהבתך לזמנים ולנשים קדושתך סלאה
זרעים מעבודת קרבנותך תטהר מנקים בקנאה
שנים עשר רמזתיך לך והנך במשפטים ושופטים

יד משה

קול לרבי חסדאי

וקאל איצא ר' יוסף פי רבינו ז"ל

נפשות מכונים במשה רוב החכמים מקנאות
לבלי בראת איש כמותו נשבע יוי צבאות

ופי הכא אלספר מן עת"עיו לבעלהם

שמעני נפשי את מוסרו וקחי רוחי את מאמרי
ספר מדע הוא הראשון תשכילי בו אם תאזרי

לר' יצחק בן ערכן ז"ל

במדעך אהבת הזמנים ונשים קדושה פלאת נבונים
מזרעים בעבודתך הקרב וטהר מנזקים דין אמונים
בקניינים ומשפטים ושופטים והוא די לך וכולם לך נתונים

כמל

בישישים חכמה וארך ימים תבונה

ביטו פית משה אשר היא נאמרת

סלס [illegible] ראשו | עדי שמים

ישרו במעלותיו ואל תחמזו :

מ תפלו מנדו | למטה מיםד :

[illegible] תגע ראשו הכיתהיו [illegible]

עליון ונפ רגליו | בני מעריש :

והחבור הזה לתלמיד מבין הרבה עוסק בתורה לשמה כיוצ
וכלבה ששון מ' אלעזר ז"ל ולפי כך הרחיב פי' ולא היה [illegible]
ומדקדק במעשיו ובחכמתו [illegible] שנים [illegible]
[illegible] [illegible] וכן הלכו עם [illegible] זה התלמיד [illegible]
ועמוד לבורלו [illegible] זה החבור כולו [illegible]
לעולם לא יחכר ולא [illegible] ולא יזכה בו אדם אחד לעולם אלא
[illegible] ועומד לכל התלמידים [illegible]
לא לקרות בו תמיד [illegible] אלא [illegible]
[illegible] כל [illegible] ויהא [illegible]
[illegible] עד [illegible] ויחזירו [illegible]
[illegible]

בשם ייי אל עולם

אז לא אבוש
בהביטי אל כל מצותיך.

כל המצות שנתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנ' ואתנה לך את לוחות
האבן והתורה והמצוה תורה זו תורה שבכתב ומצוה זה פירושה וצונו
לעשות התורה על פי המצוה ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה.
כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו ונתן
ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד שנא' לקוח את ספר
התורה הזאת ושמתם אותו מצד ארון ברית יי' אלהיכם והיה שם בך לעד
והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים
וליהושע ולשאר כל ישראל שנ' את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו
תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו ומפני זה נקראת תורה
שבעל פה. אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה
משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים ואלעזר ופינחס ויהושע
שלשתן קבלו ממשה וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר
תורה שבעל פה וצוהו עליה וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה.
וזקנים רבים קבלו מיהושע וקבל עלי מן הזקנים ומפנחס ושמואל
קבל מעלי ובית דינו ודוד קבל משמואל ובית דינו ואחיה השילוני מיוצאי
מצרים היה ולוי היה ושמע ממשה והיה קטן בימי משה והוא קבל מדוד
ובית דינו. ואליהו קבל מאחיה השילוני ובית דינו ואלישע קבל
מאליהו ובית דינו ויהוידע הכהן קבל מאלישע ובית דינו וזכריהו קבל
מיהוידע ובית דינו והושע קבל מזכריה ובית דינו ועמוס קבל מהושע
ובית דינו וישעיהו קבל מעמוס ובית דינו ומיכה קבל מישעיה ובית דינו
ויואל קבל ממיכה ובית דינו ונחום קבל מיואל ובית דינו וחבקוק קבל
מנחום ובית דינו וצפניה קבל מחבקוק ובית דינו וירמיה קבל מצפניה
ובית דינו וברוך בן נריה קבל מירמיה ובית דינו ועזרא ובית דינו

קיבלו מברוך
ובית דינו

קיבלו מברוך
ובית דינו

ב[illegible] ירמיה ובית דינו ועזרא ובית דינו קבלו מברוך ובית
דינו ׃ בית דינו שלעזרא הם הנקראין אנשי כנסת הגדולה והם
חגי זכריה ומלאכי ודניאל חנניה מישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה
ומרדכי וזרובבל והרבה חכמים עמהם תשלום מאה ועשרים זקנים
האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מכלל המאה ועשרים
וקבל תורה שבעל פה מכולן והוא היה כהן גדול אחר עזרא ׃
אנטיגנס איש סוכו ובית דינו קבלו משמעון הצדיק ובית דינו ויוסף
בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ובית דינם קבלו מאנטיגנס
ובית דינו ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ובית דינם קבלו מיוסף ויוסף
ובית דינם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ובית דינם קבלו מיהושע
ונתאי ובית דינם שמעיה ואבטליון גרי הצדק ובית דינם קבלו מיהודה
ושמעון ובית דינם והלל ושמאי ובית דינם קבלו משמעיה ואבטליון ובית
דינם ורבן יוחנן בן זכאי ורבן שמעון בנו שלהלל קבלו מהלל ובית דינו ׃
׃ חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי והם גדולי החכמים
שקבלו ממנו ואילו הם ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור' שמעון
בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך ור' עקיבה בן יוסף קבל מר' אליעזר הגדול ויוסף
[illegible] גר צדק היה ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבה ו[illegible]
וקיבל ר' מאיר וחביריו מר' ישמעאל חביריו שלר' מאיר הם ר' יהודה ור'
יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' לעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן
עזאי ור' חנניה בן תרדיון ואלו קבלו חביריו שלר' עקיבה [illegible]
הגדול וחביריו שלר' עקיבה הם ר' טרפון רבו שלר' יוסי הגלילי ור' שמעון
בן אלעזר ור' יוחנן בן נורי ׃ רבן גמליאל הזקן קבל מהם [illegible]
אביו בנו שלהלל ורבן שמעון בנו קבל ממנו ורבן גמליאל בנו קבל ממנו
ורבן שמעון בנו קבל ממנו ר' יהודה הנשיא שבראו שמעון זה הוא הנקרא
רבינו הקדוש והוא קבל מאביו ומר' לעזר בן שמוע ומר' שמעון חבירו ׃

רבינו הקדוש חבר המשנה ומימות משה ועד רבינו הקדוש לא
חברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל פה אלא בכל דור ודור
ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון בשמועות
ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים .. וכן כל אחד ואחד
כותב לעצמו כפי כוחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע. ומדינים
ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה
אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהן בית דין הגדול וכן היה
הדבר תמיד עד רבינו הקדוש .. והוא קבץ כל השמועות וכל
הדינין וכל הביאורין והפירושין ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין
שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחבר מהכל ספר המשנה ושננו ברבים
ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכל מקום כדי שלא תשתכח
תורה שבעל פה מישראל .. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא
הניח הדבר כמות שהיה לפי שראה שהתלמידים מתמעטים והולכים
והצרות מתחדשות ובאות ומלכות הרשעה פושטת בעולם ומתגברת
וישראל מתגלגלים והולכים לקצוות חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם
כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו
המשנה ברבים .. ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו
של רבינו הקדוש וקבלו ממנו שמעון וגמליאל בניו ור' אפס ור' חנניה בן
חמא ור' חייא ורב ור' ינאי ובן קפרא ושמואל ור' יוחנן ור' הושעיה אלו הם
הגדולים שקבלו ממנו ועמהם אלפים ורבבות משאר החכמים ..
אף על פי שאלו אחד עשר קבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו ר' יוחנן קטן
היה ואחר כך היה תלמיד לר' ינאי וקבל ממנו תורה וכן רב קבל מר'
ינאי ושמואל קבל מר' חנניה בן חמא .. רב חיבר ספרא וספרי לבאר
ולהודיע עיקרי המשנה ור' חייא חיבר התוספתא לבאר ענייני המשנה
וכן ר' הושעיה ובן קפרא חברו ברייתות לבאר דברי המשנה ור' יוחנן חיבר

התלמוד הירושלמי בארץ ישראל אחר חרבן הבית בקרוב משלוש מאות שנה :
ומגדולי החכמים שקבלו מרב ומשמואל רב הונא ורב יהודה ורב
נחמן ורב כהנא ומגדולי החכמים שקבלו מר׳ יוחנן רבה בר בר חנה ור׳
אמי ור׳ אסי ורב דימי ורבין : ומכלל החכמים שקבלו מרב
הונא ומרב יהודה רבה ורב יוסף ומכלל החכמים שקבלו מרבה ורב
יוסף אביי ורבא ושניהם קבלו גם מרב נחמן ומכלל החכמים שקבלו
מרבא רב אשי ורבינא ומר בן רב אשי קבל מאביו ומרבינא :
ורבינא מרב אשי עד משה רבינו ארבעים איש ואלו הם רב אשי מרבא מרבה
מרב הונא מר׳ יוחנן ורב ושמואל מרבינו הקדוש מרבן שמעון אביו מרבן
גמליאל אביו מרבן שמעון אביו מהלל אביו ושמאי משמעיה ואבטליון
מיהודה ושמעון מיהושע ונתאי מיוסף ויוסף מאנטיגנס משמעון הצדיק
מעזרא מברוך מירמיה מצפניה מחבקוק מנחום מיואל ממיכה
מישעיה מעמוס מהושע מזכריה מיהוידע מאלישע מאליהו מאחיה
מדוד משמואל מעלי מפינחס מיהושע ממשה רבינו רבן שלכל ה׳
הנביאים מפי ה׳ אלהי ישראל : כל אלו החכמים הנזכרים הם
גדולי הדורות מהם ראשי ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם
מסנהדרי גדולה ועמהם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם
ועמהם : רבינא ורב אשי הם סוף חכמי תלמוד ורב אשי הוא
שחיבר התלמוד הבבלי בארץ שנער אחר שחיבר ר׳ יוחנן התלמוד הירושלמי
בכמו מאה שנה : וענין שני התלמודין הוא פירוש דברי ה׳
המשנה וביאור עמוקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות
רבינו הקדוש ועד חבור התלמוד ומשני התלמודין ומן התוספתא ומספרא
ומסיפרי ומן התוספתות מכולם יתבאר האסור והמותר והטמא והטהור
והחייב והפטור והכשר והפסול כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה
מסיני : גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים

שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירוש ושמרתם את
משמרתי שאמר עשו משמרת למשמרתי וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות
שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו בית דין שלאותו הדור לפי שא׳
שאסור לסור מהם שנא׳ לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ׃
וכן משפטים ודינין פלאים שלא קבלו אותן ממשה ודנו בהן
בית דין הגדול שלאותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן ופסקו אותן
הזקנים וגמרו שהדין כך הוא הכל חיבר רב אשי בתלמוד מימות משה
ועד ימיו ׃ וחיברו חכמי משנה חיבורין אחרים לפרש דברי
התורה ר׳ הושעיה תלמידו שלרבינו הקדוש חיבר ביאור ספר בראשית ור׳
ישמעאל פירש מאלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא וכן ר׳
עקיבה חיבר מכילתא וחכמים אחרים אחריהם חיברו מדרשות והכל
חובר קודם התלמוד הבבלי ׃ נמצא רבינא ורב אשי וחביריהם
סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה ושגזרו גזרות והתקינו
תקנות והנהיגו מנהגות ופשטו גזרותם ותקנותם ומנהגותם בכל ישר׳
בכל מקומות מושבותיהם ׃ ואחר בית דינו שלרב אשי שחבר
התלמוד בימי בנו ונגמרו נתפזרו ישר׳ בכל הארצות פזור יתר והגיעו
לקצוות ולאיים הרחוקים ורבת קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים
בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נתכנסו ישר׳ ללמוד בישיבותיהם
אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם ׃ לא מתקבצים יחידים
השרידים אשר יי׳ קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקים
בתורה ומ[illegible] בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט
היאך הוא ׃ וכל בית דין שעמד אחר התלמוד בכל מדינה
ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות לא פשטו
מעשיו בכל ישר׳ מפני רוחק מושבותיהם ושיבוש הדרכים והיות
בית דין שלאותה המדינה יחידי ובית דין הגדול שלשבעים בטל מכמה

4

שנים קודם חיבור התלמוד. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו ל
לנהוג במנהג מדינה אחרת ואין אומרין לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית
דין אחר במדינתו וכן אם למד אחד מן הגאונים שדרך המשפט כך הוא
ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד
אין שומעין לראשון לא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון:
ודברים הללו בדינים וגזרות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר
חיבור התלמוד אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי חייבין כל בית ישר' ללכת בהם
וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו ה
חכמים שבתלמוד ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל
וכל אותן הדברים שבתלמוד הסכימו עליהם כל ישר' ואותן החכמים
שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא הם
כל חכמי ישר' או רובן והם ששמעו הקבלה בעיקרי התורה כולה איש
מפי איש עד משה. כל החכמים שעמדו אחר חיבור התלמוד
ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים וכל אלו הגאונים
שעמדו בארץ ישר' ובארץ שנער וספרד ובצרפת למדו דרך התלמוד
והוציאו לאור תעלומותיו ובארו ענייניו לפי שדרך עמוקה דרכו עד למאד
ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון
היתה ברורה לכל בשנער בעת שחובר התלמוד אבל בשאר המקומות
וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה לשון עד שמלמדין אותו.
ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון שהיה בימיהם
לפרש להם דברים קשים שבתלמוד והם משיבים להם כפי חכמתם
ואותן השואלין מקבצין התשובות ועושין מהן ספרים להבין מהם.
גם חברו הגאונים שבכל דור ודור חיבורין לבאר התלמוד מהם
מי שפירש הלכות יחידות ומהם מי שפירש פרקים יחידים שנתקשו
בימיו ומהם מי שפירשו מסכתות וסדרים. ועוד חברו

הלכות פסוקות בענין האיסור והמותר והחייב והפטור בדברים שהשעה
צריכה להן כדי שיהיו קרובין למדע מי שאינו יכול לירד לעומקו של
תלמוד וזו היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישר' מיום שחובר התלמוד
ועד זמן זה שהוא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן ׃ ובזמן
הזה תקפו צרות יתירות ודחקה שעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו
ובינת נבונינו נסתתרה לפיכך אותן הפירושין והתשובות וההלכות שחברו
הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין ענייניהם
כראוי אלא מעט במספר ואין צריך לומר התלמוד עצמו הבבלי והירושלמי
וסיפרא וסיפרי והתוספתות שהן צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך
ואחר כך יודע מהן הדרך הנכוחה בדברים האסורין והמותרין ושאר דיני
תורה היאך היא ׃ ומפני זה נערתי חצני אני משה ביר' מימון
הספרדי ונ' ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים וראיתי
לחבר דברים המתבררים מכל אלו החבורין בענין האסור והמותר והטמא
והטהור עם שאר דיני תורה כולן בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה
שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פרוק ולא זה אומר בכה
וזה אומ' בכה אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר
יתבאר מכל אלו החבורין והפירושין הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד
עכשיו ׃ עד שיהיו כל הדינים גלוים לקטן ולגדול בדין כל מצוה
ומצוה ובדין כל הדברים שתקנו חכמים ונביאים כללו שלדבר כדי שלא
יהיה אדם [illegible] לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהיה חיבור
זה מקבץ [illegible] שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזרות
שנעשו מימות [illegible] רבינו ועד חיבור התלמוד וכמו שפירשו לנו הגאונים
בכל חיבוריהן שחי[illegible] אחר התלמוד לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה
תורה לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע
ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם ׃

וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות בכל ענין וענין ואחלק ההלכות
לפרקים שבאותו ענין וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו
סדורין על פה ׃ לו ההלכות שבכל ענין וענין יש מהם הלכות
שהן משפטי מצוה אחת בלבד והיא המצוה שיש בה דברי קבלה הרבה
והיא ענין בפני עצמו ויש מהם הלכות שהן כוללין משפטי מצות הרבה
עד שיהיו אותן המצות כולם בענין אחד מפני שחלוק חיבור זה הוא לפי
הענינים לא לפי מניין המצות כמו שיתבאר לקורא בו ׃ ומנין
מצות שלתורה שנצטוו לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות מהן
מצות עשה מאתים שמונה וארבעים סימן להם מניין
אבריו שלאדם ומהן מצות לא תעשה שלש מאות
חמש וששים סימן להן מניין ימות החמה ׃
בריך רחמנא דסייען ׃

מצות עשה

א. מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם
אלוה שנא' אנכי יי' ׃ ב' ליחדו שנ' יי' אלהינו יי' אחד ׃
ג' לאהבו שנ' ואהבת את יי' ׃ ד' ליראה ממנו שנ' את יי' אלהיך תירא ׃
ה' להתפלל לו שנ' ועבדתם את יי' אלהיכם עבודה זו היא תפלה ׃
ו' לדבקה בו שנ' ובו תדבק ׃ ז' להשבע בשמו שנ' ובשמו תשבע ׃
ח' להדמות בדרכיו הטובים והישרים שנ' והלכת בדרכיו ׃
ט' לקדש שמו שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ׃ י' לקרות את שמע פעמים
בכל יום שנ' ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך ׃
יא' ללמוד תורה וללמדה שנ' ושננתם לבניך ׃ יב' לקשור תפלין בראש
שנ' והיו לטוטפות בין עיניך ׃ יג' לקשור תפלין ביד שנ' וקשרתם
לאות על ידיך ׃ יד' לעשות ציצית שנ' ועשו להם ציצית ׃

טו׳ לקבוע מזוזה שנ׳ וכתבתם על מזוזות ׃ יו׳ להקהיל את העם לשמוע
תורה במוצאי שביעית שנא׳ הקהל את העם וגו׳
יז׳ לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו שנ׳ כתבו לכם את השירה הזאת ׃
יח׳ לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על האחד שלכל אדם עד שיהיה
לו שתי תורות שנ׳ וכתב לו את משנה התורה ׃ יט׳ לברך אחר המזון
שנ׳ ואכלת ושבעת וברכת ׃ כ׳ לבנות בית הבחירה שנ׳ ועשו לי מקדש ׃
כא׳ ליראה מבית זה שנ׳ ומקדשי תיראו ׃ כב׳ לשמור בית זה תמיד שנ׳
ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות ׃ כג׳ להיות הלוי עובד במקדש
שנ׳ ועבד הלוי הוא ׃ כד׳ לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנ׳
ורחצו אהרן ובניו ׃ כה׳ לערוך נרות במקדש שנ׳ יערך אותו אהרן
ובניו ׃ כו׳ לברך הכהנים את ישראל שנ׳ כה תברכו את בני ישראל ׃
כז׳ להסדיר לחם ולבונה לפני יי׳ בכל שבת שנא׳ ונתת על השלחן לחם פנים ׃
כח׳ להקטיר קטורת פעמים ביום שנ׳ והקטיר עליו אהרן קטרת סמים
כט׳ לערוך אש במזבח העולה תמיד שנ׳ אש תמיד תוקד על המזבח ׃
ל׳ להרים הדשן מעל המזבח בכל יום שנ׳ והרים את הדשן ׃
לא׳ לשלח טמאים ממחנה שכינה שהוא המקדש שנ׳ וישלחו מן המחנה כל צרוע
לב׳ לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנ׳ וקדשתו ׃
לג׳ להיות הכהנים לובשים לעבודה בגדי כהונה שנ׳ ועשית בגדי קדש כו׳.
לד׳ לשאת הארון על הכתף שנושאין אותו שנא׳ בכתף ישאו ׃
לה׳ למשוח [illegible] הנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנ׳ שמן משחת קדש יהיה זה
לו׳ להיות הכ[illegible] עובדין במקדש משמרות ובמועדים עובדין
כאחד שנא׳ וכי יבוא הלוי וכו׳ לבד ממכריו על האבות ׃
לז׳ להיות הכהנים [illegible] מאין לקרוביהם ומתאבלין עליהן כשאר ישראל
שהן מצווין להתאבל [illegible] על מיתיהן שנ׳ לה יטמא ׃ לח׳ להיות כהן
גדול נושא בתולה שנ׳ והוא אשה בבתוליה יקח ׃

לט׳ להקריב תמידין בכל יום שנ׳ שנים ליום עלה תמיד · מ׳ להקריב כהן
גדול מנחה בכל יום שנ׳ זה קרבן אהרן ובניו ׃ מא׳ להוסיף קרבן אחד
בכל שבת שנ׳ וביום השבת שני כבשים ׃ מב׳ להוסיף קרבן בכל ראש
חדש וחדש שנ׳ ובראשי חדשיכם תקריבו וכו׳ מג׳ להוסיף קרבן בחג הפסח
שנ׳ שבעת ימים תקריבו אשה ליי׳ · מד׳ להקריב מנחת העומר ממחרת
ראשון שלפסח עם כבש אחד שנ׳ והבאתם את עמר ראשית קצירכם ·
מה׳ להוסיף קרבן ביום עצרת שנ׳ וביום הבכורים וכול׳ והקרבתם עלה
לריח וכו׳ מו׳ להביא שתי הלחם עם הקרבנות הקריבין בגלל הלחם ביום
עצרת שנ׳ ממושבותיכם תביאו לחם תנופה והקרבתם על הלחם ·
מז׳ להוסיף קרבן בראש השנה שנ׳ ובחדש השביעי באחד לחדש ועשיתם וכול׳
מח׳ להוסיף קרבן ביום הצום שנ׳ ובעשור לחדש השביעי וכול׳ · מט׳ לעשות
עבודת היום ביום הצום שנ׳ בזאת יבא אהרן וכו׳ ומאת עדת וג׳ וכל
העבודה הכתובה בפרשת אחרי מות · נ׳ להוסיף קרבן בחג הסוכות שנ׳
והקרבתם עלה אשה · נא׳ להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת שיום זה
רגל בפני עצמו הוא שנ׳ וביום השמיני עצרת · נב׳ לחוג ברגלים שנ׳ שלש
רגלים תחג לי בשנה ׃ נג׳ להראות ברגלים שנ׳ שלש פעמים בשנה
נד׳ לשמוח ברגלים שנ׳ ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך · נה׳ לשחוט כבש
הפסח שנ׳ ושחטו אותו כל קהל עדת ישרא׳ · נו׳ לאכול בשר הפסח בליל חמשה
עשר שנ׳ ואכלו את הפסח [הבשר] בלילה הזה · נז׳ לעשות פסח שני שנ׳ בחדש השני
בארבעה עשר וכו׳ נח׳ לאכול פסח בו שנ׳ בו על מצות ומרורים יאכלוהו ·
נט׳ לתקוע בחצוצרות על הקרבנות ובשעת הצרות שנ׳ ותקעתם בחצוצרות
ס׳ להיות כל קרבנות בהמה מיום השמיני והלאה שנ׳ ומיום השמיני והלאה ·
סא׳ להיות קרבן כל בהמה תמים שנ׳ תמים יהיה לרצון וכול׳ · סב׳ למלוח
כל קרבן שנ׳ על כל קרבנך תקריב מלח · סג׳ מעשה העולה שנ׳ אם
עלה קרבנו וכול׳ ׃ סד׳ מעשה החטאת שנ׳ זאת תורת החטאת וכול׳

סה׳ מעשה האשם שנ׳ וזאת תורת האשם וכול׳ סו׳ מעשה זבח השלמים
שנ׳ וזאת תורת זבח השלמים .:. סז׳ מעשה המנחה שנ׳ ונפש כי תקריב
קרבן מנחה .:. סח׳ להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה שנ׳ ואם כל
עדת ישראל וכול׳ . סט׳ להקריב היחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא
תעשה שחייבין עליה כרת שנ׳ נפש כי תחטא בשגגה . ע׳ להקריב היחיד
קרבן אם נסתפק לו אם חטא בחטא שחייבין עליו חטאת או לא חטא . שנ׳
ולא ידע ואשם וכו׳ והביא את אשמו וזה הוא הנקרא אשם תלוי . עא׳ להקריב
השוגג במעילה או החוטא בגזלה או בשפחה חרופה או שכפר בפקדון ונשבע
קרבן אשם וזה הוא הנקרא אשם ודאי . עב׳ להקריב קרבן עולה ויורד
שנ׳ ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג . עג׳ להתודות לפני י״י מכל חטא שיעשה
האדם בשעת הקרבן ושלא בשעת הקרבן שנ׳ והתודו את חטאתם אשר עשו .
עד׳ להקריב הזב קרבן אחר שיטהר שנ׳ וכי יטהר הזב וכו׳ עה׳ להקריב
הזבה קרבן אחר שתטהר שנ׳ ואם טהרה מזובה . עו׳ להקריב היולדת
קרבן אחר שתטהר שנ׳ ובמלאת ימי טהרה וכו׳ עז׳ להקריב המצורע
קרבן אחר שיטהר שנ׳ וביום השמיני וכו׳ עח׳ לעשר הבהמה שנ׳ וכל
מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור וכו׳ . עט׳ לקדש בכור הבהמה הטהורה
ולהקריבו שנ׳ כל הבכור אשר וכו׳ פ׳ לפדות בכור אדם שנ׳ פדה תפדה
את בכור האדם וכו׳ פא׳ לפדות פטר חמור שנ׳ ופטר חמור תפדה בשה וכו׳
פב׳ לערוף פטר חמור שנ׳ ואם לא תפדה וערפתו . פג׳ להביא כל הקרבנות
שיש ע[illegible] בחובה או בנדבה ברגל ראשון שפגע בו שנ׳ ובאתה שמה
והבאתם שמ[illegible] פד׳ להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנ׳ ושם
תעשה כל אשר [illegible] מצוך . פה׳ להשתדל בהבאת הקרבנות מחוצה
לארץ לבית הבחיר[illegible]נ׳ רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת
מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי חוצה לארץ . פו׳ לפדות
קדשים בעלי מומין ו[illegible]ין באכילה שנ׳ רק בכל אות נפשך תזבח

ואכלת בשר מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו :
פז להיות התמורה קדש שנ' והיה הוא ותמורתו יהיה קדש · פח לאכול שירי
מנחות שנ' והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו : פט לאכול בשר חטאת ואשם
שנ' ואכלו אותם אשר כופר בהם וכו' · צ לשרוף בשר קדש שנ' והבשר אשר יגע שנטמא
בכל טמא לא יאכל באש ישרף · צא לשרוף נותר שנ' והנותר מבשר הזבח
ביום השלישי וכו' · צב לגדל הנזיר שערו שנ' גדל פרע שער ראשו · צג
לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו במלאת ימי נזרו או בתוך ימי נזרו אם
נטמא שנ' וכי ימות מת עליו וג' · צד לקיים אדם כל שהוציא בשפתיו מן
מקרבן או צדקה וכיוצא בהן שנ' מוצא שפתיך תשמר ועשית וכו' · צה
לדון בהפר נדרים בכל הדינין האמורין בפרשה · צו להיות כל נוגע בנבלה
טמא שנ' וכי ימות מן הבהמה וכו' · צז להיות שמונה שרצים מטמאין שנ'
וזה לכם הטמא וכו' · צח להיות האוכלין מתטמאין שנ' מכל האכל אשר
יאכל וכו' · צט להיות הנדה טמאה ומטמאה לאחרים · ק להיות היולדת
טמאה כנדה · קא להיות המצורע טמא ומטמא · קב להיות בגד מנוגע
טמא ומטמא · קג להיות בית מנוגע מטמא · קד להיות הזב מטמא ·
קה להיות שכבת זרע מטמאה · קו להיות זבה מטמאה · קז להיות
המת מטמא · קח להיות מי נדה מטמאין לאדם טהור ומטהרין מטומאת
מת בלבד וכל אלו הדינין שלטמאות אלו רוב משפט כל טומאה וטומאה
מהן מבואר בתורה שבכתב · קט להיות הטהרה מכל הטמאות בטבילה
במי מקוה שנ' ורחץ במים את כל בשרו כך למדו מפי השמועה שרחיצה
זו במים שכל גופו עולה בהן בבת אחת · קי להיות הטהרה מן הצרעת
בין צרעת אדם בין צרעת בית בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים
ומים חיים שנ' זאת תהיה תורת המצורע · קיא להיות המצורע מגלח
כל שערו שנ' והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וכו' · קיב להיות המצורע
ידוע לכל בדברים האמורים בו בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל

שפס יעטה וטמא טמא יקרא וכן שאר הטמאים צריכין להודיע את עצמן :
קי״ג לעשות פרה אדומה להיות אפרה מוכן שנ׳ והיתה לעדת וכו׳ קי״ד להיות
מעריך את[illegible] דמים המקטבין בפרשה שנ׳ איש כי יפליא נדר · קט״ו להיות
מעריך בה[illegible]מאה נותן דמיה שנ׳ והעמיד את הבהמה וכו׳ קי״ו להיות
מעריך בית[illegible] נותן כערך הכהן שנ׳ ואיש כי יקדיש וכו׳ קי״ז ליתן מקדיש שדה
ערכה האמור בתורה שנ׳ ואם משדה אחזתו וכו׳ קי״ח להוסיף המועל ואן
אוכל תרומה חומש על הקרן ולהחזירו שנ׳ ואת אשר חטא מן הקדש ישלם
וכו׳ קי״ט להיות נטע רבעי קדש שנ׳ יהיה כל פריו קדש הלולים · ק״כ להניח
פאה · קכ״א להניח לקט · קכ״ב להניח עומר השכחה · קכ״ג להניח עו׳
עוללות בכרם · קכ״ד להניח פרט הכרם לפי שבכל אלו נאמר לעני ולגר
תעזוב אותם וזו היא מצות עשה שלהם .׃ קכ״ה להביא בכורים לבית
הבחירה שנ׳ ראשית בכורי אדמתך וכו׳ קכ״ו להפריש תרומה גדולה
לכהן שנ׳ ראשית דגנך תירשך וכו׳ קכ״ז להפריש מעשר דגן ללוים · שנ׳
וכל מעשר הארץ מזרע הארץ וכו׳ קכ״ח להפריש מעשר שני להאכל
לבעליו בירושלם שנ׳ עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכו׳ מפני השמועה
למדו שזה הוא מעשר שני · קכ״ט להיות הלוים מפרישין מעשר מן המעשר
שלקחו מישר׳ ונותנין אותו לכהנים שנ׳ ואל הלוים תדבר וכו׳ ק״ל להפריש
מעשר עני תחת מעשר שני בשלישית ובששית בשבוע שנ׳ מקצה שלש
שנים תוציא את כל מעשר וכו׳ קל״א להתודות וידוי מעשר שנ׳ ואמרת לפני
יי׳ אלהיך [illegible]תי וכו׳ קל״ב לקרות על הבכורים שנ׳ וענית ואמרת לפני
יי׳ אלהיך וכו׳ [illegible] הפריש חלה לכה׳ שנ׳ ראשית עריסותיכם חלה תרימו וכו׳
קל״ד להשמי[illegible] שנ׳ והשביעית תשמטנה ונטשתה · קל״ה לשבות
מעבודת הארץ [illegible]ריש ובקציר תשבות וכו׳ קל״ו לקדש שנת יובל
בשביתה כשמטה שנ׳ וקדשתם את שנת החמשים · קל״ז לתקוע בשופר
בשנת יובל שנ׳ והעברת שופר תרועה · קל״ח ליתן גאולה לארץ בשנת

ויובל שנ׳ ובכל ארץ אחזתכם · קל״ט להיות גאלת בתי ערי חומה עד שנה שנ׳
ואיש כי ימכר בית וכו׳ קמ״ למנות שני יובל שנים ושמטים שנ׳ וספרת לך שבע
שבתות שנים וכו׳ קמ״א להשמיט כספים בשביעית שנ׳ שמוט כל בעל משה
ידו · קמ״ב לנגוש לנכרי שנ׳ את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך וכו׳
קמ״ג ליתן מן הבהמה לכהן הזרוע והלחיים והקבה שנ׳ ונתן לכהן וכו׳
קמ״ד ליתן ראשית הגז לכהן שנ׳ וראשית גז צאנך תתן לו · קמ״ה לדון בדיני
חרמים מהם לה׳ ומהם לכהן שנ׳ אך כל חרם וכו׳ קמ״ו לשחוט בהמה
חיה ועוף ואחר כך יאכל בשרן שנ׳ וזבחת מבקרך וכו׳ קמ״ז לכסות דם
חיה ועוף שנ׳ ושפך את דמו וכסהו בעפר · קמ״ח לשלח הקן שנ׳ שלח
תשלח את האם ואת הבנים תקח לך וכו׳ קמ״ט לבדוק בסימני בהמה
שנ׳ זאת החיה אשר תאכלו מכל וכו׳ ק״נ לבדוק בסימני העוף עד שיבדיל
בין טמא שבו לטהור שבו שנ׳ כל צפור טהורה תאכלו · קנ״א לבדוק בסימני
חגבים לידע טהור מן הטמא שנ׳ אשר לו כר׳ וכו׳ קנ״ב לבדוק בסימני
דגים שנ׳ את זה תאכלו מכל אשר במים וכו׳ קנ״ג לקדש חדשים ולחשוב
שנים וחדשים בבית דין בלבד שנ׳ החדש הזה לכם ראש חדשים · קנ״ד
לשבות בשבת שנ׳ וביום השביעי תשבות · קנ״ה לקדש שבת שנ׳ זכור את
יום השבת לקדשו · קנ״ו לבער חמץ שנ׳ ביום הראשון תשביתו שאור
מבתיכם · קנ״ז לספר ביציאת מצרים בלילה הראשון שלחג המצות שנ׳
והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו׳ קנ״ח לאכל מצה בליל זה שנ׳ בערב
תאכלו מצות · קנ״ט לשבות בראשון שלפסח שנ׳ ביום הראשון מקרא
קדש · קס׳ לשבות בשביעי בו שנ׳ וביום השביעי מקרא קדש · קס״א
לספר מקצירת · יום העומר תשעה וארבעים יום שנ׳ וספרתם לכם
קס״ב לשבות ביום חמשים שנ׳ וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש ·
קס״ג לשבות בראשון שלחדש השביעי שנ׳ באחד לחדש יהיה לכם שבתון ·
קס״ד להתענות בעשירי בו שנ׳ בעשור לחדש תענו את נפשותיכם · קס״ה

לשבות ביום הצום שנ' שבת שבתון הוא לכם · קס"ו לשבות בראשון של
הסוכות ש' [illegible] יום הראשון מקרא קדש · קס"ז לשבות בשמיני שלחג שנ' וביום
השמיני מקרא קדש · קס"ח לישב בסוכה שבעת ימים שנ' בסוכות תשבו
שבעת ימים · קס"ט ליטול לולב שנ' ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ
הדר וכו' ק"ע לשמוע קול שופר בראש השנה שנ' יום תרועה יהיה לכם ·
קע"א ליתן מחצית השקל בכל שנה שנ' זה יתנו כל העובר וכו' קע"ב לשמוע
מכל נביא שיהיה בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנ' אליו תשמעון
קע"ג למנות מלך שנ' שום תשים עליך מלך · קע"ד לשמוע מכל בית דין
הגדול שיעמידו להם לישראל שנ' ועל פי המשפט אשר יאמרו לך תעשה ·
קע"ה לנטות אחרי רבים אם תהיה מחלוקת בין הסנהדרין בדינן שנ'
אחרי רבים להטות · קע"ו למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל
מישראל שנ' שופטים ושוטרים תתן לך · קע"ז להשוות בין בעלי דינים עד
שעומדין בדין שנ' בצדק תשפט עמיתך · קע"ח להעיד בבית דין למי
שיש לו עדות שנ' והוא עד או ראה או ידע · קע"ט לחקור העדים הרבה
שנ' ודרשת וחקרת ושאלת היטב וכו' · ק"פ לעשות לעדים זוממים כמו
שזממו לעשות שנ' ועשיתם לו כאשר זמם וכו' קפ"א לערוף את העגלה במקומה
שנ' וערפו שם את העגלה בנחל · קפ"ב להכין שש ערי מקלט שנ' תכין
לך הדרך ושלשת את גבול ארצך וכו' קפ"ג לתת ללוים ערים לשבת וגם
הם קולטות שנ' ונתנו ללוים ערים · קפ"ד לעשות מעקה שנ' ועשית מעקה
לגגך [illegible] לאבד עבודה זרה וכל משמשיה שנ' אבד תאבדון את כל
המקומות [illegible] להרוג אנשי עיר הנדחת ולשרוף את העיר שנ' ושרפת
באש וכו' קפ"ו [illegible] שבעה עממים מארץ ישראל שנ' החרם תחרימם ·
קפ"ח להכרית זר[illegible] עמלק שנ' תמחה את זכר עמלק · קפ"ט לזכור
מה שעשה עמלק · [illegible]ד שנ' זכור את אשר עשה וכו' קצ' לעשות במלחמת
הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנ' כי תקרב אל עיר · קצ"א למשוח כהן

למלחמה שנ' והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן · קצ"ב להכין יד
שנ' ויד תהיה לך מחוץ למחנה וכו' · קצ"ג להתקין יתד שנ' ויתד תהיה לך על
אזנך · קצ"ד להשיב את הגזל שנ' והשיב את הגזלה אשר גזל · קצ"ה ליתן
צדקה שנ' פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך וכו' · קצ"ו להעניק לעבד
עברי שנ' העניק תעניק לו וכו' וכן לאמה עבריה · קצ"ז להלוות לעני שנא'
אם כסף תלוה את עמי את העני וכו' אשר זה אינו רשות אלא מצוה שנ' והעבט
תעביטנו · קצ"ח להלוות לנכרי ברבית שנ' לנכרי תשיך מפי השמועה למדו
שזו מצות עשה · קצ"ט להשיב המשכון לבעליו שנ' השב תשיב לו את
העבוט · ר' ליתן שכר שכיר בזמנו שנ' ביומו תתן שכרו · ר"א להיות השכיר
אוכל בזמן שכירותו שנ' כי תבוא בכרם רעך כי תבוא בקמת רעך · ר"ב
לעזוב מעל חברו או מעל בהמתו שנ' עזוב תעזוב עמו · ר"ג להקים המשא
על הבהמה שנ' הקם תקים עמו · ר"ד להשיב האבידה שנ' השב תשיבם
לאחיך · ר"ה להוכיח החוטא שנ' הוכח תוכיח את עמיתך · ר"ו לאהוב כל
אחד מבני ברית שנ' ואהבת לרעך כמוך · ר"ז לאהוב את הגר שנ' ואהבתם
את הגר · ר"ח לצדק מאזנים עם המשקלות שנ' מאזני צדק אבני צדק וכו'
ר"ט לכבד החכמים שנ' מפני שיבה תקום · ר"י לכבד אב ואם שנ' כבד
את אביך ואת אמך · רי"א ליראה מאב ואם שנ' איש אמו ואביו תיראו ·
רי"ב לפרות ולרבות שנ' פרו ורבו · רי"ג לבעול בקידושים שנ' כי יקח איש
אשה ובא אליה · רי"ד לשמח חתן את אשתו שנה שנ' נקי יהיה לביתו שנה
אחת · רט"ו למול את הבן שנ' וביום השמיני ימול בשר ערלתו · רט"ז ליבם
אשת אחיו שנ' יבמה יבא עליה · רי"ז לחלוץ ליבם שנ' וחלצה נעלו מעל רגלו ·
רי"ח לישא אונס את אנוסתו שנ' ולו תהיה לאשה · רי"ט לישב מוציא שם רע
עם אשתו כל ימיו שנ' ולו תהיה לאשה · ר"כ לדון במפתה בחמשים שקל
עם שאר דינו שנ' כי יפתה איש וכו' · רכ"א לעשות ליפת תואר כדתו שנ' וראית
בשביה אשת יפת תואר · רכ"ב לגרש בספר שנ' וכתב לה ספר כריתות ונתן

[illegible] רכ"ג לעשות לשוטה כתורתה שנ' ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת
רכ"ד להלקות הרשעים שנ' והפילו השופט והכהו · רכ"ה להגלות רוצח בשגגה
שנ' וישב שם עד מות הכהן וכו' רכ"ו להיות בית דין הורגין בסייף שנ' נקם ינקם ·
רכ"ז להיות בית דין הורגין בחנק שנ' מות יומת הנואף והנואפת · רכ"ח להיות
בית דין שורפין באש שנ' באש ישרפו אותו ואתהן · רכ"ט להיות בית דין סוקלין
באבנים שנ' וסקלתם אותם · ר"ל לתלות מי שנתחייב תלייה שנ' ותלית אותו
על עץ · רל"א לקבור ההרוג ביומו שנ' כי קבור תקברנו ביום ההוא ·
רל"ב לדון בעבד עברי כהלכותיו שנ' כי תקנה עבד עברי וכו' רל"ג ליעד
אמה עבריה שנ' אשר לא יעדה ואם לבנו ייעדנה · רל"ד לפדות אמה
עבריה שנ' והפדה · רל"ה לעבוד בעבד כנעני לעולם שנ' לעולם בהם
תעבודו · רל"ו להיות החובל משלם ממון שנ' וכי יריבון אנשים והכה · רל"ז
לדון בנזקי בהמה שנ' כי יגוף שור איש את שור רעהו · רל"ח לדון בנזקי הבור
שנ' [illegible] איש בור · רל"ט לדון בגנב בתשלומין או במיתה שנ' וכי יגנב
וכו' אם במחתרת וכו' וגונב איש וג' ר"מ לדון בנזקי הבער שנ' כי יבער
איש שדה או כרם · רמ"א לדון בנזקי האש שנ' כי תצא אש ומצאה קוצים
[illegible] · רמ"ב לדון בדין שומר חנם שנ' כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים ·
רמ"ג לדון בדין נושא שכר ושוכר שנ' כי יתן איש אל רעהו חמור או שור וכו'
רמ"ד לדון בדין השואל שנ' וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר · רמ"ה לדון דין
מקח וממכר שנ' וכי תמכרו ממכר לעמיתך · רמ"ו לדון בדין טוען וכופר
שנ' על [illegible] דבר פשע על שור וכו' רמ"ז להציל הנרדף ואפילו בנפש הרודף
שנ' וקצות[illegible] כפה · רמ"ח לדון בדיני נחלות שנ' איש כי ימות ובן אין לו
וכו' והיתה לבני [illegible]ל ·

[illegible]ות לא תעשה

[illegible] ראשונה [illegible] מצות לא תעשה

שלא להעלות במחשבה שיש שם אלוה זולתי י"י שנ' לא יהיה לך אלהים אחרים

[illegible]

10

ש׳ אנ׳ ׳ ב׳ שלא לעשות פסל לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים שנ׳ לא תעשה
לך פסל וכל תמונה ׳ ג׳ שלא לעשות עבודה זרה ואפילו לאחרים שנ׳ ואלהי מסכה
לא תעשו לכם ׳ ד׳ שלא לעשות צורות לנוי ואע״פ שאין עובדין אותן שנ׳ לא תעשון
את׳ וכו׳ ׳ ה׳ שלא להשתחוות לעבודה זרה אע״פ שאין דרך עבודתה בהשתחויה
שנ׳ לא תשתחוה להם ׳ ו׳ שלא לעבוד עבודה זרה בדברים שדרכה להעבד
בהן שנ׳ ולא תעבדם ׳ ז׳ שלא להעביר למולך שנ׳ ומזרעך לא תתן להעביר
למולך ׳ ח׳ שלא לעשות מעשה אוב שנ׳ אל תפנו אל האובות ׳ ט׳ שלא לעשות מעשה
ידעוני שנ׳ ואל הידעונים וכו׳ ׳ י׳ שלא לפנות אחר עבודה זרה שנ׳ אל תפנו אל האלילים ׳
יא׳ שלא להקים מצבה שנ׳ ולא תקים לך מצבה ׳ יב׳ שלא ליתן אבן משכית
שנ׳ ואבן משכית לא תתנו בארצכם ׳ יג׳ שלא ליטע אילן במקדש שנ׳ לא תטע
לך אשרה כל עץ וכו׳ יד׳ שלא לישבע בעבודה זרה לעובדיה ולא משביעין
אותן בה שנ׳ ושם אלהים אחרים לא תזכירו ׳ טו׳ שלא להדיח בני ישראל אחר
עבודה זרה שנ׳ ולא ישמע על פיך זו אזהרה למדיח ׳ יו׳ שלא להסית אדם מישר׳
אחר עבודה זרה שנ׳ במסית ולא יוסיפו לעשות — כדבר הרע וג׳ יז׳ שלא לאהוב
המסית שנ׳ לא תאבה לו ׳ יח׳ שלא לעזוב השנאה למסית שנ׳ ולא תשמע אליו ׳
יט׳ שלא להציל המסית אלא עומד על דמו שנ׳ ולא תחוס עינך עליו ׃ כ׳
שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנ׳ ולא תחמול ׳ כא׳ שלא ישתוק המוסת
מללמד חובה על המסית אם ידע לו חובה שנ׳ ולא תכסה עליו ׳ כב׳ שלא
ליהנות בצפויי נעבד שנ׳ לא תחמוד כסף וזהב עליהם ׳ כג׳ שלא לבנות עיר
הנדחת שנ׳ ולא ידבק בידך מאומה וכו׳ כד׳ שלא ליהנות בעבודה זרה ובכל
[illegible] משמשיה ובתקרובת שלה וביין שנתנסך לה שנ׳ ולא תביא תועבה אל ביתך ׳
כה׳ שלא להתנבא בשמה שנ׳ ואשר ידבר בשם אלהים אחרים וג׳ כו׳ שלא להתנבא
בשקר שנ׳ אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו ׳ כז׳ שלא לשמוע למתנבא
בשם עבודה זרה שנ׳ לא תשמע אל דברי הנביא ׳ כח׳ שלא נמנע מהריגת
נביא השקר ולא נירא ממנו שנ׳ לא תגור ממנו ׳ ל׳ שלא ללכת בחוקות עובדי

כ׳ [illegible] על המסית שנ׳
[illegible]

עבודה זרה ולא במנהגותם שנ׳ ולא תלכו בחוקות הגוי׳ · לא׳ שלא לקסום שנ׳
לא ימצא בך וג׳ קוסם קסמים · לב׳ שלא לעונן ולא תעוננו · לג׳ שלא לנחש
שנ׳ לא תנחשו · לד׳ שלא לכשף שנ׳ לא ימצא בך וג׳ עד ומכשף · לה׳ שלא
לחבור חבר שנ׳ וחובר חבר · לו׳ שלא לשאול באוב שנ׳ ושואל אוב · לז׳ שלא
לשאול בידעוני שנ׳ ושואל אוב וידעוני · לח׳ שלא לשאול בחלום מן המתים
שנ׳ ודורש אל המתים · לט׳ שלא תעדה אשה עדי איש שנ׳ לא יהיה כלי גבר
על אשה · מ׳ שלא יעדה האיש עדי אשה שנ׳ ולא ילבש גבר שמלת אשה
מפני שזה הוה מנהג עובדי עבודה זרה וכן מפורש בספרי עבודתה · מא׳
שלא לכתוב בגוף כעובדי עבודה זרה שנ׳ וכתובת קעקע לא תתנו בכם ·
מב׳ שלא ללבוש שעטנז כמו שלובשין כומרי עבודה זרה שנ׳ לא תלבש
שעטנז · מג׳ שלא להקיף פאת ראש ככומרי עבודה זרה שנ׳ לא תקיפו פ׳
פאת ראשכם · מד׳ שלא להשחית כל הזקן כעובדי עבודה זרה שנ׳ ולא
תשחית את פאת זקנך · מה׳ שלא להתגודד כעובדי עבודה זרה שנ׳ לא
תתגודדו וגדידה ושריטה אחת היא · מו׳ שלא לשכון בארץ מצרים לעולם
שנ׳ לא תוסיפון לשוב וכו׳ מז׳ שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים
שנ׳ ולא תתורו אחרי לבבכם · מח׳ שלא לכרות ברית לשבעה עממין שנ׳
לא תכרות להם ברית · מט׳ שלא להחיות אדם משבעה עממים שנ׳
לא תחיה כל נשמה · נ׳ שלא לחון על עובדי עבודה זרה שנ׳ ולא תחנם ·
נא׳ שלא להושיב עובדי עבודה זרה בארצינו שנ׳ לא ישבו בארצך · נב׳
שלא להרחים בעובדי עבודה זרה שנ׳ ולא תרחם בם · נג׳ שלא ישא
עמוני ומ[illegible] ישראל לעולם שנ׳ לא יבוא עמוני ומואבי וכו׳ · נד׳ שלא
להרחיק זרע ע[illegible]ן הקהל אלא עד שלשה דורות שנ׳ לא תתעב אדומי ·
נה׳ שלא להרחיק [illegible]רי מלבוא בקהל אלא עד שלשה דורות שנ׳ לא תתעב
מצרי · נו׳ שלא לק[illegible] שלום לעמון ומואב בתחלה בשעת המלחמה
כשאר הגוים שנ׳ לא תדרוש שלומם וטובתם · נז׳ שלא להשחית אילני מאכל

11

וכן כל שיש בו השחתה יסור שנ׳ לא תשחית את עצה · נח׳ שלא יראו אנשי
המלחמה ולא יפחדו מן אויביהם בשעת מלחמה שנ׳ לא תערוץ מפניהם
לא תיראום · נט׳ שלא יסור מלבינו מעשה עמלק הרע שעשה לנו שנ׳
לא תשכח · ס׳ שאנו מוזהרין על ברכת השם שנ׳ אלהים לא תקלל ונא׳ בעונש
ונוקב שם יי׳ מות יומת וזה הכלל כל שענש עליו הכתוב כרת או מיתת
בית דין הרי זו מצות לא תעשה חוץ ממילה ופסח שהן בכרת והן מצות עשה ·
סא׳ שלא לעבור על שבועת בישוי שנ׳ ולא תשבעו בשמי לשקר · סב׳ שלא
לישבע לשוא שנ׳ לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא · סג׳ שלא לחלל את שם
הקדוש ברוך הוא שנ׳ ולא תחללו את שם קדשי · סד׳ שלא לנסות את דבר
יי׳ שנ׳ לא תנסו את יי׳ אלהיכם · סה׳ שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות
ובתי מדרשות וכן אין מוחקין השמות המקודשין ואין מאבדין את כתבי
הקדש שנ׳ אבד תאבדון וגו׳ ואשיריהם תשרפון לא תעשון כן ליי׳ אלהיכם · סו׳
שלא ילין הצלוב על העץ שנ׳ לא תלין נבלתו על העץ · סז׳ שלא להשבית
שמירה סביב למקדש שנ׳ ושמרתם את משמרת הקדש · סח׳ שלא יכנס
כהן להיכל בכל עת שנ׳ ולא יבא בכל עת אל הקדש · סט׳ שלא יכנס בעל
מום מן המזבח ולפנים להיכל שנ׳ אך אל הפרכת לא יבא · ע׳ שלא יעבוד
בעל מום שנ׳ כל איש אשר בו מום לא יקרב · עא׳ שלא יתעסקו הלוים
בעבודת הכהנים ולא כהנים בעבודת הלוים שנ׳ אך אל כלי הקדש ואל
המזבח לא יקרבו ולא ימותו גם הם גם אתם · עב׳ שלא יכנס למקדש ולא
יורה בתורה שתוי יין שנ׳ יין ושכר אל תשת בבואכם וגו׳ ולהורות את
בני ישראל · עג׳ שלא יעבוד הזר במקדש שנ׳ וזר לא יקרב [illegible] · עד׳
שלא יעבוד כהן טמא שנ׳ וינזרו מקדשי בני ישראל וגו׳ בו שלא יעבוד
כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנ׳ ולא יחללו שם [illegible] · עה׳ שלא
יכנס טמא לעזרה שנ׳ ולא יטמאו את מחניהם [illegible] שכינה · עו׳
שלא יכנס טמא למחנה לויה שמפני לדורות הר הבית שנ׳ לא יבא אל

תוך המחנה זה מחנה לויה · צ״ט שלא לבנות אבני מזבח גזית שנ׳ לא
תבנה אתהן גזית · פ׳ שלא לפסוע על המזבח שנ׳ ולא תעלה במעלות על
מזבחי · פ״א שלא לכבות אש המזבח שנ׳ אש תמיד תוקד על המזבח לא
תכבה · פ״ב שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנ׳ לא תעלו עליו ק׳
קטרת זרה וכו׳ פ״ג שלא לעשות במתכונת שמן המשחה שנ׳ ובמתכונתו
לא תעשו לכם · פ״ד שלא לסוך בשמן המשחה זר שנ׳ על בשר אדם לא ייסך ·
פ״ה שלא לעשות במתכונת הקטרת שנ׳ ובמתכונתה לא תעשו לכם · פ״ו
שלא להוציא בדי הארון שנ׳ לא יסורו ממנו · פ״ז שלא יזח החשן מעל האפוד
שנ׳ ולא יזח החשן וכו׳ פ״ח שלא יקרע המעיל שנ׳ כפי תחרא יהיה לו לא
יקרע · פ״ט שלא להעלות קדשים בחוץ שנ׳ השמר לך פן תעלה עלותיך
וכו׳ · צ׳ שלא לשחוט קדשים בחוץ שנ׳ אשר ישחט שור או כשב וכו׳ ואל
כל אשר מום פתח אהל מועד וכו׳ ונכרת · צ״א שלא להקדיש בעלי מומין למזבח שנ׳
לא תקריבו אלה ליי׳ · צ״ב שלא לזרוק דם בעלי מומין לגבי המזבח שנ׳ בבעל׳
מומין לא תקריבו ליי׳ וזה הוא אסור זריקת דמו · צ״ג שלא להקטיר אימורי
בעלי מומין שנ׳ ואשה לא תתנו מהם על המזבח · צ״ד שלא להקריב בעל
מום עובר שנ׳ לא תזבח ליי׳ אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום זה מום
עובר · צ״ה שלא להקריב בעל מום מיד הגוים שנ׳ ומיד בן נכר לא תקריבו ·
צ״ו שלא ליתן מום בקדשים שנ׳ כל מום לא יהיה בו כלומר לא תתן בו
מום · צ״ז שלא להקריב שאור או דבש שנ׳ כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו וכו׳
צ״ט שלא להקריב תפל׳ שנ׳ ולא תשבית מלח ברית אלהיך · ק׳ שלא להקריב
אתנן ומח[יר שנ׳] לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב · ק״א שלא לשחוט אותו ואת
בנו שנ׳ אותו [ואת בנו] לא תשחטו · ק״ב שלא ליתן זית במנחת חוטא שנ׳ לא
ישים עליה שמ[ן · ק״ג] שלא ליתן עליה לבונה שנ׳ ולא יתן עליה לבונה ·
ק״ד שלא ליתן זית ב[מנחת] סוטה שנ׳ לא יצוק עליו שמן · ק״ה שלא ליתן עליו
לבונה שנ׳ ולא יתן עליו לבונה · ק״ו שלא להמיר שנ׳ לא יחליפנו ולא ימיר

זה הוא איסור המוקדשין · קב׳ שלא
[illegible]

12

אותו · ק״ז שלא לשנות הקדשים מקרבן לקרבן שנ׳ בבכור לא יקדיש איש אותו
כלומר לא יקדישנו לקרבן אחר · ק״ח שלא לפדות בכור בהמה טהורה שנ׳ אך
בכור שור וכו׳ לא תפדה · ק״ט שלא למכור מעשר בהמה שנ׳ לא יגאל · ק״י
חרם שלא למכור שדה החרם שנ׳ לא ימכר · קי״א שלא לפדות שדה החרם שנ׳ ולא
יגאל · קי״ב שלא יבדיל בחטאת העוף שנ׳ ומלק את ראשו ממול ערפו ולא
יבדיל · קי״ג שלא לעבוד ~~בבכור~~ בקדשים שנ׳ לא תעבוד בבכור שורך · קי״ד שלא
לגזוז את הקדשים שנ׳ ולא תגוז בכור צאנך · קט״ו שלא ישחט הפסח והחמץ קיים
שנ׳ לא תשחט על חמץ דם זבחי · קט״ז שלא להניח אימורי הפסח עד שיפסלו
עד בקר בלינה שנ׳ ולא ילין חלב חגי · קי״ז שלא להותיר מבשר הפסח שנ׳ לא תותירו
ממנו עד בקר · קי״ח שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי שנ׳
ולא ילין מן הבשר מפי השמועה למדו שבבשר חגיגת ארבעה עשר הכתוב
מדבר וזה שנ׳ לבקר לבקרו שליום שני שלפסח שהוא שלישי לשחיטה · קי״ט
שלא להותיר מבשר פסח שני עד בקר שנ׳ לא ישאירו ממנו עד בקר · ק״כ
שלא להותיר מבשר התודה עד בקר שנ׳ ולא תותירו ממנו עד בקר והוא הדין
לשאר הקדשים שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן · קכ״א שלא לשבור
עצם בפסח שנ׳ ועצם לא תשברו בו · קכ״ב שלא לשבור עצם בפסח שני שנ׳
ועצם לא ישברו בו · קכ״ג שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה שנ׳ לא תוציא
מן הבית וכו׳ · קכ״ד שלא לעשות שירי מנחות חמץ שנ׳ לא תאפה חמץ חלקם ·
ממ קכ״ה שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל שנ׳ אל תאכלו נא ובשל מבושל ·
קכ״ו שלא להאכיל בשר הפסח לגר תושב שנ׳ תושב ושכיר לא יאכל בו · קכ״ז
שלא יאכל הערל בשר הפסח שנ׳ כל ערל לא יאכל בו · קכ״ח שלא להאכיל
בשר הפסח לישראל שנשתמד שנ׳ כל בן נכר לא יאכל בו כלומר ישראל שנלוה
לבני נכר ועבד עבודה זרה כמותם לא יאכל בו · קכ״ט שלא יאכל אדם
שנטמא קדשים שנ׳ והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים · ק״ל שלא לאכל
מן הקדשים שנטמאו שנ׳ והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל · קל״א שלא

לאכול נותר שנ׳ ואוכליו עונו ישא וכו׳ ונכרתה הנפש׳ · קלב שלא לאכול פגול שנ׳
המקריב אותו לא יחשב לו פגול יהיה וג׳ · קלג שלא יאכל זר תרומה שנ׳ וכל זר
לא יאכל קדש · קלד שלא יאכל אפילו תושב כהן ושכירו תרומה שנ׳ תושב
כהן ושכיר וכו׳ · קלה שלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים ודבר
זה למדו הכתוב מן הפסח בגזרה שוה ואינו כפרוש מן התורה ומפי השמועה
למדו שאסור ערל בקדשים מגופי תורה ואינו מדברי סופרים · קלו שלא
יאכל כהן טמא תרומה שנ׳ איש מזרעך וכו׳ בקדשים לא יאכל · קלז שלא
תאכל חללה קדש לא תרומה ולא חזה ושוק שנ׳ ובת כהן כי תהיה לאיש זר וג׳
קלח שלא תאכל מנחת כהן שנ׳ וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל :.
קלט שלא לאכול בשר חטאות הנעשות בפנים שנ׳ וכל חטאת אשר יובא · קמ
שלא לאכול פסולי המוקדשין שהוטל בהם מום בכוונה שנ׳ לא תאכל כל תועבה
מפי השמועה למדנו שבפסולי בא לא תאכל כל תועבה המוקדשין שהוטל
בהם מום הכת׳ מדבר · קמא שלא לאכל מעשר שני שלדגן חוץ לירושלם
שנ׳ לא תוכל לאכל בשעריך וכו׳ קמב שלא לאכל מעשר שני שלתירוש חוץ
לירושלם שנ׳ ותירושך · קמג שלא לאכל מעשר שני שליצהר חוץ לירושלם
שנ׳ ויצהרך · קמד שלא לאכל [illegible] תמים חוץ לירושלם שנ׳ ובכורות · קמה
(לא תוכל וכו׳)
שלא יאכלו הכהנים חטאת וא[illegible] חוץ לעזרה שנ׳ בקרך וצאנך מפי השמועה
למדו שלא בא הכתוב לא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה לפי שכל
דבר [illegible] שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכל בשעריך יקרא בו · קמו
שלא [illegible] בשר העולה שנ׳ לא תוכל וכו׳ וכל נדריך אשר תדר כלומר לא
תוכל לאכ[illegible] אשר תדור וזו היא אזהרה שלכל מועל שלא יהנה מן
קדשים ה[illegible] ליהנות מהם ואם נהנה מעל · קמז שלא לאכל בשר
קדשים קלים [illegible] ת דמים שנ׳ ונדבותיך כלומר לא תוכל לאכל נדבותיך
עד שיזרק דמם [illegible] שלא יאכל זר בשר קדשי קדשים שנ׳ וזר לא יאכל כי
(לא תוכל וכו׳)
קדש הם׳ קמט [illegible] ל כהן בכורים קודם הנחה בעזרה שנ׳ ותרומת ידיך

והנפש האוכלת ממנו עונה תשא והוא בכרת

לא תוכל וכו׳

לא תוכלו וכו׳

לו הבכורים · ק״נ שלא לאכל מעשר שני בטומאה ואפילו בירושלם עד שיפדה
שנ׳ לא ביערתי ממנו בטמא · קנ״א שלא לאכל מעשר שני באנינות שנ׳ לא
אכלתי באוני ממנו · קנ״ב שלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאין בהם
אכילה ושתיה שנ׳ לא נתתי ממנו למת וכל שהוא חוץ לצרכי הגוף החי נתתי
ממנו למת אקראנו · קנ״ג שלא לאכל טבל והטבל הוא הדבר שגידוליו מן הארץ
החייב בתרומות ומעשרות שלא הוציאו ממנו תרומות שנ׳ ולא יחללו את
קדשי בני ישרא׳ את אשר ירימו לי׳ כלומר דברים שהן עתידין להרים אותם
לי׳ לא יעשו אותם חול ויאכלו אותם בטבלם · קנ״ד שלא להקדים תרומה
לביכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לראשון אלא מוציאין
על הסדר ביכורים תחלה ואחר כך תרומה גדולה ואחר כך מעשר ראשון
ואחר כך מעשר שני שנ׳ מלאתך ודמעך לא תאחר כלומר לא תאחר דבר הראוי
להקדימו · קנ״ה שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדב שנ׳ [illegible]
ריקם · קנ״ו שלא לעלות לחג בלא קרבן שנ׳ ולא יראו פני ריקם · קנ״ז שלא
לעבור על דברים שאסר אדם על נפשו שנ׳ לא יחל דברו · קנ״ח שלא יקח כהן
זונה שנ׳ אשה זונה לא יקחו · קנ״ט שלא יקח כהן חללה שנ׳ וחללה לא יקחו ·
ק״ס שלא יקח כהן גרושה שנ׳ ואשה גרושה מאישה לא יקחו · קס״א שלא יקח
כהן גדול אלמנה שנ׳ אלמנה וגרושה וחללה וגו׳ קס״ב שלא יבעול כהן גדול
אלמנה ואפילו בלא קידושים מפני שמחללה ונאמ׳ ולא יחלל זרעו בעמיו הרי
הוא מוזהר שלא לחלל כשרה · קס״ג שלא יכנס כהן למקדש פרוע ראש שנ׳
ראשיכם אל תפרעו · קס״ד שלא יכנס כהן למקדש קרוע בגדים שנ׳ ובגדיכם
לא תפרומו · קס״ה שלא יצא הכהן מן העזרה בשעת העבודה שנ׳ ומפתח
אהל מועד לא תצאו פן תמותו · קס״ו שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים שנ׳
לנפש לא יטמא בעמיו · קס״ז שלא יטמא כהן גדול ואפי׳ לקרובין שנ׳ לאביו ול
ולאמו לא יטמא · קס״ח שלא יכנס כהן גדול עם המת שנ׳ ועל כל נפשות מת
לא יבא כך למדו מפי השמועה שהוא חייב בכל יבא וחייב בכל יטמא

קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנ׳ ונחלה לא יהיה לו׳ קע׳ שלא יקח
כל שבט לוי חלק בבזה בשעת כיבוש הארץ שנ׳ לא יהיה לכהנים וג׳ קעא
שלא לעשות קרחה על מת שנ׳ ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת׳ קעב
שלא לאכל בהמה טמאה שנ׳ אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה קעג שלא
לאכל דג טמא שנ׳ ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו׳ קעד שלא לאכל
עוף טמא שנ׳ ואת אלה תשקצו מן העוף לא יא[illegible]׳ קעה שלא לאכל שרץ העוף
שנ׳ כל שרץ העוף טמא הוא לכם׳ קעו שלא לאכל שרץ הארץ שנ׳ וכל
השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא׳ קעז שלא לאכל רמש הארץ שנ׳ ולא
תטמאו את נפשותיכם׳ קעח שלא לאכל תולעת הפירות כשיצא לאויר
שנ׳ וכל השרץ השורץ על הארץ וג׳ קעט שלא לאכל שרץ המים שנ׳ אל
תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ וג׳ קפ שלא לאכל מתה שנ׳ לא תאכלו כל
נבלה׳ קפא שלא לאכל טרפה שנ׳ ובשר בשדה טרפה לא תאכלו וג׳ קפב שלא
לאכל אבר מן החי שנ׳ לא תאכל הנפש עם הבשר׳ קפג שלא לאכול גיד הנשה
שנ׳ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה׳ קפד שלא לאכל דם שנ׳ וכל דם לא
תאכלו בכל מושבותיכם׳ קפה ש[illegible] לאכל חלב שנ׳ כל חלב שור וכשב
ועז לא תאכלו׳ קפו שלא לבשל [illegible] בחלב שנ׳ לא תבשל גדי בחלב אמו׳
קפז שלא לאכול בשר בחלב [illegible] לא תבשל גדי בחלב אמו פעם׳ שניה כדי
ללמדו מפי השמועה שאחד [illegible]ור בשול ואחד לאסור אכילה׳ קפח שלא
לאכל בשר שור הנסקל [illegible] ולא יאכל את בשרו׳ קפט שלא לאכל פת תבואה
חדשה [illegible] הפסח שנ׳ ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה׳
קצ שלא [illegible] קלי מן החדש שנ׳ וקלי לא תאכלו עד עצם וג׳ קצא שלא
לאכל כרמל [illegible]ה חדשה שנ׳ וכרמל לא תאכלו׳ קצב שלא לאכל
ערלה ש׳ שלש ש[illegible] לכם ערלים לא יאכל׳ קצג שלא לאכול כלאי
הכרם שנ׳ פן תקד[illegible]לאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם וזה הוא
איסור אכילה׳ קצד שלא לשתות יין נסך שנ׳ אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו

יין נסיכם · קצ"ה שלא לאכל ולשתות דרך זולל וסובא שנ' בננו זה וגו' זולל וסובא ·
קצ"ו שלא לאכול ביום הצום שנ' כי כל הנפש אשר לא תעונה והאבדתי ונכרתה ·
קצ"ז שלא לאכל חמץ בפסח שנ' לא יאכל חמץ · קצ"ח שלא לאכול תערובת
חמץ שנ' כל מחמצת לא תאכלו · קצ"ט שלא לאכול חמץ אחר חצות יום ארבעה
עשר יום שנ' לא תאכל עליו חמץ · ר' שלא יראה חמץ שנ' לא יראה לך חמץ ·
ר"א שלא ימצא חמץ שנ' שאר לא ימצא בבתיכם · ר"ב שלא ישתה הנזיר יין
ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין שנ' וכל משרת ענבים ואפילו ה
החמיץ היין או דבר שנתערב בו היין הרי זה אסור עליו שנ' חומץ יין וחומץ
שכר לא ישתה · ר"ג שלא יאכל ענבים לחים שנ' וענבים לחים לא יאכל ·
ר"ד שלא יאכל ענבים יבשים שנ' ויבשים לא יאכל · ר"ה שלא יאכל חרצנים ·
שנ' מחרצנים וכו' לא יאכל · ר"ו שלא יאכל כל זוגים שנ' ועד זג לא יאכל ·
ר"ז שלא יטמא הנזיר למת שנ' לאביו ולאמו וכו' לא יטמא להם במותם · ר"ח
שלא יכנס באהל המת שנ' על נפש מת לא יבא · ר"ט שלא יגלח הנזיר שנ' תער
לא יעבור על ראשו · ר"י שלא לקצור כל השדה שנ' לא תכלה פאת שדך בקצרך
רי"א שלא ללקט השבלים הנופלות בשעת קצירה שנ' ולקט קצירך לא תלקט ·
רי"ב שלא לבצור עוללות הכרם שנ' וכרמך לא תעולל · רי"ג שלא ללקט
פרט הכרם שנ' ופרט כרמך לא תלקט · רי"ד שלא ליקח עומר השכחה שנ'
לא תשוב לקחתו וכן לכל האילנות יש שכחה שנ' לא תפאר אחריך · רט"ו
שלא לזרוע כלאי זרעים שנ' שדך לא תזרע כלאים ·
רט"ז שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם שנ' לא תזרע כרמך כלאים ·
כלא'
רי"ז שלא להרביע בהמה מין עם שאינו מינו שנ' בהמתך לא תרביע · רי"ח
שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה כאחד שנ' לא תחרוש בשור ובחמור
יחדיו · רי"ט שלא לחסום בהמה בשעת מלאכה שנ' לא תחסום שור בדישו ·
ר"כ שלא לעבוד אדמה בשביעית שנ' שדך לא תזרע · רכ"א שלא לעבוד
אילן בשביעית שנ' וכרמך לא תזמור · רכ"ב שלא לקצור ספיחי שביעית

כדרך שקוצרין בשאר השנים שנ' את ספיח קצירך לא תקצור׃ רכ״ג שלא לאסוף
פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל שנה ושנה שנ' ואת ענבי נזירך
לא תבצור׃ רכ״ד שלא לעבוד בשנת יובל בין אדמה בין אילן שנ' בה לא תזרעו׃
רכ״ה שלא לקצור ספיחי יובל כשאר השנים שנ' בו לא תקצרו את ספיחיה׃
רכ״ו שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת שאר השנים שנ' ולא תבצרו את נזיריה׃
רכ״ז שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנ' והארץ לא תמכר לצמיתות׃
רכ״ח שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם שנ' ושדה מגרש עריהם לא ימכר
מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא ישתנה׃ רכ״ט שלא לעזוב הלוים שנ'
השמר לך פן תעזב את הלוי אלא נותנין להם מתנותיהם ומשמחין אותן בה
בכל רגל ורגל׃ ר״ל שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית שנ' לא יגש את
רעהו ואת אחיו׃ רל״א שלא ימנע מלהלוות לעני מפני השמטה שנ' השמר
לך פן יהיה דבר וכו' וזה הכלל כל מקום שנאמר השמר או פן או אל אינן אלא
מצות לא תעשה׃ רל״ב שלא להמנע מלהחיות לעני ומלהלוות לו מה שהוא
צריך שנ' לא תאמץ את לבבך וכו' נמצא הנותן צדקה עושה מצות עשה
והמעלים עיניו מן הצדקה יתר [illegible] שבטל עשה עבר על לא תעשה׃ רל״ג
שלא לשלח עבד עברי ריקם כש[illegible] חפשי שנ' לא תשלחנו ריקם׃ רל״ד שלא
יתבע העני בחובו כשיודע שהו[illegible] ולא יצר לו שנ' לא תהיה לו כנושה׃ רל״ה
שלא להלוות ברבית לי[illegible]ת כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית׃ רל״ו
שלא ללוות ברבית [illegible]שיך לאחיך כך למדו מפי השמועה שזו אזהרה
ללווה [illegible]שך [illegible]ר׃ רל״ז שלא להשית יד בין לוה ומלוה ברבית לא
להיות ערב [illegible]ד ולא לכתוב שטר ביניהם שנ' לא תשימון עליו נשך׃ רל״ח
שלא לאחר פע[illegible]כיר שנ' לא תלין פעולת שכיר וכו' רל״ט שלא ימשכן בעל
חוב בזרוע שנ' ל[illegible] אל ביתו לעבוט עבוטו׃ ר״מ שלא למנוע העבוט
מבעליו [illegible] בעת שהוא צריך לו שנ' לא תשכב בעבוטו כלומר
לא תשכב ועבוטו [illegible] לא תשיבנו לו בלילה הואיל והוא צריך לו בלילה׃

15

רמ״א שלא למשכן האלמנה שנ׳ ולא תחבול בגד אלמנה · רמ״ב שלא לחבול
כלים שעושין בהן אוכל נפש שנ׳ לא יחבול רחים ורכב · רמ״ג שלא לגנוב נפש
מישראל שנ׳ לא תגנב זה גונב נפש · רמ״ד שלא לגנוב ממון שנ׳ לא תגנובו וזו היא
גניבת ממון ; רמ״ה שלא לגזול שנ׳ לא תגזול · רמ״ו שלא להשיג גבולות שנ׳ לא
תסיג גבול רעך · רמ״ז שלא לעשוק שנ׳ לא תעשוק את רעך · רמ״ח שלא לכחש
בממון חבירו שנ׳ לא תכחשו · רמ״ט שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנא׳
ולא תשקרו כלומר לא תשבע לשקר בממון שיש לחבירך בידך · ר״נ שלא
יונה במקח וממכר שנ׳ לא תונו איש את אחיו · רנ״א שלא יונה בדברים שנ׳ ולא
תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך זו אונאת דברים · רנ״ב שלא להונות את
הגר בדברים שנ׳ וגר לא תונה · רנ״ג שלא להונות את הגר במקח וממכר
שנ׳ ולא תלחצנו · רנ״ד שלא להחזיר עבד שברח לארץ ישראל לאדוניו שבחוצה
לארץ שנ׳ לא תסגיר עבד אל אדוניו · רנ״ה שלא להונות עבד זה שנ׳ עמך ישב
בקרבך וכו׳ לא תוננו · רנ״ו שלא לענות יתום ואלמנה שנ׳ כל אלמנה ויתום לא
תענון · רנ״ז שלא לעבוד בעבד עב׳ עבודת עבד שנ׳ לא תעבוד בו עבודת
עבד · רנ״ח שלא למכור אותו ממכרת עבדים שנ׳ לא ימכרו ממכרת עבד
רנ״ט שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנ׳ [לא] תרדה בו בפרך · ר״ס שלא להניח
הגוי לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך שנ׳ לא ירדנו בפרך לעיניך · רס״א
שלא למכור אמה עבריה לאחר שנ׳ לא ימשול למכרה בבגדו בה · רס״ב שלא
למנוע מאמה עבריה היעודה שאר כסות ועונה שנ׳ שארה כסותה ועונתה
לא יגרע והוא הדין לשאר כל הנשים · רס״ג שלא למכור אשת יפת תואר שנא׳
ומכר לא תמכרנה בכסף · רס״ד שלא לכבוש אשת יפת תואר שפחה שנ׳
לא תתעמר בה · רס״ה שלא לחמוד שנ׳ לא תחמוד אשת רעך שדהו וכו׳ רס״ו
שלא להתאוות שנ׳ לא תתאוה בית רעך · רס״ז שלא יאכ[ל] השכיר [של׳ גמר] בשעת מלאכה
מן המחובר שהוא עושה בו שנ׳ וחרמש לא תניף וכו׳ · רס״ח שלא יקח השכיר
יותר על אכילתו שנ׳ ואכלת ענבים כנפשך שבעך ול׳ וכו׳ · רס״ט שלא יתעלם מן

היברא שנ' לא תוכל להתע' · רע"ג שלא להניח הבהמה רובצת תחת משאה
בדרך שנ' לא תראה את חמור אחיך (שונאך) וכו' · רע"ד שלא לעשות עול במדה שנ' לא
תעשו עול במשפט במדה מפי השמועה למדו שהכתוב מזהיר לא תעשו עול
במשפט המדה · רע"ה שלא להיות אצלינו איפה ואיפה אבן ואבן שנ' לא יהיה
לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדו' וקטנה ·
רע"ו שלא לעוול המשפט שנ' לא תעשו עול במשפט · רע"ז שלא ליקח שוחד
שנ' ושוחד לא תקח · רע"ח שלא לכבד גדול בדין שנ' ולא תהדר פני גדול · רע"ט
שלא יירא הדיין בדין מאדם רע שנ' לא תגורו מפני איש · ר"פ שלא לרחם על
עני בדין שנ' ודל לא תהדר בריבו · רפ"א שלא להטות משפט אדם חוטא שנ' לא
תטה משפט אביונך למדו מפי השמועה שזה אביון במצוות · רפ"ב שלא לרחם
על המזיק בדיני קנסות שנ' לא תחס עינך וכו' · רפ"ג שלא להטות משפט גרים
ויתומים שנ' לא תטה משפט גר יתום · רפ"ד שלא לשמוע מאחד מבעלי
דינין ואין חברו עמו שנ' לא תשא שמע שוא · רפ"ה שלא לנטות אחרי רבים
(אם היו) בדיני נפשות המחייבין יתר על המ[illegible] [illegible]חד שנ' לא תהיה אחרי רבים להטות
לרעות · רפ"ו שלא ילמד חובה [illegible] זכות תחלה בדיני נפשות שנ' לא
תענה על ריב לנטות · רפ"ז ש[illegible]נות בדיינין אדם שאינו חכם בדיני תורה
רפ"ח שהוא חכם בחכמו[illegible]ות שנ' לא תכירו פנים במשפט · רפ"ט שלא
להעיד בשקר שנ' לא ת[illegible]רעך עד שקר · רצ' שלא יעיד בעל עבירה שנ'
אל תשת ידך עם רש[illegible]ת עד חמס · רצ"א שלא יעיד קרוב שנ' לא יומתו
אבות על בנים וב[illegible] לא יומתו על אבות מפי השמועה שלא יומתו אבות
בעדות בנים [illegible] הדין לשאר הקרובים · רצ"ב שלא לכרות הדין על פי עד אחד
שנ' לא יקום ע[illegible] באיש · רצ"ג שלא להרוג נקי שנ' לא תרצח · רצ"ד שלא
לחתוך הדין בי[illegible]עת עד שיראו שני עדים גופו שלדבר שנ' ונקי וצדיק אל
תהרוג · רצ"ה שלא [illegible] העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות שנ' ועד לא יענה
בנפש · רצ"ו שלא לה[illegible]ג מחויב הריגה קודם שיעמוד בדין שנ' ולא י' מ[illegible]

הרוצח עד עמדו לפני העדה · רנ״ג שלא לחוס על הרודף לא הורגין אותו קודם
שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערוה שנ׳ וקצותה את כפה לא תחוס עינך · רנ״ד
שלא לענוש האנוס שנ׳ ולנערה לא תעשה דבר · רנ״ה שלא ליקח כופר מן הרוצח
שנ׳ ולא תקחו כופר לנפש רוצח · רנ״ו שלא ליקח כופר בגלות רוצח בשגגה שנ׳
ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו · רנ״ז שלא לעמוד על הדם שנ׳ לא תעמוד
על דם רעך · רנ״ח שלא להניח מכשול שנ׳ ולא תשים דמים בביתך · רנ״ט שלא
להכשיל תם בדרך שנ׳ ולפני עור לא תתן מכשול · ש׳ שלא להוסיף במלקיות
המחויב מלקות שנ׳ לא יוסיף פן יוסיף · ש״א שלא לרגל שנ׳ לא תלך רכיל בעמך ·
ש״ב שלא לשנוא בלב שנ׳ לא תשנא את אחיך בלבבך · ש״ג שלא להלבין פני
אדם מישראל שנ׳ הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא · ש״ד שלא
לנקום שנ׳ לא תקום · ש״ה שלא לנטור שנ׳ ולא תטור · ש״ו שלא ליקח אם על
הבנים שנ׳ לא תקח האם על הבנים · ש״ז שלא לגלח שער הנתק שנ׳ ואת
הנתק לא יגלח · ש״ח שלא לתלוש סימני צרעת שנ׳ השמר בנגע הצרעת ·
ש״ט שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנ׳ אשר לא יעבד בו ולא יזרע · ש״י שלא
יתחייב חתן בדבר מצרכי רבים כל שנת[ה] בין צבא ושמירת החומה וכיוצא
בהן שנ׳ לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכ[ל] דבר · שי״א שלא להחיות מכשף שנ׳
מכשפה לא תחיה · שי״ב שלא להמרות על[פי] בית דין שנ׳ לא תסור מכל הדבר ·
שי״ג שלא להוסיף על מצות התורה בין תורה שבכת[ב] בין בפירושה שקבלנו על
פה שנ׳ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו
שי״ד שלא לגרוע מכל מצות התורה שנ׳ ולא תגרעו ממנו · שט״ו [ש]לא לקלל
הדיין שנ׳ אלהים לא תקלל · שט״ז שלא לקלל הנשיא והוא המלך או ראש ישיבת
ארץ ישראל שנ׳ ונשיא בעמך לא תאר · שי״ז שלא לקלל א[חד] משאר ישראל
שנ׳ לא תקלל חרש · שי״ח שלא לקלל אב ואם שנ׳ ומק[ל]ל אביו ואמו מות
יומת · שי״ט שלא להכות אב ואם שנ׳ ומכה אביו ואמו [מ]ות יומת · ש״כ שלא
לעשות מלאכה בשבת שנ׳ לא תעשה כל מלאכה · שכ״א שלא להלך חוץ

לתחום מדינה כהולכי דרכים בשבת שנ׳ אל יצא איש ממקומו · שכ״ב שלא לענוש
בשבת שנ׳ לא תבערו אש בכל מושבותיכם וג׳ שכ״ג שלא לעשות מלאכה
בראשון שלפסח שנ׳ כל מלאכה לא יעשה בהם · שכ״ד שלא לעשות מלאכה
בשביעי שלפסח שנ׳ כל מלאכה לא יעשה בהם · שכ״ה שלא לעשות מלאכה
בחג השבועות שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו · שכ״ו שלא לעשות מלא׳
באחד לחדש השביעי שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו · שכ״ז שלא לעשות
מלאכה ביום הכפורים שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו · שכ״ח שלא
לעשות מלאכה בראשון שלחג שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו · שכ״ט
שלא לעשות מלאכה ביום שמיני שלחג שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו ·
ש״ל שלא לגלות ערות אם שנ׳ אמך היא לא תגלה ערותה · של״א שלא לגלות
ערות אשת אב שנ׳ ערות אשת אביך לא תגלה · של״ב שלא לגלות ערות
אחות שנ׳ ערות אחותך בת אביך וכו׳ לא תגלה · של״ג שלא לגלות ערות
אחות מן האב ומן האם שנ׳ ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא ·
לא תגלה ערותה · של״ד שלא לגלו[illegible] ערות בת הבן שנ׳ ערות בת בנך
או בת בתך לא תגלה ערותה · [illegible] [שלא] לגלות ערות בת הבת שנ׳ או בת
בתך לא תגלה ערותן · של״[illegible] [ל]גלות ערות הבת ולמה לא נתפרשה
בתורה מפני שאסר בת ה[illegible] [ב]תך מן הבת ומפי השמועה למדו שאסורה
״בת מגופו תורה כשהר[illegible] · של״ז שלא לגלות ערות אשה ובתה שנ׳
ערות אשה ובתה לא [illegible] · של״ח שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנ׳ את
בת בנ[illegible] של״[illegible] לגלות ערות אשה ובת בתה שנ׳ ואת בת בתה
לא יקח וג׳ [illegible] ש[לא] לגלות ערות אחות האב שנ׳ ערות אחות אביך לא
תגלה · שמ״א [illegible] לגלות ערות אחות האם שנ׳ ערות אחות אמך לא תגלה · שמ״ב
שלא לגלות ער[illegible] [א]חי האב שנ׳ אל אשתו לא תקרב דדתך היא · שמ״ג
שלא לגלות ערות [illegible] הבן שנ׳ ערות כלתך לא תגלה · שמ״ד שלא לגלות
ערות אשת אח שנ׳ [illegible]ת אשת אחיך לא תגלה · שמ״ה שלא לגלות ערות

ע

אחות אשה שנ׳ ואשה אל אחותה לא תקח · שמ״ו שלא לגלות ערות נדה שנ׳ ואל
אשה בנדת טומאתה לא תקרב · שמ״ז שלא לגלות ערות אשת איש שנ׳ ואל
אשת עמיתך · שמ״ח שלא לשכב עם בהמה שנ׳ ובכל בהמה לא תתן שכבתך
לטמאה בה · שמ״ט שלא תביא אשה בהמה עליה שנ׳ ואשה לא תעמד לפני
בהמה וכו׳ ש״נ שלא לשכב עם זכר שנ׳ ואת זכר לא תשכב · שנ״א שלא לגלות
ערות האב עצמו שנ׳ ערות אביך לא תגלה · שנ״ב שלא לגלות ערות אחי
האב עצמו שנ׳ ערות אחי אביך לא תגלה · שנ״ג שלא לקרב לעריות בדברים
המביאים לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק ורמיזה וקפיצה שנ׳ אל כל שאר
בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפי השמועה למדו שזו אזהרה לקריבה
המביאה לידי גילוי ערוה · שנ״ד שלא ישא ממזר בת ישראל שנ׳ לא יבא
ממזר בקהל ה׳ · שנ״ה שלא תהיה קדשה והיא הנבעלת בלא כתובה
וקידושין שנ׳ לא תהיה קדשה · שנ״ו שלא יחזיר המגרש גרושתו אחר שנשאת
לאחר שנ׳ לא יוכל בעלה וגו׳ · שנ״ז שלא תנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה
שנ׳ לא תהיה אשת המת החוצה · שנ״ח שלא יגרש האונס אנוסתו שנ׳ לא יוכל
שלחה כל ימיו · שנ״ט שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו שנ׳ לא יוכל לשלחה
כל ימיו · ש״ס שלא יקח סריס בת ישראל שנ׳ לא יבא פצוע דכא וגו׳ · שס״א
שלא לסרס אחד זכר מכל המינים לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנ׳ ובארצכם
לא תעשו · שס״ב שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנ׳ לא תוכל
לתת עליך איש נכרי · שס״ג שלא ירבה המלך סוסים שנ׳ לא ירבה לו סוסים ·
שס״ד שלא ירבה המלך נשים שנ׳ ולא ירבה לו נשים · שס״ה שלא ירבה לו
כסף וזהב שנ׳ וכסף וזהב לא ירבה לו מאד : הרי שש מאות
ושלש עשרה מצוות שנאמרו למשה בסיני הן וכללותיהן ופרטותיהן וד׳
ודקדוקיהן וכל אותן הכללות והפרטות והדקדוקין והביאורין שבכל מצוה
ומצוה היא תורה שבעל פה שקבלו בית דין מפי בית דין · ויש מצוות
אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותן נביאים וחכמים ופשטו בכל

ישראל כגון מקרא מגלה ונר חנוכה ותענית תשעה באב וידים ועירובין ויש לכל
מצוה ומצוה מהן פירושין ודקדוקין והכל יתבאר בחבור זה · כל אלו
המצוות שנתחדשו חייבין אנו לקבלם ולשמרם שנ' לא תסור מכל הדבר וכו'
ואינם תוספת על מצוות התורה ועל מה הזהירה תורה לא תוסף ולא תגרע
שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה
למצוות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלש עשרה מצוות ·
אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או
דרך הוראה או דרך גזרה אין זו תוספת שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות
ערוב או לקרות המגלה בעונתה ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה ·
אלא כך אנו אומרין שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונה
כדי להזכיר שבחיו שלהקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו כדי
לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו
בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כיי' אלהינו
· בכל קראינו אליו ועל זו היא כל מצוה
ומצוה שה דברי סופרים
בין עשה לא תעשה ·
ורא חלק חיבור
ארבעה עשר
ספרים ·

ספר ראשון

אכלול בו כל המצוות שהן עקר דת משה רבינו וצריך
אדם לידע אותן תחלת הכל כגון ייחוד שמו ברוך
הוא ואיסור עבודה זרה וקראתי שם ספר זה

ספר המדע

ספר שני

אכלול בו המצוות שהן תדירות שנצטוינו בהם
כדי לאהוב את המקום ולזכרו תמיד כגון קריאת שמע
ותפלה ותפילין וברכות ומילה בכללן לפי שהיא אות
בבשרינו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפילין
ולא ציצית וכיוצא בהן וקראתי שם ספר זה

ספר אהבה

ספר שלישי

אכלול בו המצוות [illegible]הם בזמנים ידועים
כגון שבת ומועדות וקראתי שם ספר זה

ספר זמנים

ספר רביעי

אכלול בו מצוות של בעילה כגון קידושין וגירושין
וייבום וחליצה וקראתי שם ספר זה ספר נשים

ספר חמישי

אכלול בו מצוות שלביאות אסורות ומצוות של
מאכלות אסורות לפי שבשני עניינים האלו קדשנו
המקום והבדילנו מן האומות בעריות ובמאכלות
אסורות ובשניהם נאמר ואבדיל אתכם מן העמים
אשר הבדלתי אתכם מן העמים וקראתי שם ספר זה

ספר קדושה

ספר ששי

אכלול בו מצוות שיתחייב בהם מי שאסר
עצמו בדברים כגון שבועות ונדרים וקראתי
שם ספר זה

ספר הפלאה

ס[illegible] שביעי

אכלול בו מצוות שה[illegible] בזרעי הארץ כגון שמיטים
ויובלות [illegible]ת ותרומות ושאר מצוות הנכללים עמהן מעניינים
וקראת[illegible] ספר זה

ספר זרעים

ספר שמיני

אכלול בו מצ[illegible] שהן בבנין מקדש וקרבנות
צב[illegible] התמידין וקראתי שם ספר זה ספר עבודה

19

יכלול בו מצוות **ספר תשיעי** שהם בקרבנות היחיד וקראתי

שם ספר זה

ספר קרבנות

יכלול בו מצוות **ספר עשירי** שהן בטהרות וטמאות וקראתי

שם ספר זה

ספר טהרה

יכלול בו מצוות **ספר אחד עשר** שבין אדם לחבירו

ויש בהם הזק חטה בממון או בגוף וקראתי שם ספר זה

ספר נזקין

יכלול בו מצוות **ספר שנים עשר** מכירה ו[illegible]

וקראתי שם ספר זה

ספר קנין

יכלול בו מצוות **ספר שלשה עשר** שבין אדם לחבירו

בשאר הדינין שהן ביןאדם לחבירו כגון שומרים
ובעלי חובות וטענות וכפירות וקראתי ספר זה

ספר משפטים ·

ספר ארבעה עש׳

אכלול בו מצוות שהן מסורין לסנהדרין
כגון מיתות בית דין וקבלת עדות ודין המלך
ומלחמותיו וקראתי שם ספר זה ·

ספר שופטים ·

וזה׳ חילוק הלכות שלחיבור זה לפי ענייני ה׳
הספרים וחילוק המצוות לפי ענייני
ההלכות ·

קיח

ספר הו[...]ע

א

[ה]לכותיו חמש וזה הוא סדורן ·

הלכות יסודי [ת]ורה · הלכו׳ דעות ·
הלכו׳ [·] תת · הל׳ עבו׳ זר׳ וחו׳ הגויים
הל׳ תשו[...]ה · הל׳ יסודי התורה ·

יש בכללן עשר [מ]צוות שש מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן · א׳ לידע ש[יש שם] אלוה · ב׳ שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה
זולתי ה׳ · ג׳ ליחדו · [ד׳ ל]אהבו · ה׳ ליראה ממנו · ו׳ לקדש שמו · ז׳ שלא

20

לחלל שמו · ח שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם · ט לשמוע מן הנביא
המדבר בשמו · י שלא לנסותו ׃

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות חמש מצות עשה ושש מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א להדמות בדרכיו · ב להדבק ביודעיו · ג לאהוב את רעים · ד לאהוב את הגרים · ה שלא לשנוא אחים · ו להוכיח · ז שלא להלבין פנים · ח שלא לענות אמללין · ט שלא להלך רכיל · י שלא לנקום · יא שלא לנטור ׃

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות עשה
ראשונה ללמוד תורה שניה לכבד מלמדיה ויודעיה ·

הלכות עבו׳ זרה וחו׳ הגוים

יש בכללן אחת וחמשים מצות שתי מצות עשה ותשע וארבעים מצות לא תעשה וזה הוא פרטן ·
א שלא לפנות אחר עבודה זרה · ב שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית העינים ·
ג שלא לגדף · ד שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה · ה שלא ישתחוה לה ·
ו שלא לעשות פסל לעצמו · ז שלא לעשות פסל אפילו לאחרים · ח
שלא לעשות צורות אפילו לנוי · ט שלא להדיח אחרים אחריה · י לשרוף
עיר הנדחת · יא שלא לבנותה · יב שלא ליהנות מכל ממונה · יג שלא
להסית יחיד לעבדה · יד שלא לאהוב המסית · טו שלא לעזוב שנאתו ·
טז שלא להצילו · יז שלא ללמד עליו זכות · יח שלא ימנע מללמד
עליו חובה · יט שלא להתנבא בשמה · כ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה ·

כא שלא להתנבאות בשקר ואפילו בשם ה׳ · כב שלא לגור מהריגת נביא שקר ·
כג שלא לישבע בשם עבודה זרה · כד שלא לעשות אוב · כה שלא לעשות
ידעוני · כו שלא להעביר למולך · כז שלא להקים מצבה · כח שלא
להשתחוות על אבן משכית · כט שלא ליטע אשרה · ל לאבד עבודה זרה
וכל הנעשה בשבילה · לא שלא ליהנות בעבודה זרה ובכל משמשיה ·
לב שלא ליהנות בצפוי נעבד · לג שלא לכרות ברית לעובדי עבודה זרה ·
לד שלא לחון עליהם · לה שלא ישבו בארצינו · לו שלא להדמות במנהגותם
ובמלבושם · לז שלא לנחש · לח שלא לקסום · לט שלא לעונן · מ שלא
לחבור חבר · מא שלא לדרוש אל המתים · מב שלא לשאול באוב · מג
שלא לשאול בידעוני · מד שלא לכשף · מה שלא להקיף פאת ראש · מו
שלא להשחית פאת הזקן · מז שלא יעדה איש עדי אשה · מח שלא תעדה
אשה עדי איש · מט שלא לכתוב קעקע · נ שלא להתגודד · נא שלא
לעשות קרחה על מת ·

הלכות שובה

מצות עשה אחת היא והוא שישוב החוטא
מחטאו לפני ה׳ · נמצאו כל המצוות
הנכללות בס׳ · חמש ושבעים שש עשרה
מהן מצות · ותשע וחמשים מצוות לא
תעשה ·

ב׳ פר אהבה

הלכותיו שש וזה הוא סידורן ·
הלכות קריאת שמע · הלכות תפלה וברכת כהנים · הלכות
תפילין ומזוזה וספר תורה · הלכות ציצית · הלכות ברכות · הלכות
מילה ·

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום :

הלכות תפלה וברכת כה'

יש בכללן שתי מצוות
עשה אחת לעבוד את יי' בתפלה בכל יום שניה
לברך כהנים את ישראל בכל יום :

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

יש בכללן חמש
מצוות עשה וזה הוא פרטן · א' להיות תפילין על הראש · ב' לקשור
על היד · ג' לקבוע מזוזה בפתחי השערים · ד' לכתוב
כל איש ספר תורה לעצמו · ה' לכתוב המלך ספר
שני לעצמו כדי שיהיה לו שני ספרי תורה :

הלכות ציצית

מצות עשה אחת והיא לעשות ציצית
על כנפי הכסות

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את השם
אחר אכילה :

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום
השמיני נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה אחת עשרה מצות עשה ·

ג

ספר זמנים

הלכותיו עשר וזה הו[...] סדורן:
הלכות שבת: הלכות עירובין: הלכות שביתת עשור: הלכות
שביתת יום טוב: הלכות חמץ ומצה: הלכות שופר וסוכה ולולב:
הלכות שקלים: הלכות קידוש החדש: הלכות תעניות:
הלכות מגלה וחנוכה׃

הלכות שבת׃

יש בכללן חמש מצוות שתי מצוות עשה ושלש מצוות
לא תעשה וזה הוא פרטן׃ א׳ לשבות בשביעי׃ ב׳ שלא לעשות בו
מלאכה׃ ג׳ שלא לענוש בשבת׃ ד׳ שלא לצאת חוץ
לגבול בשבת׃ ה׳ לקדש היום בזכירה׃

הלכות ערובין׃

מצות עשה אחת והיא מדברי סופרים וזה[...] מן הת[...]

הלכות ש[...]ת עשור׃

יש בכללן ארבע מצוות שתי
מצוות עשה ו[...]צוות לא תעשה וזה הוא פרטן׃
א׳ לשבות ב[...]חכה׃ ב׳ שלא לעשות בו מלאכה׃
ג׳ להתענ[...]׃ ד׳ שלא לאכול ולשתות בו׃

הל[...]ות שביתת יום טוב׃

יש בכללן שתים עשרה
מצוות שש מ[...] עשה ושש מצות לא תעשה וזה הוא פרטן׃
א׳ לשבות ב[...]ון שלפסח׃ ב׳ שלא לעשות בו מלאכה׃

ג לשבות בשביעי של פסח: ד שלא לעשות בו מלאכה:
ה לשבות ביום חג השבועות: ו שלא לעשות בו מלאכה
ז לשבות בר״ה השנה: ח שלא לעשות בו מלאכה:
ט לשבות בראשון שלחג הסוכות: י שלא לעשות בו
מלאכה: יא לשבות בשמיני שלחג: יב שלא לעשות
בו מלאכה:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמונה מצות שלש
מצות עשה וחמש מצות לא תעשה וזהו פרטן:
א שלא לאכל חמץ ביום ארבעה עשר מחצות
היום ולמעלה: ב להשבית שאור מארבעה עשר:
ג שלא לאכול חמץ כל שבעה: ד שלא לאכול
תערובת חמץ כל שבעה: ה שלא יראה חמץ כל
שבעה: ו שלא ימצא חמץ כל שבעה: ז לאכל
מצה בליל הפסח: ח לספר ביציאת מצרים
באותו הלילה:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן שלש
מצות עשה וזה הוא פרטן: א לשמוע קול שופר באחד
בתשרי: ב לישב בסוכה שבעת ימי החג: ג ליטול לולב
במקדש כל שבעת ימי החג:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והיא ליתן כל איש
מחצית השקל בכל שנה:

הלכות קדוש החדש

מצות עשה אחת והיא לחשוב ולידע ולקבוע באיזה יום הוא תחלת
כל חדש וחדש מחדשי השנה :

הלכות תעניות ·

מצות עשה אחת והיא להתענות ולזעוק
לפני יי' בעת כל צרה גדולה שתבוא על
הציבור :

הלכות מגלה וחנכה

יש בכללן שתי מצוות עשה מדברי
סופרים ואינם מן המנין נמצאו כל המצוות של
תורה הנכללות בספר זה חמש ושלשים תשע
עשרה מהן מצוות עשה ושש עשרה מצוות
לא תעשה וישבו שתי מצוות מדברי סופרים ·

ספר נשים ·

הלכותיו חמש וזה הוא סדורן : הלכות אישות
הלכות גירושין · הלכות יבום וחליצה · הלכות נערה בתולה · הלכות
שוטה :

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצוות שתי מצוות עשה
ושתי מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן : א' לישא
אשה בכתובה וקדושין · ב' שלא תבעל אשה
בלא כתובה וקדושין · ג' שלא ימנע שאר כסות

ועונה · ד׳ לפרות ולרבות ... מעונה ·

הלכות גירושין

יש בכללן שתי מצוות אחת מצות עשה והיא
שיגרש המגרש בספר שנה שלא יחזיר
גרושתו משנישאת ·:

הלכות יבום וחליצה

יש בכללן שלש מצוות שתי מצוות
עשה ואחת מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳
ליבם · ב׳ לחלוץ · ג׳ שלא תנשא יבמה לאיש זר
עד שתסור רשות היבם מעליה ·

הלכות נערה בתולה

יש בכללן חמש מצוות שלש מצוות
עשה ושתי מצוות לא תע[illegible] וזה הוא פרטן · א׳
לקנוס המפתה · ב׳ שישא [illegible]ונס אנוסתו · ג׳
שלא יגרש האונס · ד׳ שתשב [illegible] מוציא שם רע
תחת בעלה לעולם · ה׳ שלא יגרש [illegible]וציא שם
רע את [illegible]שתו ·

הלכות סוטה

יש בכללן שלש מצוות [illegible]ת מצות עשה ושתים
מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ לעשות לסוטה כתורת
הקנאות המפורש בתורה · ב׳ שלא ליתן שמן על קרבנה · ג׳
שלא ליתן עליו לבונה נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה
שבע עשרה מהן תשע מצוות עשה ושמונה מצוות לא תעשה :

ספר קדושה

הלכותיו שלש וזה הוא סדורן׃ הלכות איסורי
ביאה׃ הלכות מאכלות אסורות׃ הלכות שחיטה׃

הלכות איסורי ביאה

יש בכללן שבע ושלשים מצות אחת
מצות עשה ושש ושלשים מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן׃ א׳ שלא לבוא על
האם׃ ב׳ שלא לבוא על אשת אב׃ ג׳ שלא לבעול אחות׃ ד׳ שלא לבעול
בת אשת אב׃ ה׳ שלא לבעול בת הבן׃ ו׳ שלא לבעול בת׃ ז׳ שלא לבעול בת
הבת׃ ח׳ שלא לישא אשה ובתה׃ ט׳ שלא לישא אשה ובת בנה׃ י׳ שלא
לישא אשה ובת בתה׃ יא׳ שלא לבעול אחות אב׃ יב׳ שלא לבעול אחות
אם׃ יג׳ שלא לבעול אשת אחי האב׃ יד׳ שלא לבעול אשת הבן׃ טו׳ שלא
לבעול אשת אח׃ יו׳ שלא לבעול אחות אשתו׃ יז׳ שלא לשכב עם בהמה׃
יח׳ שלא תביא אשה בהמה עליה׃ [illegible] שלא לשכב עם זכר׃ כ׳ שלא
לגלות ערות אב׃ כא׳ שלא לגל[illegible]ת אחי אב׃ כב׳ שלא לבעול אשת
איש׃ כג׳ שלא לבעול נדה׃ כ[illegible] להתחתן בגוים׃ כה׳ שלא יבוא עמוני
ומואבי בקהל׃ כו׳ שלא לה[illegible]ר שלישי מצרי מלבוא בקהל׃ כח׳ שלא
יבוא ממזר בקהל׃ כט׳ [illegible]בוא סריס בקהל׃ ל׳ שלא לסרס זכר
אפילו בהמה חיה ועוף׃ [illegible] שלא ישא כהן גדול אלמנה׃ לב׳ שלא יבעול
כהן [redacted] אלמנה אפי[illegible]א נישואין׃ לג׳ שישא כהן גדול בתולה בנעוריה׃
לד׳ שלא ישא כהן ג[illegible]׃ לה׳ שלא ישא זונה׃ לו׳ שלא ישא חללה׃ לז׳ שלא
יקרב אדם לאחת מכל העריות ואע״פ שלא בעל׃

יש בכללן [illegible] שמונה ועשרים

מצוות ארבע מצוות עשה וארבע ועשרים מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן ·
א לבדוק בסימני בהמה וחיה להבדיל בין טמאה לטהורה · ב לבדוק בסימני
העוף להבדיל בין טמא לטהור · ג לבדוק בסימני חגבים להבדיל בין טמא
לטהור · ד לבדוק בסימני דגים · ה שלא לאכול בהמה וחיה טמאה · ו
שלא לאכול עוף טמא · ז שלא לאכול דגים טמאים · ח שלא לאכול שרץ
העוף · ט שלא לאכול שרץ הארץ · י שלא לאכול רמש הארץ · יא שלא
לאכול תולעת הפירות כשתצא לארץ · יב שלא לאכול שרץ המים · יג שלא
לאכול נבלה · יד שלא להנות בשור הנסקל · טו שלא לאכול טרפה · טז שלא
לאכול אבר מן החי · יז שלא לאכול דם · יח שלא לאכול חלב בהמה טהורה ·
יט שלא לאכול גיד הנשה · כ שלא לאכול בשר בחלב · כא שלא לבשלו ·
כב שלא לאכול לחם תבואה חדשה · כג שלא לאכול קלי מן החדש · כד שלא
לאכול כרמל מן החדש · כה שלא לאכול ערלה · כו שלא לאכול כלאי הכרם ·
כז שלא לאכול טבל · כח שלא לשתות יין נסך ·

הלכות שחיטה ·

יש בכללן חמש מצוות שלש מצוות
עשה ושתים מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א לשחוט
ואחר כך יאכל · ב שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ·
ג לכסות דם חיה ועוף · ד שלא ליקח האם על הבנים ·
ה לשלח האם אם לקחה על הבנים נמצא כל המצוות
הנכללות בספר זה שבעים מהם שמונה מצוות עשה
ושתים וששים מצוות לא תעשה ·

ו ספר הפלאה ·

הלכותיו ארבע וזה הוא סדורן · הלכות

שבועות · הלכות נדרים · הלכות נזירות · הלכות ערכין וחרמין ::

הלכות שבועות

יש בכללן חמש מצוות אחת מצות עשה וארבע מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ שלא לישבע בשמו לשקר · ב׳ שלא לישא שמו לשוא · ג׳ שלא לכפור בפקדון · ד׳ שלא לישבע על כפירת ממון · ה׳ לישבע בשמו באמת ·

הלכות נדרים ·

יש בכללן שלש מצוות שתי מצוות עשה ואחת מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ שישמור מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר · ב׳ שלא יחל דברו · ג׳ שיופר הנדר או השבועה וזה הוא דין הפר נדרים ה[illegible]ש בתורה שבכתב

הלכות [illegible]זירות ·

יש בכללן עשר מצוות שתי מצוות עשה ושמונה מצוות לא [illegible]ה הוא פרטן · א׳ שיגדל הנזיר פרע · ב׳ שלא יגלח ש[illegible] ימי נזרו · ג׳ שלא ישתה הנזיר יין ולא תערובת יין [illegible]ומץ שלהן · ד׳ שלא יאכל ענבים לחים · ה׳ שלא יאכ[illegible]קים · ו׳ שלא יאכל חרצנים · ז׳ שלא יאכל זוגין · ח׳ שלא יכנס לאהל המת · ט׳ שלא יטמא למתים · י׳ שיגלח על הקרבנות כשישלים נזירותו או כשיטמא ::

הלכות ערכין וחרמין ·

יש בכללן שבע מצוות חמש מצוות עשה ושתים מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן :· א׳ לדון בערכי אדם כאשר מפורש בתורה וזה הוא דין ערכי
אדם · ב׳ דין ערכי בהמה · ג׳ דין ערכי בתים · ד׳ דין ערכי שדות ·
ה׳ דין מחרים נכסיו · ו׳ שלא ימכר חרם · ז׳ שלא יגאל חרם · נמצאו
כל המצוות הנכללות בספר זה חמש ועשרים עשר מהם מצות
עשה וחמש עשרה מצות לא תעשה ·

ספר זרעים

הלכותיו שבע וזה הוא סדורן :· הלכות כלאים ·
הלכות מתנות עניים · הלכות תרומות · הלכות מעשרות · הלכות
מעשר שני ונטע רבעי · הלכות בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין ·
הלכות שמטה ויובל ·

הלכות כלאים

יש בכללן חמש מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן · א׳ שלא לזרוע זרעים כלאים · ב׳ שלא לזרוע
תבואה או ירק בכרם · ג׳ שלא להרביע בהמה כלאים ·
ד׳ שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחד · ה׳
שלא ללבש כלאים ·

הלכות מתנות עניים

יש בכללן שלש עשרה מצוות
שבע מצוות עשה ושש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳
להניח פיאה · ב׳ שלא יכלה הפיאה · ג׳ להניח לקט · ד׳ שלא
ילקט הלקט · ה׳ לעזוב עוללות בכרם · ו׳ שלא יעולל הכרם ·

ז׳ לעזוב פרט הכרם · ח׳ שלא ילקט פרט הכרם · ט׳ להניח שכחה · י׳ שלא
ישוב לקחת השכחה · י״א להפריש מעשר לעניים · י״ב ליתן
צדקה כמסת ידו · י״ג שלא יאמץ לבבו על העני ׃

הלכות תרומות ·

יש בכללן שמונה מצוות שתים מצוות עשה
ושש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ להפריש תרומה גדולה · ב׳
להפריש תרומת מעשר · ג׳ שלא יקדים תרומות ומעשרות זה
לזה אלא יפריש על הסדר ׃ ד׳ שלא יאכל זר תרומה · ה׳ שלא יאכל אפילו
תושב כהן או שכירו תרומה · ו׳ שלא יאכל ערל תרומה · ז׳
שלא יאכל כהן טמא תרומה · ח׳ שלא תאכל חללה תרומה
ולא מורם מן הק[ד]שים ·

הלכות מעשר

מצות עשה אחת והיא להפריש מעשר
ראשון בכל שנ[ה] משני הזריעה ולתתו ללוים ·

הלכו[ת] [מ]עשר שני ונטע רבעי

יש בכ[ללן] תשע
מצוות שלש מצוו[ת עש]ה ושש מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ להפריש
מעשר שני · ב׳ שלא להוציא דמיו בשאר צרכי האדם חוץ מאכילה ושתייה
וסיכה · ג׳ שלא לאכלו בטומאה · ד׳ שלא לאכלו באנינות · ה׳ שלא לאכול
מעשר שני של דגן חוץ לירושלם · ו׳ שלא לאכול מעשר תירוש חוץ לירוש׳
ז׳ שלא לאכול מעש[ר] יצהר חוץ לירושלם · ח׳ להיות נטע רבעי כולו קדש
ודינו להאכל בירוש[ל]ם לבעלין כמעשר שני לכל דבר · ט׳ להתודות ודוי המעשר ·

הלכות בכורים

עם שאר מתנות כהונה שבגבולין ׃

יש בכללן תשע מצוות שמונה מצוות עשה ואחת מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן · א להפריש בכורים ולהעלותן למקדש · ב שלא יאכל הכהן בכורים
חוץ לירושלם · ג לקרות עליהן · ד להפריש חלה לכהן · ה לתת זרוע
ולחיים וקבה לכהן · ו ליתן לו ראשית הגז · ז לפדות בכור הבן וליתן
פדיונו לכהן · ח לפדות פטר חמור וליתן פדיונו לכהן · ט לערוף פטר חמור
אם לא רצה לפדותו ׃

הלכות שמטה ויובל

יש בכללן שתים ועשרים מצוות
תשע מצוות עשה ושלש עשרה מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א שתשבות
הארץ ממלאכה בשביעית · ב שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו · ג
שלא יעבוד עבודת האילן בשנה זו · ד שלא יקצור הספיח כנגד הקוצרים ·
ה שלא יבצור הנזירים כנגד הבוצרים · ו שישמיט מה שתוציא הארץ · ז
שישמיט כל הלואתו · ח שלא יגוש ולא יתבע הלוה · ט שלא ימנע מלהלוות
קודם השמטה כדי שלא יאבד ממונו · י לספור שני שבע שבע · יא לקדש
שנת חמשים · יב לתקוע בשופר בעשירי לתשרי כדי לצאת עבדים חפשי ·
יג שלא תעבד אדמה בשנה זו · יד שלא יקצור ספיחיה כנגד הקוצרים ·
טו שלא יבצור נזיריה כנגד הבוצרים · טז ליתן גאלה לארץ בשנה זו והוא
דין שדה אחוזה ושדה מקנה · יז שלא תמכר הארץ לצמיתות · יח דין בתי
ערי חומה · יט שלא ינחל כל שבט לוי בארץ ישראל אלא נותנין להם ערים
מתנה לשבת בהם · כ שלא יקח שבט לוי חלק בבזה · כא ליתן ללוים ערים
לשבת ומגרשיהם ׃ כב שלא ימכר מגרש עריהם אלא גואלין לעולם בין ל
לפני היובל בין לאחר היובל נמצאו כל מצוות הנכללות בספר זה שבע
ושתים מהן שלשים מצוות עשה ושבע ושלשים מצוות לא תעשה ׃

ספר עבודה

הלכותיו תשע וזה הוא סדורן :. הלכות בית
הבחירה · הלכות כלי המקדש והעובדין בו · הלכות ביאת מקדש ·
הלכות איסורי המזבח · הלכות מעשה הקרבנות · הלכות תמידים ומוספין ·
הלכות פסולי המוקדשין · הלכות עבודת יום הכפורים · הלכות
מעילה :.

הלכות בית הבחירה ·

יש בכללן שש מצוות שלש מצוות
עשה ושלש מצוות לא תעשה : וזה הוא פרטן · א לבנות מקדש · ב
שלא לבנות המזבח גזית · ג שלא לעלות במעלות עליו · ד
ליראה מן המקדש · ה לשמור את המקדש סביב · ו שלא
להשבית שמירת המקדש :.

הלכות כלי ה[illegible]ש והע׳ בו

יש בכללן ארבע עשרה
מצוות שש מצוות עשה [illegible]ונה מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן · א לעשות ש[illegible]משחה · ב שלא לעשות כמותו ·
ג שלא לסוך מ[illegible] · שלא לעשות כמתכונת הקטורת ·
ה שלא להקטי[illegible]ל מזבח הזהב חוץ מן הקטורת · ו לשאת
הארון על [illegible] · ז שלא יסורו הבדים ממנו · ח שיעבוד
הלוי במ[illegible] · ט שלא יעשה אחד במלאכת חברו במקדש · י
לקדש הכהן לעבודה · יא שיהו כל המשמרות שוות ברגלים ·
יב ללבוש בגדי כהונה לעבודה · יג שלא יקרע המעיל ·
יד שלא יזח החשן מעל האפוד ·

הלכות ביאת המקדש

יש בכללן חמש עשרה מצוות שתי מצוות עשה ושלש עשרה מצוות לא
תעשה וזה הוא פרטן: א׳ שלא יכנס כהן שכור למקדש · ב׳ שלא יכנס לו
כהן פרוע ראש · ג׳ שלא יכנס לו כהן קרוע בגדים · ד׳ שלא יכנס כהן בכל
עת לההיכל · ה׳ שלא יצא כהן מן המקדש בשעת העבודה · ו׳ לשלח
טמאים מן המקדש · ז׳ שלא יכנס טמא למקדש · ח׳ שלא יכנס טמא
להר הבית · ט׳ שלא ישמש טמא · י׳ שלא ישמש טבול יום · יא׳ לקדש
העובד ידיו ורגליו · יב׳ שלא יכנס בעל מום להיכל ולמזבח · יג׳ שלא יעבוד
בעל מום · יד׳ שלא יעבוד בעל מום עובר · טו׳ שלא יעבוד זר ·:

הלכות איסורי מזבח

יש בכללן ארבע עשרה מצוות
ארבע מצוות עשה ועשר מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן ·:
א׳ להקריב כל הקרבנות תמימין · ב׳ שלא להקדיש בעל מום
למזבח · ג׳ שלא ישחט · ד׳ ש[illegible] דמו · ה׳ שלא יקטיר
חלבו · ו׳ שלא יקריב בעל מום [illegible] · ז׳ שלא יקרב בעל
מום אפילו בקרבנות הגוים · ח׳ שלא יטיל מום בקדשים ·
ט׳ לפדות פסולי המוקדשין · י׳ להק[illegible] מיום השמיני
והלאה וקודם זמן זה הוא נקרא מחוסר זמן ואין מקריבין
אותו · יא׳ שלא להקריב אתנן ומחיר · יב׳ ש[illegible] להקטיר
שאור ודבש · יג׳ למלוח כל הקרבנות · יד׳ ש[illegible] להשבית
המלח מעל הקרבנות ·:

הלכות מעשה קרבנות:

יש בכללן שלש ועשרים
מצוות עשר מצוות עשה ושלש עשרה מצוות ל[illegible]עשה וזה הוא פרטן:

א׳ לעשות העולה כמעשיה הכתובים על הסדר ׃ ב׳ שלא לאכול בשר עולה ׃
ג׳ סדר החטאת ׃ ד׳ שלא לאכול מבשר חטאת הפנימית ׃ ה׳ שלא יבדיל
בחטאת העוף ׃ ו׳ סדר האשם ׃ ז׳ שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים
במקדש ׃ ח׳ שלא יאכלום חוץ לעזרה ׃ ט׳ שלא יאכל זר מקדשי קדשים ׃
י׳ סדר השלמים ׃ יא׳ שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת דמים ׃
יב׳ לעשות כל מנחה כסדר מעשיה הכתובין בתורה ׃ יג׳ שלא ישים
שמן על מנחת חוטא ׃ יד׳ שלא יתן עליה לבונה ׃ טו׳ שלא תאכל מנחת
כהן ׃ טז׳ שלא תאפה מנחה חמץ ׃ יז׳ שיאכלו הכהנים שירי מנחות ׃
יח׳ שיביא כל נדריו ונדבותיו ברגל שפגע בו ראשון ׃ יט׳ שלא יאחר נדרו
ונדבתו ושאר דברים שהוא חייב בהן ׃ כ׳ להקריב כל הקרבנות בבית
הבחירה ׃ כא׳ להביא קדשי חוצה לארץ לבית הבחירה ׃ כב׳ שלא לשחוט
קרבנות חוץ לעזרה ׃ כג׳ שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה ׃

הלכות תמידין ומוספין

יש בכללן תשע עשרה מצות
שמונה עשרה מצות עש[illegible] מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן ׃ א׳
להקריב שני כבשים [illegible] עולות ׃ ב׳ להדליק אש על המזבח בכל יום ׃
ג׳ שלא לכבותה ׃ ד׳ [illegible]ס את הדשן בכל יום ׃ ה׳ להקטיר קטורת
בכל יום ׃ ו׳ שי[illegible]ן גדול מנחה בכל יום והיא הנקראת חבתין ׃ ו׳ להדליק נרות בכל יום ׃
ח׳ להוסיף שני כב[illegible] עולות בשבת ׃ ט׳ לעשות לחם הפנים ׃ י׳ מוסף
ראשי חדשים ׃ י[illegible] מוסף הפסח ׃ יב׳ להקריב עומר התנופה ׃ יג׳ לספור
כל איש ואיש שבעה שבועות מיום הקרבת העומר ׃ יג׳ מוסף עצרת ׃ יד׳
טו׳ להביא שתי הלחם עם הקרבנות הבאות בגלל הלחם ביום עצרת ׃ יו׳
מוסף ראש השנה ׃ יז׳ מוסף יום צום ׃ יח׳ מוסף החג ׃ יט׳ מוסף
שמיני עצרת ׃

הלכות פסולי מוקדשין

יש בכללן שמונה מצוות
שתי מצוות עשה ושש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן :
א שלא לאכל קדשים שנפסלו ושהוטל בהם מום ·
ב שלא לאכל פגול · ג שלא יותיר קדשים לאחר זמנן ·
ד שלא יאכל נותר · ה שלא יאכל קדשים שנטמאו · ו
שלא יאכל אדם שנטמא את הקדשים · ז לשרוף את
הנותר · ח לשרוף הטמא :

הלכות עבודת יום הכפורים :

מצות עשה
אחת והיא שיעשה מעשה יום הכפורים כולו על הסדר כמו
שכתוב בפרשת אחרי מות הקרבנות והוידויין ושלוח השעיר
ושאר העבודה :

הלכות מעילה ·

יש בכללן שלש מצוות אחת מצות עשה
ושתים מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א לשלם המועל
אשר חטא בתוספת חומש וקרבן וזה הוא דין
המועל · ב שלא לעבוד בקדשים · ג שלא
לגוז קדשים נמצאו כל המצוות הנכללות
בספר זה מאה ושלש מהם שבע וארבעים
מצוות עשה ושש וחמשים מצוות לא תעשה ·

ט ספר [illegible]

הלכותיו שש וזה הוא סדורן :

הלכות קרבן פסח . הלכות חגיגה . הלכות בכורות . הלכות שגגות . הלכות מחוסרי כפרה . הלכות תמורה .

הלכות קרבן פסח

יש בכללן שש עשרה מצות ארבע מצות עשה ושתים עשרה מצות לא תעשה וזה הוא פרטן . א̇ לשחוט הפסח בזמנו . ב̇ שלא לשחוט אותו על החמץ . ג̇ שלא תלין אימוריו . ד̇ לשחוט פסח שני . ה̇ לאכל בשר הפסח על מצה ומרור בליל חמשה עשר . ו̇ לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור בליל חמשה עשר לחדש השני . ז̇ שלא יאכל נא ומבושל . ח̇ שלא יוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה . ט̇ שלא יאכל ממנו משומד . י̇ שלא יאכיל ממנו לתושב או שכיר . יא̇ שלא יאכל ממנו ערל . יב̇ שלא ישבור בו עצם . יג̇ שלא ישבור עצם בפסח שני . יד̇ שלא ישייר ממנו לבקר . טו̇ שלא ישייר מפסח שני לבקר . טז̇ שלא ישייר מבשר חגיגת ארבעה עשר עד יום שלישי .

הלכות חגיגה

יש בכללן שש מצות ארבע מצות עשה ושתי מצות [illegible]שה וזה הוא פרטן . א̇ להראות פני[illegible] ב̇ [illegible]וב בשלשה רגלים . ג̇ לשמוח ברגלים . ד̇ [illegible] ריקם . ה̇ שלא יעזוב לוי מלשמחו ולתת לו מתנותיו ברגלים . ו̇ להקהיל את העם בחג הסוכות במוצאי שמטה .

הלכות בכורות

יש בכללן חמש מצות שתי מצות עשה

ושלש מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ להפריש בכורות · ב׳ שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלם · ג׳ שלא יפדה הבכור · ד׳ להפריש מעשר בהמה · ה׳ שלא יגאל מעשר בהמה וכללתי המעשר עם הבכור לפי ש שמעשה שניהם אחד והכתוב כללו עמו שנ׳ ואת דמם תזרוק כך למדו מפי השמועה שזה דם מעשר ודם בכור ׃

הלכות שגגות

יש בכללן חמש מצות עשה וזה הוא פרטן ·
א׳ שיקריב היחיד קרבן חטאת קבוע על שגגתו · ב׳ שיקריב אשם מי שלא נודע לו אם חטא אם לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו · וזה הוא הנקרא אשם תלוי · ג׳ שיקריב החוטא אשם על עבירות ידועות וזה הוא הנקרא אשם ודאי ׃ ד׳ שיקריב החוטא קרבן על עבירות ידועות אם היה עשיר בהמה ואם היה עני עוף או עשירית האיפה וזה הוא הנקרא קרבן עולה ויורד · ה׳ שיקריבו הסנהדרין קרבן אם טעו והורו שלא כהלכה באחת מן החמורות ׃

הלכות מחוסרי כפרה

יש בכללן ארבע מצות עשה וזה הוא פרטן · א׳ שתקריב הזבה כשתטהר קרבן · ב׳ שתקריב היולדת כשתטהר קרבן · ג׳ שיקריב הזב כשיטהר קרבן · ד׳ שיקריב מצורע כשיטהר קרבן ואחר שיקריבו קרבנותיהן תגמר טהרתן ׃

הלכות תמורה

יש בכללן שלש מצות אחת מצות עשה ושתי מצות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ שלא ימיר · ב׳ שתהיה התמורה ד

קדש את המזיר · ג֯ שלא ישנה הקדשים · מקדושה לקדושה נמצאו כל המצוות
הנכללות בספר זה תשע ושלשים מהן עשרים מצוות עשה
ותשע עשרה מצוות לא תעשה ׃

ספר טהרה ׃

הלכותיו שמונה וזה הוא סידורן · הלכות
טומאת מת · הלכות פרה אדומה · הלכות טומאת צרעת ׃
הלכות מטמאי משכב ומושב ׃ הלכות שאר אבות הטומאות ׃
הלכות טומאת אוכלים · הלכות כלים · הלכות מקוות ׃

הלכות טומאת מת ·

מצות עשה אחת והיא דין טומ
טומאת מת ׃

הלכות פרה אדומה ·

יש בכללן שתי מצוות עשה ראשונה
דין פרה אדומה שניה דין טומאת מי נדה וטהרתן ׃

הלכות טומאת צרעת

יש בכללן שמונ ת תשע מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן · א לה בצרעת אדם כמו הכתוב בתורה · ב֯ שלא יקוץ סימני
טומאה · ג֯ יגלח הנתק · ד֯ שיהא המצורע מפורסם בקורע
בגדיו ופריעת ו ועטייה על שפה · ה֯ טהרת צרעת · ו֯ שיגלח
המצורע את כל שערו כשיטהר · ז֯ דין צרעת הבגד · ח֯ דין צרעת
הבית ׃

יחלו הדר הלכות מטמאי משכב ומושב ובערה״ג הלכו שאר אבו

הלכות שאר אבות הטמאו׳

יש בכללן שלש מצוות
עשה וזה הוא פרטן · א׳ דין טומאת נבלה · ב׳ דין טומאת
שרץ · ג׳ דין טומאת שכבת זרע ועבודה זרה מטמאה כשרץ
וטומאתה מדברי סופרים ::

הלכות מטמאי משכב ומו׳

יש בכללן ארבע
מצוות עשה וזה הוא פרטן · א׳ דין טומאת נדה · ב׳ דין טומאת
יולדת · ג׳ דין טומאת זבה · ד׳ דין טומאת זב ·

הלכות טומאת אוכלין ::

מצות עשה אחת והיא
דין טומאת משקין ואכלין והכשירן ·

הלכות כלים ·

ענין אלו ההלכות לידע כלים שמקבלין טומאה
מכל אלו הטמאות וכלים שאין מתטמאין
וכיצד מתטמאין הכלים ומטמאין

הלכות מקוות

מצות עשה אחת והיא שיטבול כל טמא
במי מקוה ואחר כך יטהר נמצאו כל המצוות
הנכללות בספר זה עשרים מהם שמונה עשרה
עשרה מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה :

ספר נזקים

הלכותיו חמש וזה הוא סידורן. הלכות נזקי ממון. הלכות גנבה. הלכות גזלה ואבדה. הלכות חובל ומזיק. הלכות רוצח ושמירת נפש.

הלכות נזקי ממון

יש בכללן ארבע מצוות עשה וזה הוא פרטן. א׳ דין השור. ב׳ דין ההבער. ג׳ דין הבור. ד׳ דין הבערה.

הלכות גנבה

יש בכללן שבע מצוות שתי מצוות עשה וחמש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן. א׳ שלא לגנוב ממון. ב׳ דין הגנב. ג׳ לצדק המאזנים עם המשקלות. ד׳ שלא יעשה עול במדות ובמשקלות. ה׳ שלא יהיה לאדם אבן ואבן איפה ואיפה אע״פ שאינו לוקח ונותן בהם. ו׳ שלא יסיג גבול. ז׳ שלא לגנוב נפשות.

הלכות גזלה ואבדה

יש בכללן שבע מצוות שתי מצות עשה וחמש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן. א׳ שלא לגזול. ב׳ שלא לעשוק. ג׳ שלא לחמוד. ד׳ שלא להתאוות. ה׳ להשיב את הגזלה. ו׳ שלא יתעלם מן האבדה. ז׳ להשיב האבדה.

הלכות חובל ומזיק

מצות עשה אחת והיא דין חובל

בחבירו או מזיק ממון חבירו ·

הלכות רוצח ושמירת נפש

יש בכללן שבע עשרה מצוות שבע מצות עשה ועשר מצות לא תעשה וזה הוא פרטן ·
א׳ שלא לרצוח · ב׳ שלא ליקח כופר לנפש רוצח אלא יומת · ג׳ להגלות את הרוצח בשגגה · ד׳ שלא ליקח כופר למחויב גלות · ה׳ שלא ימות הרוצח כשירצח קודם עמידה בדין · ו׳ להציל הנרדף בנפשו שלרודף · ז׳ שלא לחוס על הרודף · ח׳ שלא לעמוד על הדם · ט׳ להפריש ערי מקלט ולכוון להם הדרך · י׳ לערוף את העגלה בנחל · יא׳ שלא יעבד בארץ קרקע ולא תזרע · יב׳ שלא לשים דמים · יג׳ לעשות מעקה · יד׳ שלא יכשיל תמים בדבר · טו׳ לפרוק עם מי שנכשל בדרך · יו׳ לטעון עמו · יז׳ שלא יניחנו בדרך נבהל במשאו וילך לו נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה שש ושלשים מהן שש עשרה מצוות עשה ועשרים מצוות לא תעשה ·

יב

ספר קנין ·

הלכותיו חמש וזה הוא סידורן · הלכות מכירה · הלכות זכייה ומתנה · הלכות שכנים · הלכות שלוחין ושותפין · הלכות עבדים ·

הלכות מכירה

יש בכללן חמש מצוות אחת מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ דין מקח וממכר · ב׳ שלא יונה במקח וממכר · ג׳ שלא יונה בדברים · ד׳ שלא יונה גר צדק בממון · ה׳ שלא יונהו בדברים ·

הלכות זכייה ומתנה

עניין אלו ההלכות לידע היאך זוכה מן ההפקר היאך יקנה ובמה יקנה ודין נותן מתנה וקבלה ואי זו מתנה חוזרת ואי זו אינה חוזרת׃

הלכות שכנים

עניין אלו ההלכות לידע דין חלוק הקרקע שבין השותפין והרחקת נזקי כל אחד מהם משכנו ודין בעל המצר שלוקחין בעל המצר׃

הלכות שלוחין ושותפין׃

עניין אלו ההלכות לידע דין שלוחו שלאדם ושותפו ומשפטיהן במקחן וממכרן ובהפסידן ושכרן׃

הלכות עבדים

יש בכללן שלש עשרה מצוות חמש מצוות עשה ושמונה מצוות לא תעשה וזהו פרטן׃ א׳ דין קנין עבד עברי׃ ב׳ שלא ימכר ממכרת עבד׃ ג׳ שלא יעבידנו בפרך׃ ד׳ שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך׃ ה׳ שלא נעבוד בו עבודת עבד׃ ו׳ להעניק לו בצאתו חפשי׃ ז׳ שלא יצא ריקם׃ ח׳ לפדות אמה עבריה׃ ט׳ ליעדה׃ י׳ שלא תמכר׃ יא׳ לעבוד בעבד כנעני לעולם אלא אם הפיל לו אחד מראשי איבריו׃ יב׳ שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל׃ יג׳ שלא להונות עבד זה הניצל אלינו׃ נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה שמונה עשרה שש מהן מצוות עשה ושתים עשרה מצוות לא תעשה׃

ספר משפטים

הלכותיו חמש וזה הוא סידורן׃ הלכות שכירות׃ הלכות שאלה ופקדון׃ הלכות מלוה ולוה׃

הלכות טוען ונטען · הלכות נחלות :·

הלכות שכירות ·

יש בכללן שבע מצוות שלש מצוות
עשה וארבע מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א̇ דין שכיר ושומר שכר ·
ב̇ ליתן שכר שכיר ביומו · ג̇ שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו :·
ד̇ שיאכל השכיר מן המחובר שעושה בו · ה̇ שלא יאכל
שלא הטכיר מן המחובר בשעת גמר מלאכה · ו̇ שלא יוליך השכיר
בידו יתר על מה שיאכל · ז̇ שלא יחסום שור בדישו וכן שאר
הבהמה ·

הלכות שאלה ופקדון ·

יש בכללן שתי מצוות עשה
ראשונה דין השואל · שנייה דין שומר חנם ·

הלכות מלוה ולוה ·

יש בכללן שתים עשרה מצוות
ארבע מצוות עשה ושמונה מצוות לא תעשה וזה הוא
פרטן :· א̇ להלוות לעני ומך · ב̇ שלא יגוש אותו · ג̇ לנגוש את
הנכרי · ד̇ שלא ימשכן בעל חוב בזרוע · ה̇ להחזיר
המשכון לבעליו העני בעת שהוא צריך לו לבעליו בזמן
שהוא צריך לו · ו̇ שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת
שהוא צריך לו · ז̇ שלא יחבול אלמנה · ח̇ שלא יחבול כלים
שעושין בהם אוכל נפש · ט̇ שלא ילוה המלוה ברבית · י̇ שלא
ילוה הלוה ברבית · יא̇ שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה ברבית לא
יעיד ביניהם ולא יכתוב שטר ולא יערוב · יב̇ ללוות מן הנכרי ולהלוותו
ברבית :·

הלכות טוען ונטען ·

מצות עשה אחת והיא דין טוען ומודה או כופר ·

הלכות נחלות ·

מצות עשה אחת והיא דין סדר נחלות נמצאו
כל המצוות הנכללות בספר זה שלש ועשרים מהן
אחת עשרה מצות עשה ושתים עשרה מצוות לא
תעשה ·

ספר שופטים ·

הלכותיו חמש וזה הוא סידורן · הלכות
סנהדרין והעונשין המסורין להם · הלכות עדות · הלכות ממרים ·
הלכות אבל · הלכות מלכים ומלחמותיהם ·

הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם ·

יש בכללן שלשים מצוות עשר מצוות עשה ועשרים מצוות
לא תעשה וזה הוא פרטן · א' למנות שופטים · ב' שלא למנות דיין שאינו
יודע דרך המשפט · ג' לנטות אחרי רבים אם נחלקו השופטים · ד' שלא
להרוג אם רבו המחייבין כאיש אחד עד שיהיו יתר שנים · ה' שלא ילמד
חובה מי שלימד זכות בדיני נפשות · ו' להרוג בסקילה · ז' להרוג בשריפה ·
ח' להרוג בסיף · ט' להרוג בחנק · י' לתלות · יא' לקבור הנהרג ביום
הריגתו · יב' שלא ילין נבלתו · יג' שלא לחיות מכשף · יד' להלקות
רשע · טו' שלא יוסיף בהכאת הלוקה · טז' שלא להרוג נקי באומדן
הדעת · יז' שלא לענוש אנוס · יח' שלא לחוס על הורג חברו או חובל בו ·
יט' שלא לרחם על הדל בדין · כ' שלא להדר גדול בדין · כא' שלא להטות

הדין על בעל עבירות אע״פ שהוא חוטא · כ״ב שלא לעוול משפט · כ״ג שלא
להטות משפט גר יתום · כ״ד לשפט בצדק · כ״ה שלא לירא בדין מאיש
זרוע · כ״ו שלא ליקח שוחד · כ״ז שלא לישא שמע שוא · כ״ח שלא לקלל הדיינין ·
כ״ט שלא לקלל הנשיא · ל׳ שלא לקלל אחד משאר
בני ישראל הכשרים ·

הלכות עדות

יש בכללן שמונה מצוות שלש מצוות עשה
וחמש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ להעיד בבית דין
למי שיודע לו עדות · ב׳ לדרוש ולחקור העדים · ג׳ שלא יורה
העד בדין זה שהעיד עליו בדיני נפשות · ד׳ שלא יקום דבר
בעדות אחד · ה׳ שלא יעיד בעל עבירה · ו׳ שלא יעיד קרוב ·
ז׳ שלא להעיד בשקר · ח׳ לעשות לעד זומם כאשר זמם ·

הלכות ממרים

יש בכללן תשע מצוות שלש מצוות
עשה ושש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ לעשות על פי
התורה שיאמרו בית דין הגדול · ב׳ שלא לסור מדבריהם ·
ג׳ שלא להוסיף על התורה לא במצוות שבכתב ולא
בפירוש שלמדנו מפי השמועה · ד׳ שלא לגרוע מן הכל
ה׳ שלא לקלל אב ואם · ו׳ שלא להכות אב ואם · ז׳ לכבד
אב ואם · ח׳ לירא מאב ואם · ט׳ שלא י[illegible]ה הבן סורר
ומורה על קול אביו ואמו ·

הלכות אבל

יש בכללן ארבע מצוות אחת מצות עשה
ושלש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ להתאבל על הקרובים ·

ואפילו כהן מיטמא ומתאבל על הקרובים ואין אדם מתאבל על הרוגי בית
דין ולפי זה כללתי הלכות אלו בספר זה שהן מעין קבורה ביום מיתה שהיא
מצות עשה. ב' שלא יטמא כהן גדול לקרובים. ג' שלא יכנס עם המת
באהל. ד' שלא יטמא כהן הדיוט לנפש אדם אלא לקרובים בלבד.

הלכות מלכים ומלחמותיהם

יש בכללן עשרים ושלש מצוות
עשר מצוות עשה ושלש עשרה מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן. א' למנות
מלך מישראל. ב' שלא ימנה מקהל גרים. ג' שלא ירבה לו נשים. ד' שלא
ירבה לו סוסים. ה' שלא ירבה לו כסף וזהב. ו' להחרים שבעה
עממים. ז' שלא להחיות מהן נשמה. ח' למחות זרעו של עמלק. ט'
לזכור מה שעשה עמלק. י' שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך.
יא' שלא לשכון בארץ מצרים. יב' לשלוח שלום ליושבי העיר כשצרים
עליה ולדון בה כאשר מפורש בתורה אם תשלים ואם לא תשלים. יג' שלא
לדרוש שלום מעמון ומואב בלבד כשצרים עליהם. יד' שלא להשחית
אילני מאכל במצור. טו' להתקין יד שיצאו בו בעלי המחנה להפנות בו.
טז' להתקין יתד לחפור בו. יז' למשוח כהן לדבר באזני אנשי הצבא
בשעת המלחמה. יח' להיות מארס ובונה בניין ונוטע כרם שמחים
בקנינם שנה תמימה ומחזירין אותן מן המלחמה. יט' שלא יעבור עליהן
דבר ולא יצאו [illegible] אפילו לצרכי העיר וצרכי הגדוד ודומה להן. כ' שלא לערוץ
ולחזור לאחור בשעת מלחמה. כא' דין יפת תואר. כב' שלא תמכר יפת
תואר. כג' שלא יכבשנה לעבדות אחר שנבעלה. נמצאו כל המצוות
הנכללות בספר זה ארבע ושבעים מהן שבע ועשרים מצוות עשה ושבע
וארבעים מצוות לא תעשה. ונמצאו כל ההלכות שלארבעה עשר ספר שלש
[illegible] הלכות ונראה להתחיל לבאר משפטי כל מצוה ומצוה וכל דיניה.

הנגלין עמה מעניינה על סדר ההלכות בעזרת שדי · משוך חסדך ליודעך
וצדקתך לישרי לב ׃

ספר ראשון

ספר המדע

והוא ספר המדע ׃

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצוות

שש מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן ·
א׳ לידע שיש שם אלוה · ב׳ שלא יעלה במחשבה שיש שם
אלוה זולתי ה׳ · ג׳ לייחדו · ד׳ לאהבו · ה׳ ליראה ממנו ·
ו׳ לקדש שמו · ז׳ שלא לחלל את שמו · ח׳ שלא לאבד דברים
שנקרא שמו עליהן · ט׳ לשמוע מן הנביא המדבר
בשמו · י׳ שלא לנסותו · וביאור כל המצוות אילו בפרקים
אלו ·

פרק ראשון

יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם
אלוה מצוי ראשון והוא ממציא כל הנמצא וכל הנמצאים משמים וארץ
ומה ביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו · ואם יעלה על הדעת שהוא
אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות · ואם יעלה על הדעת שאין כל
הנמצאים מלבדו מצויים · הוא לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם · שכל
הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם · לא לכך
אין אמיתתו כאמיתת אחד מהם · הוא שהנביא אומר וי״י אלהים אמת הוא לבדו
האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו · והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלו׳
אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו · ב׳ המצוי הזה הוא אלוה העולם
אדון כל הארץ והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית בכח שאין לו

4

הפסק שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב והוא ברוך הוא הוא
המסבב אותו בלא יד ולא גוף · וידיעת דבר זה מצות עשה שנ׳ אנכי יי׳
אלהיך וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה
שנ׳ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וכפר בעיקר שזה הוא העיקר הגדול ש
שהכל תלוי בו · ג׳ אלוה זה אחד הוא אינו לא שנים ולא יתר על שנים אלא
אחד שאין כייחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם · לא אחד כמין שהוא
כולל אחדים הרבה ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות אלא ייחוד
שאין ייחוד אחר כמותו בעולם · ד׳ אילו היו האלהות הרבה היו גופין
וגויות מפני שאין הנמנין השוין במציאתן נפרדין זה מזה אלא במאורעים
שיארעו הגופות והגויות ואילו היה היוצר גוף וגויה היה לו קץ ותכלית שאי
איפשר להיות גוף שאין לו קץ וכל שיש לו קץ ותכלית יש לכוחו קץ וסוף ·
ואלהינו ברוך שמו הואיל וכוחו אין לו קץ ואינו פסק שהרי הגלגל סובב תמיד
אין כוחו כח גוף והואיל ואינו גוף לא יארעו מאורעות הגופות כדי שיהא
נחלק ונפרד מאחר לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד וידיעת דבר זה מצות
עשה שנ׳ יי׳ אלהינו יי׳ אחד · ה׳ הרי מפורש בתורה ובנביא שאין הקב״ה
גוף וגויה שנ׳ כי יי׳ אלהיכם הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת
והגוף לא יהיה בשני מקומות ונאמ׳ כי לא ראיתם כל תמונה ונאמ׳ ואל מי
תדמיוני ואשוה ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים · ו׳ אם כן מהו
הוא שכתוב בתורה ותחת רגליו כתובים באצבע אלהים יד יי׳ ועיני יי׳ ואזני יי׳
וכיוצא בדברים האלו הכל לפי דעתם שלבני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות
ודברה תורה כלשון בני אדם והכל כנויים הם כמו שנ׳ אם שנותי ברק חרבי
וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג אלא משל והכל משל · ז׳ ראיה לדבר
זה שנביא אחד אומר שראה הקב״ה לבושיה כתלג חיור ואחר ראהו חמוץ
בגדים מבצרה משה רבינו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה
ובסיני כשליח צבור עטוף לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה

הנבואה ובמחזה ואמיתת הדבר אין דעתו של אדם יכולה להשיגו ולחקרו
וזה הוא שאמר הכת' החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא ׃
מה הוא זה שבקש משה רבינו להשיג כשאמר הראיני נא את כבודך ביקש
לידע אמיתת המצאו של הקב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן
האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בקרבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו
משאר האנשים כך בקש משה רבינו להיות מציאת הקב"ה נפרדת בלבו
משאר מציאת הנמצאים עד שידע אמיתת המצאו כמה שהיא והשיבו הקב"ה
שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה
על בריו ׃ והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע
לאחריו עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים
כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו
משאר האנשים ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו ׃
וכין שנתברר שאינו גוף וגויה יתבאר שלא יארעו ולא אחד מאורעות
הגוף לא חיבור ולא פירוד ולא מקום ולא מדה ולא עליה ולא ירידה ולא ימין
ולא שמאל ולא פנים ולא אחור ולא ישיבה ולא עמידה ואינו מצוי בזמן עד
שיהיה לו ראשית ואחרית ומניין שנים ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו
שינוי ׃ ואין לו חיים מות כחיי הגוף החי ולא סכלות ולא חכמה
כחכמת האיש החכם לא שינה ולא הקיצה ולא כעס ולא שחוק ולא שמחה
ולא עצבות לא שתיקה ולא דיבור כדיבור אדם כך אמרו חכמים אין למעלה
לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עיפוי ׃ והואיל והדבר כן הוא
כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל
ומליצה הם כמו שנ' יושב בשמים ישחק כעסוני בהבליהם כאשר שש ה'
וכיוצא בהן על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם וכן הוא אומ'
האותי הם מכעיסים והרי הוא אומ' אני ה' לא שניתי ואילו היה פעמים כועס
ופעמים שמח היה משתנה וכל הדברים האלו אינם מצויים אלא לגופים

היפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתעלה
ויתרומם על כל זה ·

פרק שני

האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו
שנא' ואהבת את יי' אלהיך ונא' את יי' אלהיך תירא והיאך היא הדרך לאהבתו
ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה
מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה
תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי ·
וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד
ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומד בדעת קלה מעטה לפני תמים
דעות כמו שאמר דוד כי אראה שמיך וג' מה אנוש כי תזכרנו וג' ולפי
הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו
פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך
אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם · כל מה שברא הקב"ה בעולמו
נחלק לשלשה חלקים מהם ברואים שהם מחוברין מגולם וצורה והם הווים
ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות ומהם ברואים
שהם מחוברים מגולם וצורה אבל אינם משתנים מגוף לגוף ומצורה לצורה
כמו הראשונים אלא צורתם קבועה בגלמם לעולם ואינם משתנים כמו אלו והם
הגלגלים והכוכבים שבהן ואין גלמם כשאר גלמים ולא צורתם כשאר צורות ·
ומהם ברואים צורה בלא גולם כלל והם המלאכים שהמלאכים
אינן גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו ומה הוא זה שהנביאים אומרים שראו
המלאך אש ובעל כנפים הכל במראה הנבואה ודרך חידה לומר שאינו גוף
ואינו כבד כגופות הכבדים ש"נ כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא ואינו אש אלא משל
וכן הוא אומר עושה מלאכיו רוחות · ובמה יפרדו הצורות זו מזו
והרי אינן גופין לפי שאינן שוין במציאתן אלא כל אחד מהם למטה ממעלתו

שלחבירו והוא מצוי מכוחו זה למעלה מזה והכל נמצאים מכוחו שלהקב״ה וטובו
וזה הוא שרמז שלמה בחכמתו ואמר כי גבוה מעל גבוה שומר ׃ זה
שאמרנו למטה ממעלתו אינה מעלת מקום כמו אדם שיושב למעלה מחבירו
אלא כמו שאומרין בשני חכמים שאחד גדול מחבירו בחכמה שהוא למעלה
ממעלתו שלזה וכמו שאומרין בעילה שהיא למעלה מן העלול ׃ שינוי
שמות המלאכים על שם מעלותם הוא ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה
מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים
וכרובים ואישים ׃ כל אלו עשרה השמות שנקראו בהם המלאכים
על שם עשר המעלות שלהם הם ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת
האל ברוך שמו היא מעלת הצורות שנקראות חיות לפיכך נאמר בנבואה שהם
תחת הכסא ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם
המלאכים שמדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה לפיכך
נקראו אישים שמעלתם קרובה ממעלת דעת האדם ׃ וכל הצורות
האלו חיים ומכירים את הבורא ויודעין אותו דעה גדולה עד למאד כל צורה
וצורה לפי מעלתה לא כפי גדלו אפילו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג
אמיתת הבורא כמה שהוא ׃ לא דעתה קצרה להשיג ׃ אבל משגת
ויודעת יתר ממה שמשגת ויודעת צורה שלמטה ממנה וכן כל מעלה
ומעלה עד מעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני האדם
המחוברין מגולם וצורה יכול להשיג ולידע כמותה והכל אינם יודעין את
הבורא כמו שהוא יודע עצמו ׃ כל הנמצאים חוץ מן הבורא מצורה
הראשונה עד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ הכל מכח אמתתו נמצאו ולפי
שהוא יודע עצמו ומכיר גדלו ותפארתו ואמתתו הוא יודע הכל ואין דבר נעלם
ממנו ׃ הקב״ה מכיר אמתתו ויודע אותה כמות שהיא ואינו יודע בדעה
שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא הוא ודעתו
וחייו אחד מכל צד ומכל פנה שאלמלי היה חי בחיים ויודע בדעה היו שם

להיות הדבר כן הוא וחייו ודעתו ואין הדבר כן לא אחד מכל צד ומכל פנה ובכל
דרך ייחוד . נמצאת אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה
הכל אחד ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו
על בריו ולפיכך אומרין חי פרעה וחי נפשך ואין אומרין חי יי׳ אלא חַי יי׳ שאין הבורא
וחייו שנים כמו חיי הגופות החיים או כחיי המלאכים . לפיכך אינו מכיר
הברואים ויודעם מחמת הברואים כמות שאנו יודעים אותם אלא מחמתו
עצמו ידעם לפיכך מפני שהוא יודע עצמו ידע הכל שהכל נסמך בהווייתו
לו . דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן
הים הן ממה שצריך לבאר בענין זה וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו
הוא הנקרא מעשה מרכבה . צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש
בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואחר כך
מוסרין לו ראשי הפרקים ומודיעין אותו שמץ מן הדבר והוא מבין מדעתו
ויודע סוף הדבר ועומקו . והדברים אלו דברים עמוקים הם עד למאד ואין
כל דעת ודעת ראויה לסבלן ועליהן אמר שלמה בחכמתו דרך משל כבשים לל
ללבושך כך אמרו חכמים בפירוש משל זה דברים שהן כבשונו של עולם יהיו לל
ללבושיך כלומר לך לבדך ולא תדרוש אותן ברבים ועליהם נאמר יהיו לך לבדך ואין
לזרים אתך ועליהן אמר דבש וחלב תחת לשונך כך פירשו חכמים הראשונים
דברים שהן כדבש וחלב יהיו תחת לשונך

פרק שלישי

והגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וע
וערבות והם תשעה גלגלים הגלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח והשני שלמעלה
ממנו גלגל שבו הכוכב שנקרא כוכב וגלגל שלישי שלמעלה ממנו שבו נוגה
וגלגל רביעי שבו חמה וגלגל חמישי שבו מאדים וגלגל ששי שבו כוכב צדק
וגלגל שביעי שבו שבתי וגלגל שמיני שבו סדר כל הכוכבים שנראים ברקיע
וגלגל תשיעי הוא גלגל החוזר בכל יום מן המזרח למערב . והוא

המקיף את הכל ומסבב את הכל וזה שתראה כל הכוכבים כאילו הן כולן בגלגל
אחד ואף על פי שיש בהם זה למעלה מזה מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזכוכית
וכספיר ולפיכך רואין כוכבים שבגלגל השמיני מתחת גלגל הראשון׃ ג׳ כל
גלגל וגלגל משמונת הגלגלים שבהם הכוכבים נחלק לגלגלים הרבה זה למעלה
מזה כמו גלדי בצלים מהם גלגלים סובבים מן המערב למזרח ומהם סובבים
ממזרח למערב כמו הגלגל החוזר התשיעי וכולם אין ביניהן מקום פנוי׃
ד׳ כל הגלגלים אינם לא קלים ולא כבדים ואין להם לא עין אדום ולא
שחור ולא שאר עינות וזה שאנו רואין אותן כעין התכלת למראית העין בלבד
הוא לפי גובה האויר וכן אין להם לא טעם ולא ריח לפי שאין אלו המאורעים
מצויים אלא בגופות שלמטה מהם׃ ה׳ כל הגלגלים האלו המקיפין את
העולם כולו הן עגולין כדור והארץ תלויה באמצע ויש למקצת מן הכוכבים
גלגלים קטנים שהן קבועין בהן ואין אותם הגלגלים מקיפין את הארץ אלא
גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל הגדול המקיף׃ ו׳ מספר כל הגלגלים
המקיפים את כל העולם שמונה עשר ומספר כל הגלגלים הקטנים
שאינן מקיפין שמונה ומהלך הכוכבים וידיעת שיעור סיבובן בכל יום
ובכל שעה ומנטייתן לרוח צפון ורוח דרום ומגבהן מעל הארץ וידיעת
מספר כל אילו הגלגלים וצורת הליכתן ודרכי הקפתן וזו היא חכמת
חשבון תקופות ומזלות וספרים רבים חברו בה חכמי יון׃ גלגל
התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים
עשר חלקים כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה שתראה בו מן
הכוכבים שלמטה ממנו שהם מכוונים תחתיו והם המזלות ששמותם
טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים׃
גלגל התשיעי עצמו אין בו לא חלוקה ולא צורה מכל הצורות
האילו ולא כוכב אלא בהיאחד הכוכבים שבגלגל השמיני הוא נראה
בכוכבים גדולים שבו תבנית הצורות האילו או קרוב מהן׃

ואלו השתים עשרה צורות לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים אלא בזמן
המבול שבו העלו להן שמות אלו אבל בזמן הזה כבר סבבו מעט. לפי שכל
הכוכבים שבגלגל שמיני כולם סובבים כמו השמש והירח אלא שהן סובבין
בכבדות וחלק שיהלך השמש כנגדו ביום אחד ילך כנגדו כל כוכב מהם
בקרוב משבעים שנה :· כל הכוכבים הנראים יש מהן כוכבים
קטנים שהארץ גדולה מאחד מהן ויש מהן כוכבים שכל אחד מהן גדול מן
הארץ כמה פעמים והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים והשמש
גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים נמצא הירח אחד מששת אלפי'
ושמונה מאות מן השמש בקרוב ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמ'
ולא קטן מכוכב שבגלגל שני :· כל הכוכבים והגלגלים כולם בעלי
נפש ודעה והשכלה והם חיים ועומדים ומכירים את מי שאמר והיה
העולם כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם
כמו המלאכים וכשם שמכירים את הקב״ה כך מכירים את עצמן ומ׳
ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה
מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני האדם :· ברא הא״ל למטה
מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים וברא ארבע צורות לגולם
זה ואינם כצורת הגלגלים ונקבעה כל צורה וצורה במקצת גולם זה :·
צורה ראשונה צורת האש נתחברה במקצת גולם זה והיה משניהם גוף האש
וצורה שנייה צורת הרוח נתחברה במקצתו והיה משניהם גוף הרוח
וצורה שלישית צורת המים נתחברה במקצתו והיה משניהם גוף המים
וצורה רביעית צורת הארץ נתחברה במקצתו והיה משניהם גוף הארץ ·
נמצא למטה מן הרקיע ארבעה גופין מובדלין זה למעלה מזה וכל
אחד ואחד מקיף את שלמטה ממנו מכל רוחותיו כמו גלגל הגוף הראשון
הסמוך לגלגל הירח הוא גוף האש ולמטה ממנו גוף הרוח ולמטה ממנו
גוף המים ולמטה ממנו גוף הארץ ואין ביניהם מקום פנוי בלא גוף כלל :·

ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש ואינם יודעין ולא מכירין לא כגופים מתים
ויש לכל אחד ואחד מהם מנהג שאינו יודעו ולא משיגו ואינו יכול לשנותו וזה
שאמר דוד הללו את יי׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור ענן
הדברים הללו הוו בני אדם מגבורותיו שבראו באש וברד ובשאר ברואים שברא
למטה מן הרקיע שגבורותם תמיד נכרת לקטון ולגדול ׃

פרק רביעי

ארבעה גופים האלו שהן אש ורוח ומים וארץ הם יסו־
סודות. כל הנבראים למטה מן הרקיע וכל עיניה מאדם ומבהמה ועוף
ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובים ומרגליות ושאר אבני בנין והרים
וגושי עפר הכל גולמו מחובר מארבע יסודות האילו. מחוברים מגולם
נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע חוץ מארבעה יסודות האלו מחוברים
מגולם וצורה וגולם שלהם מחובר מארבעה יסודות אלו אבל כל אחד מאר־
מארבעה יסודות אינו מחובר לא מגולם וצורה בלבד ׃ דרך האש
והרוח להיות מהלכם ממטה מטבור הארץ למעלה כלפי הרקיע ודרך
המים והארץ להיות מהלכם מתחת הרקיע למטה לאמצע שאמצע
הרקיע הוא המטה שאין למטה ממנו ואין הילוכם בדעתם ולא בחפצם
אלא מנהג שנקבע בהם וטבע שנטבע בהם ׃ טבע האש חם יבש
והוא קל מכולם והרוח חם לח והמים קרים לחים והארץ יבשה קרה
והיא כבדה מכולם והמים קל ממנה לפיכך נמצא למעלה על הארץ
והרוח קל מן המים לפיכך הוא מרחף על פני המים והאש קל מן הרוח ׃
ומפני שהם יסודות לכל גופים שתחת הרקיע נמצא כל גוף וגוף
מאדם ובהמה וחיה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן גולמו מחובר מאש ורוח
ומים ועפר וארבעתם יתערבו כאחד וישתנה כל אחד מהן בעת הערוב
עד שימצא המחובר מארבעתן אינו דומה לאחד מהן כשהוא לבדו ואין
במעורב מהן אפילו חלק אחד שהוא אש בפני עצמה או מים בפני עצמן

או ארץ בפני עצמה או רוח בפני עצמה אלא הכל נשתנו ונעשו גוף אחד .
וכל גוף וגוף המחובר מארבעתן ימצא בו קור וחום לח ויבש כאחד
אבל יש מהם גופים שיהיה בהם חזקת מיסוד האש כמו בעלי נפש חיה . ל
לפיכך יראה בהם החום יתר ויש מהם גופים שיהיה בהם חזקה מיסוד
הארץ כמו האבנים לפיכך יראה בהם היבש הרבה . ועל הדרך
הזה ימצא גוף חם יתר מגוף אחר חם וגוף יבש יתר מגוף אחר יבש וכן
ימצא גופים יראה בהם הקור בלבד וגופים יראה בהם הלח בלבד וגופים
יראה בהם הקור והיבש כאחד בשוה או הקור והלח כאחד בשוה לפי
רוב היסוד שהיה בעיקר התערובת יראו מעשה אותו היסוד וטבעו בגוף
המעורב . וכל המחובר מארבעה יסודות אלו להם הוא נפרד בסוף
יש שהוא נפרד לאחר ימים אחדים ויש שהוא נפרד לאחר שנים רבים . וכל ש
שנתחבר מהם אי אפשר שלא יפרד אפילו הזהב והאודם אי אפשר
שלא יפסד ויחזור ליסודותיו ויחזור מקצתו לאש ומקצתו למים ומקצתו
לרוח ומקצתו לארץ . והואיל וכל הנפרד לאלו יפרד למה נאמר
לאדם ולעפר תשוב לפי שרוב בניינו מן העפר ולא כל הנפסד בשעה שיפסד
מיד יחזור לארבע היסודות אלא יפסד ויחזור לדבר אחר ודבר אחר לדבר
אחר וסוף הדברים יחזור ליסודות ונמצאו כל הדברים חוזרין חלילה .
ארבע יסודות האלו משתנים זה לזה תמיד בכל יום ובכל שעה
מקצתן לא כל גופן כיצד מקצת הארץ הקריבה מן המים משתנת ומת
מתפררת ונעשית מים וכן מקצת המים הסמוכין לרוח משתנים ומת
ומתמסמסין ונעשין רוח וכן הרוח מקצתו הסמוך לאש משתנה ומתחלל
ונעשה אש . וכן האש מקצתה הסמוך לרוח משתנה ומתכנס
ונעשה רוח וכן הרוח מקצתו הסמוך למים משתנה ומתכנס ונעשה
מים וכן המים מקצתן הסמוך לארץ משתנה ומתכנס ונעשה ארץ .
ושינוי זה מעט מעט ולפי אורך הימים ואין כל היסוד משתנה

או הקור והיבש באחד בשוה או החום והלח באחד בשוה

39

כדי שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש שאי אפשר שיבטל אחד מן היסודות
הארבעה אלא מקצת ישתנה מאש לרוח ומקצת מרוח לאש וכן בין כל אחד
ואחד עד שימצא השינוי בין ארבעתם ואוצאות חליפה :. ושינוי זה יהיה מן
בסביבת הגלגל ומסביבתו יתחברו ארבעתם ויהיה מהם שאר גלמי בני אדם
ונפש חיה וצמח ואבן ומתכת והאל נותן לכל גולם וגולם צורה הראויה לו על
ידי מלאך העשירי שהיא הצורה שנקראת אישים :. לעולם אין אתה
רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם אלא לב האדם הוא שמחלק הגוף
הנמצא בדעתו ויודע שהוא מחובר מגולם וצורה ויודע שיש שם גופים שגולמם
מחובר מארבע יסודות וגופים שגולמם פשוט ואינו מחובר מגולם אחר והצורות
שאין להם גולם אינן נראין לעין אלא בעין הלב הם ידועים כמו שידענו אדון
הכל בלא ראיית עין :. נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל והדעת הוא
היתרה המצויה בנפשו שלאדם היא צורת האדם השלם בדעתו ועל צורה
זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותינו כלומר שתהיה לו צורה היא
היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם עד שידמה להן ואינו אומר על
צורה זו הנכרת לעינים שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף שזו
ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש
ומהרהר אלא הדעה שהיא צורת הנפש ובצורת הנפש הכתוב מדבר ופעמים
רבות תקרא זאת הצורה נפש ורוח לפיכך צריך להזהר בשמות שלא תטעה
ובכל שם ושם ילמד מענינו :. אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן
היסודות כדי שתפרד להם ואינה מכח הנשמה עד שתהא צריכה לנשמה
כמו שהנשמה צריכה לגוף אלא מאת י״י מן השמים היא לפיכך כשיפרד
הגולם שהוא מחובר מן היסודות ותאבד הנשמה מפני שאינה מצויה אלא
עם הגוף וצריכה לגוף בכל מעשיה לא תכרת הצורה הזאת לפי שאינה
צריכה לנשמה במעשיה אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגלמים
ויודעת בורא הכל ויודעת ועומדת לעולם ולעולמי עולמים הוא שאמר

צורת אדם :.

שלמה בחכמתו וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים
אשר נתנה ׃ כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם והדברים
עמוקים הם אבל אינם כעומק ענין פרק ראשון ושני וביאור כל אילו הדברים
שבפרק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית וכך צוו חכמים ה
הראשונים שאין דורשין גם בדברים האלו ברבים אלא לאדם אחד בלבד מודיעם
דברים אלו ומלמדין אותו ׃ ומה בין ענין מעשה מרכבה לענין מעשה
בראשית שענין מעשה מרכבה אפילו לאחד אין דורשין בו אלא אם כן היה
חכם ומבין מדעתו נותנין לו ראשי הפרקים וענין מעשה בראשית מלמ
מלמדין אותו ליחיד אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעין אותו כל
שיכול לידע מדברים אלו ולמה אין מלמדין אותו לרבים לפי שאין כל אדם
יש לו דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריין ׃ בזמן
שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם
וכיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף
אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא
ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיערוך עצמו לאחד מהגופים
הקדושים הגדולים וכל שכן לאחד מהצורות הטהורות הנפרדות מן
הגלמים שלא נתחברו בגולם כלל וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה
וכלימה ריק וחסר ׃ וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמשה מצוות האלו
הם שחכמים הראשונים קורין אותן פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו
לפרדס ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן
כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין ׃ ואני אומר שאין ראוי
לטייל בפרדס אלא [illegible] שנתמלא כריסו לחם ובשר ולחם ובשר הן הוא לידע
ביאור האיסור והמותר וכיוצא בהן משאר המצות ואף על פי שדברים אלו
דבר קטן קראו אותם חכמים שהרי אותם אמרו חכמים דבר גדול מעשה
מרכבה ודבר קטן הוייה דאביי ורבא אף על פי כן ראויין הן להקדימן שהן

מיישבין דעתו של אדם תחלה ועוד שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה
ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא ואפשר שידעם הכל גדול
וקטן איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר:

פרק חמישי

א כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול
הזה שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנ' ולא תחללו את
שם קדשי כיצד בשעה שיעמוד גוי ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל
מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ולא יהרג שנ' במצות אשר יעשה
אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב
בנפשו: ב במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודה זרה וגלוי
עריות ושפיכות דמים אבל שלש עבירות אילו אם יאמר לו עבור על אחת מהן
או תהרג יהרג ואל יעבור. במה דברים אמורים בזמן שהגוי מתכוין
להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס
אשה לבעלה וכיוצא בזה אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד אם
היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג ואם אנסו להעבירו
בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה
משאר מצוות בלבד: ד וכל הדברים האלו שלא בשעת השמד אבל בשעת
השמד והוא כשיעמוד מלך רשע כנבוכדנאצר וחביריו ויגזור שמד על
ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר
מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין גוים: כל מי שנאמר
בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו וכל מי שנאמר
בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קדש את השם ואם היה בעשרה מי'
מישראל הרי זה קדש את השם ברבים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ור'
עקיבה וחביריו ואלו הם הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתם ועליהם
נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ועליהם נאמר אספו

כי חסידי כורתי בריתי עלי זבח ׃ וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר
ולא נהרג הרי זה מחלל את השם ואם היה בעשרה מישראל הרי חלל את השם
ברבים וביטל מצות עשה שהיא קדוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא
חילול השם ואף על פי כן מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר
שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר
ברצונו בעדים והתראה שנ׳ בנותן מזרעו למלך ונתתי אני את פני באיש ההוא
ומפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ׃ ומה אם
עבודה זרה שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין
צריך לומר מיתת בית דין קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה ובעריות
הוא אומ׳ ולנערה לא תעשה דבר ׃ נשים שאמרו להם גוים תנו לנו אחת
מכם ונטמא אותה ואם לאו נטמא את כולכם יטמאו כולם ואל ימסרו להם
נפש אחת מישראל וכן אם אמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו
נהרוג כולכם יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם ייחדוהו להם
ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם אם היה מחוייב מיתה כשבע בן
בכרי יתנו אותו להם ואין מורין להם כן לכתחלה ואם אינו חייב יהרגו כולם
ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ׃ כענין שאמרו באונסין כך אמרו
בחלאים כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלו׳
מאיסורין שבתורה עושין לו ומתרפין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה
חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים שאפילו במקום סכנה אין
מתרפין בהם ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו ׃
ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות
אילו שנ׳ ואהבת את [illegible] אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אפילו הוא
נוטל את נפשך והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד
אנס דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש ועריות הוקשו
לנפשות שנ׳ כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה ׃

כמה דברים אמורים שאין מתרפאין באיסורין אלא במקום סכנה בזמן
שהן דרך הנאתן כמו שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח
או שמאכילין אותו ביום הכפורים אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטייה
או מלוגמה מחמץ או מערלה או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב
עם איסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום
סכנה חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורין אפילו שלא דרך הנאתן לפי
כך אין מתרפאין בהן אפילו שלא דרך הנאה אלא במקום סכנה : מי
שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו רופאים אין לו רפואה עד שתבעל
לו אפילו היתה פנויה ואפילו לדבר עמו מאחורי גדר אין מורין לו בכך וימות
ולא יורו לו לדבר עמו מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים
אלו לפרוץ בעריות : כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות
האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם ולפיכך
נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ייי ואם עבר בעשרה ישראל
הרי זה חלל את השם ברבים וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני
דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא
במניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם : ויש
דברים אחרים שהם בכלל חילול השם והוא שיעשה אדם גדול בתורה מ
ומפרסם בחסידות דברים שהבריות מרננות אחריו בשבילן ואף על פי שאינם
עבירות הרי זה חלל את השם כגון שלוקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר
והוא יש לו ונמצאו המוכרין תובעין והוא מקיפן או שירבה בשחוק או באכילה
ושתייה אצל עמי הארץ וביניהן או שאין דיבורו בנחת עם הבריות ואינו
מקבילן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס וכיוצא בדברים האלו הכל
לפי גדלו שלחכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין :
וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות ודעתו
מעורבת עמהם ומקבלן בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבן מכבד

להם ואפילו למקילין לו ונושא ונותן באמונה ולא ירבה בארחיות עמי הארץ
וישיבתן ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין
ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין והוא שלא יתרחק ולא ישתומם עד
שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאוין למעשיו הרי
זה קדש את השם ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר

פרק ששי

כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים
שנקרא בהן הקב"ה לוקה מן התורה שהרי הוא אומר בעבודה זרה ואבדתם
את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לי"י אלהיכם. ושבעה שמות
הן השם שנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש או הנכתב אל"ף
דל"ת נו"ן יו"ד ואל ואלוה ואלהים ואהיה ושדי וצבאות כל המוחק אפילו אות אחת
משבעה שמות אלו לוקה. כל הנטפל לשם מלפניו מותר למחקו כגון
למ"ד מליי' ובית מבאלהים וכיוצא בהן אינן בקדושת השם וכל הנטפל לשם
מאחריו כגון כ"ף שלאלהיך וכ"ם מים שלאלהיכם וכיוצא בהן אינן נמחקין
והרי הן כשאר אותיות שלשם מפני שהשם מקדשן ואף על פי שנתקדשו ואסור
למוחקן המוחק אות מן האותיות הנטפלות אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות.
כתב אל"ף למ"ד מאלהים יו"ד ה"א מיי' אינו נמחק ואין צריך לומר יה שהוא
שם בפני עצמו מפני שהוא חצי השם מקצת שם המפורש הוא. אבל הכותב שי"ן
דל"ת משדי וצד"י בי"ת מצבאות הרי זה נמחק. שאר הכינויין שמשבחין
בהן את הקב"ה כגון חנון ורחום הגדול הגבור והנורא הנאמן קנא וחזק ואמיץ
וכן הרי הן כשאר דברי הקדש ומותר למחקן. כלי שהיה שם כתוב עליו
קוצץ את מקום השם וגונזו ואפילו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית
והתיך הכלי הרי זה לוקה אלא חותך את מקומו וגונזו. וכן אם היה שם כתוב
על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת נזדמנה לו
טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל ואם לא מצא גמי מסבב את בגדיו ולא

יהדק

ידרך כדי שלא יחוץ שלא אמרו לפרוץ עליו לא מפני שאסור לעמוד בפני
השם ערום · הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן
ההיכל או משאר העזרה לוקה שנ' בעבודה זרה כי את מזבחותם תתוצון
וכת' לא תעשון כן ליי' אלהיכם · כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור
לשורפן אותן או לאבדן ביד והמאבד ביד לוקה מכת מרדות במה דברים אמו'
בכתבי הקדש שכתבו אותן ישר' בקדושה אבל מין ישראלי שכתב ספר תורה
שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו
לא והוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש
(הש) השם ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם אבל
גוי שכתב את השם גונזין אותו וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן גוי יגנזו :
כל השמות האמורות באברהם קדש אף זה שנאמר יי' אם נא מצאתי חן
בעיניך הרי הוא קדש — כל השמות האמורות בלוט חול חוץ מזה אל נא
יי' הנה נא מצא עבדך חן כל השמות האמורות בגבעת בנימין קדש כל
השמות האמורות בנבות קדש : כל שלמה האמור בשיר השירים קדש
והרי הוא כשאר הכינויין חוץ מזה האלף לך שלמה · כל מלכיא האמור בדניאל
חול חוץ מזה אנת מלכא מלך מלכיא והרי הוא כשאר הכינויין :

פרק שביעי

מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם ואין
הנבואה חלה לא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר
עליו בדבר בעולם לא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד בעל דעה רחבה
נכונה עד מאד · אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו כשנכנס
לפרדס ונמשך באותן העניינות הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין
ולהשיג והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי
הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד
מדברי [redacted] ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו תמיד פנויה למעלה

קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל
בחכמתו שלהקב״ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהם גדלן
מיד רוח הקדש שורה עליו ׃ ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במ׳
במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו
כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנ׳ בשאול
והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר ׃ הנביאים מעלות מעלות הן כמו
שיש בחכמה חכם גדול מחבירו כך בנבואה נביא גדול מנביא וכולן אין
רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון לילה או ביום אחר שתפול עליהן
תרדמה כמו שנ׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ׃ וכולן
כשמתנבאין איבריהן מזדעזעין וכח הגוף כושל ועשתונותיהם מתטרפות
ותשאר הדעה פנויה להבין מה שתראה כמו שנא׳ באברהם והנה אימה
חשכה גדולה נופלת עליו וכמו שנא׳ בדניאל והודי נהפך עלי למשחית ולא
עצרתי כח ׃ הדברים שמודיעין לנביא במראה הנבואה דרך משל
מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע מה הוא כמו
הסולם שראה יעקב אבינו ומלאכים עולים ויורדים בו והוא היה משל מ׳
למלכיות ושעבודן וכמו החיות שראה יחזקאל והסיר הנפוח ומקל שקד שראה
ירמיה והמגלה שראה יחזקאל והאיפה שראה זכריה ׃ וכן שאר הנביאים
יש שהן אומרין הפתרון בלבד ופעמים אומרין המשל בלבד בלא פתרון כמקצת
דברי יחזקאל וזכריה וכולם במשל ודרך חידה הם מתנבאים ׃ כל
הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונין דעתם ויושבין שמחים וטובי
לב ומתבודדים שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות
אלא מתוך שמחה לפיכך בני הנביאים לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והם
מבקשים הנבואה וזה הוא שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין ל׳
בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל ׃ אלו שהם
מבקשים להתנבא הם הנקראים בני הנביאים ואף על [illegible] דעתם

אפשר שתשרה עליהן שכינה ואפשר שלא תשרה ׳׳ כל הדברים שאמרנו
הן דרך הנבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבינו
ורבן שלכל הנביאים ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים
שכל הנביאים בחלום או במראה ומשה רבנו והוא ער ועומד שנ׳ ובבוא
משה לאהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול ׳ כל הנביאים על ידי מלאך
לפיכך רואין מה שהן רואין במשל וחידה משה רבינו לא על ידי מלאך שנ׳
פה אל פה אדבר בו ונ׳ ודבר ײ׳ אל משה פנים אל פנים ונ׳ ותמונת ײ׳ יביט כלומר
שאין שם משל לא רואה הדבר על בוריו בלא חידה בלא משל הוא שהתורה
מעידה עליו ומראה ולא בחידות שאינו מתנבא בחידה לא במראה שרואה
הדבר על בוריו ׳׳ כל הנביאים יריאין ונבהלין ומתמוגגים ומשה רבינו
אינו כן הוא שהכתוב אומר כאשר ידבר איש אל רעהו כמו שאין אדם נבהל
לשמוע דברי חברו כך היה כח בדעתו שלמשה רבינו להבין דברי הנבואה
והוא עומד על עמדו שלם ׳׳ כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת
שירצו משה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקדש לבשתו ונבואה שורה
עליו ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמ׳
במלאכי השרת לפיכך מתנבא בכל עת שנ׳ עמדו ואשמעה מה יצוה ײ׳ לכם ׳
ובזה הבטיחו הא׳ שנ׳ לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד
עמדי הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת חוזרין לאהלם שהוא
צרכי הגוף כולן כשאר העם לפיכך אינן פורשין מנשותיהן ומשה רבינו
לא חזר לאהלו הראשון לפיכך פרש מן האשה לעולם ומכל הדומה לה
ונקשרה דעתו בצור העולמים ולא נסתלק ההוד מעליו לעולם וקרן עור
פניו ונתקדש כמלאכים ׳ הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד
להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים
הגדולים ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לבון
אותם ולהודיעם מה יעשו או למנוע אותם ממעשיהם הרעים שבידיהם

וכשמשלחין אותו נותנין לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת ׃
ולא כל העושה אות ומופת מאמינין אותו שהוא נביא אלא אדם שהיו
יודעין בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל
בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ופרישותה ואחר כך בא ועשה
אות ומופת ואמר שהאל שלחו מצוה לשמוע ממנו שנא' אליו תשמעון ׃ ואפשר
שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו אף עלפי כן מצוה
לשמוע לו הואיל ואדם גדול הוא וחכם וראוי לנבואה מעמידין אותו על
חזקתו שבכך נצטוינו כמו שנצטוינו לחתוך הדין עלפי שני עדים כשרים
ואעפ' שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על
כשרותן ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר הנסתרות ליי' אלהינו והנגלות לנו
ולבנינו וגו' ונאמר כי האדם יראה לעינים ויי' יראה ללבב ׃

פרק שמיני

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות
שעשה שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות
בלט וכשוף אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאן
לא להביא ראיה על הנבואה צרך להשקיע את המצרים קרע את הים והצלילם
בתוכו צרכנו למזון הוריד לנו את המן צמאו בקע להם את האבן כפרו בו
עדת קרח בלעה אותם הארץ וכן שאר כל האותות ׃ ובמה האמינו
בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש
והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה
משה לך אמור להם כך וכך וכן הוא אומר פנים בפנים דבר יי' עמכם ונא'
לא את אבותינו כרת יי' את הברית הזאת ׃ ומנין שבמעמד הר סיני לבדו
היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנא' הנה אנכי בא אליך
בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם
מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא

נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה ׃ נמצאו אלו שנשלח להם הם
העדים על נבואתו שהיא אמת ואינו צריך לעשות להם אות שהם והוא אחד
בדבר כשני עדים שראו דבר אחד ביחד שכל אחד מהם עד לחבירו שהוא
אומר אמת ואין אחד מהם צריך להביא ראיה לחבירו כך משה רבנו כל
ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות ׃ וזה
הוא שאמר לו הקב״ה בתחלת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן מ׳
במצרים ואמר לו ושמעו לקולך ידע משה רבנו שהמאמין על פי האותות
יש בלבו דופי ומהרהר ומחשב והיה נשמט מלילך ואמר והן לא יאמינו
לי עד שהודיעו הקב״ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים ואחר
שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק ההרהור שמהרהרין אחריך שאני
נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מבתחלה ולא ישאר בלבן
הרהור הוא שהכתוב אומר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך
את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ׃ נמצאת
אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבנו אין אנו מאמינין בו מפני ה
האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר אלא
מפני המצוה שצונו משה בתורה ואמר אם נתן אות אליו תשמעון כמו
שצונו לחתוך הדבר על פי שני עדים ואף על פי שאין אנו יודעין אם אמת
העידו אם שקר כך מצוה לשמוע מזה הנביא אם האות אמת או
בכישוף ולאט ׃ לפיכך אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גד
גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבנו אין שומעין לו ואנו יודעין
ביחוד שאותן האותות בלאט ובכשוף הן לפי שנבואת משה רבינו אינה
על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו
שמענוה כמו ששמע הוא ׃ הא למה הדבר דומה לעדים שהעידו
לאדם על דבר שראה בעיניו שאינו כמו שראה שאינו שומע להן אלא
יודע בודאי שהן עידי שקר ׃ לפיכך אמרה תורה שאם בא האות

והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא שהרי זה בא לך באות ומופת ל
להכחיש מה שראית בעיניך והואיל ואין אנו מאמינין במופת אלא מפני
המצוה שצונו משה היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה
שראינו ושמענו :

פרק תשיעי

דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה
עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת.
שנא׳ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף
עליו ולא תגרע ממנו ונא׳ והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל
דברי התורה הזאת. הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד
עולם וכן הוא או׳ חוקת עולם לדורותיכם ונא׳ לא בשמים היא הא למדת שאין
נביא רשאי לחדש דבר מעתה · לפיכך אם יעמוד איש בין מישראל בין
מן האומות ויעשה אות ומופת ויאמר שי״י שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה
או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה או שאמר שאותן
המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי זמן
היו הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה ומיתתו בחנק
על שהזיד לדבר בשם י״י אשר לא צוהו שהוא ברוך שמו צוה למשה
שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל ויכזב : אם כן
למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי
בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על
דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה כמו שאמר האחרון שבהם
זכרו תורת משה עבדי · וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום
פל׳ או אל תלכו עשו מלחמה היום או אל תעשו בנו חומה זו או אל תבנוה
מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שנ׳ והיה
האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו · וכן

עצמו

נביא שעבר על דברי עצמו והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים וב
ובשלשתן נאמר אנכי אדרוש מעמו. וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע
לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או על
מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו וכן למדנו
מחכמים הראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על
דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעבודה זרה. והוא
שיהיה הדבר לפי שעה כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ
וירושלם נבחרה והמקריב בחוץ חייב כרת ומפני שהוא נביא מצוה
לשמוע לו וגם בזה נאמר אליו תשמעון. ואילו שאלו את אליהו ואמרו
פן לו נעקר מה שכתוב בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה
היה אומר לא אמ' המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה אבל
אני היום אקריב בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל. ועל הדרך
הזאת אם צוו כל הנביאים לעבור לפי שעה מצוה לשמוע להם ואם אמרו
שהדבר נעקר לעולם מיתתו בחנק שהתורה אמרה לנו ולבנינו עד עולם
וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני
תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא שקר
ויחנק אף על פי שעשה אות שהרי בא להכחיש תורה שאמרה לא בשמים
היא אבל לפי שעה שומעין לו בכל. במה דברי' אמו' בשאר מצות
אבל בעבודה זרה אין שומעין לו ואפילו לפי שעה ואפילו עשה אותות ומופ
גדולים ואמר שה' צוהו שתעבד עבודה זרה היום בלבד או בשעה זו בלבד
הרי זה דבר סרה על ה' ועל זה צוה הכתוב ובא האות והמופת
לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום כי דבר סרה על ה'
אלהיכם וג' שהרי זה בא להכחיש נבואתו של משה ולפיכך נדע בודאי
שהוא נביא שקר וכל מעשה בלט וכשוף
[illegible] עשה ויחנק [illegible]

פרק עשירי

כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שי״י שלחו אינו צריך
לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהן
שינוי מנהגו שלעולם אלא האות שלו שיאמר דברים העתידין להיות בעולם
ויאמנו דבריו שנ׳ וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר וגו׳ לפיכך
כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות י״י ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע
אלא לעבוד את י״י במצוות התורה אין אומרין לו קרע לנו הים או החיה מת
וכיוצא באלו ואחר כך נאמין בך אלא אומרין לו אם נביא אתה אמור לנו דברים
העתידין להיות והוא אומר ואנו מחכים לו לראות היבואו דבריו אם לא
יבואו ואפילו נפל דבר אחד קטן בידוע שהוא נביא שקר: ואם באו
דבריו כולם יהיה בעינינו נאמן ובודקין אותו פעמים הרבה אם נמצאו
דבריו נאמנין כולם הרי זה נביא אמת כמו שנ׳ בשמואל וידע כל ישראל
מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לי״י: והלא המעוננים והקוסמים
אומרין מה עתיד להיות ומה הפרש בין הנביא וביניהם אלא שהמעוננים
והקוסמים וכיוצא בהן מקצת דבריהן מתקיימין ומקצתן אין מתקיימין
כענין שנא׳ יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים
לחדשים מאשר יבואו עליך מאשר ולא כל אשר ואפשר שלא יתקיים מדברי
מדבריהם כלום לא יטעו בכל כענין שנ׳ מפר אותות בדים וקוסמים
יהולל׳ אבל הנביא כל דבריו קיימין שנ׳ כי לא יפול מדבר י״י
ארצה וכן הוא אומר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו
ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם י״י כלומר שדברי הקוסמים וגו׳
והחלומות כתבן שנתערב בו מעט בר ודבר י״י כבר שאין בו תבן כלל.
ובדבר זה הבטיח הכתוב ואמר שאותן הדברים שמודיעין המעוננין
והקוסמים לאומות ומכזבין הנביא יודיע לכם דברי האמת ואין אתם
צריכין למעונן וקוסם ופירשו בו שנ׳ לא ימצא בך מעביר בנו ובתו

46

כי הגוים האלה וג' נביא מקרבך מאחיך וג' · הא למדת שאין הנביא שאנו
צריכין לו להודיענו דברים העתידים להיות בעולם מטובע ורעב מלחמה
ושלום וכיוצא בהן ואפלו צרכי יחיד מודיע לו כשאול שאבדה לו אבדה והלך
לנביא להודיעו מקומה כיוצא באלו הדברים הוא שיאמר הנביא לא שיעשה
דת אחרת או יוסיף מצוה או יגרע · דברי הפורענות שהנביא אומ' כגון
שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית שנת רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו
אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו ואין אומרין הנה דבר ולא בא
שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח
להם כאנשי נינוה או שתלה להם כחזקיה · אבל אם הבטיח על טובה
ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר שכל
דבר טובה שיגזור הא-ל אפלו על תנאי אינו חוזר הא למדת שבדברי הטובה
בלבד יבחן הנביא · הוא שירמיהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה
ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה אמר לו' חנניה אם לא יעמדו דברי אין
בזה ראיה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דבריך יודע שאתה נביא שקר
שנ' אך שמע נא את הדבר הזה וכו' · נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא
הרי זה בחזקת נביא ואין זה השני צריך חקירה שהרי משה רבנו העיד
ליהושע והאמינו בו כל ישראל קודם שיעשה אות וכן לדורות · נביא
שנודעה נבואתו ונאמנו דבריו פעם אחר פעם או שהעיד לו נביא והיה הולך
בדרכי הנבואה אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו שמא אינה אמת ואסור
לנסותו יותר מדאי ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם שנ' לא תנסו את י"י אלהיכם
כאשר נסיתם במסה שאמרו היש י"י בקרבנו אם אין אלא מאחר שנודע שזה
נביא יאמינו וידעו כי י"י בקרבם ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו כענין שנא'
וידעו כי נביא היה בתוכם ·

חב

בריך רחמנא דסייען ·

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות: חמש מצות עשה ושש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן. א' להדמות בדרכיו. ב' להדבק ביודעיו. ג' לאהוב את רעים. ד' לאהוב את הגרים. ה' שלא לשנוא אחים. ו' להוכיח. ז' שלא להלבין פנים. ח' שלא לענות אמללים. ט' שלא להלך רכיל. י' שלא לנקום. יא' שלא לנטור. וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם כועס יכעס כעס מעט בכמה שנים ויש אדם שהוא גבה לב ביותר ויש שהוא שפל רוח עד מאד ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלך בתאוה ויש שהוא טהור גוף ביותר לא יתאוה אפלו לדברים מעטים שהגוף צריך להם. ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם כענין שנ' אוהב כסף לא ישבע כסף ויש מקצר שדיו אפילו דבר מעט שלא יספק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו: ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידיו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול ויש שהוא מאבד כל ממונו בידיו לדעתו ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכל כיוצא בהן: ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותם מאחרים או נפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו

ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה · שני קצוות הרחוקות
זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא
ללמדן לעצמו ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או
שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים
והיא הדרך הישרה ׃ הדרך הישרה היא מדת מדה בינונית שבכל
דעה ודעה מכל דעות שיש לו לאדם והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות
ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו ולפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא
אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוון אותם בדרך האמצעית כדי
שיהא שלם ׃ כיצד לא יהיה בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש
אלא בינוני לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה
כיוצא בו פעם אחרת ׃ וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להם
ואי אפשר לחיות בזולתן כענין שנ' צדיק אוכל לשובע נפשו וכן לא יהיה עמל
בעסקיו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנ' טוב מעט לצדיק
ולא יקפוץ ידו ביותר ולא יפזר כל ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה
כראוי למי שצריך ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו
בנחת בסבר פנים יפות וכן שאר דעותיו ודרך זו היא דרך החכמים ·
כל אדם שדעותיו כולם דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם ומי שהוא
מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד
זה נקרא חסיד ׃ כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון
ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות ואם נתרחק עד
האמצע בלבד ויהיה ענו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה ועל דרך זו
שאר כל הדעות וחסידים הראשונים היו מטין דעת שלהם מדרך ה
האמצעית כנגד שתי הקצוות יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון
ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון וזהו לפנים משורת הדין ׃ והוא
ומצווין אנו ללכת בדרכים אלו הבינוניים והם הדרכים הטובים

והאמורים שנ' והלכת בדרכיו כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון
אף אתה היה חנון מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הוא נקרא
קדוש אף אתה היה קדוש ׃ ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן
הכינויים ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן להודיע
שאילו דרכים טובים וישרים הם וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות
כפי כוחו ׃ וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו יעשה וישנה
וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהן תמיד
עד שיהיו מעשיהן קלים עליו ולא יהיה בהם עליו טורח ויקבעו הדעות
בנפשו ׃ ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר הן הדרך הבינונית שאנו
חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך ה' והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו שנ'
כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה
ומשפט ׃ וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנא' למען הביא
ה' על אברהם את אשר דבר עליו ׃

פרק שני

חולי הגוף טועמין המר מתוק והמתוק מר ויש מן
החולים מי שמתאוה ומתאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה כגון העפר וה
הפחם ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והבשר הכל לפי רוב החולי כך בני
אדם שנפשותיהם חולות מתאוים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הד
הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה והיא כבדה עליהן עד למאד לפי חליים
וכן ישעיהו אומר באנשים האלו הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים
חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר ׃ ועליהם נאמר
העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך ׃ ומה היא תקנת חולי נפשות
ילכו אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין
אותם עד שיחזירום לדרך הטובה והמכירים בדעות הרעות
שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפאם

ומוסר אוילים בזו ׃ וכיצד היא רפואתם מי שהוא בעל חמה אומרין
לו להכות עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל וילך בדרך זו זמן מרובה
עד שתיעקר החמה מלבו ואם היה גבה לב יהיג עצמו בבזיון הרבה וישב
למטה מן הכל וילבש בלויי סחבות המבזין את לובשיהן וכיוצא בדברים
אלו עד שיעקר גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית שהיא הדרך הטובה
ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו ׃ ועל קו זה יעשה בשאר כל
הדעות אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן
מרובה עד שיחזור לדרך הטובה והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה ׃
ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק עד הקצה
האחר והוא גובה הלב שאין דרך הטובה שיהיה האדם ענו בלבד אלא
שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד ולפיכך נאמר במשה רבינו
ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד ולפיכך צוו חכמים. מאד מאד הוי שפל
רוח ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר. שנאמ׳ ורם לבבך ושכחת
את יי׳ אלהיך ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה ׃
וכן הכעס דעה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד
הקצה האחר וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו
וכן אם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו או על הציבור אם היה פרנס ורצה
לכעוס עליהם כדי שיחזרו למוטב יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי
לייסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה איש
בשעת כעסו והוא אינו כועס ׃ אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאלו
עובד עבודה זרה ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת
ממנו ובעלי כעס אין חייהם חיים לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג
עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסין וזהו הדרך הטובה ודרך
הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עושין מ
[illegible] ~~[illegible]~~ עליהם הכתוב אומ׳ ואוהביו כצאת השמש
בגבורתו ׃

ואם נביא הוא נבואתו

מסתלקת ממנו [illegible]

לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדברי חכמה או בדברים
שצריך להן לחיי גופו אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה
כל ימיו וזו היא שיחת רוב כל אדם ואפלו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים
ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא ואמרו לא מצאתי
לגוף טוב אלא שתיקה · וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי החכם
מעטים ועניניהם מרובים והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם
לתלמידיו דרך קצרה אבל אם היו הדברים מרובים והענין מועט הרי זו
סכלות ועל זה נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים ·
סייג לחכמה שתיקה לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר וילמד לתל'
לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה בלא אריכות לשון הוא שלמה אמר
דברי חכמים בנחת נשמעים · אסור לאדם להנהיג עצמו ב
בדברי חלקות ופתוי ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב אלא תוכו כברו והענין
שבלב הוא הדבר שבפה ואסור לגנוב דעת הבריות ואפלו דעת הגוי ·
כיצד לא ימכור לגוי בשר נבלה בכלל שחוטה ולא מנעל של מתה במקום
של שחוטה ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל וירבה
לו תקרובת והוא יודע שאינו מקבל יפתח לו חביות שהוא צריך לפתוח
לחנוני כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בזה אפילו מלה
אחת של פיתוי ושל גנבת הדעת אסורה אלא שפת אמת ורוח נכון ולב
טהור מכל עמל והוות · לא יהיה אדם בעל שחוק והתלולים ולא עצב ואונן
אלא שמח כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה וצוו
שלא יהיה אדם פרוץ בשחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם
בסבר פנים יפות · וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצל
ובטל ממלאכה אלא בעל עין טובה ממעט עסק ועוסק בתורה ומעט שיש
לו יהיה חלקו ישמח בו ולא יהיה לא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל
תאוה ולא רודף אחר הכבוד כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד

מוציאין את האדם מן העולם כללו שלדבר ילך במדה הבינונית שבכל דעה
ודעה עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעית והוא ששלמה אומר וכל דרכיך

פרק שלישי

שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהן
דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד
האחרון עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה
ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כומרי אדום
גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא הרי הוא
אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא
פרש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה.
לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעה התורה בלבד
ולא יהיה אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים כך אמרו
חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים.
ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה ואסרו חכמים שיהא אדם
מסגף עצמו בתענית ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל
תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם. צריך האדם שיכוין כל
מעשיו כולם כדי לידע את השם ברוך הוא בלבד ויהיה שבתו וקומו ודבורו
הכל לעומת זה הדבר כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר לא יהיה
בלבו קיבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך
להן מאכל ומשתה וישיבת בית ונשיאת אשה. וכן כשיאכל וישתה ויבעול
לא ישים על לבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל
ושותה אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות אלא ישים על לבו שיאכל וישתה
כדי להבריא גופו ואבריו בלבד לפיכך לא יאכל כל שהחיך מתאוה כמו הכלב
והחמור אלא יאכל דברים המועילים לו אם מרים אם מתוקים ולא יאכל דברים
הרעים לגוף אף על פי שהן מתוקים לחך. כיצד מי שהיה בשרו חם לא

יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין כענין שאמר שלמה דרך משל אכול דבש
הרבות לא טוב וג' וישתה מי העלשין אף על פי שהוא מר שנמצא שהוא אוכל ושותה
דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמוד שלם הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא
באכילה ושתייה · וכן כשיבעול לא יבעול אלא כדי להברות גופו וכדי לקיים
את הזרע לפיכך אינו בועל כל זמן שיתאוה אלא כל עת שידע שהוא צריך
להוציא שכבת זרע כמו דרך הרפאות או לקיים את הזרע · המנהיג עצמו
על פי הרפואה אם שם על לבו שיהא כל גופו ואיבריו שלמים חזקים בלבד
ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצרכו אין זו דרך טובה אלא ישים על
לבו שיהא גופו שלם חזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה' שאי אפשר
שיבין ויסתכל בחכמות והוא חולה או אחד מאבריו כאב וישים על לבו שיהיה
לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל · נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו כולן
עובד את ה' תמיד אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל מפני
שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה' ׃ ואפילו
בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה
ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך
הוא ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא שאמר
שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך ׃

פרק רביעי

הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' הוא שהרי
אי אפשר שיבין או ידע והוא חולה צריך אדם להרחיק עצמו מדברים המאבדין
את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברים והמחלימים ואלו הן · לעולם
לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב ולא ישתה אלא כשהוא צמא ואל ישהה נקביו
אפילו רגע אחד אלא כל זמן שצריך להשתין או להסך את רגליו יעמוד מיד ׃
לא יאכל אדם עד שתתמלא כרסו אלא יפחות כמו רביע משביעתו ולא ישתה
מים בתוך המזון אלא מעט ומזוג ביין וכשיתחיל המזון להתעכל במיעיו

שותה מה שהוא צריך לשתות ולא ירבה לשתות מים ואפילו כשיאכל המזון ולא
יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהא צריך לנקביו ׃ לא יאכל אדם עד
שיהלך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום או יעשה מלאכה או יתיגע ביגע אחר
כללו של דבר יענה גופו ויגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט
עד שתתישב נפשו ויאכל ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב ואחר כך שוהה
מעט ויאכל ׃ לעולם כשיאכל אדם ישב במקומו או יטה על שמאל ולא יהלך
ולא ירכב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטייל עד שיתאכל כל המזון שבמעיו וכל
המטייל אחר אכילתו או שיגע הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים ׃
היום והלילה ארבע ועשרים שעות דיו לאדם לישן שליש שהוא שמונה
שעות ויהיו בסוף הלילה כדי שיהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמונה
שעות ונמצא שעמד ממטתו קודם שתעלה השמש ׃ לא יישן אדם לא
על פניו ולא על ערפו לא על צדו בתחלת הלילה על צד שמאל ובסוף הלילה על
צד ימין ולא יישן סמוך לאכילה לא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות
ולא יישן ביום ׃ דברים המשלשלין את בני מעים כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים
ואבטיחים ומיני הקישואים ומיני המלפפונות אוכל אותם בתחלה קודם
אכילה ולא יערבם עם המזון לא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון ואוכל
מזונו ודברים שהן מאמצין את בני מעים כגון רמונים ופרישין ותפוחים וקר'
וקרוסטמלין אוכל אותם תכף למזונו ולא ירבה מהן ׃ כשירצה אדם לאכל
בשר עוף ובשר בהמה כאחד אוכל בתחלה בשר העוף וכן בצים ובשר עוף
אוכל בתחלה הבצים בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה אוכל בתחלה בשר
הדקה לעולם יקדים דבר הקל ומאחר הכבד ׃ בימות החמה אוכל מ
המאכלים הקרים ולא ירבה בתבלין ואוכל את החומץ ובימות הגשמים
אוכל מאכלים החמין ומרבה בתבלין ואוכל מעט מן החרדל ומן החלתית
ועל דרך זו הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים בכל מקום
ומקום כראוי לו ׃ יש מאכלות שהן רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא

לאכלן לעולם כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים והגבינה המלוחה הישנה
והפטמדין והפטריות והבשר המליח הישן ויין מגיתו ותבשיל ששהה עד שנדף
ריחו וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר הרי אלו לגוף כמו סם המות: ויש
מאכלות שהן רעים אבל אינם כמו הראשונות לרוע לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול
מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהם או לאכלם
עם מזונו תמיד כגון דגים גדולים וגבינה וחלב ששהה אחר שנחלב ארבע ועשרים
שעות ובשר שוורים גדולים ותיישים גדולים והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים
ולחם מצות והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון כל אלו מאכלות
רעים הן: אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים
אבל שלא בימות הגשמים לא יאכל מהן כלל והפול והעדשים בלבד אין ראוי
לאכלן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים והדלועין אוכלין מהן מעט בימות
החמה: ויש מאכלות שהן רעים ואינן כמו אלו והם עוף המים ובני יונה
הקטנים והתמרים ולחם קלוי בשמן או לחם שנלוש בשמן והסולת שנפו אותה
כל כך עד שלא נשאר בה ריח מורסן והציר והמורייס אין ראוי להרבות מאכילת
אלו ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו ולא ימשך אחר תאותו ולא יאכל מכל
הנזכרים כלום אלא אם נצרך להם לרפואה הרי זה גבור: לעולם ימנע אדם
עצמו מפירות האילנות ולא ירבה מהן ואפילו יבשים ואין צריך לומר רטובים
אבל קודם שיתבשלו כל צרכן הריהן לגוף כחרבות וכן החרובין רעים לעולם וכל
הפירות החמוצין רעים ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות
החמין והתאנים והענבים והשקדים טובים לעולם בין רטובים בין יבשים ואוכל
אדם מהן כל צרכו אבל לא יתמיד אכילתן אף על פי שהן טובים מכל פרי האילנות:
הדבש והיין רע לקטנים ויפה לזקנים וכל שכן בימות הגשמים וצריך אדם לאכול
בימות החמה שני שלישי מה שהוא אוכל בימות הגשמים: לעולם ישתדל
אדם שיהיו מעיו רפים כל ימיו ויהיה קרוב לשלשול מעט וזה כלל גדול ברפואה
שכל זמן שהרעי נמנע או יצא בקושי חלאים רעים באים: ובמה ירפה אדם

מעיו אם נתמעטו מעט אם היה כחוש יאכל בבקר מלוחים שלוקים
מתובלים בזית ובמוריס ובמלח בלא פת או ישתה מי שלק של תרדין או כרוב בשמן | בשמן
ומלח ומוריס ואם היה זקן ישתה דבש מזוג במים חמין בבקר וישהה כמו ארבע
שעות ואחר כך יאכל סעודתו ויעשה כן יום אחד יום שלשה או ארבעה ימים אם
צריך לכך עד שירפו מעיו ׃ ועוד כלל אחר אמרו בבריאת הגוף כל זמן שאדם
מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע ומעיו רפים אין חלי בא עליו וכחו מתחזק ואפילו
אכל מאכלות הרעים וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל או מי שמשהה
נקביו או מי שמעיו קשים אפילו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה
כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות והוא
עיקר לכל החלאים ׃ רוב החלאים הבאים על האדם אינן אלא או מפני מאכלים
רעים או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים הוא
ששלמה אומר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו כלומר שומר פיו
מלאכול מאכל רע או מלשבוע ולשונו מלדבר אלא בצרכיו ׃ דרך הרחיצה
שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים ולא יכנס סמוך לאכילה ולא
כשהוא רעב אלא כשיתחיל המזון להתאכל ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף
נכוה בהן וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן ואחר כך ירחץ גופו בפושרין
ואחר כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן ולא יעביר על ראשו כלל לא
פושרין ולא צונן ולא ירחוץ בצונן בימות הגשמים ולא ירחץ עד שיזיע וימשמש
כל גופו וישתטף ויצא ׃ ובודק עצמו קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא
יהיה צריך לנקביו וכן בודק אדם עצמו תמיד קודם אכילה ואחר אכילה וקודם
שילך ואחר שילך וקודם שיגע ויתעמל ואחר שיגע ויתעמל וקודם שישן ואחר שישן הכל עשרה ׃
כשיצא אדם מן המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית החיצון כדי שלא תשלוט
בו רוח קרה ואפילו בימות החמה צריך להזהר וישהה אחר שיצא עד שתתישב
נפשו וינוח גופו ותסור החמימות ואחר כך יאכל ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ
קודם אכילה הרי זה יפה עד מאד ׃ לא ישתה אדם מים קרים כשיצא מן המרחץ

ולא יאריך במרחץ [illegible] ויפרך גופו

ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ ואם צמא כשיצא ואינו יכול למנוע עצמו ע
יערב המים ביין או בדבש וישתה ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר
שישתטף הרי זה טוב ׃ לא ירגיל אדם עצמו להקיז דם תמיד ולא יקיז דם
אלא אם יהיה צריך לו ביותר ולא יקיז לא בימות החמה ולא בימות הגשמים
אלא ביומי ניסן ומעט ביומי תשרי ומאחר חמשים שנה לא יקיז כלל ולא יקיז אדם
דם ויכנס למרחץ ביום אחד ולא יקיז ויצא לדרך ולא ביום שיבוא מן הדרך ויאכל
וישתה ביום ההקזה פחות ממה שהוא רגיל וינוח ביום ההקזה ולא יתעמל
ולא יטייל ׃ שכבת זרע היא כוח הגוף וחייו ומאור העינים וכל זמן שתצא
ביותר הגוף בלה וכוחו כלה וחייו אובדים הוא שאמר שלמה בחכמתו אל תתן
לנשים חילך ושנותיך למחות מלכין ׃ כל השטוף בבעילה זקנה קופצת
עליו וכוחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ומשחיו ושער ראשו וגבות עיניו
וריסי עיניו נושר ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה ושיניו נופלות והרבה כאבים
חוץ מאלו באין עליו ׃ אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חלאים
והאלף מרוב התשמיש לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה אם רצה לחיות
בטובה ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא
לדעתו ומסיח עצמו לדבר אחר והקישוי כשהיה וימצא כובד ממתניו ולמטה
וכאילו חוטי הביצים נמשכים ובשרו חם זה צריך לבעול ורפואה לו שיבעול ׃
לא יבעול אדם והוא שבע ולא רעב אלא אחר שיתאכל המזון שבמעיו ויבדוק
נקביו קודם בעילה ואחר בעילה ולא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית
המרחץ ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או
ביאה מן הדרך לא לפניהם ולא לאחריהם ׃ כל המנהיג עצמו בדרכים
אלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות ואינו
צריך לרופא ויהיה גופו שלם ועומד על בריו כל ימיו אלא אם כן היה גופו רע
מתחלת ברייתו או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחלת מולדתו
או אם תבוא מכת דבר או מכת בצורת לעולם ׃ וכל הנהגות הטובים

הללו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן אלא הבריא. אבל החולה או מי שאחד מאיבריו חולה
או מי שנהג מנהג רע שנים רבות יש לכל אחד ואחד מהן דרכים אחרים ומנהגות
כפי חליו כמו שיתבאר בספרי הרפואות ושינוי וסת תחלת חולי: כל מקום שאין
בו רופא אחד הבריא ואחד החולה אין ראוי לו לזוז מכל הדרכים הללו שאמרנו בפרק
זה שכל אחד מהן לאחרית טובה הוא מביא: כל עיר שאין בה עשרה דברים
הללו אין תלמיד חכמים רשאי לדור בתוכה ואלו הן רופא ואומן ובית המרחץ ובית
הכסא ומים מצויין כגון נהר או מעיין ובית הכנסת ומלמד תינוקות ולבלר וגבאי
צדקה ובית דין מכין וחובשין:

פרק חמישי

כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהן
משאר העם כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו ובבעילתו ובעשיית
צרכיו ובדיבורו ובהלוכו ובמלבושו ובכלכול דבריו ובמשאו ובמתנו ויהיו כל
המעשים הללו נאים ומתוקנים ביותר: כיצד תלמיד חכמים לא יהא גרגרן אלא
אוכל מאכל הראוי להברות גופו ולא יאכל ממנו אכילה גסה ולא יהא רודף
למלאות בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד שתפח כרסן ועליהם מפורש
בקבלה וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין
ושותין ועושין כל ימיהם כחגים: והם האומרים אכול ושתה כי מחר
נמות וזה הוא מאכל הרשעים ושלחנות אלו הם שגנה הכתוב ואמר כי כל
שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום: אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד
או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו הוא שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע
נפשו: כשיאכל האוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו
לא יאכל בחנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול כדי שלא יתגנה בפני הבריות
ולא יאכל אצל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה ולא
ירבה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים ולא יאכל בסעודות שיש בהן
קיבוץ הרבה ואין ראוי לו להנות אלא בסעודה שלמצוה בלבד כגון סעודת אירוסין

ונשואין והוא שיהיה תלמיד חכמים שנושא בת תלמיד חכמים והצדיקים החסידים
הראשונים לא אכלו מעולם מסעודה שאינה שלהם :   כשהחכם שותה
יין אינו שותה אלא כדי לשרות אכילה שבמעיו וכל המשתכר הרי זה חוטא ומגונה
ומפסיד חכמתו ואם נשתכר בפני עמי הארץ הרי זה חלל את השם ואסור לשתות
בצהרים ואפילו מעט אלא אם היה בכלל האכילה שהשתיה בכלל האכילה
אינה משכרת ואין נזהרין אלא מיין שלאחר המזון :   אף על פי שאשתו של
אדם מותרת לו תמיד ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא
מצוי אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח וכשהוא מספר
עמה לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלאה ולא בסוף הלילה
כשהוא רעב ובטנו מלאה ולא בסוף הלילה כשהוא רעב אלא באמצע הלילה
כשיתעכל המזון שבמעיו :   ולא יקל ראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי
הבאי ואפילו בינו לבינה הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה שיחו ·   אמרו
חכמים אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין :
ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנין ולא עצבנין ולא אחד מהן ולא תהיה
ישנה ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתן יספר
מעט וישחק עמה מעט כדי שתתיישב נפשו ויבעול בבושה לא בעזו־
ויפרוש מיד :   כל הנוהג מנהג זה לא דיו שקדש נפשו וטהר עצמו
ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים הוין בנים נאים וביישנין ראויים לחכמה
ולחסידות וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך הוין לו בנים
כמו אותן העם ·   צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן לא יתבזו
ולא יגלו ראשן ולא גופן ואפילו בשעה שיכנסו לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה
בגדיו עד שישב ולא יקנח בימין ויתרחק מכל אדם ויכנס אחר בחדר לפנים
מן המערה ונפנה שם ואם נפנה אחורי גדר ירחיק כדי שלא ישמע חבירו קולו
אם נתעטש ואם נפנה בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פרועו ולא ידבר
בשעה שנפנה ואפילו לצורך גדול וכדרך שנוהג צניעות בבית הכסא ביום כך

נוהג בלילה ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא
ירחק :. תלמיד חכמים לא יהיה צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וכחיות
ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות וכשידבר בנחת יזהר
שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח ומקדים לשלום כל האדם כדי שתהא
רוחן נוחה הימנו ודן את כל האדם לכף זכות מספר בשבח חבירו ואינו מספר
בגנותו כלל אוהב שלום ורודף שלום :. אם ראה מקום שדבריו מועילין
ונשמעין אומר ואם לאו שותק כיצד לא ירצה חבירו בשעת כעסו ולא ישאל
לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקרר דעתו וינוח ולא ינחמנו בשעה שמתו
מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקבר וכן כל כיוצא בלו ולא ייראה
לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עינו ממנו :. ולא ישנה בדבורו ולא
יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן כללו של דבר אינו מדבר אלא
או בגמילות חסדים או בדברי חכמה וכיוצא בהן ולא יספר עם אשה בשוק
אפילו היא אשתו או אחותו או בתו :. לא ילך תלמיד חכמים בקומה
זקופה וגרון נטוי כענין שנאמר ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים ולא יהלך
עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח כענין שנאמר הלוך וטפוף תלכנה
וברגליהן תעכסנה :. ולא ירוץ ברשות הרבים וינהג בשגעון ולא יכפוף קומתו
כבעלי חטוטרת אלא מסתכל למטה כמי שהוא עומד בתפלה ומהלך בשוה
כאדם שהוא טרוד בעסקיו :. גם במהלכו של אדם ניכר אם חכם בעל
דעה הוא או שוטה וסכל וכן אמר שלמה בחכמתו וגם בדרך כשסכל הולך
לבו חסר ואמר לכל סכל הוא מודיע לכל על עצמו שהוא סכל :. מלבוש
תלמיד חכמים מלבוש נאה נקי ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית
וכיוצא בהן ולא ילבש לא מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין
בהם ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינוניים נאים :.
ולא יהיה בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי פשתן הקלים ביותר שעושין מ
במצרים ולא יהיו בגדיו סחובים על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא עד עקיבו

ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו ולא ישלשל טליתו מפני שנראה כגסות רוח
אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף ולא ילבש מנעלים מטולאים בבגד טלאי
על גבי טלאי בימות החמה אבל בימות הגשמים מותר אם היה עני ׃
לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו אבל
אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמה מותר וכן לא יצא יחידי
בלילה אלא אם היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו כל זו מפני החשד ׃
תלמיד חכמים מכלכל דבריו במשפט אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי
ממונו והצלחתו ולא יטריח על עצמו יותר מדיי צוו חכמים בדרכי ארץ
שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון שנ׳ כי תאוה נפשך לאכול בשר די לבריא
לאכלו מערב שבת לערב שבת ואם היה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום
אוכל ׃ צוו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי
ממונו וילבש כראוי לו ויכבד אשתו ובניו יתר מן הראוי לו ׃ דרך בעלי
דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה ואחר כך יקנה
בית דירה ואחר כך ישא אשה שנ׳ מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ׃
אשר בנה בית חדש ולא חנכו אשר ארש אשה ולא לקחה ׃ אבל הטפשים
מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף
ימיו יחזר לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה וכן הוא אומר בקללות
אשה תארס בית תבנה כרם תטע כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא
תצליח דרכיך ובברכה מה הוא אומר ויהי דויד לכל דרכיו משכיל וי״י
עמו ׃ ואסור לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות
ולא ימכור שדה ויקנה בית ולא בית ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה
בדמי ביתו אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה כללו של דבר ישים
מגמתו להצליח נכסיו לא להתנאות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד
הרבה ׃ משאן ומתנן של תלמידי חכמים באמת ובאמונה אומר על
לאו לאו ועל הן הן מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקח

מהן ולא ידקדק עליהן ונותן דמיו לאחרים הלקח לאלתר ואינו נעשה לא
ערב ולא קבלן ולא יבוא בהרשאה · מחייב עצמו בדברי מקח וממכר
במקום שלא חייבה אותו תורה כדי שיעמוד בדיבורו ולא ישנהו ואם נתחייבו
לו אחרים בדין מאריך להן ומוחל להן ומלוה וחונן ולא ירד לתוך אומנות
חברו ולא יצר לאדם בעולם בחייו ׃ כללו שלדבר יהיה מן הנרדפין לא
מן הרודפין מן הנעלבים ולא מן העולבין ואדם שהוא עושה כל המעשים
האלו וכיוצא בהן · עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך
אתפאר ׃

פרק ששי

דרך ברייתו שלאדם להיות נמשך בדעותיו
ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך אדם
להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם
ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמד ממעשיהם הוא
ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע · ואומר
אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וג' וכן אם היה במדינה
שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום
שאנשיו צדיקים ונוהגים בדרך טובים ואם היו כל המדינות שהוא
יודען ושומע שמועתן נוהגין בדרך לא טובה כמו זמננו או שאינו יכול
לילך למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו
יחידי כענין שנא' ישב בדד וידום ואם היו רעים וחטאים שאין מניחין אותו
לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגן הרע יצא למערות
ולחוחים ולמדברות ולא ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנ' מי יתנני במדבר
מלון אורחים וג' · מצות עשה להדבק בחכמים כדי ללמוד ממעשיהם שנ'
ובו תדבק · וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש
מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם לפיכך צריך אדם להשתדל שישא

בת תלמיד חכמים וישיא בתו לתלמיד חכמים ולאכול ולשתות עם תלמידי
חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להם בכל מיני
חבור שנ' ולדבקה בו וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם
ושותה בצמא את דבריהם · מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד
מישר' כגופו שנא' ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס
על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד
בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא ·· אהבת הגר שבא ונכנס תחת
כנפי השכינה שתי מצות עשה אחת מפני שהוא בכלל רעים ואחת מפני
שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר צוה על אהבת הגר כמו שצוה
על אהבת שמו שנא' ואהבת את י"י אלהיך הקב"ה עצמו אוהב גרים שנ'
ואוהב גר וג' כל השונא אחד מישר' בלבו עובר בלא תעשה שנ' לא
תשנא את אחיך בלבבך ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה ולא
הזהירה תורה לא על שנאה שבלב אבל המכה את חברו והמחרף את
חבירו אע"פ שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא ·· כשיחטא איש
לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום עם
אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון · לא מצוה עליו להודיעו
ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני שנא'
הוכח תוכיח את עמיתך ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול
ולא יהא המוחל אכזרי שנא' ויתפלל אברהם אל האלהים וג' · הרואה
חבירו שחטא או שהולך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולה'
ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנ' הוכח תוכיח את
עמיתך ·· המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבינו בין בדברים
שבינו לבין המקו' צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון
רכה ויודיעו שאינו אומר לו לא לטובתו ולהביאו לחיי העולם הבא אם
קבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיח פעם שניה ושלישית וכן תמיד חייב

להוכיח עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע וכל שאפשר בידו למחות
ואינו ממחה הוא נתפש בעון כולם שאפשר לו למחות בהן :· המוכיח בעון
את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנא׳ ולא תשא עליו חטא
כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא
עליו חטא מיכאן שאסור להכלים את ישר׳ וכל שכן ברבים · אע״פ
שהמכלים את חברו אינו לוקה עון גדול הוא כך אמרו חכמים המלבין פני
חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא :· לפיכך צריך אדם להזהר בדבר
זה שלא יבייש חברו ברבים בין קטן בין גדול ולא יקרא לו בשם שהוא בוש
ממנו ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו :· במה דברים אמורים
בדברים שבין אדם לחבירו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מ׳מ׳
מכלימים אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזים
ומקללים עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישר׳ :· מי
שחטא עליו חברו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום מפני שהיה החוטא
הדיוט ביותר או שהיתה דעתו משובשת ומחל לו בלבו ולא שטמו ולא
הוכיחו הרי זו מדת חסידות לא הקפידה תורה אלא על המשטמה :·
חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשן שפלה למאד ורוחן
נמוכה אף על פי שהן בעלי ממון אפילו אלמנתו שלמלך ויתומיו שלמלך
מוזהרין אנו עליהן שנ׳ כל אלמנה ויתום לא תענון :· והיאך נוהגין ע
עמהן לא ידבר אליהם אלא רכות ולא ינהוג בהם אלא מנהג כבוד ולא יכאיב
גופן בעבודה ולא לבן בדברים ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו ·
כל המקניטן או הכעיסן או הכאיב לבן או רודה בהן או אבד ממונם הרי זה
עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותן או המקללן ולאו זה אף על פי שאין
לוקין עליו הרי ענשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב :·
ברית כרת להם מי שאמר והיה העולם שכל זמן שהן צועקין מחמס
הן נענין שנ׳ כי אם צעק יצעק לי שמוע אשמע צעקתו · במה דברים

אמורים בזמן שענה אותם לדרכי עצמו אבל אם ענה אותם הרב כדי
ללמדם תורה או אומנות או להוליכם בדרך ישרה הרי זה מותר ואף על פי
כן לא ינהוג בהם מנהג כל אדם לא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים
גדולים ובכבוד כי יי' יריב ריבם אחד יתום מאב ואחד יתום מאם ועד אימתי
נקראין יתומים לענין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך לו
לאמנם ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל גדולים

פרק שביעי

המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנ' לא תלך
רכיל בעמך ואע"פ שאין לוקין על לאו זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות
רבות מישראל לכך נסמך לו לא תעמוד על דם רעך צא ולמד מה אירע
לדואג האדומי. אי זה הוא רכיל זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה
ואומר כך וכך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אף על פי שהוא אומר
אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא
בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חברו אף על פי שאומר
אמת אבל האומר שקר מוציא שם רע על חברו נקרא אבל בעל לשון הרע
זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי
עליו ואומר דברים שלגנאי על זה הכתוב אומר יכרת יי' כל שפתי חלקות
לשון מדברת גדולות. אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם
בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות
דמים ולשון הרע כנגד כולם. ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע
כאלו כפר בעקר שנ' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו.
ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת האומרו והמקבלו וזה
שאומרין עליו והמקבלו יותר מן האומרו. ויש שם דברים שהן אבק
לשון הרע כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה או שיאמר שתקו
מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו ובן

המספר בטובת חברו בפני שונאיו הרי זה אבק לשון הרע שזה גורם להם
שיספרו בגנותו ועל זה ענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול בבקר
השכם קללה תחשב לו שמתוך טובתו בא לידי רעתו ∴ וכן המספר
בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה הוא
ששלמה אומר כמתלהלה היורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו
ואמר הלא משחק אני וכן המספר בלשון הרע דרך רמיות והוא שיספר
לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה לשון הרע הוא לא כשממחין בו אומר
איני יודע שאילו מעשיו של פלוני או שזה לשון הרע ∴ אחד המספר
בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו והמספר דברים שגורמין אם נשמעו
איש מפי איש להזיק חברו בגופו או בממונו ואפלו להצר לו או להפחידו
הרי זה לשון הרע ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר
ונודע ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון
הרע והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ∴ כל אלו הם בעלי
לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם
ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר לא על לשון הרע בלבד ∴
הנוקם את חברו עובר בלא תעשה שנ' לא תקום ואף על פי שאינו לוקה
דעת רעה היא עד מאד לא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם
שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינם כדאי לנקום עליהם ∴
כיצד היא הנקימה אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך
למחר צרך לשאול ממנו אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך
כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם לא כשיבוא לו לשאול
יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו וכן אמר דויד
בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ואחלצה צוררי ריקם וכו' ∴
וכן כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנ' ולא תטור את בני עמך
כיצד ראובן שאמר לשמעון שכור לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה

שמעון לימים צרך שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו
ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך ולא אשלם לך כמעשיך העושה
כזה עובר בלא תטור. אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו שכל זמן
שהוא נוטר את הדבר וזוכרו שמא יבוא לנקום לפיכך הקפידה
תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו כלל ולא
יזכרנו וזו היא הדעה הנכונה שאיפשר
שיתקיים בה ישוב הארץ ומשאן
ומתנן שלבני אדם זה עם
זה. בריך
רחמנא דסייע.

הלכות תלמוד תורה.

יש בכללן שתי מצות עשה.
ראשונה ללמוד תורה. שנייה לכבד מלמדיה ויודעיה וביאור
שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

נשים ועבדים פטורים מתלמוד תורה אבל
קטן אביו חייב ללמדו תורה שנא' ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם
ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד.
כשם שאדם חייב ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר
והודעתם לבניך ולבני בניך ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם
וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינם בנו שנ' ושננתם
לבניך מפי השמועה למדו בניך אילו תלמידיך שהתלמידים קרויים בנים
שנא' ויצאו בני הנביאים. אם כן למה נצטווה על בנו ועל בן בנו להקדים

בנו בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו וחייב לשכור מלמד לבנו וללמדו ואינו
חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו חייב ללמד את
עצמו כשיכיר שנא' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכן אתה מוצא בכל
מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין
המעשה מביא לידי תלמוד. היה הוא ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה
הוא קודם לבנו ואם היה בנו נבון ומשכיל מה שילמד יתר ממנו בנו קודם
ואף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו
כך הוא מצוה ללמד את עצמו. לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך
ישא אשה שאם נשא אשה תחלה אין דעתו פנויה ללמוד ואם היה יצרו
מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא אשה ואחר כך ילמד תורה.
מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה
לנו משה וג' ופסוק ראשון מפרשת שמע ואחר כך מלמדו מעט מעט משה
פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע לפי בריו ומוליכו אצל מלמד
התינוקות. היה מנהג המדינה לקח מלמד התינוקות שכר נותן לו
שכרו וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. מקום
שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר אבל תורה שבעל
פה אסור ללמדה בשכר שנא' ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר
צוני יי' אלהי וג' מה אני בחנם למדתי אף אתם בחנם למדתם ממני וכן
כשתלמדו לדורות בחנם כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו
בחנם ילמוד בשכר שנ' אמת קנה יכול ילמד לאחרים בשכר תלמוד
לומר ואל תמכור הא למדת שאסור לו ללמד בשכר אף על פי שלמדו רבו
בשכר. כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין
שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו
אפילו עני המחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו
זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנ' והגית בו יומם ולילה. גדולי

חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהם שואבי מים ומהם סומין ואעפ"
כן היו עוסקין בתורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש
מפי איש מפי משה רבנו .: עד אמתי חייב אדם ללמוד תורה עד יום
מותו שנ' ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא
שכח וחייב לשלש את זמן למידתו שליש בתורה שבכתב ושליש בתורה
שבעל פה ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה
דבר לדבר וידין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עקר
המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמו'
ועניין זה הוא הנקרא תלמוד .: כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק
במלאכה שלש שעות ביום ובתורה תשע אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה
שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש מתבונן בדעתו להבין דבר
מדבר ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל
פה והענייניות הנקראין פרדס בכלל התלמוד .: במה דברי' אמורי'
בתחלת תלמודו שלאדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד
תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים
תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה
כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו .: אשה שלמדה
תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוית וכל העושה דבר
שאינו מצווה עליו אין שכרו כשכר המצווה שעושה אלא פחות ממנו ואעפ"
שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים
אין דעתן מכוונת להתלמד והן מוציאין דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות
דעתן .: אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות במה
דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה
לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות .:

פרק שני .:

מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל

פלך ופלך ובכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר
עד שמושיבין מלמדי תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין את העיר שאין
העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן :. מכניסין
את התינוקות להתלמד כבן שש כבן שבע לפי כח הבן ובנין גופו ופחות
מבן שש אין מכניסין אותו ומכה אותן המלמד להטיל עליהן אימה ואינו
מכה אותן מכת אויב מוסר אכזרי לפיכך לא יכה אותן בשוטים ולא
במקלות אלא ברצועה קטנה · ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת
מן הלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ
מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום ובימים טובים אבל בשבת
אין קורין לכתחלה אבל שונין לראשון ואין מבטלין התינוקות ואפילו לבנין
בית המקדש :. מלמד התינוקות שהוא מניח את התינוקות ויוצא
או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן או שהוא מתרשל בתלמודן הריהו
בכלל ארור עושה מלאכת יי' רמיה לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא
בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני
אמותיהן שהן באין אצל בניהן ומן האשה לא תלמד תינוקות מפני
אבותיהן שהן באין אצל הבנים :. עשרים וחמשה תינוקות למדין מפני
אצל מלמד אחד היו יותר על חמשה ועשרים עד ארבעים מושיבין עמו
אחר לסייעו בלימודן היו יתר על ארבעים מעמידין להם שני מלמדי תינוקות
:. מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין
במקרא בין בדקדוק במה דברים אמורים בשהיו שניהן בעיר אחת ולא היה
הנהר מפסיק ביניהן אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו אפילו באותה
העיר אין מוליכין את הקטן אלא אם כן היה בנין בריא על גבי הנהר בנין
שאינו ראוי ליפול במהרה :. אחד מבני מבוי שבקש להעשות מלמד
אפילו אחר מבני החצר אין יכולין שכיניו למחות בידו וכן מלמד תינוקות
שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים

לו או כדי שיבואו מתינוקות שלהם אבל זה אינו יכול למחות בידו שנ' י"י חפץ
למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר .

פרק שלישי

בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה זכה בו אהרן שנ' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם . כתר מלכות זכה בו דויד שנא' זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי . כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל שנ' תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב כל מי שירצה יבוא ויטול . שמא תאמר שאותן ה הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו . הא למדת שכתר התורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות אמרו חכמים ממזר תלמיד חכמים קודם לכהן גדול עם הארץ שנא' יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני לפנים . אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו . תחלת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה . מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי לה ולהיות מוכתר בכתרה שלתורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחד כך היא דרכה שלתורה פת במלח תאכל ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ולא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין לבטל אבל אם הרבית תורה הרבית שכר והשכר לפי הצער . שמא תאמר עד שאקבץ ממון ואחזור ואקרא עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי

ואחזור ואקרא אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה שלתורה
לעולם אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי ואל תאמר לכשאפנה אשנה
שמא לא תפנה ׃ כתוב בתורה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא
לא בשמים היא לא בגסי הרוח היא מצויה ולא מעבר לים היא לא במהלכי
מעבר לים היא לפיכך אמרו חכמים לא כל המרבה סחורה מחכים
וצוו ואמרו הוי ממעט עסק ועסוק בתורה ׃ דברי תורה נמשלו במים
שנא' הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה המים אין מתכנסין במקום מדרון
אלא נזחלין מעליו ומתקבצין במקום אשבורן כך דברי תורה אינן נמצאין בגסי
הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי הח'
החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום
מעט כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ולילו עוסק בתורה ׃ כל
המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה
הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו
ונטל חייו מן העולם הבא לפי שאסור ליהנות בדברי תורה בעולם הזה ׃
אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם ועוד צוו
ואמרו לא תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קורדום לחפור בהם ועוד
צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה
סופה בטלה וסוף אדם זה שיהא מלסטים את הבריות ׃ מעלה גדולה
היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו ומדת חסידים הראשונים היא ובזה
זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא שנ' יגיע כפיך כי תאכל
אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב ׃
אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך
עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו
תמיד ולא יתן שנת לעיניו לעפעפיו תנומה אמרו חכמים דרך רמז זאת
התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית

עמש באהלי החכמה וכך אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר
כחכה ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף עמדה לי:
אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא
במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנ׳ ואת
צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים
בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח.. אף על פי שמצוה ללמוד
ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות
בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ובאכילה
ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה אמרו חכמים
אין רנה שלתורה אלא לילה שנ׳ קומי רני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה
חוט שלחסד נמשך עליו ביום שנ׳ יומם יצוה יי׳ חסדו ובלילה שירה עמי
תפלה לאל חיי וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו
כי דבר יי׳ בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר וכן כל שאפשר
לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופרש להבלי עולם והניח
תלמודו וזנחו הרי זה בכלל בוזה דבר יי׳ אמרו חכמים כל המבטל את
התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו
לקיימה מעושר ועניין זה מפורש הוא בתורה הרי הוא אומר תחת
אשר לא עבדת את יי׳ אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל ועבדת את
אויבך אשר ישלחנו יי׳ בך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל ונתן על ברזל
וג׳ ואומר למען ענתך ולמען נסתך להיטיבך באחריתך ::

פרק רביעי

אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון נאה
במעשיו או לתם אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב
ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש
ומלמדין אותו אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן

למרקוליס שנא' כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד ואין כבוד לאין
תורה שנ' כבוד חכמים ינחלו ׃ וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ
שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שיחזור למוטב
שנא' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי' צבאות הוא
אמרו חכמים אם דומה הרב למלאך יי' צבאות תורה יבקשו מפיהו ואם לאו
אל יבקשו תורה מפיהו ׃ כיצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים
לפניו מוקפין עטרה כדי שיהו כולן רואין את הרב ושומעין דבריו ולא ישב
הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות
ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חרבן בית שני
נהגו הכל ללמד לתלמידים והן יושבין ׃ אם היה הרב מלמד מפיו
לתלמידים מלמד ואם היה מלמד על ידי מתרגם המתרגם עומד בינו
ובין התלמידים והרב אומר למתרגם והמתרגם משמיע לכל התלמידים
וכשהן שואלין למתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב
לשואל ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם ולא יגביה המתרגם קולו בעת
ששואל את הרב יותר מקול הרב ׃ אין התורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף
ולא לשנות אלא אם כן היה התורגמן אביו שלחכם או רבו אמר הרב לתורגמן
כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מארי כשאומר התורגמן הדברים לעם
אומרן משם החכם ומזכיר שמו שלאבי הרב או שלרבו ואומר כך אמר רבנא
פלוני אע"פ שלא הזכיר החכם שמו שאסור לו לקרות לרבו או לאביו בשמו ׃
הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז אלא חוזר ושונה
הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה וכן לא יאמר התלמיד
הבנתי והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים ואם כעס עליו רבו
ורגז יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה ׃ לא יהיה
התלמיד בוש מחביריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא
נמצא
אחר כמה פעמים שאם נתבייש מדבר זה נכנס ויוצא לבית המדרש והוא

אינו לומד כלום לפיכך אמרו חכמים הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן
מלמד ׃ במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני
עמקו או מפני דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי
תורה ומתרפין עליה ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים
כדי לחדדן ובענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים ׃ לפיכך אין
ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות
עמהם כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה ׃ אין שואלין
את הרב כשיכנס לבית המדרש עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל
כשיכנס עד שישב וינוח ואין שואלין שנים כאחד ואין שואלין את הרב מענין אחר
אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו כדי שלא יתבייש ׃ יש לרב להטעות את
התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה בפניהם כדי לחדדן וכדי שידע
אם זוכרים הם מה שלמדו או אינם זוכרים ואין צריך לומר שיש לו רשות
לשאול אותן בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזן ׃ אין שואלין מעומד
ואין משיבין מעומד ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים ואין שואלין
הרב אלא בענין ואין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יתר משלש הלכות ׃
שנים ששאלו אחד בענין ואחד שלא בענין נזקקין לענין מעשה ושאינו
מעשה נזקקין למעשה הלכה ומדרש נזקקין להלכה מדרש והגדה נזקקין
למדרש הגדה וקל וחומר נזקקין לקל וחומר קל וחומר וגזירה שוה נזקקין
לקל וחומר ׃ היו השואלים אחד חכם ואחד תלמיד נזקקין לחכם תלמיד
ועם הארץ נזקקין ~~שם תלמיד חכמים ועם הארץ נזקקין~~ לתלמיד שניהם
חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שניהם שתי הלכות
או שתי שאלות שתי תשובות שתי מעשים הרשות ביד המתורגמן ׃
אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית
קרעים קרעים וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה ואין משיחין

בבית המדרש לא בדברי תורה בלבד אפילו מי שנתעטש אין אומרין לו
רפואה בבית המדרש ואין צריך לומר שאר הדברים וקדושת בית המדרש
חמורה מקדושת בתי כנסיות ׃

פרק חמישי

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא
חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו
חכמה מביאו לחיי העולם הבא ׃ ראה אבידת אביו ואבידת רבו שלרבו מכאן
קודמת לשלאביו אביו ורבו נושאים במשא מניח את שלרבו ואחר כך שלאביו
אביו ורבו שבויים בשבייה פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו ואם היה
אביו תלמיד חכמים פודה את אביו תחלה וכן אם היה אביו חכם אף על פי
שאינו שקול כנגד רבו משיב אבדתו ואחר כך משיב אבדת רבו ואין לך כבוד
גדול מכבוד הרב ולא מורא יתר ממורא הרב אמרו חכמים מורא רבך
כמורא שמים ׃ לפיכך אמרו כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנ׳
בהצותם על ה׳ וכל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה שנ׳ אשר
רבו בני ישראל את ה׳ וכל המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה שנ׳ לא
עלינו תלונותיכם כי על ה׳ וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה
שנ׳ וידבר העם באלהים ובמשה ׃ איזה הוא חולק על רבו זה שקובע
לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואע״פ שרבו
במדינה אחרת ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה הלכה
בפני רבו חייב מיתה ׃ היה בינו ובין רבו שנים עשר מיל ושאל לו
אדם דבר הלכה מותר להשיב ולהפריש מן האסור אפילו בפני הרב מותר
להורות כיצד כגון שראה אדם דבר הלכה מותר עושה דבר האסור מפני
שלא ידע שהוא אסור או מפני רשעו יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור
ואפילו בפני רבו ואע״פ שלא נתן לו רבו רשות שכל מקום שיש חילול השם
אין חולקין כבוד לרב ׃ במה דברים אמורים בהוראה של מקרה אבל לקבוע

עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל שואל אפילו הוא בסוף העולם ורבו
בסוף העולם אסור לו להורות עד שימות רבו אלא אם כן נטל רשות מרבו ׃
ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות בתורה אס̄ לא לא אם כן היה
תלמיד שהגיע להורייה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שוטה
רשע וגס רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וכן חכם שהגיע להורייה ואינו
מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים
כל הרוגיה ׃ אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם
מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצים ויושבים בראש
לדין ולהורות הם המרבים את המחלוקות והם המחריבים את העולם והמכבים
נרה שלתורה והמחבלים כרם יי צבאות ועליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו
לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר ׃ אסור
לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו ולא יזכיר שמו בפניו ואפילו
לקרות לאחרים שמם כשם רבו כדרך שעושה בשם אביו אלא ישנה שמם
ואפילו לאחר מיתתם ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנין הרעים
ומחזירין זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי ואם
נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומרי ׃ וכן לא יחלוץ תפליו בפני
רבו ולא יסב אלא ישב כיושב לפני המלך ולא יתפלל לפני רבו ולא לאחר רבו
ולא בצד רבו ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא
יהיה מכוון כנגד אחוריו ואחר כך יתפלל ולא יכנס עם רבו למרחץ ׃ ולא
ישב במקום רבו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו ולא ישב לפניו עד
שיאמר לו שב ולא יעמוד מלפניו עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות
לעמוד וכשיפטר מרבו לא יחזיר לו אחוריו אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פניו
וחייב לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו
ולא יראה קומתו ואחר כך ישב ׃ וחייב אדם להקביל את פני רבו ברגל ׃
אין חולקין כבוד לתלמידיו בפני הרב. אלא אם כן דרך רבו לחלוק לו כבוד היה

וכל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם היה במקום שאין
מכירין אותו ולא היו לו תפילין וחש שמא יאמרו עבד הוא אינו נועל לו מנעל
ולא חולצו וכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת
שמים וכל תלמיד שמזלזל בדבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק
מישראל ׃ ראה את רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבנו
כך וכך וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתנו רבנו ׃ כל הנדרים
עד שהוא מגלה את לבו ואינו מוחה לעולם ׃ במה דברי אמורים ברבו
מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה
תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל הדברים הללו אבל עומד מלפניו וקורע
עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהן ׃ אפילו
לא למד ממנו לא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו וכל
תלמיד חכמים שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה
אע״פ שלא למד ממנו כלום ׃ הרב המובהק שרצה למחול על כבודו
בכל הדברים הללו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות בידו ואע״פ
שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה שמחל ׃ כשם שהתלמידים
חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן כך אמרו חכמ׳
יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלחברך וצריך אדם להזהר בתלמידיו ול…
ולאוהבן שהם הבנים המהנין בעולם הזה ולעולם הבא ׃ התלמידים
מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו אמרו חכמים הרבה חכמה למדתי מחברי
יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול כך תלמיד
קטן מחדד את הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה ׃

פרק ששי

כל תלמיד חכמים מצוה להדרו ואע״פ שאינו רבו שנ׳
מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זה שקנה חכמה ומאימתי חייבין לעמוד מפני
החכם משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו ׃ אין עומדין

ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו ובשמועה רבו קורע כל

מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא שנא' תקום והדרת קימה שיש בה
הידור ואין בעלי אומנות חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין
במלאכתן שנא' תקום והדרת מה הידור שאין בו חסרון כיס אף קימה שאין בה
חסרון כיס . ומנין שלא יעציב עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד
שלא יעמוד מפניו ת"ל ויראת מאלהיך הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר
בו ויראת מאלהיך . אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן
כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה ומתכוין שלא יראהו אותו אחד כדי
שלא יטריחו לעמוד והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכ'
מכירין אותן שם כדי שלא יטריחו :. רוכב הרי הוא כמהלך
וכשם שעומדין מפני המהלך כך עומדין מפני הרוכב שלשה שהיו מהלכין
בדרך הרב באמצע גדול מימינו קטן משמאלו . הרואה חכם אינו עומד
מלפניו עד שיגיע לו לארבע אמות וכיון שעבר יושב ראה אב בית דין עומד מלפניו
משיראנו מרחוק מלוא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ארבע אמות ראה
את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו עד שיתכסה
מעיניו והנשיא שמחל לו על כבודו כבודו מחול . כשהנשיא נכנס כל העם עומדין
ואין יושבין עד שיאמר להם שבו כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות
עומדין מכאן ומכאן עד שנכנס וישב במקומו ושאר העם יושבין במקומן
חכם שנכנס כל שיגיע לו בארבע אמות עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב
בזמן עד שנכנס וישב במקומו :. בני חכמים ותלמידי חכמים שהרבים
צריכין להם מפסיעין על ראשי העם ונכנסין למקומן ואין שבח לתלמיד חכמים
שיכנס באחרונה יצא לצורך חוזר למקומו . בני חכמים בזמן שיש בהן דעת
לשמוע הופכין פניהם כלפי אביהם אין בהם דעת לשמוע הופכין פניהם
מרובה כלפי העם תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מלפניו
אלא שחרית וערבית בלבד כדי שלא יהא כבודו יתר מכבוד שמים :.
כל שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו ואפילו החכם

שהוא עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד מלוא קומתו אלא
כדי להדרו ואפילו זקן גוי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסמכו שנ' מפני
שיבה תקום כל שיבה במשמע ׃ תלמידי חכמים אין זקוקין לעשות
בעצמן עם כל הקהל בבנין וחפירה שלמדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו
בפני עמי הארץ ואין גובין מהן לבניין החומות ותיקון השערים ושכר השומרים
וכיוצא בהן ולתשורת המלך ואין מחייבין אותם ליתן המס בין מס שהוא קצוב
על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש שנ' גם כי יתנו בגויים
עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים ׃ וכן אם היתה סחורה
לתלמיד חכמים מניחין אותו למכור תחלה ואין מניחין אחד מבני השוק למכור
עד שימכור הוא וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינין הרבה מק'
מקדימין אותו ומושיבין אותו ׃ עון גדול הוא לבזות את החכמים
או לשנאותן לא חרבה ירושלם עד שבזו בה תלמידי חכמים שנ' ויהיו מלעיבים
במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו כלומר בוזים מלמדי
דבריו וכן זה שאמרה תורה אם בחוקותי תמאסו מלמדי חוקותי תמאסו
וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והרי זה בכלל כי דבר
ה' בזה ׃ אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק אם באו עדים שבזהו
אפילו בדברים חייב נידוי ומנדין אותו בית דין ברבים וקונסין אותו ליטרא
זהב בכל מקום ונותנין אותה לחכם והמבזה את החכם בדברים אפילו
לאחר מיתה מנדין אותו בית דין והם מתירין אותו כשיחזור בתשובה אבל
אם היה החכם חי אין מתירין לו עד שירצה זה שנידוהו בשבילו ׃
וכן החכם שנידה לכבודו לעם הארץ שהקפיד בו ואינו צריך לא עדים
ולא התראה אין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באין שלשה
ומתירין לו ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו ׃ הרב
שנידה לכבודו חייבין כל תלמידיו לנהוג נידוי בנידוי אבל תלמיד שנדה
לכבוד עצמו אין הרב חייב לנהוג בו נידוי אבל כל העם חייבין לנהוג בו

64

נדוי ובין מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת איכן מנודה אינו מנודה לעירו ׃ לעיר אחרת
במה דברים במי שנידוהו מפני שבזה תלמידי חכמים אבל מי שנידוהו
על שאר דברים שחייבין עליהם נדוי אפילו נדהו קטן שבישראל חייב
הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנידוהו בשבילו
ויתירו לו ׃ על ארבעה ועשרים דברים מנדין את האדם בין איש בין
אשה ואלו הן ׃ א׳ המבזה את החכם ואפילו לאחר מותו ׃ ב׳ המבזה שליח
בית דין ׃ ג׳ הקורא לחבירו עבד ׃ ד׳ המזלזל בדבר מדברי סופרים
ואין צריך לומר בדברי תורה ׃ ה׳ מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן
ולא בא ׃ ו׳ מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן ׃ ז׳ מי
שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד
שיסיר הזיקו ׃ ח׳ המוכר קרקע שלו לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס
שיבוא מן הגוי לישראל חבירו בעל המצר ׃ ט׳ המעיד על חבירו בערכאות
שלגוים והוציא ממנו בעידותו דבר ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד
שישלם ׃ י׳ טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותן לכהן אחר מנדין אותו
עד שיתן ׃ יא׳ המחלל יום טוב שני שלגליות אף על פי שהוא מנהג ׃ יב׳ העושה
מלאכה בערב פסח עד חצות ׃ יג׳ המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה
בדברי הבאי ׃ יד׳ המביא את הרבים לידי חילול השם ׃ טו׳ המביא את
הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ ׃ יו׳ המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה
לארץ ׃ יז׳ טבח שיצאת טריפה מתחת ידו ׃ יח׳ טבח שלא בדק סכינו
לפני חכם ׃ כא׳ המקשה עצמו לדעת ׃ כב׳ מי שגרש את אשתו ועשה בינו
ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להזקק זה לזה כשיבואו ינתן לבית
דין מנדין אותו ׃ כג׳ חכם ששמועתו ׃ כד׳ המנדה מי שאינו חייב נדוי ׃

ק שביעי

חכם זקן בחכמה וזקן ש... בית דין שסרח

[illegible]

אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל כשחטא שאר חטאות מלקין אותו בצנעה שנ׳ וכשלת כל היום וכשל גם נביא עמך לילה אף על פי שכשל כסהו כלילה ואומרין לו הכבד ושב בביתך ·

וכן כל תלמיד חכמים שנתחייב נדוי אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו וחסידי החכמים היו משתבחין שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכמים אף על פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות ואפילו מכת מרדות נמנין עליה להכותו ׃

וכיצד הוא הנידוי אומרין פלוני בשמתא ואם נדוהו בפניו אומרין פלוני זה והחרם אומרין מוחרם פלוני ואסור בו אלה בו שבועה בו נדוי וכיצד מתירין הנדוי או החרם אומרין לו שרוי לך ומחול לך ואם התירוהו שלא בפניו אומר פלוני שרוי לו ומחול לו ׃

מה הוא המנהג שנוהג המנודה בעצמו ושנוהגין עמו מנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נדויו ואין מזמנין עליו ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ולא יושבין עמו בתוך ארבע אמות אבל שונה הוא לאחרים ושונין לו [illegible] ושוכר ואם מת בנדויו בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הציבור ואין צריך לומר שאין סופדין אותו ואין מלוין את מטתו ׃

יתר עליו המוחרם שאינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו כדי שלא ישכח תלמודו ואינו נשכר ואין נשכרין לו ואין נושאין ונותנין עמו ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו ׃

מי שישב בנדויו שלשים יום ולא ביקש להתיר מנדין אותו שנייה ישב שלשים יום אחרים ולא ביקש מחרימין אותו ׃

בכמה מתירין הנדוי או החרם בשלשה ואפילו הדיוטות ויחיד מומחה מתיר הנידוי לבדו ויש לתלמיד להתיר הנידוי או החרם ואפילו במקום הרב ·

שלשה שנידו והלכו להן וחזר זה מדבר שנידוהו בגללו בודקין שלשה אחרים ומתירין לו מי שלא ידע מי נידהו ילך אצל הנשיא ויתיר לו נידויו ׃

נידוי על תנאי [illegible] לו מפי עצמו צריך הפרה

תלמיד חכמים שנידה עצמו ואפילו נידה עצמו על דעת פלוני ואפילו על דבר
שחייב עליו נדוי הרי זה מיפר לעצמו. מי שנידוהו בחלום אפילו ידע מי
נידהו צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתירו מנידויו ואם לא מצא טורח
אחריהם עד פרסה לא מצא מתירין לו ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ לו עשרה ששונין משנה לא מצא מתירין לו מי שיודעין לקרות בתורה
לא מצא מתירין לו אפילו עשרה שאינם יודעין לקרות לא מצא במקומו עשרה
מתירין לו אפילו שלשה. מי שנידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נידוהו
שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו ואין בין נידוי להפרה כלום אלא
מנדין ומתירין ברגע אחד כשיחזור המנודה למוטב ואם ראו בית דין להניח
זה בנדויו כמה שנים מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להחרים
לזה לכתחלה ולהחרים מי שאוכל עמו ושותה עמו או מי שיעמוד עמו בארבע
אמות מחרימין כדי ליסרו ובדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החטאים.

אעפ׳ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לתלמיד חכמים לא
להנהיג עצמו בדבר זה לא מעלים אזניו מדברי עמי הארץ ולא ישית לבו
להם כענין שאמר שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך.
וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעין חרפתן ואינן משיבין ולא עוד
אלא שמוחלין למחרף וסולחין לו וחכמים גדולים היו משתבחין במעשיהן ה
הנאים ואומרין שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן וזו היא דרכם
של תלמידי חכמים שראוי לילך בה. במה דברים אמורים בשביזהו
או חרפוהו בסתר אבל תלמיד חכמים שביזהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור
לו למחול על כבודו ואם מחל נענש מפני שזה בזיון תורה אלא נוקם ~~[illegible]~~
ונוטר הדבר כנחש עד שיבק׳ ממנו מחילה ויסלח לו.

בריך רחמנא דסייען

הלכות עבודה זרה וחוקות הגוים ׃

יש בכללן אחת וחמשים

מצוות שתי מצות עשה ותשע וארבעים מצות לא תעשה וזה הוא פרטן ׃

א שלא לפנות אחר עבודה זרה ׃ ב שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית העינים ׃ ג שלא לגדף ׃ ד שלא לעבוד אותה כדרך עבודתה ׃ ה שלא ישתחוה לה ׃ ו שלא לעשות פסל לעצמו ׃ ז שלא לעשות פסל אפילו לאחרים ׃ ח שלא לעשות צורות אפילו לנוי ׃ ט שלא להדיח אחרים אחריה ׃ י לשרוף עיר הנדחת ׃ יא שלא לבנותה ׃ יב שלא ליהנות מכל ממונה ׃ יג שלא להסית יחיד לעבדה ׃ יד שלא לאהוב המסית ׃ טו שלא לעזוב שנאתו ׃ טז שלא להצילו ׃ יז שלא ללמד עליו זכות ׃ יח שלא ימנע מללמד עליו חובה ׃ יט שלא להתנבא בשמה ׃ כ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה ׃ כא שלא להתנבא בשקר ואפילו בשם יי׳ ׃ כב שלא לגור מהריגת נביא שקר ׃ כג שלא לישבע בשם עבודה זרה ׃ כד שלא לעשות אוב ׃ כה שלא לעשות ידעוני ׃ כו שלא להעביר למולך ׃ כז שלא להקים מצבה ׃ כח שלא להשתחוות על אבן משכית ׃ כט שלא ליטע אשרה ׃ ל לאבד עבודה זרה וכל הנעשה בשבילה ׃ לא שלא ליהנות בציפוי נעבדי ׃ לב שלא לכרות ברית לעובדי עבודה זרה ׃ לד שלא לחון עליהן ׃ לה שלא ישבו בארצינו ׃ לו שלא להדמות במנהגותם ובמלבושם ׃ לז שלא לנחש ׃ לח שלא לקסום ׃ לט שלא לעונן ׃ מ שלא לחבור חבר ׃ מא שלא לדרוש אל המתים ׃ מב שלא לשאול באוב ׃ מג שלא לשאול בידעוני ׃ מד שלא לכשף ׃ מה שלא להקיף פאת הראש ׃ מו שלא להשחית פאת זקן ׃ מז שלא יעדה איש עדי אשה ׃ מח שלא תעדה אשה עדי איש ׃ מט שלא לכתוב קעקע ׃ נ שלא להתגודד ׃ נא שלא לעשות קרחה על מת ׃ וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו ׃

ובכל מעשיה ׃ [illegible] בעבודה זרה

פרק ראשון

בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי
אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים וזו היתה טעותם אמרו הואיל והאל ברא כוכבים
אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמ׳
המשמשים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד וזה הוא רצון
האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו כמו שהמלך רוצה לכבד עבדיו וה׳
והעומדים לפניו וזה הוא כבודו שלמלך ׃ כיון שעלה דבר זה על לבם
התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להם קרבנות ולשבחם ולפארם
בדברים ולהשתחוות למולן כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה וזה היה
עיקר עבודה זרה ׃ וכך הם אומרים עובדיה היודעים עיקרה לא
שהם אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך
הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת
יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך
אבל טעותם וכסילותם שמדמין שזה ההבל רצונך הוא ׃ ואחר שארכו
הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה להם ואמר להם עבדו
כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו
צורתו כדי להשתחוות לה כל העם הנשים והקטנים ושאר עם הארץ ומודיע
להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב הפלוני שהודיעוהו בנבואתו ׃
והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי
ההרים ועל הגבעות ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו
הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעבדה וליראה ממנה והכומרים אומרים להם
שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך ׃ והתחילו
כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמ׳
עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להן דרך עבודתו ועשו כך ואל
תעשו כך ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות

זו מזו ולהקריב להן ולהשתחוות . וכיון שארכו הימים נשתכח השם
הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ
והנשים והקטנים אינן יודעין אלא הצורה שלעץ ואבן וההיכל שלאבניין שנתחנכו
מקטנותן להשתחוות להן ולעבדן ולהשבע בשמן . והחכמים שהיו
בהן כגון הכומרין וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים
שנעשו הצורות האלו בגללן ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שם מכירו
ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח ונח ושם ועבר ועל דרך זו
היה העולם מתגלגל והולך עד שנולד עמודו שלעולם שהוא אברהם אבינו .
כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן ולחשב ביום ובלילה
והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג
ומי יסבב אותו לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו ולא היה לו לא מלמד ולא
מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה הטפשים .
ואביו ואמו וכל העם עובדי עבודה זרה הטפשים והוא היה עובד עמהן ולבו
משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה . וידע
שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה
חוץ ממנו . וידע שכל העם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה
שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם ובן ארבעים
שנה הכיר אברהם את בוראו . כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות
על בני אור כשדים ולערוך דין עמהן ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים
בה ושבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם
ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים וראוי
לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהם כל העם כמו אלו שהן מדמין שאין
שם אלוה אלא אלו . כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להרגו ונעשה
לו נס ויצא לחרן והתחיל לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש
אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד והיה מהלך וקורא ומקבץ העם

העם

העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנא' ויק'
ויקרא שם בשם ה' אל עולם. וכיון שהיו העם מתקבצים לו ושואלים לו על
דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת עד
שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול
הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו וישב יצחק מלמד ומחזיר ויצחק הודיעו
ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד
בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצות
אברהם וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישכח
הלימוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשת
בעולם אומה שהיא יודעת את ה' עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו
ללמוד מעשיהם ולעבוד עבודה זרה כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות
ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה. וכמעט קט היה והעיקר ששתל
אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העמים ותעייתם ומאהבת ה' אותנו ומ'
ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן שלכל הנביאים ושלחו.
כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' בישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם
דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה.

פרק שני

עיקר הציווי בעבודה זרה שלא לעבוד אחד מכל הברואים
לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבע היסודות ולא אחד מכל הנבראים.
מהם ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלהים והוא עובד הנברא הזה על דרך של
שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד עבודה זרה. ובענין זה הוא
שהזהירה עליו תורה ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת
הירח ואת הכוכבים וג' אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים וג' כלומר שמא
תשוט בעין לבך ותראה שאלו הם המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותם
לכל העמים להיותם חיים והוים ונפסדים כמנהגו שלעולם ותאמר שראוי

להשתחוות להן ולעבדן ובענין הזה צוה ואמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם
כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיותם סרסור בינכם ובין הבורא ׃
ספרים רבים חברו עובדי עבודה זרה בעבודתה היאך עיקר עבודתה
ומה משפטה ומעשיה צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר
בה ולא בדבר מדבריה ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור שנ' אל תפנו אל
האלילים ובענין הזה נאמר ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו שלא תשאל
על דרך עבודתה היאך הוא ואע"פ שאין אתה עובד שדבר זה גורם להפנות
אחריה ולעשות כמה שהן עושים שנ' ואעשה כן גם אני וכל הלאוין האלו בענין
אחד הן והוא שלא יפנה אחר עבודה זרה וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה
בו מעשה הרי זה לוקה ׃ ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור להפנות
אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי
התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתינו לכך ונחשב
ונמשך אחר הרהורי הלב מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולות
להשיג האמת על בוריו ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב
את העולם לפי קוצר דעתו ׃ כיצד פעמים יתור אחר עבודה זרה ופ'
ופעמים יחשב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו מה למעלה מה למטה
מה לפנים מה לאחור ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא אינה ופעמים
בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע
האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי מינות ׃ ועל ענין זה הזהירה
תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אח'
אחריהם כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו
משגת האמת כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו
זנות ולאו זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות ׃
מצות עבודה זרה כנגד כל המצות כולן היא שנ' וכי תשגו ולא
תעשו את כל המצות האלה אשר דבר יי' אל משה את כל אשר צוה יי' אליכם

68

...שר מן היום וכו' ומפי השמועה למדו שבעבודה זרה הכתוב מדבר הא
למדת שכל המודה בעבודה זרה כפר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל
מה שנצטוו הנביאים מאדם עד סוף העולם שנא' מן היום אשר צוה ה' והלאה
לדורותיכם וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה והיא עיקר כל
המצות כולן · ישראל שעבד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו ואינו
כישראל שעבר על עבירה שיש בה סקילה ומשומד לעבודה זרה הרי הוא
משומד לכל התורה כולה · וכן המינים מישראל אינן כישראל לדבר
מן הדברים ואין מקבלין אותן בתשובה לעולם שנ' כל באיה לא ישובון ולא
ישיגו ארחות חיים והמינים הם התועים אחר מחשבות לבם בסכלות כד
...שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט
...יד רמה ואומרין שאין בזה עון · ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן
...כלל שנ' אל תקרב אל פתח ביתה ומחשבת מין לעבודה זרה ·
...דה בעבודה זרה שהיא אמת אעפ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף
...הנכבד והנורא ואחד העובד עבודה זרה ואחד המגדף את השם
...אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף ל
...ולין עובד עבודה זרה כמו שתולין את המגדף ושניהן נסקלין ·
ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודה זרה ששניהם כופרין
...ין ואלו הן דיני המגדף · אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש
המיוחד שלארבע אותיות שהוא אלף דלת נון יוד ויברך אותו בשם
...ית שאינן נמחקין שנ' ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב סקילה
והכינויין באזהרה ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יוד הא
...ני אומר שעל שניהם הוא נסקל · אזהרה שלמגדף מניין
... לא תקלל בכל יום ויום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי
...ין מוציאין את כל האדם לחוץ ושואלין את הגדול שבעדים ואומרין
...מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין

ולא מאחין והעד השני אומר אף אני כמוהו שמעתי ואם היו עדים רבים כל אחד ואחד מהם לומר כזה שמעתי. מגדף שחזר בו בתוך כדי דיבור אינו כלום אלא כיון שגדף בעדים נסקל. מי שגדף את השם בשם עבודה זרה קנאין פוגעין בו והורגין אותו ואם לא הרגוהו קנאין ובא לבית דין אינו נהרג עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין: כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינוי חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל ואחד השומע או השומע מן השומע אבל השומע מן הגוי אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שרבשקה משומד היה. כל העדים והדיינין סומכין ידיהן אחד אחד על ראש המגדף ואומרין לו דמך בראשך שאתה גרמת לך ואין בכל הרוגי בית דין מי שסומכין עליו אלא מגדף בלבד שנ׳ וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו:

פרק שלישי

כל העובד עבודה זרה ברצונו בזדון חייב כרת ואם יש שם עדים והתראה נסקל ואם עבד בשגגה מביא חטאת קבועה. עבודות הרבה קבעו עובדי עבודה זרה לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון פעור שעבודתו שיפער אדם עצמו לו ומרקוליס שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסלק מלפניו אבנים והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים. לפיכך הפוער עצמו למרקוליס או שזרק אבן לפעור פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו שנא׳ איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני ומפני זה הענין צריכין בית דין לדע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד עבודה זרה זו עד שידעו שזו היא דרך עבודתו ואזהרה שלעבודות אלו ופועל בהן הוא שנא׳ ולא תעבדם: במה דברים אמורים בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך אבל העובד באחת מארבע עבודות אלו לאחת מן שאר עבודה זרה חייב ואף על פי שאין דרך עבודתו בכך כיצד הרי שעב

לפעור או שזבח למרקוליס חייב שנ' זובח לאלהים יחרם בלתי ליי' לבדו .
באחד בכלל עבודות היתה ולמה יצאת לומר לך מה זביחה מיוחדת שעבדין
בה לשם וחייב הזובח לאל אחר סקילה עליה בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזב
אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך
עבודתו בכך בין שאינה בכך חייב עליה . לכך נאמר לא תשתחוה
לאל אחר לחייב על ההשתחויה אפילו אין דרך עבודתו בכך והוא הדין ל'
למקטיר ומנסך וזורק ומנסך אחד הוא . ספת לה צואה או שנסך לה
עביט שלמימי רגלים חייב שחט לה חגב פטור אלא אם כן היתה עבודתה
בכך וכן אם שחט לה בהמה מחוסרת אבר פטור אלא אם כן היתה דרך
עבודתה בכך . עבודה זרה שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה
חייב ונאסרת זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת שאין זריקת המקל כזריקת
זריקת הדם שהרי המקל כמות שהוא והדם מתפזר . המקבל עליו
אחד מכל מיני עבודה זרה באלוה חייב סקילה אפילו הגביה לבנה ואמר
לה אלי אתה וכל כיוצא בה בדיבור זה חייב ואפילו חזר בו בתוך כדי דיבור
ואמר אין זה אלי אין החזרתו כלום אלא נסקל . העובד עבודה זרה
כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו
או זרק אבן למרקוליס כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן
על שגגתו . העובד עבודה זרה מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני
מלאכתה שהיתה נאה ביותר או שעבדה מיראתו לה שלא תריעלו כמו שהם
מדמין שהיא מטיבה ומריעה אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה ואם
עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה פטור .
המגפף עבודה זרה והמנשק לה והמכבד והמרביץ לפניה והמרחיץ
לה והסך והמלביש והמנעיל וכל כיוצא בדברי כבוד האלו עובר בלא תעשה
שנ' ולא תעבדם ודברים אלו בכלל עבודה הן ואעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן
לפי שאינן מפורשין ואם היתה דרך עבודתה באחד מכל הדברים האלו ועשה

לעבודה חייב ׃ ישב לו קוץ ברגלו בפני עבודה זרה לא ישוח ויטלנו מפני
שנראה כמשתחוה לה ׃ נתפזרו לו מעות בפניה לא ישוח ויטלם מפני שנראה
כמשתחוה לה אלא ישב ואחר כך יטול ׃ פרצופות המקלחות מים בפני עבודה
זרה לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודה זרה ׃
העושה עבודה זרה לעצמו אף על פי שלא עשאה בידו ואף על פי שלא עבדה
לוקה שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה וכן העושה עבודה זרה בידו לעצמו
לאחרים אפילו עשאה לגוי לוקה שנ' ואלהי מסכה לא תעשו לכם לפיכך הע'
העושה עבודה זרה בידו לעצמו לוקה שתים ׃ אסור לעשות צורות
לנוי ואע"פ שאינן עבודה זרה שנ' לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב כלומר
צורות שלכסף ושלזהב שהן לנוי כדי שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהן לעבודה
ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד ׃ לפיכך אין צרין לא בעץ
ולא בסיד ולא באבן צורת האדם והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור של
שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה אבל אם היתה הצורה משוקעת או צורה של
שלסממנין כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמין באריג הרי
אלו מותרות ׃ טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם אם היתה הצורה
בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה
ואסור לחתום בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת ׃ וכן אסור
לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שנ' לא תעשון אתי לא
תעשו כדמות שמשין המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח ׃ צורות
הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות והדשאים וכיוצא בהן
מותר לצור אותן ואפילו היתה הצורה בולטת ׃

פרק רביעי

מדיחי עיר מישרא' הרי אלו נסקלין אף על פי שלא עבדו
עבודה זרה אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה ואנשי העיר המודחין
נהרגין בסייף והוא שעבדו עבודה זרה או שקבלוה עליהם באלוה והמדיחים למדיחין

דין תלמוד לומר לא ישמע על פיך :. אין העיר נעשית עיר הנדחת
עד שיהיו מדיחיה שנים או יותר על׳ שנים שנ׳ יצאו אנשים בני בליעל ויהיו מדיחיה
מאותו השבט ומאותה העיר שנ׳ מקרבך וידיחו את יושבי עירם ועד שידיחו רובה
ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותה
כיחידים שנ׳ אנשי העיר לא כפר קטן ולא כרך גדול הכל פחות ממאה כפר
ורובו של שבט כרך גדול :. וכן אם הדיחוה נשים או קטנים או שהדיחה
יחיד או שהודח מעוטה או שהודחו מאיליהן או שהיו מדיחיה מחוצה לה אין
דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הם כיחידים שעבדו עבודה זרה סוקלין כל מי
שעבד וממונם ליורשיהם כשאר הרוגי בית דין :. אין דנין עיר הנדחת
אלא בבית דין הגדול של שבעים ואחד שנ׳ והוצאת את האיש ההוא או את האשה
ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם
באבנים ומיתת יחידים נהרגין בבית דין שלכל שעה ושער ואין המרובין נהרגין
אלא בבית דין הגדול :. אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת שנ׳
באחת עריך. ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים ואין
עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ ישר׳ ואין בית
דין אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו בצד זו אבל אם היו מרוחקות עושה :
אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו
להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטיר או נלך וננסך או נלך ונשתחוה
או נלך ונקבל באלוה והם שומעין ועבדו אותה דרך עבודתה או באחת מארבע
עבודות או שקבלו אותה באלוה :. עיר הנדחת שלא נתקיימו בה
במדיחיה כל התנאין האילו היאך עושין להן מתרין ומעידין בכל אחד ואחד
שעבד מהן עבודה זרה וסוקלין אותן כיחידים וממונם ליורשיהן :. ואיך
דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה לעשות עיר הנדחת בית דין הגדול שולחין
ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה והודחו
לעבודה זרה : אחר כך שולחין להם שני תלמידי חכמים להזהירם

ומשמעו כדכת׳ בבנ׳ התורה ולא מאחר: יושבי העיר: אם כן לא עיר הנדחת אלא כשעוברי העיר שנאמר יושבי העיר

ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם עמדו במרדם בית דין מצווין לכל
ישראל לעלות עליהם לצבא ואם צרין עליהם ועורכין עמהם מלחמה עד שתבקע
העיר ׃ כשתבקע מיד מרבין להן בתי דינין ודנין אותם כל מי שבאו עליו
שני עדים שעבד עבודה זרה אחר שהתרו בו מפרישין אותו אם נמצאו כל הע
העובדים מיעוטה סוקלין אותם ושאר העיר ניצל נמצאו רובה מעלין אותן לבית
דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף ומכין את כל נפש אשר
אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה ואם נמצאו העובדים רובה מכין
את כל הטף והנשים שלעובדים לפי חרב ׃ ובין שהודחה כולה בין
שהודחו רובה סוקלין את מדיחיה ומקבצין את כל שללה לתוך רחובה אין לה
רחוב עושין לה רחוב [illegible] היה רחובה חוצה לה בונין חומה חוצה
ממנה עד שיכנס לתוכה שנ׳ אל תוך רחובה והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין
את כל שללה עם המדינה באש ושריפתה מצות עשה שנ׳ ושרפת באש את
העיר ואת כל שללה ׃ נכסי הצדיקים שבתוכה והן שאר יושבי העיר
שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונם אבד והמ׳
הנהנה ממנה בכלל שהוא לוקה אחת שנ׳ ולא ידבק בידך מאומה מן החרם
עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה ומותר ליהנות בו שאינ׳
נדונו ולמה זכה בה שכל אחד ואחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו
ואינה נבנית לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנ׳ לא תבנה עוד ומותר
לעשותה גנות ופרדסים שנא׳ לא תבנה עוד לא תבנה מדינה כמות שהיתה ׃
שיירה העוברת ממקום למקום ועברו בעיר הנדחת והודחו
עמה אם שהו שם שלשים יום הורגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הרי הם
בסקילה וממונם ליורשיהם ׃ נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין
מופקדים בתוכה אעפ״י שקבלו עליהם אחריות אין נשרפין אלא יחזרו לבעליהן
שנ׳ שללה ולא שלל חבירה נכסי הרשעים אחרת שהיו מופקדים במדינה
אחרת אם קבלו עליהן אחריות נשרפין בכללה ואם לאו אין משגרין אותן אלא יחזרו

לירושיהן. בהמה חציה שלעיר הנדחת וחציה שלעיר אחרת שהיתה
בתוכה הרי זו אסורה. עיסה שהיה בה מן מותרת לפי שאפשר לחלוק העיסה. בהמה
שלעיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשור הנסקל שנשחט. שער
הראש בין שלנשים שבה מותר בהנאה אבל שלפיאה נכרית הרי הוא מכלל בין שלנשים
שללה ואסור. פירות דקלים שבתוכה מותרין שנ' תקבוץ ושרפת מי שאינו מ'
מחוסר אלא קיבוץ יצאו פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקיבוץ ושריפה
והוא הדין לשער הראש ואין צריך לומר האילנות עצמן שהן מותרות והרי הן
שליורשין. ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח ימותו זבח רשעים
תועבה. קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך ישרפין אותן שנ' שללה ולא שלל שמים
הבכור והמעשר שבתוכה תמימין הרי הן קדשי מזבח וימותו ובעלי מומין
הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין. [illegible] התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד
כהן ירקבו מפני שהן נכסיו ואם עדיין הן ביד ישראל יתנו לכהן שלמדינה
אחרת מפני שהן נכסי שמים וקדושין קדושת הגוף מעשר שני וכסף מעשר
שני וכתבי הקדש שבתוכה הרי אלו יגנזו. כל העושה דין בעיר הנדחת
הרי זה כמקריב עולה כליל שנ' כליל ליי' אלהיך ולא עוד אלא שמסלק חרון אף
מישראל שנ' למען ישוב יי' מחרון אפו ונתן עליהם ברכה ורחמים שנ' ונתן
לך רחמים ורחמך והרבך.

פרק חמישי

המסית אחד מישראל
בין איש בין אשה הרי זה נסקל אעפ שלא עבד המסית
ולא המוסת עבודה זרה אלא מפני שהורהו לעבוד. בין שהיה המסית הדיוט
בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים. [illegible] בסקילה
המסית את רוב אנשי העיר הרי הוא מדיח ואינו נקרא מסית. [illegible] המדיח
שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הן פטורים ואין כאנשי
עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים ואחד המדיח שאמר לבו עבודה זרה
נעבוד או שאמר אמרו לי [illegible] עבדו עבודה זרה הרי זה נביא שהדיח ואם
הדיחוהו [illegible] המסית [illegible] בלשון רבים בין

בלשון יחיד הרי זה נסקל כיצד האומר לחבירו אעבוד עבודה זרה אלך ואעבוד
נלך ונעבוד בעבודה פלונית שדרך אותה עבודה זרה להעבד בה אזבח אלך
ואזבח נלך ונזבח אקטיר אלך ואקטיר אנסך אלך ואנסך נלך ונסך נלך וננסך נלך ונקטר
אשתחוה אלך ואשתחוה נלך נשתחוה הרי זה מסית הסית לשנים הרי הן עדיו והן
מביאין אותו לבית דין ומעידין עליו שכך אמר להן וסוקלין אותו ואין המסית צריך
התראה אמר לאחד הוא אומר לו יש לי חברים רוצים בכך ומעמידים עליו עד שיסית
בפני שנים כדי להרגו אם לא רצה המסית להסית לשנים מצוה להכמין לו כל חייבי
מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזה :· כיצד מכמינין לו המוסת
מביא שנים ומעמידין במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו ולא יראהו
אותן והוא אומר למסית אמור מה שאמרת לי בייחוד והוא אומר לו והמוסת משיבו
היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים אם חוזר בו
או שתק פטור ואם אמר לו כך היא חובתינו וכך יפה לנו העומדים שבחוץ
מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו :· מצוה ביד המוסת להרגו
שנ' ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ואסור למוסת לאהוב את המסית שנ'
לא תאבה לו ולפי שנ' בשונא עזוב תעזוב עמו יכול אף [illegible] לזה תלמוד
לומר ולא תשמע אליו ולפי שנ' ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה עומד על
דמו של זה תלמוד לומר לא תחוס עינך ואסור למוסת ללמד עליו זכות שנ'
לא תחמול ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה שנ' ולא תכסה עליו
ואזהרה להדיוט המסית מנין שנ' וכל ישראל ישמעו ויראון ולא יוספו לעשות
המסית אחרים לעבדו ואמר להם עבדוני אם עבדו אותו נסקל ואם
לא עבדוהו אע"פ שקבלו ממנו ואמרו לו הן אינו נסקל אבל אם הסית לעבודת
איש אחר או לעבוד מיני עבודה זרה אם קבלו ממנו ואמרו הין נלך ונעבוד אע"פ
שעדיין לא עבדו שניהם נסקלין המסית והמוסת שנ' לא תאבה ולא תשמע כיון
הרי שמע ואבה חייב :· נביא המתנבא בשם עבודה זרה כיצד זה האומר
אמרה לי עבודה זרה פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך

לעשות כך ואף אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אם
אמרו בו בפני שנים הרי זה נחנק שנ' ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא
ההוא ואזהרה שלו מיכלל שנ' ושם אלהים אחרים לא תזכירו ׃ ואסור לערוך
דין ותשובה עם מתנבא בשם עבודה זרה ואין שואלין ממנו אות ומופת ואם עשה מעצמו
אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו וכל המחשב באותות שלו שמא אמתית עבר בלא
תעשה שנ' לא תשמע אל דברי הנביא ההוא ׃ וכן נביא השקר מיתתו בחנק
אע"פ שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע שנ' אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר
בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא ׃

אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה או מי ששמע דברי
נביא חבירו ואמ' שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו הרי זה נביא שקר ומיתתו
בחנק ׃ כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר מפני מעלתו שהרי הוא
הולך בדרכי הנבואה הרי זה עובר בלא תעשה שנ' בזדון דברו הנביא לא תגור
ממנו וכן המונע עצמו מללמד עליו חובה או שהוא ירא מדבריו הרי הוא בכלל
לא תגור ממנו ואין דנין נביא השקר אלא בבית דין של שבעים ואחד ׃ הנודר
בשם עבודה זרה והנשבע בה לוקה שנ' ושם אלהים אחרים לא תזכירו אחד הנשבע
בה לעצמו ואחד הנשבע בה לגוי ואסור להשביע לגוי ביראתו ואפילו להזכיר
שם עבודה זרה שלא דרך שבועה אסור שנ' לא תזכירו לא יאמר אדם לחבירו שמור
לי בצד עבודה זרה פלונית וכיוצא בזה וכל עבודה זרה הכתובה בכתבי הקדש
מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן ואסור לגרום לאחרים
שידרו ושיקיימו בשם עבודה זרה ואינו לוקה לא הנודר בשמה והמקיים בשמה
והוא הנשבע בשמה ׃

פרק ששי

העושה אוב או
ידעוני ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה
נסקל היה שוגג מביא חטאת קבועה ׃ כיצד מעשה האוב זה שעומד
ומקטיר קטורת ידועה ואוחז הדס בידו ומנפנפו והוא מדבר בלחש בכל
בדברים ידועים אצלם עד ששומע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על

מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד ובאילו אינו ניכר לאוזן
לא במחשבה מרגישבו. וכן הלוקח גלגולת המת ומקטיר לה ומנחש
בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו כל אלו מעשה
ששת
אוב הן והעושה אחד מהן נסקל. כיצד מעשה הידעוני מניח עצם עוף
ידוע בפיו ומקטיר ועושה מעשיות אחרות עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים
שעתידין להיות וכל אלו מיני עבודה זרה הן ואזהרה שלהן מנין ת״ל אל תפנו אל
האובות ואל הידעונים. הנותן מזרעו למולך ברצונו בזדון חייב כרת בשוגג
מביא חטאת קבועה ואם עשה בהתראה ועדים נסקל שנ׳ אשר יתן מזרעו
למולך מות יומת עם הארץ ירגמהו באבן ואזהרה שלו מנין ת״ל ומזרעך
לא תתן להעביר למולך ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש.
כיצד היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכומרין עובדי
האש ואותן הכומרין נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידם להעבירו באש ברשותן
ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכומרין ומעבירו אותו ברגלו מצד
לצד אחר בתוך השלהבת לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם
לעבודה זרה אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודת זה ששמו מולך לפיכך העושה
עבודה זו לעבודה זרה אחרת חוץ ממולך פטור. אינו חייב כרת או סקילה
עד שימסור למולך ויעבירו ברגלו באש דרך העברה מסר ולא העביר העביר
ולא מסר או שמסר והעביר שלא דרך העברה פטור ואינו חייב עד שימסור
מקצת זרעו ויניח מקצתו שנ׳ כי מזרעו נתן למולך מקצתו ולא כולו.
אחד זרעו כשר ואחד זרעו פסול אחד בניו ובנותיו ואחד בניהם ובני בניהם עד בס׳
ואפילו הם חייב מפני שהן זרעו אבל אם העביר אחיו או אחיותיו או אבותיו הוא
או שהעביר עצמו פטור והעביר אחד מזרעו והוא ישן או שהיה סומא פטור.
מצבה שאסרה תורה היא בנין שהיו הכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את
ה׳ שכן היה דרך עבודה זרה שנ׳ ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה׳ אלהיך וכל
המקים מצבה לוקה. וכן אבן משכית האמורה בתורה אעפ״י שהוא ליי

73

משתחוה עליה לשם לוקה שנ' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה מפני
שכן היה דרך עבודה זרה להניח אבן לפניה להשתחוות עליה לפיכך אין עושין
כן לה' ואינו לוקה עד שיפשוט ידיו ורגליו על האבן ונמצא כולו מוטל עליה שזו היא
השתחויה האמורה בתורה : במה דברים אמורים בשאר הארצות אבל
במקדש מותר להשתחוות עליה ~~בארצכם אין אתם משתחוים~~ על האבנים אבל
אתם משתחוים על האבנים המשכיות במקדש : ומפני זה נהגו כל ישראל
להציע מחצלות בבתי כנסיות הרצופות באבנים או מיני קש ותבן להבדיל בין פניהם
ובין האבנים ואם לא מצא דבר מבדיל בינו ובין האבן הולך למקום אחר ומשתחוה
או נוטה על צדו ומטה כדי שלא ידביק פניו באבן : המשתחוה לה'
על אבנים המשכיות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אבל מכין אותו מכת
מרדות אבל לעבודה זרה אחת השתחויה בפישוט ידים ורגלים או השתחויה
בלא פישוט ידים ורגלים מאחר שיכבוש פניו בקרקע לוקה או נסקל : הנוטע
אילן אצל המזבח או בכל העזרה בין אילן סרק בין אילן מאכל אע"פ שעשה
אותו לנוי למקדש ויופי לו הרי זה לוקה שנ' לא תטע לך אשרה כל עץ אצל
מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך מפני שזה היה דרך עבודה זרה נוטעין אילנות
בצד מזבח שלה כדי שיתקבצו שם העם : ואסור לעשות אכסדראות של עץ
במקדש כדרך שעושין בחצירות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחיקה
תורה שנ' כל עץ לא כל האכסדראות והסככות היוצאות מן הכתלים שהיו
במקדש שלאבן היו לא שלעץ :

פרק שביעי

מצות עשה היא לאבד עבודה זרה ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה
שנ' אבד תאבדון את כל המקומות וג' ונאמר כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם
תתצו וג' ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו
אבל בחוצה לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש אותו נאבד
כל עבודה זרה שבו שנ' ואבדתם את שמם מן המקום ההוא בארץ ישראל אתה
מצווה לרדוף אחריהם ואין אתה מצווה לרדוף אחריהם בחוצה לארץ :

[illegible]

עבודה זרה עצמה ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה
שנ' ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים אחת משום
ולא תביא תועבה אל ביתך ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ׃
בהמה שהקריבוה לעבודה זרה כולה אסורה אפילו פרשה ועצמותיה
וקרניה וטלפיה ועורה הכל אסור בהנאה לפיכך אם היה בעור סימן שיודע בו
שזה העור תקרובת עבודה זרה הוא כגון שהיו עושין שקורעין קרע עגול כנגד
הלב ומוציאין הלב הרי כל אותן העורות שכך הן אסורין בהנאה וכן כל כיוצא בזה ׃
מה בין עבודה זרה שלגוי לעבודה זרה שלישראל עבודה זרה שלנכרי
אסורה בהנאה מיד שנ' פסילי אלהיהם תשרפון באש משיפסלו. ועבודה זרה
שלישראל אינה אסורה בהנאה עד שתיעבד שנ' ושם בסתר עד שיעשה לה
דברים שבסתר שהן עבודתה ומשמשי עבודה זרה בין שלגוי בין שלישראל אינן
אסורין עד שישתמשו בהן לעבודה זרה ׃ העושה עבודה זרה לאחרים אעפ'
שאינו לוקח שכרו מותר ואפילו עשה אותה לגוי שהיא אסורה מיד מפני שאינה
נאסרת עד שתגמר ומכוש האחרון שגומרה אין בו שוה פרוטה ׃ הלוקח
גרוטאות מן הגוים ומצא בהן עבודה זרה אם נתן מעות ולא משך יחזירן לגוי
וכן משך אעפ' שלא נתן מעות יוליכם לים המלח וכן גוי וגר שירשו את אביהם
גוי יכול הוא הגר לומר לגוי טול אתה עבודה זרה ואני מעות אתה יין נסך ואני
פירות ואם משבאו לרשות הגר אסור ׃ צורות שעשו אותן גוים לנוי מותרין
בהנאה וצורות שעשו אותן לעבודה אסורין כיצד כל הצורות הנמצאות בכפרים
אסורין בהנאה מפני שחזקתן שהן עשויין לעבודה והנמצאות במדינה אם היו
עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה שרביט מקל או צפור או כדור או סייף
או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לעבודה ואסור בהנאה ואם לאו הריהוא בחזקת
לנוי ומותר ׃ צלמים הנמצאים מושלכים במשוקים או בתוך הגזוזטראות
הרי אלו מותרין ואין צריך לומר שברי צלמים אבל המוצא יד עבודה זרה
או רגלה או אבר מאבריה מושלך הרי זה אסור בהנאה הואיל ורוב פורקי

[אם משך אעפ"י שלא נתן מעות ...]
[פירש ...]

שזה האבר מן הצורה הנעבדת הרי זה אסורה עד שיודע לו שבטלוה הגוים · המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה ודרקון אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שהיו חקוקין על הנזמים ועל הטבעות הרי אלו אסורין ועל שאר הכלים מותרין מפני שחזקתן לנוי וכן שאר הצורות המצויות על כל הכלים חזקתן לנוי ומותרין ·

עבודה זרה ומשמשיה וכל התקרובת שלה אוסרין בכל שהן כיצד עבודה זרה שנתערבה בצורות שלנוי אפילו אחת בכמה אלפים יוליך הכל לים המלח וכן אם נתערב כוס שלעבודה זרה בכמה כוסות או חתיכה מן הבשר שנכנס לפנים לביתה בכמה חתיכות יוליך הכל לים המלח וכן עור לבוב שנתערב בכמה עורות הכל אסור בהנאה ··

עבר ועבר עבודה זרה או אחד ממשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמין אסורין בהנייה ואוסרין בכל שהן כעבודה זרה שנאמר והיית חרם כמוהו. כל שאתה מביא מעבודה זרה ומכל משמשיה ומת ומתקרובתה הרי הוא כמוה עבודה זרה או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנייה וגחלת שלעבודה זרה אסורה והשלהבת מותרת מפני שאין בה ממש ·

ספק עבודה זרה אסור וספק ספיקה מותר כיצד כוס שלעבודה זרה שנפל באוצר מלא כוסות כולן אסורות מפני שעבודה זרה וכל משמשיה אוסרין בכל שהן פרש כוס אחד מן התערובת ונפל לכוסות שנים הרי אלו מותרין ·

טבעת שלעבודה זרה שנתערבה במאה טבעות ונפלו שתים מהן לים הגדול הותרו כולם שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל השתים שנפלו נתערבה במאה ונחלקו ארבעים למקום אחד ושישים למקום אחר ונפלו הארבעים כולן לטבעות א אחרות כולן מותרות שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא נפלו השישים לטבעות אחרות כולן אסורות ·

האשרה בין שהיתה נעבדת בין שהיתה עבודה זרה מונחת תחתיה אסור לישב בצל קומתה ומותר לישב בצל הענפים והעלים שלה ואם יש לו דרך אחרת אסור לו לעבור תחתיה ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה כשהוא רץ ··

אפרוחין שקיננו בה ואינן צריכין לאימן מותרין והביצים והאפרוחין שצריכין לאימן אסורין שהרי האשרה כמו

כסא להן ותקן עצמה שבראשה מותר מפני שהשקץ מביא עצים ממקום אחר ::
נטל ממנה עצים אסורין בהנאה הסיק בהן את התנור יוצן ואחר כך יסיקנו בעצים
שלהיתר ואפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנייה נתערבה באחרות
יוליך דמי אותה הפת לים המלח כדי שלא ייהנה בה ושאר הככרות מותרין ::
נטל ממנה כרכר וארגבו את הבגד אסור בהנייה נתערב בבגדים אחרים. יוליך
דמי אותו הבגד לים המלח ושאר הבגדים מותרין :: ומותר לטע תחתיה
ירקות בין בימות החמה שהן צריכין לצל בין בימות הגשמים מפני שצל האשרה
שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמין לירקות אלו לצמוח וכל שדבר אסור
ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום :: לפיכך שדה שזבלה
בזבל עבודה זרה מותר לזרוע אותה ופרה שפטמה בכרשני עבודה זרה תאכל
וכן כל כיוצא בזה :: בשר אוין או פירות שהכינום להקריבן לעבודה זרה
לא נאסרו בהנאה אע"פ שהכניסו אותם לבית עבודה זרה עד שיקריבום לפניה
הקריבום לפני עבודה זרה :: נעשו תקרובת ואע"פ שחזרו והוציאום
הרי אלו אסורין לעולם וכל הנמצא בבית עבודה זרה אפילו מים ומלח אסור
בהנאה מן התורה והאוכל ממנו כל שהוא לוקה :: המוצא כסות
וכלים ומעות בראש עבודה זרה אם מונחין דרך בזיון הרי אלו מותרין ואם
מונחין דרך כבוד הרי אלו אסורין כיצד מצא כיס מעות תלוי בצוארו כסות
מקופלת ומונחת על ראשו כלי כפוי על ראשו הרי זה מותר מפני שהוא דרך
בזיון וכן כל כיוצא בזה מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי המזבח הרי זה
אסור :: במה דברים אמורים בזמן שמצאן חוץ למקום עבודתה אבל
אם מצאן בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר
שאינו ראוי כל הנמצא בפנים אסור אפילו מים ומלח ופעור ומרקולים כל
הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ אסור בהנייה וכן כל אבני מרקולים כל זמן
[illegible] שהיא עמו אסורה בהנייה :: עבודה זרה שהיה לה מרחץ או
גנה נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה היה לה ולאחרים [illegible]

שלא בטובה ואין נהנין בהן בטובה היה לה ולאחרים נהנין בהם ואפילו בטובת
הכומרין ובלבד שלא יתן שכר : מרחץ שיש בה עבודה זרה מותר לרחוץ
בה מפני שהיא נעשית שם לנוי לא לעבודה שכל אלהים בזמן שנוהגין בהן מנהג
אלהות ולא בזמן שמבזין אותן כגון זו שהיא עומדת על הביב והכל משתינין בפניה
ואם היתה דרך עבודתה בכך אסור ליכנס בו : סכין של עבודה זרה שחט
בה הרי זה מותר מפני שהוא מקלקל ואם היתה בהמה מסוכנת הרי זו אסורה
מפני שהוא מתקן והרי זה הותקן מהנאת משמשי עבודה זרה וכן אסור לחתך
בה בשר מפני שהוא מתקן ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר :

פרק שמיני

כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אם נעבד הרי זה
מותר בהנייה לפיכך הגוים העובדים את ההרים ואת הגבעות ואת האילנות
הנטועין מתחלתן לפירות ואת המעיינות הנובעים לרבים ואת הבהמה הרי אלו
מותרין בהנאה ומותר לאכול אותן הפירות שנעבדו במקום גדלתן ואותה הבהמה
ואין צריך לומר בהמה שהוקצת לעבודה זרה שהיא מותרת באכילה בין
שהקצה לעבודה בין שהקצוה להקריבה הרי זו מותרת : במה דברים אמורים
שאין הבהמה נאסרת בשלא עשה בה מעשה לשם עבודה זרה אבל עשה
בה מעשה כל שהוא אסרה כיצד כגון ששחט בה סימן לעבודה זרה עשה אותה
חליפין לעבודה זרה אסורה וכן חליפי חליפין מפני שנעשית כדמי עבודה זרה :
במה דברים אמורים בבהמות עצמו אבל אם שחט בהמת חברו
לעבודה זרה או החליפה לא נאסרה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו : המשתחוה
לקרקע עולם לא אסרה חפר בה בורות שיחין ומערות לשם עבודה זרה אסרה
מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן נטלן בידו והשתחוה להן אסרן אבני
הר שנידלדלו ועברן במקומן מותרות שהרי אין בהן תפיסת יד אדם :
ישראל שזקף לבנה להשתחוות לה ולא השתחוה ובא גוי והשתחוה לה אסורה
בהנייה שזקיפת ישראל מעשה וכן אם זקף מצבה ובא גוי והשתחוה לה אסרה

השתחוה לחצי הבהמה והחצי האחר מעורה בו הרי זה אסור מספק שמא זה החצי
כמו יד לחצי השני · אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד אסור בהנאה וזו היא
אשרה האמורה בתורה. היה אילן נטוע ועבדו ופסלו לשם עבודה זרה אפילו הבריך
והרכיב בגופו של אילן והוציא שריגים כורת את השריגים והן אסורין בהנייה ושאר
האילן מותר. ובא והשתחוה לאילן אע״פ שלא נסס גופו כל השריגים והעלים
והלולבין והפירות שיוציא כל זמן שהוא נעבד הרי אלו אסורין בהנאה · אילן
שהיו הגוים משמרין את פירותיו ואומרין שהן מוכנין לעשות מהן שכר לבית
עבודה זרה פלונית ועושין מהן שכר ושותין אותו ביום אידם הרי זה האילן אסור
בהנאה מפני שסתמו שהוא אשירה. ולפי כך עושין בפירותין כך שזו היא חוקה
של אשירה · אילן שמעמידין תחתיו עבודה זרה כל זמן שהיא תחתיו אסור
בהנייה נטלה מתחתיו עבודה זרה הרי זה מותר מפני שאין האילן עצמו הוא
הנעבד · בית שבנאהו הגוי מתחלה שיהיה הבית עצמו נעבד
וכן המשתחוה לבית בנוי הרי זה אסור בהנייה היה בנוי וסיידו וכיירו לשם
עבודה זרה עד שנתחדש נוטל מה שחידש והחדוש אסור בהנייה מפני ש
שעשהו לעבדו ושאר הבית מותר הכניס עבודה זרה לתוך הבית כל זמן
שהיא שם הבית אסור בהנייה הוציאה הותר הבית · וכן אבן שחצבה
מתחלה לעבדה אסורה בהנייה. היתה חצובה וציירה וכיירה שתעבד אפילו
צייר וכייר בגופה האבן. ואין צריך לומר אם סייד עליה נוטל מה שחדש והוא
אסור בהנייא הואיל ונעשה שיעבד ושאר האבן מותר אבן שהעמיד עליה
עבודה זרה הרי זו אסורה כל זמן שהיא עליה סילק עבודה זרה האבן מותרת ·
מי שנפלה ביתו סמוך לבית עבודה זרה ונפל אסור לבנותו כיצד הוא
עושה כונס לתוך שלו ובונה ואותו הריוח ממלאהו קוצים או צואה כדי שלא
ירחיב בבית עבודה זרה היה הכותל שלו ושל עבודה זרה ידון מחצה למחצה
מחצה שלו מותר בהנייה ושל עבודה זרה אסור אבניו ועציו ועפרו הכל אסור
[illegible] · [illegible] לכבוד עבודה זרה [illegible] שהן אסורין בהנאה

כגון משמשיה ותקרובת שלה שוחק וזורה לרוח או שורף ומטילו לים המלח דבר
שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד כגון הרים ובהמה ואילן אע״פ שהנעבד עצמו מותר
בהנייה ציפויו אסורין בהנייה והנהנה בכל שהוא לוקה שנ׳ לא תחמוד כסף
וזהב עליהם וכל ציפויי עבודה זרה הריהן בכלל משמשיה · עבודה זרה
שלגוים שביטלה גוים קודם שתבוא ליד ישר׳ הרי זו מותרת בהנייה שנ׳ פסילי
אלהיהם תשרפון באש כשבאו לידינו והן נוהגין בהן אלהות אבל אם בטלום הרי אלו
מותרין ․․ עבודה זרה שלישראל אינה בטילה לעולם אפילו היה לגוי בה
שותפות אין ביטולו מועיל כלום שלא אסרה בהנייה לעולם וטעונה גניזה · וכן
עבודה זרה שלגוי שבאת ליד ישראל ואחר כך בטלה הגוי אין ביטולו מועיל ·
כלום אלא אסורה בהנייה לעולם ואין ישראל מבטל עבודה זרה ואפילו ברשות
הגוי · גוי קטן או שוטה אינו מבטל עבודה זרה · וגוי שביטל עבודה זרה
בין שלו בין שלגוים אחרים בעל כרחו אף על פי שאנסו ישראל על כך הרי זו
בטילה ובלבד שיהא הגוי המבטל עובד עבודה זרה אבל מי שאינו עובד אין
ביטולו ביטול · המבטל עבודה זרה בטל משמשיה בטל משמשיה
משמשיה מותרין והיא אסורה בהנייה משמשיה אסורה עד שיבטלה ותקרובת
עבודה זרה אינה בטילה לעולם · כיצד מבטלה קטע ראש אזנה
ראש חוטמה ראש אצבעה פחסה בפניה אע״פ שלא חסרה או שמכרה לצורף
ישרא׳ הרי זו בטילה אבל אם משכנה או מכרה לגוי או לישראל שאינו צורף
או שנפלה עליה מפולת ולא פינה גנבוה ליסטים ולא תבעה רקק בפניה
השתין בפניה גררה וזרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה · עבודה
זרה שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בהנייה שהרי מבטלוה בשעת
מלחמה אסורה מפני שלא הניחוה אלא מפני המלחמה · עבודה זרה
שנשברה מאיליה שברי׳ אסורין בהנייה עד שיבטלוה לפיכך המוצא
שברי עבודה זרה הרי אלו אסורין בהנייה שמא לא ביטלוה הגוים
ואם היתה מפורקת והדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל פרק ופרק

מפרקיה ואם אינו יכול להחזירה כיון שביטל דבר אחד ממנה בטלו כל השברים ·
מזבח עבודה זרה שנפגם עדיין הוא אסור בהנייה עד שיפגם רובו ביד
גוים ובימוס שנפגם מותר איזהו בימוס ואיזה הוא מזבח בימוס אבן אחת
מזבח אבנים הרבה וכיצד מבטלין אבני מרקוליס כיון שבנה בהן בנין או חפה
בהן את הדרכים ובורגנין הרי הן מותרות בהנייה · כיצד מבטלין את
האשרה קרסם ממנה עלה או זמורה ממנה נטל ממנה מקל או שרביט או
שפיה שלא לצרכה הרי זו בטלה שפה לצרכה הרי היא אסור ושפייה מותרין
ואם היתה של ישראל בין לצרכה בין שלא לצרכו בין היא בין שפייה אסורין לעולם
שעבודה זרה של ישראל אין לה ביטול לעולם :

פרק תשיעי

שלשה ימים לפני אידיהן של גוים אסור ליקח מהם
ולמכור להן דבר המתקיים וללות מהן ולהלוותן ולפרען ולפרוע מהן מלוה
שבשטר או שעל המשכון אבל מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל
מידם ומותר למכור להם דבר שאינו מתקיים כגון ירקות ותבשיל עד יום אידן
במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום אידם
בלבד : עבר ונשא ונתן עמהם באותן השלשה ימים הרי זה מותר
בהנייה והנושא והנותן עמהן ביום אידם הרי זה אסור בהנייה ואסור לשלח
דורון לגוי ביום אידו אלא אם כן נודע לו שאינו מודה בעבודה זרה ואינו עובדה
וכן גוי ששלח דורון לישראל ביום אידו לא יקבלנו ממנו ואם חושש לאיבה נוטל
בפניו ואינו נהנה בו עד שיודע לו שזה הגוי אינו עובד עבודה זרה ואינו מודה
בה · אידן של גוים ימים רבים שלשה או ארבעה או עשרה
כל אותן הימים כיום אחד הן וכולן אסורין עם שלשה ימים לפניהן
הנוצרים עובדי עבודה זרה הן ויום ראשון יום אידם הוא לפיכך אסור לשאת ולתת נשאת
עמהם בארץ ישראל יום חמישי ויום ששי שבכל שבת ושבת ואין צריך לומר
יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום וכן נוהגין עמהם בכל אידיהן :

יום שמתכנסין בו הגויים להעמיד להן מלך ומקריבין ומקלסין לאליהם יום
אידן הוא והרי הוא כשאר אידיהן אבל גוי שהוא עושה איד לעצמו ומודה לעבודה זרה
שלו ומקלסה ביום שנולד בו וביום תגלחת זקנו או בלוריתו ביום שעלה בו מן הים
או שיצא בו מבית האסורים ביום שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו אין אסור אלא
אותו היום ואותו האיש בלבד ׃ וכן יום שימות להן בו מת ויעשו אותו חג
אותן העושין אסורין אותו היום וכל מיתה ששורפין בה כלים ומקטירין קטורת
בידוע שיש בה עבודה זרה ׃ אין יום האיד אסור אלא לעובדין בו בלבד אבל
הגוים ששמחין בו ואוכלין ושותין ומשמרין אותו מנהג או מפני כבוד המלך
הואיל ואין מודין בו הרי אלו מותרין לשאת ולתת עמהן ׃ דברים שהן מיוחדין
למין ממיני עבודה זרה אסור למכור אותן לעובדי אותה עבודה זרה שבאותו
המקום לעולם ודברים שאינן מיוחדין לה מוכרין אותם סתם ואם פירש הגוי שהוא
קונה אותן לעבודה זרה אסור למכור לו אלא אם כן פסלן מלהקריבו לעבודה
זרה לפי שאין מקריבין חסר לעבודה זרה ׃ היו מעורבין דברים המיוחדין
עם דברים שאינן מיוחדין כגון לבונה זכה בכלל לבונה שחורה מוכר הכל סתם
ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לעבודה זרה וכן כל כיוצא בזה ׃
כשם שאין מוכרין לגוים דברים שמחזיקין בהן ידיהן לעבודה זרה כך אין מוכרין
להם דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים ואריות וכלי זיין וכבלים ושלשלאות ואין
משחיזין להם את הזיין וכל שאסור למכרו לגוי אסור למכרו לישראל החשוד
למוכרו לגוי וכן אסור למכור כלי נזק ללסטים ישראל ׃ היו ישראל שוכנין בין
הגוים וכרתו להן ברית מותר להן למכור כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושין
בהן מלחמה עם צרי המדינה להצילה ונמצאו מגינין עלינו שהרי אנו שרויין ב
בתוכם ׃ עיר שיש בה עבודה זרה מותר להלך חוצה לה ואסור להכנס ב
בתוכה היה חוצה לה עבודה זרה מותר להלך בתוכה המהלך ממקום למקום
אחר אסור לו לעבור בעיר שיש בה עבודה זרה במה דברים אמורים בזמן שאותה
מיוחדת לאותו המקום אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בזו מותר ואסור

לבנות עם הגוים כיפה שמעמידין בה עבודה זרה ואם עבר ובנה שכרו מותר אבל
בונה הוא לכתחלה הטרקלין או החצר שיש בה אותה הכיפה ׃ עיר שיש בה
עבודה זרה והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות המעוטרות אסור להנות
בהן בכל מה שבתוכן מפני שחזקתן שבגלל עבודה זרה נתעטרו ושאינן מעוטרות
מותרות בהנייה ׃ חנויות שלעבודה זרה אסור לשכור אותן מפני שמהנה
עבודה זרה המוכר. ביתו לעבודה זרה דמיו אסורין בהנייה ויוליך אותם לים המלח
אבל גוים שאנסו ישראל וגזלו ביתו והעמידו בו עבודה זרה דמיו מותרין וכותב
ומעלה בערכיות שלהן וחלבנין שלעבודה זרה אסור לספר בהן ׃ הולכין
ליריד שלגוים ולוקחין מהן בהמה ועבדים ושפחות בגיותן ובתים. שדות וכרמים
וכותב ומעלה בערכיות שלהן מפני שהוא כמציל מידן במה דברים אמורים
בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס אבל הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא
נותן מכס והמכס לעבודה זרה ונמצא זה מהנה עבודה זרה עבר ולקח מן
התגר אם בהמה לקח עשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה ואם כסות וכלים
לקח ירקבו לקח מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח לקח עבד לא מעלין
ולא מורידין ׃ גוי שעשה משתה לבנו או לבתו אסור להנות מסעודתו
ואפילו לאכול דישראל ומשרת משלו שם אסור הואיל ובמסבת הגוים אוכלין
ומאימתי אסור לאכול אצלן משיתחיל לשוק ולהכין צרכי סעודה וכל ימי ה
המשתה ולאחר המשתה שלשים יום ואם עשה סעודה אחרת מחמת הנישואין
אפילו לאחר שלשים יום אסור עד שנים עשר חודש ׃ וכל הריחוק הזה
מפני עבודה זרה הוא שנ' וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך
וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן ׃ בת ישראל לא
תניק את בנה שלנכרית מפני שמגדלת בן לעבודה זרה ולא תילד את הנכרית
אבל מילדת היא בשכר משום איבה והנכרית מילדת את בת ישראל ומניקה
את בנה ברשותה כדי שלא תהרגנו ׃ הדולבין והרעות אסור לשאת
ולתת עמהן והדולבין מותרין והוא שלא יהיו קשורים זה בזה ואם היו קשורין

78

שמא ישוב לחזור וישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר לשאת ולתת עמו שמא
יחזור בו ובחזירה אסור ישראל שהלך ליריד של גוים בחזירה אסור לשאת ולתת
עמו שמא עבודה זרה מכר לקח שם ודמי עבודה זרה ביד ישראל אסורין בהנייה
וביד הגוי מותרין בהנייה ומפני זה נושאין ונותנין עם הגוי הבא מן התרפות ואין
נושאין ונותנין עם ישראל הבא מן התרפות ולא עם המשומד לא בהליכתו ולא
בחזירתו ׃

פרק עשירי

אין כורתין ברית
לעובדי עבודה זרה כדי שנעשה עמהם שלום ונניח
אותם לעובדה שנ' לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתה או יהרגו ואסור
לרחם עליהם שנ' ולא תחנם לפיכך אם ראה גוי עובד עבודה זרה אובד או
טובע בנהר לא יעלנו ראהו קרוב למות לא יצילנו אבל לאבדו בידו או לדחפו
לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה ׃ במה דבר'
אמורים בגוי אבל מוסרי ישראל והמינים והאפיקורוסין מצוה לאבדן ביד
ולהורידן עד באר שחת מפני שהן מצירין לישראל ומסירין את העם מאחרי
ה' כישוע הנוצרי ותלמידיו וצדוק וביתוס ותלמידיהם שם רשעים ירקב ׃
מיכן אתה למד שאסור לרפאות עובדי עבודה זרה אפילו בשכר ואם היה מתירא
מהן או שהיה חושש משום איבה מרפא בשכר אבל בחנם אסור וגר תושב
הואיל ואתה מצווה להחיותו מרפאין אותו בחנם ׃ אין מוכרין להן בתים
ושדות בארץ ישר' [illegible] בתים בארץ ישראל ובלבד שלא יעשם
[illegible] אין משכירין להם שדות ובסוריא משכירין להם שדות
[illegible] מפני שאינה מעיקר [illegible] מן ה'
[illegible] ומותר למכור להם בתים ולא
שדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו אף במקום שמותרין להשכיר
[illegible]
פירות ותבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע אבל [illegible]

להם שדות ומפני מה

מוכר לו על מנת לקוץ ויקוצץ ומפני מה אין מוכרין להן משום שנ' ולא תחנם לא
תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להן קרקע ישיבתן ישיבת ערא' יהיה ...
וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה גוי זה בצורתו קל וחומר שיספר
בשבח מעשין או שיחבב דבר מדבריהן שנ' ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך
מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשין הרעים ואסור ליתן להן מתנות
חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנ' לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי
במכירה לא בנתינה מפרנסין עניי גוים עם עניי ישר' מפני דרכי שלום
ואין ממחין בידי עניי גוים בלקט שכחה ופיאה מפני דרכי שלום ושואלין בשלומן
ואפילו ביום אידם מפני דרכי שלום ואין כופלין להם שלום לעולם ולא יכנס לביתו
שלנכרי ביום אידו ליתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה וכובד ראש
אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישר' לבין האומות או בזמן
שיד הגוים תקיפה אבל בזמן שיד ישר' תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח
גוי עובד עבודה זרה בינינו אפילו יושב ישיבת ערא' או עובר ממקום למקום
בסחורה לא יעבור בארצינו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח
שנ' לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה ואם קיבל עליו שבע מצות הרי זה גר
תושב ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אבל שלא בזמן היובל אין
מקבלין אלא גר צדק בלבד :

פרק אחד עשר

אין הולכין בחוקות
הגוים ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשיער
[וכיוצא] בהן שנ' ולא תלכו בחוקות הגוי וכו' ונא' ובחוקותיהם לא [תלכו] ונא' השמר
לך פן תנקש אחריהם אבל בענין אחד הוא מזהיר שלא ... [illegible] ... לו ...
[illegible] [מובדל] מהם וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן
ידועו במדעו ובדעותיו וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים :
לא ילבש במלבוש המיוחד להן ולא יגדל ציצית כמו ציצית ראשו ולא ... מן
הצדדין ... [illegible] ... בלורית ולא
יגלח השער מכנגד פניו מאוזן לאוזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שהן עושין

[illegible]

79.

ולא יבנה מקומות כבנין היכלות שלעבודה זרה כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן
עושין וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה ׃ גוי שהיה מסתפר מישראל
כיון שהגיע קרוב לבלוריתו שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו ישראל שהיה קרוב
למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי למי שלא ידמה להן הרי זה מותר
ללבוש כמלבושן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין ׃ אין מנחשין כגוים
שנ׳ לא תנחשו כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרין הואיל ונפלה פתי מפי ונפל מקלי
מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפצי נעשין הואיל ועבר שועל
מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם יצאתי יפגעני אדם רמאי וכן אלו ששומעין
צפצוף העופות ואומרין יהיה כך ולא יהיה כך טוב לעשות דבר פלוני וכן אלו שאומרין שחוט ורע לעש[ות] דבר פלו[ני]
תרנגול זה שקרא ערבית שחוט תרנגולת זו שקראת כמו תרנגול וכן המשים
לעצמו סימנים אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה
כאליעזר עבד אברהם וכל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני
דבר מדברים אלו לוקה ׃ מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי אשה
זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה ומעת שקניתיה העשרתי וכן השואל
לתינוק אי זה פסוק אתה למד אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה
סימן טוב כל אלו וכיוצא בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות
אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר ׃ אי זה הוא קוסם
זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים
עד שיאמר דברים שעתידין להיות ויאמר דבר פלוני עתיד להיות או אינו הווה
או שיאמר שראוי לעשות כך והזהרו מכך ׃ יש מן הקוסמים שהוא
משתמש בחול או באבנים ויש מהן מי שגוחן לארץ וצועק ויש מי שמסתכל
במראה שלברזל או עששית ומדמה ואומר ויש מי שאוחז מקל בידו ונשען
עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר הוא שהנביא אומ׳ עמי בעצו
ישאל ומקלו יגיד לו וכו׳ ואסור לקסום ולשאול לקוסם אלא שהשואל לקוסם מכין
אותו מכת מרדות אבל הקוסם עצמו אם עשה מעשה מכל אלו וכיוצא בהן

ו

לוקה שנ' לא ימצא בך וכו' קוסם קסמים ׃ איזה הוא מעונן אילו נותני העתים
שאומרין באסטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני רע יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה
פלונית שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני ׃ אסור לעונן אעפ' שלא
עשה מעשה אלא הודיע אותן הכזבים שהסכלים מדמין שהן דברי אמת ודברי
חכמה וכל העושה מעשה מפני האסטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותה
העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה שנ' לא תעוננו וכן האוחז את העינים
ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן
ולוקה ׃ איזה הוא חובר זה שמדבר בדברים שאינן לשון עם ואין להם
עניין ומעלה על דעתו בסכלותו שאותן הדברים מועילים עד שהם אומרים
שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו מזיק והאומר כך וכך על האדם
אינו ניזק מהן ואוחז בידו בשעה שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו
הכל אסור והחובר עצמו שאחז בידו כלום או שעשה מעשה עם דבורו או שהר
הראה באצבעו הרי זה לוקה שנ' לא ימצא בך וג' וחובר חבר ׃ אבל
מי שאמר דברים ולא הניף לא אצבע ולא ראש ולא היה בידו כלום וכן אדם בלבד
שאומר עליו החבר אותן הקולות והוא יושב לפניו ומדמה שיש לו בהן הנייה
מכין אותו מכת מרדות מפני שנשתתף בסכלות החבר וכל אותן הקולות והשמות
המשונים המכוערים לא ירעו וגם היטב אין אותם ׃ מי שנשכו עקרב
או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק
לבו אעפ' שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא
תיטרף דעתו עליו ׃ הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכן הקורא
על התינוק שלא יבעת והמניח ספר תורה או תפלין [illegible] בשביל שיישן לא די
להן שהן בכלל חברים ומנחשים [illegible] תורה שהן עושין
דברי תורה רפואת גוף ואינם [illegible] נפשות שנ' ויהיו חיים לנפשך אבל הבריא
שקורא פסוקין ומזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות
ונזקים הרי זה מותר ׃ איזה הוא דורש אל המתים זה המרעיב את

עצמן

41

עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבוא המת בחלום ויודיעו מה ישאל עליו. ויש
אחרים שהן לובשים מלבושים ידועים ואומרין דברים ומקטירין קטורת ידועה
וישנים לבדם כדי שיבוא מת פלוני ויספר עמו בחלום. כללו של דבר כל העושה
מעשה כדי שיבוא המת ויודיעו לוקה שנ' לא ימצא בך וג' ודורש אל המתים.
אסור לשאול בעל אוב או בעל ידעוני שנ' לא ימצא בך מעביר וכו' ושואל אוב
וידעוני מצוות לאו שבעל אוב וידעוני עצמן בסקילה והנשאל בהן באזהרה
ומכין אותו מכת מרדות ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרן לוקה. המכשף
חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים אבל האוחז את העינים והוא שיראה
שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות מפני שלאו זה שנאמר במכשף בכלל
לא ימצא בך לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו שנ' מכשפה
לא תחיה. ודברים האלו כולם דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי
עבודה זרה הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן ואין ראוי לישראל שהן
חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על הלב שיש בהן תועלה שנא'
כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ונאמר כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם
אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך יי' אלהיך. כל המאמין
בדברים אלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה לא
אסרה אותם אינו אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין
דעתן שלימה אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו
הדברים שאסרה תורה אינן דברי חכמה אלא תוהו והבל שנמשכו בהן חסירי הדעת
ונטשו כל דרכי האמת בגללן ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה על כל אלו ההב
הבלים תמים תהיה עם יי' אלהיך.

פרק שנים עשר

אין מגלחין
פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי עבודה זרה
ומזהירין שנ' לא תקיפו פאת ראשכם וחייב על כל פיאה ופיאה לפיכך המגלח
שני צדעיו אפילו בבת אחת והתראה אחת לוקה שתים. אחד המגלח הפיאות
בלבד ומניח שער כל הראש ואחד המגלח כל הראש כולו עם הפיאות

לוקה במה דברים אמו' באיש המגלח אבל האיש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן
סייע למגלח והמגלח את הקטן לוקה · האשה שגלחה פאת ראש האיש
או שנתגלחה פטורה שנ' לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך ·
כל שישנו בבל תשחית ישנו בבל תקיף ואשה אינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן
לפיכך העבדים הואיל ויש להן זקן אסורין בהקפה · כל מצות לא תעשה
שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבין חוץ מבל תקיף ובל תשחית ובל יטמא
כהן למתים וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ
מקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח והקהל ושמחה שהנשים [ושחיטתו]
חייבות ·· טומטום ואנדרגינס הריהן ספק נותנין עליהן חומרי האיש וחומרי
האשה בכל מקום וחייבין בכל ואם עברו אינן לוקין · אע"פ שהאשה מותרת
לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש הזכר ואפילו קטן אסור לה לגלח
לו ופאה זו שמניחין בקדקד לא נתנו בה חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאין
מניח פחות מארבעים שערות ומותר ללקוט הפיאות במספרים לא נאסר אלא
השחתה שלתער · דרך כומרי עבודה זרה היה להשחית זקנם לפיכך
אסרה תורה להשחית הזקן וחמש פאות יש בו לחי העליון ולחי התחתון מימין
ולחי העליון ולחי התחתון משמאל ושבולת הזקן ולוקה על כל פיאה ופיאה ואם
נטלן כולן כאחת לוקה חמש ·· ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנ' ולא תשחית
את פאת זקנך גילוח שיש בו השחתה לפיכך אם גילח זקנו במספרים פטור ואין
המתגלח לוקה עד שיסייע ואשה מותרת להשחית זקנה אם היה לה שער זקן ואם
השחיתה זקן האיש פטורה · השפם מותר לגלחו בתער והוא השער שעל
גב השפה העליונה וכן השער המדולדל מן השפה התחתונה ואף על פי שהוא
מותר לא נהגו ישראל להשחיתו אלא לגלח קצתו עד שלא יעכב אכילה ושתיה ·
העברת השער משאר הגוף כגון בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן
התורה אלא מדברי סופרים והמעבירו מכין אותו מכת מרדות · במה דברים
אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקין עצמו תקון נשים

אבל במקום שמעבירין השער האנשים אם העביר אין מכין אותו ומותר להעביר
שער שאר איברים במספרים בכל מקום ׃ לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים
בראשה מצנפת או כובע או שתלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש ולא יעדה
איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין
משימין אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה ׃ איש שעדה עדי אשה
ואשה שעדת עדי איש לוקים המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או
מזקנו משילקט שערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה וכן אם צבע שערו שחור
משיצבע שערה לבנה אחת לוקה ׃ טומטום ואנדרוגינוס אינו עוטף כאשה
ולא מגלח ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה ׃ כתובת קעקע האמורה
בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כוחל או דיו או שאר צבעונין
הרושמין וזה היה מנהג הגוים שרושמין עצמן לעבודה זרה שלהם כלומר שהוא
עבד מכור לה ומורשם לעבודתה ומעת שירשום באחד מדברים הרושמים אחר
שישרוט בכל זה המקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה ׃ כתב ולא רשם בצבע
או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנ׳ וכתובת קעקע
במה דברים אמו׳ בכותב אבל זה שכתב׳ בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם סייע כדי
שיעשה מעשה אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה ׃ השורט שריטה אחת על
המת לוקה שנ׳ ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וגו׳ אחד כהן ואחד ישר׳ שורט
שריטה אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד לוקה חמש והוא
שהתרו בו על כל אחת ואחת ׃ גדידה ושריטה אחת היא וכמו שהיו עובד׳
שורטין בבשרן על מיתיהן מפני הצער כך היו חובלין בעצמן לעבודה זרה
שלה׳ ומתגודדו כמשפטם גם זה אסרה תורה שנ׳ לא תתגודדו אחד שעל המת בין
שרט בידו בין שרט בכלי לוקה ולעבודה זרה בכלי חייב מלקות בידו פטור ׃
ובכלל אזהרה זו שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג במנהג זה וזה במנהג
אחר שדבר זה גורם למחלוקת גדולה ופי׳ לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות ׃
הקורח קרחה על המת לוקה שנ׳ ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ׃

אחד ישראל ואחד כהן שקרח על המת אינו לוקה אלא אחת הקורח ארבע או חמש קרחות
על מת אחד לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה ׃
אחד הקורח בידו או בסם הטביל חמש אצבעותיו בסם והניחם בחמש מקומות ש
בראשו בבת אחת הואיל וקרח חמש קרחות אע״פ שהיא התראה אחת לוקה חמש
שהרי כולן באין כאחת וחייב על כל הראש כבין העינים שנ׳ לא יקרחו קרחה בראשם
וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו כגרים פני בלא שיער ׃ הקורח ראשו
או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו ש טבעה בים פטור ואינו לוקה אלא על
המת בלבד או השורט לעבודה זרה ׃ הקורח קרחה בראשו שלחבירו והשורט
שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו שלחבירו והיה חבירו
מסייע בזמן משניהם מזידין שניהם לוקין אחד שוגג ואחד
מזיד (המזיד) משניהם לוקה והשוגג פטור ׃

בריך רחמנא
דסייען ׃

הילכות תשובה

מצות עשה אחת והיא שישוב החוטא מחטאו לפניי
ייתודה וביאור מצוה זו ועיקרים הנגררים עמה בגללה בפרקים ׃

פרק ראשון

כל המצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר
אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב
להתודות לפני הא-ל ברוך הוא שנ׳ איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעל
למעול מעל בי׳ ואשמה הנפש ההיא׳ והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי
דברים ווידוי זה מצות עשה ׃ כיצד מתודה אומר אנא ה׳ חטאתי עויתי
פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשיי ולעולם איני חוזר
לדבר זה וזה הוא עיקרו שלוידוי וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הריזה

מתשובה ׳ ג׳ וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהם על שגגתן
או על זדונן אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים שנא׳
והתודה אשר חטא עליה ׳ ד׳ וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות
אין מתכפר להם במיתתם או בלקייתם עד שיעשו תשובה ויתודו וכן החובל
בחבירו או המזיק ממונו אע״פ ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר לו עד
שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנא׳ מכל חטאת האדם ׳ ה׳ שעיר
המשתלח לפי שהוא כפרה לכל ישר׳ כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישר׳ שנ׳
והתודה עליו את כל עונות בני ישרא׳ ׳ ו׳ שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות
שבתורה הקלות והחמורות בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה בין שהודע לו
בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח והוא שעשה תשובה אבל אם
לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות ׳ ז׳ ומה הן הקלות ומה הן
החמורות החמורות הן העבירות שחייבין עליהן מיתת בית דין או כרת ושבועת
שוא ושקר אע״פ שאין בה כרת הרי היא מן החמורות ושאר מצות לא תעשה ומ׳
ומצות עשה שאין בהן כרת הן הקלות ׳ ח׳ בזמן שאין בית המקדש קיים ואין לנו
מזבח כפרה אין שם אלא תשובה התשובה מכפרת על כל העבירות אפילו רשע
כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שם רשעו שנ׳ ורשעת הרשע לא יכשל
בה ביום שובו מרשעו ועצמו שליום הכפרים מכפר לשבים שנ׳ כי ביום הזה
יכפר עליכם ׳ ט׳ אע״פ שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו שליום הכפורים
מכפר יש עבירות שהן מתכפרין לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרין אלא לאחר
זמן כיצד עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד
שמוחלין לו מיד ובאלו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם ׳ י׳ עבר על
מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה תשובה תולה ויום
הכפורים מכפר ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם
לפני יי׳ תטהרו ׳ יא׳ עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה תשובה
ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה ולעולם אין מתכפר לו כפרה

גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם:
יב̈ במה דברים אמורים בשלא חלל את השם בעת שעבר אבל המחלל את
השם אע״פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו
יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות אלא תשובה ויום הכפורים ויסורין
שלשתם תולין ומיתה מכפרת שנ׳ ונגלה באזני י״י צבאות אם יכופר העון הזה
לכם עד תמותון:

פרק שני

א׳ אי זו היא תשובה גמורה זה שבא
לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשות ופירש ולא עשה מפני
התשובה לא מיראה ולא מכשלון כח כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן
נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכוח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא
עבר זה הוא בעל תשובה גמורה הוא ששלמה אומר וזכור את בוראיך בימי ב
בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ׃
ב̈ ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אע״פ
שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא אפילו עבר כל ימיו ועשה
תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנ׳ עד אשר לא תחשך
השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה
מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו: ג̈ ומה היא התשובה
הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד
שנ׳ יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל י״י וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה
לסלוח׃ וכן יתנחם על שעבר שנ׳ כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי
על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי ויעיד עליו יודע תעלומות
שלא ישוב לזה החטא לעולם שנ׳ ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך
ירוחם יתום וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בלבו׃ ד̈ כל
המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין
הטבילה מועלת עד שישליך השרץ וכן הוא אומ׳ ומודה ועוזב ירוחם וצריך
לפרוש החטא שנ׳ אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב׃ ה̈

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה' בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי
כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר שאני אחר ואיני אותו
האיש שעשה אות המעשים ומשנה מעשיו כולם לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו
שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח· ה' ושבח גדול
לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים
ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב וניחם וכל המ'
המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנא' מכסה פשעיו
לא יצליח· ו' במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל שבינו לבין
המקום אינו צריך לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם אלא שב לפני הא' ברוך
הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהן בפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה
עונו שנא' אשרי נשוי פשע כסוי חטאה· ז' אעפ' שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרת
הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומיד היא מתקבלת שנא'
דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב· במה דברים אמורים ביחיד אבל בציבור
כל זמן שעושין תשובה וצועקין בלב שלם הן נענין שנא' כיי' אלהינו בכל קראינו
אליו· ח' יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה
לישראל לפיכך חייבין הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים ומצות
וידוי יום הכפורים שיתחיל מערב היום קודם שיאכל שמא יחנק בסעודה קודם
שיתודה ואעפ' שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בליל יום הכפורים ערבית
וחוזר ומתודה בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה והיכן מתודה יחיד אחר
תפלתו ושליח ציבור באמצע תפלתו בברכה רביעית· י' הוידוי שנהגו בו כל
ישראל אבל אנחנו חטאנו וכו' והוא עיקר הוידוי עבירות שהתודה עליהן ביום הכפורים
זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אעפ' שהוא עומד בתשובתו שנ'
כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד· יא' אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין
אלא עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה
וכיוצא בהן אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל חבירו או המקלל את

חברו או גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו.
יב אע״פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו. וא׳
ואפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו:
יג לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעים בו
ומבקשים ממנו. לא נתרצה להם מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך
לו וזה שלא מחל הוא החוטא. ואם היה רבו הולך ובא אפילו [אלף פעמים] עד שימחול
לו. יד אסור לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס
ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלבב שלם ובנפש חפצה ואפילו
הצר לו הרבה וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזה הוא דרכם של זרע ישראל
ולבם הנכון אבל הגוים ערלי לב אינן כן אלא ועברתו שמרה נצח וכן הוא אומ׳
על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: טו
החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש ממנו מחילה מביא עשרה בני אדם
ומעמידן על קברו ואומר בפניהם חטאתי לה׳ אלהי ישראל ולפלוני זה שעשיתי
לו כך וכך ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשין לא היה יודע לו יורשין יניחנו
בבית דין ויתודה:

פרק שלישי

כל אחד ואחד מבני האדם
יש לו זכיות ועונות מי שזכיותיו יתירות על עונותיו
צדיק ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע מחצה למחצה בינוני: ב וכן
המדינה אם היו זכיות כל יושביה מרובות על עונותיהם הרי זו צדקת ואם
היו עונותיהם מרובים הרי זו רשעה וכן כל העולם כולו. ג אדם שעונותיו מ׳
מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו שנ׳ על רוב עונך וכן מדינה שעונותיה
מרובין מיד היא אובדת שנ׳ זעקת סדם ועמורה כי רבה וכן כל העולם כולו
אם היו עונותיהם מרובין מיד הן נשחתין שנא׳ וירא ה׳ כי רבה רעת האדם
בארץ. ד ושיקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות אלא לפי גדלן יש זכות
שהיא כנגד כמה עונות שנ׳ יען נמצא בו דבר טוב ויש עון שהוא כנגד כמה
זכיות שנ׳ וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות

והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות · ה׳ כל מי שניחם על המצות שעשה
ותהה על הזכיות ואמר בלבו ומה הועלתי בעשייתן אולי לא עשיתי אותם הרי זה
איבד את כולם ואין מזכירין לו שם זכות בעולם שנא׳ וצדקת הצדיק לא תצילנו
ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות · ו׳ כשם ששוקלין עונות אדם וזכ׳
וזכיותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי
העולם עם זכיותיו ביום טוב שלראש השנה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי
שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין לו עד יום הכפורים אם עשה תשובה
נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה · ז׳ אעפ״י שתקיעת שופר בראש השנה
גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו עורו ישינים משינתכם והקיצו נרדמים
מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים
את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל
הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו
הרעה ומחשבתו אשר לא טובה · ח׳ לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל
השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב חטא
חטא אחד הרי הכריע עצמו והכריע את כל העולם כולו לכף חובה וגרם
לו השחתה עשה מצוה אחת הרי הכריע עצמו והכריע כל העולם כולו לכף
זכות וגרם לו להן תשועה והצלה זה הוא שנ׳ וצדיק יסוד עולם זה שצדק עצמו ה
הכריע את כל העולם והצילו · ט׳ ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות
בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים
יתר מכל ימות השנה ונהגו כולם לקום בלילה בעשרת ימים אלו ולהתפלל
בבתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כיבושין עד שיאור היום · י׳ בשעה
ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו אין מחשבין עליו תחלת עון שחטא
בו ולא שני אלא משלישי ואילך אם נמצאו עונותיו משלישי ואילך מרובין על
זכיותיו אותן שני העונות מצטרפין ודנין אותו על הכל · יא׳ ואם נמצאו זכיותיו
כנגד עונותיו אשר מעון שלישי ואילך מעבירין כל עונותיו ראשון ראשון לפי

שהשלישי נחשב ראשון שכבר נמחלו השנים וכן הרביעי הרי הוא ראשון שכבר נמחל
השלישי וכן עד סופן׳ יב׳ במה דברים אמורים ביחיד שנ׳ הן כל אלה יפעל אל פעמים
שלוש עם גבר אבל הציבור תולין להן עון ראשון ושני ושלישי שנ׳ על שלשה פשעי
ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו וכשמחשבין להן על דרך זה מחשבין להן מרביעי
ואילך׳ יג׳ הבינונים אם היה בכלל מחצה עונות שלהן שלא הניח תפלין מ׳
מעולם דנין אותו כפי חטאיו ויש לו חלק לעולם הבא וכן כל הרשעים שעונותאם
מרובין דנין אותם כפי חטאתיהם ויש להן חלק לעולם הבא שכל ישראל יש להן חלק
לעולם הבא אע״פ שחטאו שנ׳ ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ ארץ זו
משל כלומר ארץ החיים והיא העולם הבא וכן חסידי אומות העולם יש להן
חלק לעולם הבא׳ יד׳ ואלו שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתין ואובדין [illegible]
ולעולמי עולמים המינים והאפיקורוסים והכופרים בתורה והכופרים בתחיית
המתים והכופרים בביאת הגואל והמשומדים ומחטיאי הרבים והפורשים
מדרכי ציבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים
ומטילי אימה על הציבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע
והמושך ערלתו׳ טו׳ חמשה הן הנקראין מינים האומר שאין שם אלוה ואין
לעולם מנהיג והאומר שיש שם מנהיג אבל הם שנים או יתר והאומר שיש שם
רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה וכן האומר שאינו לבדו ראשון וצור לכל
וכן העובד אלוה זולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מאלו
מחמשה אלו מין׳ יו׳ שלשה הם הנקראין אפיקורוסים האומר שאין שם נבואה
כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם והמכחיש נבואתו של
משה רבנו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה
אלו אפיקורוס׳ יז׳ שלשה הם הכופרים בתורה האומר שאין התורה מעם
יי׳ אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי
זה כופר בתורה וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבעל פה והכחיש מגידא
כגון צדוק ובייתוס והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר

[illegible]

בטלה תורה זו ואע״פ שהיא היתה מעם ייי כגון הנוצרים וההגרים כל אחד מש׳ל
משלשה אלו כופר בתורה ׳ יח׳ שנים הם המשומדים המשומד לעבירה אחת
והמשומד לכל התורה כולה המשומד לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות
אותה עבירה בזדון ונתפרסם בה והורגל אפילו היתה מן הקלות כגון שהוחזק
תמיד ללבוש שעטנז או להקיף פיאה ונמצא כאילו בטלה מצוה זו מן העולם
אצלו הרי זה משומד לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס והמשומד לכל התורה
כגון החוזר לדתי הגוים בשעה שגוזרין שמד וידבק בהן ויאמר ומה בצע לי
להדבק בישר׳ שהן שפלים ונרדפים טוב לו שידבק באלו שידן תקיפה הרי זה
משומד לכל התורה כולה ׳ יט׳ מחטיאי הרבים אחד שהחטיא בדבר גדול
כירבעם וצדוק וביתוס ואחד שהחטיא בדבר קל אפילו לבטל מצות עשה
ואחד האונס אחרים עד שיחטאו כמנשה שהיה הורג ישר׳ עד שיעבדו עבו
זרה או שהטעה אחרים והדיחם כישוע ׳ כ׳ הפורש מדרכי ציבור אע״פ שלא
עבר עבירות לא נבדל מעדת ישר׳ ואינו עושה מצות בכללם ולא נכנס
בצרתם ולא מתענה בתעניתם לא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו
מהם אין לו חלק לעולם הבא ׳ כא׳ העושה עבירות ביד רמה ביהויקים
בין שעשה קלות בין שעשה חמורות אין לו חלק לעולם הבא וזה הוא הנקרא
מגלה פנים בתורה מפני שהעיז מצחו וגלה פניו ולא בוש מדברי תורה ׳
כב׳ שנים הם המוסרים המוסר חבירו ביד גוים להרגו או להכותו והמוסר
ממון חבירו ביד גוים או ביד אנס שהוא כגוי שניהם אין להן חלק לעולם הבא ׳
כג׳ מטילי אימה על הציבור שלא לשם שמים זה הרודה ציבור בחזקה
והם יראים ופוחדים ממנו הרבה וכוונתו לכבוד עצמו ולכל חפציו לא
לכבוד שמים כגון מלכי הגויים ׳ כד׳ כל אחד ואחד מעשרים וארבעה
אנשים אלו שמנינו אע״פ שהם ישר׳ אין להם חלק לעולם הבא ויש עבירות
קלות מאלו ואע״פ כן אמרו חכמים שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא כדי הן
להתרחק מהן ולהזהר מהן ׳ כה׳ ואלו הן המכנה את חבירו המכנה שם לחבירו

בכינוין והמלבין פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תלמידי חכמים
והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים · יד במה דברי'
אמורי' שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא בשמת בלא תשובה אבל אם שב
מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד
בפני התשובה אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק שנ' שלום שלום
לרחוק ולקרוב אמר יי' ורפאתיו ׃ טו כל הרשעים והפושעים והמשומדים
וכיוצא בהן שחזרו בתשובה בין בגלוי בין שחזרו במטמוניות מקבלין אותן
שנ' שובו בנים שובבים אע"פ שעדיין שובב הוא שהרי בסתר בלבד חזר ולא
בגלוי מקבלין אותו בתשובה

פרק רביעי

עשרים וארבעה
דברים מעכבין את התשובה ארבעה מהן עון גדול
והעושה אחד מארבעתן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו.
ואלו הם · א המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות
מצוה · ב והמטה חבירו מדרך טובה לדרך רעה כגון מסית ומדיח · ג
והרואה ׃ בנו בתרבות רעה ואינו ממחה בידו הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה
בו היה פורש ונמצא כמחטיא אותו ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות
באחרים בין רבים בין יחידים ולא מיחה לא יניח אותן בכשלונן · ד והאומר
אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר · ב ומהן
חמשה דברים הם נועלין דרכי התשובה בפני עושיהן ואילו הן · א הפורש
מן הציבור לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהן ואינו זוכה עמהן
בזכות שעושין · ב והחולק על דברי חכמים לפי שמ' מחלקתו גורמת לו
לפרוש מהם ואינו יודע דרכי התשובה · ג והמלעיג על המצות שכיון ש
שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יתזכה · ד
והמבזה רבותיו שדבר זה גורם להן לדחותו ולטרדו כגחזי ובזמן שנטרד
לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת · ה והשונא את התוכחות שהרי לא
הניח לו דרך לתשובה שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין

לו חטאיו ומכלימין אותו וחוזר בתשובה כמה שכת' בתורה: זכור אל תשכח
וכול' ממרים הייתם וכול' ולא נתן יי' לכם לב וכול' עם נבל ולא חכם
ד' וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא וג' ידע שור קונהו וג'
כי קשה אתה וג' וכן צוהו הא' להוכיח לחטאים שנ' קרא בגרון אל תחשוך וג' וכן כל
הנביאים הוכיחו לישר' עד שחזרו בתשובה לפיכך צריך להעמיד בכל קהל
וקהל מישר' חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח
לרבים ומחזירן בתשובה וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע
דבריו לפיכך יעמוד בחטאיו שהן בעינו טובים ד' ומהן חמשה דברים
העושה אותן אי אפשר לו שישוב תשובה גמורה לפי שהן עונות שבין אדם
לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו ואילו
הן א' המקלל את הרבים לא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה ב'
והחולק עם הגנב לפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב רבים ומ'
ומביא לו והוא לוקח ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחטיא אותו ג' והמוצא
אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו
יודע למי יחזיר ד' והאוכל שוד עניים ויתומים ואלמנות אלו בני אדם אמללין
הן ואינן ידועים ומפורסמין וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור
זה שלמי הוא ויחזירנו לו ה' והמקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן
הגיעה הטייה זו וכמה היא כוחה כדי שיחזיר שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא
מחזיק יד זה ומחטיא אותו ו' ומהן חמשה העושה אותן אין חזקתו לשוב
מהן לפי שהן דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה
חטא ואלו הם א' האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל
והוא מדמה שלא חטא ויאמר כלום אכלתי אלא ברשותו ב' והמשתמש בעבוטו
של עני שהעבוט של עני אינו אלא כגון קרדום ומחרישה ויאמר בלבו אינן
חסרין והרי לא גזלתי אותו ג' והמסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין
או קרבתי והוא אינו יודע שראיית העינים
בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי

עון גדול שהוא גורמת לגופו של עריות שנא' ולא תתורו אחרי לבבכם ׳ וגו' והמתכבד
בקלון חברו אומר בלבו שאינו חוטא לפי שאין חברו עומד ולא הגיעה לו בושת
ולא בושו לא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו
כדי שיראה מכללן שהוא מכובד וחבירו בזוי וגו' : והחושד כשרים או' בלבו
שאינו חוטא לפי שהוא אומ' מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או
לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה׃
ז' ומהם חמשה דברים העושה אותן ימשך אחריהן תמיד והן קשים לפרוש
מהן לפיכך צריך אדם להזהר מהם שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות
עד מאד ואלו הן רכילות ולשון הרע ובעל חמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר
לרשע מפני שהוא למד ממעשיו והן נרשמים בלבו הוא שאמר שלמה ורועה
כסילים ירוע ׳ וכבר חברנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן
תמיד קל וחומר לבעל תשובה ׃ ח' כל אלו הדברים וכיוצא בהן אע"פ שמע׳ בהן
שמעכבין את התשובה אינם מונעין את התשובה אלא אם עשה אדם תשובה
מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא ׃

פרק חמישי

רשות כל אדם נתונה לו אם רצה להטות עצמו לדרך
טובה ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך הרעה
ולהיות רשע ... הרשות בידו הוא שכתוב בתורה הן האדם
היה כאחד ממנו . לדעת טוב ורע ... כלומר הן מין זה של אדם היה
יחיד בעולם : ואין לו מין שני : דומה ... לו בזה הענין
שיהא הוא מעצמו ... בדעתו . ובמחשבתו יודע הטוב

והרע : ועושה כל מה שהוא חפץ ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות
הטוב או . הרע ואין שכן הוא ... פן ישלח ידו וגו' ׃ ב' אל יעבור
במחשבתך דבר זה שאומרין טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישר'

87

שהקב״ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע אין הדבר כן אלא
כל אדם ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם או חכם או
סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות ׳ ג׳ ואין לו מי ש
שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו
ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות
והטוב כלומר אין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע ׳ ד׳
וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד עצמו ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן
על חטאיו על מה שעשה לנפשו וגמלה רעה הוא שכתוב אחריו מה יתאונן
אדם חי גבר על חטאיו ׳ וחזר ואמר הואיל ורשותינו בידינו ומדעתינו עשינו
כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשעינו שהרשות עתה בידינו הוא
שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה׳ ׳ ה׳ ועיקר זה עיקר גדול
הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנ׳ ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת
הטוב ואת המות ואת הרע ׳ וכתו׳ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה ׳
כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם
עושה. בין טובים בין רעים ומפני זה העניין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם
כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא
לבבם מסור להם ׳ ו׳ אילו היה הא׳ גוזר על האדם להיות צדיק או רשע
או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים
או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו
שבודין מלבם הטפשי הוברי כוכבים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים
עשה כך ואל תעשה כך היטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת
ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו
ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואי זה משפט נפרע מן הרשע
או משלם שכר לצדיק השופט כל הארץ לא יעשה משפט ׳ ז׳ ואל תתמה ואמר
היאך יהיה האדם עושה כל מה שירצה ויהיו מעשיו מסורין לו וכי יעשה

בעולם דבר שלא ברשות קונו ובלא חפצו והכת' או' כל אשר חפץ יי' עשה בשמים
ובארץ בימים ובכל תהומות · דע שהכל בחפצו יעשה ואע"פ שמעשינו מסורים
לנו ח' כיצד כשם שחפץ היוצר להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ
יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ
בו ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה
ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות ·
ט' לפיכך דנין אותו לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה
מריעין לו הוא שהנביא או' מידכם היתה זאת לכם · גם המה בחרו בדרכיהם
ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך וג' ודע כי על כל אלה יביאך
האלהים במשפט · כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את
הדין · י' שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה קודם שיהיה ידע שזה
צדיק או רשע או לא ידע אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק
ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על
בוריו · יא' דעה שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכ'
וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין
בדבר זה שאני אומר · יב' כבר ביארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה
שהקב"ה אינו יודע בדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהן ודעתם שנים אלא
הוא יתברך שמו ודעתו אחד ואין דעתו שלאדם יכולה להשיג דבר זה על
בריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמיתת הבורא שנ' כי לא יראני האדם
וחי כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו שלבורא הדה הוא שהנביא אומר
כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יי' · וכיון שכן הוא אין
בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם · יג' אבל נודע בלא
ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לא לעשות
כך ולא שלא לעשות כך ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא
בראיות ברורות מדברי החכמה ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם

על כל מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה העיקר שכל דברי הנבואה תלויים בו

פרק ששי

פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי נביאים שהן נראין כסו'
עיקר זה ונכשלין בהן רוב האדם ויעלה על דעתם מהן שהקב"ה גוזר על האדם
לעשות טובה או רעה ושאין לבו שלאדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה והריני
מבאר עיקר גדול שממנו תדע פרוש כל אותן הפסוקים . ב̈ בזמן שאדם
אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעשה מדעתו וברצונו
כמו שהודענו ראוי להפרע ממנו והקב"ה יודע היאך יפרע יש חטא שהדין נותן
שנפרעין ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו
שלאדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצות כקניינו הם כתוב איש
בחטאו ימות עד שיעשה איש . ג̈ ויש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעולם
הבא ואין עובר עליו שום נזק בעולם הזה ויש חטא שנפרעין ממנו עליו בעולם
הזה ולעולם הבא במה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה אבל אם עשה
תשובה התשובה כתריס לפני הפורענות וכשם שהאדם חוטא ברצונו ומדעתו
כך הוא עושה תשובה ברצונו ומדעתו . ד̈ ואפשר שיחטא אדם חטא גדול
או חטאים הרבה עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפירעון מזה החוטא
על חטאים אילו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין
לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאים שעשה . הוא שהקב"ה אומ'
י ישעי' השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו
שמע ולבבו יבין ושב ורפא לו . וכן הוא אומ' ויהיו מלעיבים במלאכי
דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ייי בעמו עד לאין
ר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה
שהיא המרפא . ה̈ לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה לפי שחטא
מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנ' הבה נתחכמה לו נתן הדין
למנוע ממנו התשובה עד שנפרעין ממנו לפיכך חזק הקב"ה את לבו . ו̈

ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר לו שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקב״ה
שאין אתה משלח שנ׳ ואתה ועבדיך ידעתי וכו׳ ואולם בעבור זאת וכו׳ כדי להודיע
לבאי העולם שבזמן שמונע הקב״ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות
ברשעו שעשה בתחלה ברצונו · ז׳ וכן סיחון לפי עונות שהיו לו נתחייב למנעו מן
התשובה שנ׳ כי הקשה יי׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו וכן הכנענים לפי תוע׳
תועבותיהם מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישר׳ שנ׳ כי מאת יי׳
היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה עם ישראל למען החרימם וכו׳ וכן ישראל
בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע מנע מאותן המרבים תשובה שנ׳ ואתה הסיבות
את לבם אחורנית כלומר מנעת מהם התשובה · ח׳ נמצאת אומר שאין האל
גזר על פרעה להרע לישר׳ ולא על סיחון לחטוא בארצו ולא על הכנענים
להתעיב ולא על ישראל לעבוד עבודה זרה אלא כולן חטאו מעצמן ונתחייבו
כולן למנוע מהן התשובה · ט׳ ובענין זה שואלים הנביאים והצדיקים
מיי׳ לעזרם על דרך האמת כמו שאמר דויד הורני יי׳ דרכיך כלומר אל ימנעוני
חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכך וייחוד שמך וכן זה שאמר ורוח נדיבה
תסמכני כלומר תניח רוחי לעשות חפציך ולא יגרמולי חטאי למנעני התשובה
אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת ועל דרך זו כל
הדומה לפסוקים אלו · י׳ ומהו זה שאמר דויד טוב וישר יי׳ על כן יורה חטאים
בדרך · ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו זה ששלח להם נביאים מודיעים
להם דרכי יי׳ ומחזירין אותם בתשובה ועוד שנתן בהם כח ללמוד ולהבין שמדה
זו בכל אדם שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק מתאוה להן
ורודף אותן והוא שאמרו חכמים בא לטהר מסייעין אותו כלומר ימצא בעצמו
נעזר על הדבר · יא׳ והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצרים
לעשות רע וכתו׳ וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ הרי גזר על ישראל
לעבוד עבודה זרה ולמה נפרע מהן לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה
הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים שעבדו עבודה זרה אילו לא רצה

לעבוד לא היה עובד ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו שבעולם הודיע למה זה דומה
לאומר העם הזה יהיה בהם צדיקים ורשעים לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר
עליו שיהיה רשע מפני שהודיע הקב״ה למשה שיהיה רשעים בישראל כענין שנ׳
כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. וכן המצרים כל אחד ואחד מחוטאי המצרים
והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו שלא גזר על איש ידוע
אלא הודיעו שסוף זרעו להשתעבד בארץ לא להם וכבר אמרנו שאין כח באדם
לידע היאך ידע הקב״ה דברים שעתידין להיות׃

פרק שביעי

הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שביארנו ישתדל
האדם לעשות תשובה ולנעור כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה
כדי שיזכה לחיי העולם הבא׃ ב׳ לעולם יראה אדם את עצמו כאילו הוא נוטה
למות ושמא ימות קודם שיזקין הוא ששלמה אומר בחכמתו בכל עת יהיו
בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר׃ ג׳ אל תאמר שאין התשובה אלא מן
העבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה כשם שצריך אדם לשוב מאלו
כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מהן מן הכעס ומן האיבה
ומן הקנאה ומן ההתחרות ומן ההיתול ומן רדיפת הממון והכבוד ומרדיפת
המאכלות ומכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה ואלו העונות קשים
מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש וכן הוא
אומ׳ יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו׃ ד׳ אל ידמה בעל תשובה שהוא
מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה אין הדבר כן
אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאלו לא חטא מעולם ולא עוד אלא ששכרו
הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו אמרו חכמים מקום
שבעלי תשובה עומדין בו אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד בו כלומר מעלתן
גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשין יצרם יותר מהם׃
ה׳ כל הנביאים כולם צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה וכבר

הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנ' והיה
כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל
לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יי' אלהיך שמה ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו
ככל אשר אנ' ושב יי' אלהיך את שבותך וריחמך ושב וקבצך מכל העמים
אשר הפיצך יי' אלהיך שמה ׃ ז' גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה
שנ' שובה ישראל עד יי' אלהיך ונא' שבו עדי נאם יי' ונא' אם תשוב ישראל נאם
יי' אלי תשוב כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק ׃ ז' התשובה מקרבת
את הרחוקים אמש היה זה שנוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה
והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחק
את החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים שנ' והיה במקום
אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ׃ ונא' ביכניה ברשעותו
כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו וגו' ׃ אם יהיה כניהו
בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגו' וכיון ששב בגלותו נאמר
בזרובבל בנו ביום ההוא נאם יי' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי
נאם יי' ושמתיך כחותם ׃ ח' כמה מעולה מעלת התשובה אמש היה זה
מובדל מיי' אלהי ישראל שנ' עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם צועק
ואינו נענה שנ' גם כי תרבו תפלה אינני שומע ועושה מצוות וטורפין אותם
בפניו שנ' מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ׃ מי גם בכם ויסגור דלתים ולא
תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יי' צבאות ומנחה לא ארצה מידכם ׃
עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר ׃ ט' והיום הוא מודבק בשכינה
שנ' ואתם הדבקים ביי' אלהיכם צועק ונענה מיד שנ' והיה טרם יקראו
ואני אענה ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנ' כי כבר רצה
האלהים את מעשיך ולא עוד אלא שמתאוים להם שנ' וערבה ליי' מנחת
יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות ׃ י' בעלי תשובה
דרכן להיות שפלים וענוים ביותר אם חרפו אותם הכסילים במעשיהם

הראשונים ואמרו להם אמש הייתה עושה כך וכך ואמש הייתה אומר כך וכך לא יביישו להם אלא שומעין ושמחין ויודעין שזו זכות להם ושכל זמן שהן בושין ממעשיהם שעברו ונכלמין מהן זכותן מרובה ומעלתם מתגדלת ׃ יא׳ וחטא גדול הוא לאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירם בפניו כדי לביישו או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הונית דברים שהזהירה עליה תורה שנ׳ ולא תונו איש את עמיתו וגו׳

פרק שמיני

הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והם החיים שאין עמהן מות והטובה שאין עמה רעה הוא שכתוב בתורה למען ייטב לך והארכת ימים מפי השמועה למדו למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך וזהו העולם הבא ׃ ב׳ שכר הצדיקים הוא שיזכו לנועם זה ויהיו בטובה זו ופרען הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו חיה לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כה כבהמה וזהו הכרת הכתוב בתורה שנ׳ הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מפי השמועה למדו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא כלומר שאותה הנפש שפרשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתה ׃ ג׳ העולם הבא אין בו גוף וגוייה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני האדם צריכין להם בעולם הזה ולא יארע בו דבר מן הדברים שמארעין לגופות בעולם הזה כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן כך אמרו חכמים הראשונים העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ׃ ד׳ הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתייה וזה שאמרו צדיקים יושבין על דרך החידה אמר נפשות הצדיקים מצויים שם בלא עמל ולא יגע וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהם

כלומר דעה שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן
כעניין שאמר שלמה בעטרה שעיטרה לו אמו והרי הוא אומר ושמחת עולם על ראשם
ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הדעה.
ה' ומה הוא זה שאמרו ונהנין מזיו השכינה שיודעין ומשיגין מאמיתת הקב"ה
מה שאינן יודעין והן בגוף האפל השפל. ו' כל נפש האמורה בעניין זה אינה
הנשמה שהיא צריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הדעה שהשיגה הבורא כפי
כוחה והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא הצורה שביארנו ענינה
בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה היא הנקראת נפש בעניין זה. ז' חיים
אלו לפי שאין עמהן מות שאין המות אלא ממאורעות הגוף ואין שם גוף נקראו
צרור החיים שנ' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את י"י אלהיך ואת נפש
אויבך יקלענה וג' וזה הוא השכר שאין שכר למעלה ממנו והטובה שאין
אחריה טובה והיא שהתאוו כל הנביאים וכמה שמות קראו לה דרך משל הר
י"י ומקום קדשו ודרך הקדש וחצרות י"י ונועם י"י ואהל י"י והיכל י"י ובית י"י ושער
י"י והחכמים קראו לה דרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה
וקורין לה בכל מקום העולם הבא. ח' הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה
שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים שנ' הכרת תכרת הנפש ההיא עונה
בה וזה האבדון הוא שקוראין אותו הנביאים דרך משל באר שחת ואבדון
ותפתה ועלוקה וכל לשון כלייה והשחתה קורין לו לפי שהיא הכלייה שאין
אחריה תקומה לעולם וההפסד שאינו חוזר לעולם. ט' שמא תקל בעינך
טובה זו ותדמה שאין שכר המצות והיות האדם שלם בדרכי האמת אלא
להיותו אוכל ושותה מאכלות טובות ובועל צורות נאות ולובש בגדי שש
ורקמה ושוכן באהלי שן ומשתמש בכלי כסף וזהב ודברים הדומין לאלו כמו
שמדמין אלו הערביים הטפשים האוילים השטופים בזמה. י' אבל החכ'
ובעלי דעה ידעו שכל הדברים האלו דברי הבאי והבל הן ואין בהן תועלת ואינה
טובה גדולה לצדיקים בעולם הזה אלא מפני שאנו בעלי גוף וגויה וכל הדברים האלו

91

ודרכי הגוף הן ואין הנפש מתאוה להן ומחמדתן אלא מפני צורך הגוף כדי שימצא
חפצו ויעמוד. על בוריו ובזמן שאין שם גוף נמצאו כל הדברים האלו בטלים · יא·
בטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא אין שום דרך בעולם הזה להשיגה
בה ולידע אותה שאין אנו יודעין בעולם הזה אלא טובת הגוף ולה אנו מתאוים אבל
אותה הטובה גדולה עד מאד ואין לה ערך בטובות שלעולם הזה אלא דרך משל
אבל בדרך האמת שנערוך טובת הנפש בעולם הבא כמו טובת הגוף בעולם
הזה במאכל ובמשקה אינו כן אלא אותה הטובה גדולה עד אין חקר ואין ערך
ואין דמיון הוא שאמר דוד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך
וכמה הֲמָה דוד והתאוה לחיי העולם הבא שנ' לולא האמנתי לראות בטוב יי׳ — המה
בארץ החיים · יב · כבר הודיעונו חכמים הראשונים שטובת העולם הבא
אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו
וכל הטובות שמתנבאין בהן הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין
בהם ישראל בימות המלך המשיח בזמן שתחזור הממשלה לישראל · יג·
אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דימוה הנביאים כדי שלא
יפחתו אותה בדמיון הוא שישעיהו או' עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה
לו · כלומר הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה
אותה האלהים לאדם שמחכה לו אמרו חכמים כל הנביאים כולם לא נתנבאו
אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך · יד· זה
שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד
ואחר כך יבוא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי ועומד שנ' אשר
צפנת פעלת ולא קראוהו העולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם
אחר חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף ונפש וזה הוא הנמצא לכל אדם
בראשונה

פרק תשיעי

מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה לה אם שמרנו
דרך יי׳ הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא שנ' למען ייטב לך והארכת ימים

ימים והנקמה שנוקמין מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכתובות בתורה היא
הכרת שנ' הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. ומה הוא זה שכתוב בכל התורה
כולה אם תשמעו יגיע לכם ואם לא תשמעו יקרא אתכם וכל אותן הדברים בעולם
הזה כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום ומלכות ושפלות וישיבת הארץ וגלות והצלחת
מעשה והפסדו ושאר כל דברי הברית. ב' כל אותן הדברים אמת היו ויהיו ובזמן שאנו
עושין כל מצוות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן ובזמן שאנו עוברין עליהם
תקרא אותנו הרעות הכתובות ואעפ"כ אין אותן הטובות הן סוף מתן שכרן של מצוות
ולא אותן הרעות הן סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצוות אלא כך הוא
הכרע הדברים. ג' הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים וכל העושה כל הכתוב
בה ויודע דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא ולפי גודל מעשיו וגודל
חכמתו הוא זוכה והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש נ'
ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה
כגון חלי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל הטובות המחזיקים את
ידינו לעשות את כל התורה כגון שובע ושלום ורבות כסף וזהב. ד' כדי שלא
נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה
ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא וכן הוא או' בתורה אחר שהבטיח
בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לנו וג'. ה' וכן הודיענו בתורה שאם נעזוב
התורה מדעתינו ונעסוק בהבלי הזמן כענין שנא' וישמן ישורון ויבעט וג' שדיין
האמת שאמ' יסיר מן העוזבים כל טובות העולם הזה שהם חזקו ידיהם לבעט
ומביא עליהם כל הרעות המונעים אותם מלקנות העולם הבא כדי שיאבדו
ברשעם הוא שכתוב בתורה ועבדת את אויביך אשר ישלחנו י"י בך וג' תחת אשר
לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל. ו' נמצא פירוש כל אותן
הברכות והקללות על דרך זו כלומר אם עבדתם את י"י בשמחה ושמרת
דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות עד שתהיו פנוים להתחכם
בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכולו טוב

ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך ונמצאתם זוכים לשני העולמות לחיים טובים
בעולם הזה המביאין לחיי העולם הבא שאם לא יקנה הנה חכמה ומעשים טובים
אין לו במה יזכה שנ' כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול וגו' · ז' ואם עזבתם
את יי' ושגיתם במאכל ומשתה וזנות ודומה להם מביא עליכם כל הקללות האלו
ומסיר כל הברכות עד שיכלו ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לב פנוי ולא גוף שלם (נכם)
לעשות המצות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא ונמצא שאבדתם שני עולמות
שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון אינו מתעסק לא ב
בחכמה ולא במצות שבהם זוכין לחיי העולם הבא · ח' ומפני זה התאוו כל
ישראל נביאיהם וחכמיהם ימות המלך המשיח כדי שינוחו ממלכות הרשעה ש
שאינה מנחת להם לישראל לעסוק בתורה ובמצות כהוגן וימצאו להן מרגוע
וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא · ט' לפי שבאותן הימים תרבה הדעה
והחכמה והאמת שנ' כי מלאה הארץ דעה את יי' ונא' ולא ילמדו עוד איש את
אחיו ואיש את רעהו וגו' ונא' והסירותי את לב האבן מבשרכם מפני שאותו המלך
שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה ונביא גדול הוא קרוב ממשה
רבנו ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך יי' ויבואו כל הגוים לשמעו שנא'
והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יי' בראש ההרים וג' · י' וסוף כל השכר
כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון היא חיי העולם הבא אבל
ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור
לישראל וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד
מלכיות בלבד ·

פרק עשירי

אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל
הברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא ואפרוש מן
העבירות שהזהירה תורה מהם כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה
או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא · ב' אין ראוי לעבוד את יי' על דרך זה
שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת

החכמים ואין עובד את ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין
אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה. ב' העובד מאהבה
עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר [בעולם] לא מפני יראת
הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה
לבוא בכלל. ג' ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד ואין כל חכם זוכה לה
והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה
והיא המעלה שצונו הקב"ה על ידי משה רבנו שנ' ואהבת את ה' אלהיך בכל
לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ובזמן שיאהב את ה' אהבה הראויה מיד
יעשה כל המצוות מאהבה. ד' וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב
את ה' אהבה גדולה יתירה רבה עזה עד מאד עד שתהא נפשו קשורה
באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתם פנויה
מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה
שהוא אוכל ושותה יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד
כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך והוא ששלמה אמ' דרך
בדרך משל כי חולת אהבה אני וכל שיר השירים משל הוא לענין זה. ה'
אמרו חכמים הראשונים שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה
עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר בעולם הבא תלמוד לומ'
לאהבה את ה' כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. ו' ועוד אמרו
חכמים במצותיו חפץ מאד במצותיו ולא בשכר מצותיו וכן היו גדולי החכמים
מצוים לנבוני תלמידיהם ומשכיליהם בייחוד אל תהיו כעבדים המשמשים
את הרב על מנת שלא לקבל פרס אלא מפני שהוא הרב והאדון ראוי לשמשו
כלומר עבדו מאהבה. ח' כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי
שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק בה שלא לשמה וכל העוסק בה
לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי
זה עוסק בה לשמה ואמרו חכמ' לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא

המשמשים את הרב על
[אלא] הוו כעבדים
מנת

לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה׳ ט׳ לפיכך כשמלמדין את הקטנים
ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדים אותם אלא לעבוד מיראה וכדי
לקבל שכר עד שתרבה דעתם ויתחכמו חכמה יתירה מגלין להן רז זה מעט
מעט ומרגילין אותם לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה ׃ י׳
דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב״ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה
תמיד כראוי ויעזוב כל שבעולם חוץ ממנה כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל
נפשך אלא בדעה שידעהו ועל פי הדעה על פי האהבה אם מעט מעט ואם
הרבה הרבה׳ יא׳ לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות
ותבונות המודיעין לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שביארנו
בהלכות יסודי התורה׳ בריך רחמנא דסייען ׃

נגמר ספר ראשון בעזרת שדי ומניין פרקים
שבספר זה ששה וארבעים׳

הלכות יסודי התורה	עשרה פרקים׳
הלכות דעות	שבעה פרקים׳
הלכות תלמוד תורה	שבעה פרקים׳
הלכות עבודה זרה	שנים עשר פרקים׳
הלכות תשובה	עשרה פרקים׳

בריך רחמנא דסייען׳

בשם יי אל עולם

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי

ספר שני

והוא ספר אהבה הלכותיו שש וזה הוא סדורן:

הלכות קרית שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

הלכות קרית שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה אחת לעבוד את יי בתפלה בכל יום. שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום.

הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצות עשה וזה הוא פרטן. א להיות תפלין על הראש. ב לקושרם על היד. ג לקבוע מזוזה בפתחי השערים. ד לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו. ה לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה.

הלכות ציצית

מצות עשה אחת והיא לעשות ציצית על כנפי הכסות.

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את שם הגדול אחר אכילה.

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום השמיני

נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה אחת עשרה מצות עשה:

הלכות קרית שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום וביאור מצוה זו בפרקים

94

פרקן ראשון

א׳ פעמים בכל יום קורין קרית שמע בערב ובבקר שנ׳
ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה ובשעה שדרך
בני אדם עומדין וזה הוא יום. ב. ומה הוא קורא שלש פרשיות אלו והן שמע והיה
אם שמוע ויאמר. ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה צווי על ייחוד
השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו ואחריה והיה אם שמוע
שיש בה צווי על שאר המצוות כולן ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי
על זכירת כל המצוות. ג. אע״פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קורין אותה
בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום
ובלילה שנ׳ למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. וקריאת
שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קרית שמע. ד. הקורא קרית שמע
כשהוא גומר פסוק ראשון אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחוזר
וקורא כדרכו ואהבת את יי׳ עד סופה ולמה קורין כן מסורת היא בידינו שבשעה
שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו צוום וזרזם על ייחוד השם
ועל דרך יי׳ שהלך בה אברהם ויצחק אביו ושאל אותם ואמר להן בני שמא יש בכם
פסולת מי שאינו עומד עמי בייחוד אדון כל העולם כענין שאמר לנו משה
פן יש בכם איש או אשה וכו׳ ענו כלם ואמרו לו שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳
אחד. פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לפיכך נהגו כל ישראל
לומר שבח ששבחו ישראל הזקן אחר פסוק זה. ה. כשהקורא קורא קרית שמע
מברך לפניה ולאחריה ביום מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובלילה מברך
שתים לפניה ושתים לאחריה. ו. ברכה ראשונה שלפניה ביום יוצר אור ובו׳
שניה לה אהבה עולם אהבתנו ושלאחריה אמת ויציב וברכה ראשונה של
לפניה בלילה מעריב ערבים שניה אהבת עולם בית ישראל אהבת
וברכה ראשונה שלאחריה אמת ואמונה שניה השכיבנו. ז. ברכה ראשונה
שלפניה בין ביום בין בלילה פותחת בברוך וחותמת בברוך ושאר ברכות

חותם בכל אחת מהן בברוך ואין להן פתיחה ברכות אלו עם שאר כל הברכות. ערוכות
בפי כל ישראל עזרא ובית דינו תקנום ואין אדם רשאי לפחות מהן ולא להוסיף עליהן
מקום שהתקינו לחתום בברוך אינו רשאי שלא לחתום ומקום שהתקינו שלא
לחתום אינו רשאי לחתום מקום שהתקינו שלא לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח
ומקום שהתקינו לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח כללו שלדבר כל המשנה ממטבע
שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע וכל שאינו אומר
אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו ׃ ח׳ הקדים ברכה
שנייה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא לפי שאין סדר
לברכות בשחרית פתח ביוצר אור וסיים מעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים
וסיים ביוצר אור יצא וכן בערבית אם פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא
יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא שכל הברכות הולכות אחר חתימתן
ט׳ ואי זה הוא זמן קריאת שמע בלילה מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה ואם
עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות
אלא להרחיק מן הפשיעה ׃ י׳ הקורא קריאת שמע שלערבית אחר שעלה עמוד השחר
קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא
בהן ואנוס שקרא בעת זה אינו מברך השכיבנו ׃ יא׳ ואי זה הוא זמנה ביום
מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור הקריאה ולברך ברכה
אחרונה עם הנץ החמה ושיעור זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש
ואם איחר וקרא אחר שעלתה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף שלש
שעות ביום למי שעבר ואיחר ׃ יב׳ מי שהקדים וקרא קריאת שמע שלשחרית
אחר שעלה עמוד השחר אע״פ שהשכים קודם שתנץ החמה יצא ידי חובתו
ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך קורא לכתחלה משיעלה
עמוד השחר ׃ יג׳ הקורא אחר שלש שעות ביום אף על פי שהיה אנוס לא יצא
ידי חובת קריאת שמע בעונתה אלא הרי הוא כקורא בתורה ומברך [illegible]
ולאחריה כל היום כולו. איחר וקרא אחר שלש שעות ׃ הוא לפניה

95

פרק שני

הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון יצא היה קורא בתורה כדרכו או אפילו
מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון. ב' כל אדם
קורין כדרכן בין עומדין בין מהלכין בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה ואסור
לקרות קריאת שמע והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה
אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך
על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא. ג' מי שהיה מהלך על רגליו
עומד בפסוק ראשון והשאר קורא והוא מהלך היה ישן מנערין אותו ומעירין
אותו עד שיקרא פסוק ראשון. מכאן ואילך אם אנסתהו שינה אין מנערין אותו.
ד' מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה וכן האומנין
בוטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהא קריאתן עראי והשאר קורא
והוא עוסק במלאכתו אפילו היה עומד בראש האילן או בראש הכותל קורא
במקומו ומברך לפניה ולאחריה. ה' היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן
קריאת שמע פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה היה עוסק בצרכי רבים לא
יפסיק עד יגמור עסקיו ויקרא אם נשאר עת לקרות. ו' היה עוסק באכילה — אא יגמור זה
או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מתקן בשורות או שהיו — שהיה במרחץ
עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא קריאת שמע ואם היה מתירא שמא יעבור זמן
קריאה ופוסק ויקרא הרי זה משובח. ז' מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות
ולקרות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם היה מתירא שמא תנץ
קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא ולא יתכסה לא במים סרוחין
רעים ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו נראית מהן אבל מתכסה
הוא במים עכורים שאין ריחן רע וקורא במקומו. ח' הקורא קריאת שמע
לא יהרהר בלבו ולא יקראם בשפתיו ולא [illegible] כדי שלא תהא קריאת
עראי ואם עשה כן [illegible] ידי חובתו [illegible] שמע [illegible]

כשהוא קורא ואם לא השמיע לאזנו יצא וצריך לדקדק באותיותיה ואם לא דקדק
יצא׃ ט׳ כיצד מדקדק יזהר שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניד הנח ולא יניע
הנע לפיכך צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תיבה והאחת
תחלת תיבה סמוכה לה כגון בכל לבבך קורא בכל ושוהה וחוזר וקורא לבבך
וכן ואבדתם מהרה הכנף פתיל וצריך לבאר זיין שלתזכרו וצריך להאריך בדל״ת
שלאחד כדי שימליכהו על השמים ועל הארץ ועל ארבע רוחות וצריך שלא יחטוף
בחית כדי שלא יהיה כאומר אַיִ חָד׃ י׳ קורא אדם את שמע בכל לשון שהוא מבינה
והקורא בכל לשון צריך להזהר משבוש שבאותה הלשון כמו שמדקדק בלשון — מדברי
אם קראה בלשון הקדש׃ יא׳ הקורא למפרע לא יצא במה דברים אמורים
בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אע״פ שאינו רשאי אני אומר שיצא
לפי שאינה סמוכה לה בתורה קרא פסוק וחזר וקראו פעם שנייה הרי זה מגונה
קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו׃ יב׳ קראה
סירוגין יצא אפילו שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את כולה יצא והוא שיקרא
על הסדר קראה מתנמנם והוא כגון שאינו לא ער ולא נרדם בשינה יצא ובלבד — ספק
שיהיה ער בפסוק ראשון׃ יג׳ ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה
ולאחריה אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם בירך לפניה ולאחריה
אינו חוזר ומברך קרא ושגה אחר מקום שטעה נעלם ממנו בין [illegible] פרשה
ואינו יודע איזו היא פרשה השלישית ואי צריך להתחיל חוזר לפרק ראשון שהוא ואהבת
את ה׳ אלהיך וגו׳׃ יד׳ טעה באמצע הפרק ולא ידע היכן פסק חוזר לראש הפרק
היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם שבשמע ואם נסתפק לו אחר
שקרא למען ירבו אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך׃ טו׳ היה קורא ופגע
באחרים או פגעו הם אם היה בין פרק לפרק פוסק ומתחיל ושואל בשלום מי
חייב בכבודו כגון שפגע באביו או ברבו או מי שהוא גדול ממנו [illegible]
שלום לכל [illegible] באמצע [illegible]

96

החלה פוסק ומשיב לו שלום

שהוא מתיירא ממנו כגון מלך או אנס וכיוצא בהן אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון
אביו או רבו אם נתן לו שלום ע״ה וטוה בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה
בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר אבל בין
ויאמר לאמת ויציב הרי הוא כאמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה או
להשיב מפני הכבוד ׃

פרק שלישי

הקורא קרית שמע רוחץ
ידיו במים קודם שיקרא הגיע זמן קריאה ולא מצא
מים לא יאחר קריאתו וילך לבקש המים אלא מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה
וכיוצא בהן וקורא ׃ ב׳ אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא אע״פ שאין
בו צואה ולא בבית הקברות ולא בצד המת עצמו ואם הרחיק ארבע אמות מן
הקבר או מן המת מותר לקרות וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר
וקורא ׃ ג׳ בית הכסא החדש שהוכן ועדיין לא נשתמשו בו מותר לקרות קרית
שמע כנגדו אבל לא בתוכו מרחץ חדש מותר לקרות בתוכו היו שני בתים
זימן אחד מהן לבית הכסא ואמר על השני וזה הרי השני ספק אם הזמינו או לא
הזמינו לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא וכן אם אמר זה וזה הרי שניהן מזומנין
~~ואין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא אמר וזה וזה הרי שניהם מזומנין~~ ואין
קורין בהם חצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר
לקרות בו קרית שמע ׃ ד׳ ולא קרית שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי
קודש אסור לאמרו בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו אמרו בלשון חול ולא
לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ
ובמקום הטנופת והוא המקום שיש בו צואה או מי רגלים אסור ׃ ה׳ דברים
של חול מותר לאומרן בלשון הקדש בבית הכסא וכן הכנויין כגון רחום ונאמן
וכיוצא בהן מותר לאומרן בבית הכסא אבל השמות המיוחדין והן השמות שאין נמחקין
אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ ואם נזדמן לו להפריש מדבר
האיסור בבית המרחץ אומר בבית הכסא מפריש ואפילו בלשון הקדש וכ׳ ענייני קודש
ו׳ צואת האדם וצואת הכלבים ... בזמן שיש בהן ... צואה

קודש

שריחה רע כגון זו אסור לקרות קריאת שמע כנגדן וכן כנגד מי רגלי אדם אבל מי
רגלי בהמה קורין כנגדן קטן שאינו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיאכל הגדול כשלש
ביצים אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממימי רגליו ׃ ז׳ היתה צואה יבשה כחרס
אסור לקרות כנגדה ואם היתה יבשה יותר מחרס עד שאם זרקה תתפרר הרי היא
כעפר ומותר לקרות כנגדה מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו ~~רישומן ניכר~~
אסור לקרות כנגדן ואם אין ~~רישומן ניכר~~ מרטבין היד מותר ׃ ח׳ כמה ירחיק מצואה ומימי
רגלים ואחר כך יקרא ארבע אמות במה דברים אמורים בזמן שהן מלאחריו או מצדדין
אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן ואחר כך יקרא ׃ ט׳ במה דברים אמורים
כשהיה עמהן בבית במקום שוה אבל אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה
טפחים או נמוך מהן עשרה טפחים יושב בצד המקום וקורא שהרי נפסק ביניהן
והוא שלא יגיע לו ריח רע וכן אם כפה כלי על הצואה או על מי רגלים אע״פ שהן
עמו בבית הרי הן כקבורין ומותר לקרות שמהן ׃ י׳ היה בינו ובין הצואה
מחיצה של זכוכית אע״פ שהוא רואה אותה מאחורי הזכוכית מותר לקרות
כנגדה נתן רביעית מים לתוך מי רגלים שלפעם אחת מותר לקרות כנגדן
בתוך ארבע אמות ׃ יא׳ היתה צואה בגומא עומד בסנדלו על הגומא
וקורא והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה היתה כנגדו צואה מעוטה כמותר וכמו
טיפה רוקק עליה רוק עבה עד שתתכסה וקורא היתה נטושה צואה בבשרו
או ידיו מטונפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קטנן או יבישתן
מותר לקרות לפי שאין לה ריח אבל אם היתה במקומה אע״פ שאינה נראית
כשהוא עומד הואיל ונראית כשהוא יושב אסור לקרות עד שיקנח יפה יפה מפני
שצואה טפוחה היא ויש לה ריח רע ׃ יב׳ ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ארבע
אמות וקורא אם פסק הריח ואם לא פסק מרחיק עד מקום שפוסק ושאין לו
עיקר כגון מי שיצא ממנו רוח מלמטה מרחיק עד מקום שתכלה הרוח
וקורא גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות קריאת שמע כנגדן
אע״פ שאין בהן כלום ואין להן ריח מפני שהן כבית הכסא ׃ יג׳ צואה שעברה

ומצאתי גאונים אמרו שאסור לקרות אם ידיו מטונפות
ובן ראוי לנהוג

כגון שהיתה שטה על פני המים אסור לקרות כנגדה ומחזיר כצואה עבר ד'
ואסור לקרות כנגדן עד שיעברו ממנו ארבע אמות׳ יא היה קורא והגיע למקום
הטנופת לא יניח ידו על פיו ויקרא אלא יפסיק עד שיעבור מאותו מקום וכן
הקורא שיצאה ממנו רוח מלמטה יפסיק עד שיכלה צחנה וחוזר לקריאתו
וכן בדברי תורה יצאה רוח מחבירו אע״פ שמפסיק לו׳ קרית שמע אינו מפסיק
דברי תורה טו׳ היה קורא קרית שמע בבית ונסתפק לו אם יש שם צואה
או מי רגלים או אין שם הרי זה מותר לקרות׳ היה קורא באשפה ונסתפק לו אם
יש׳ שם צואה או אין שם לא יקרא עד שיבדוק שחזקת האשפה שהיא מקום
הטנופת אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר לקרות יו׳ כשם שאסור
לקרות כנגד צואה ומימי רגלים עד שירחיק כך אסור לקרות כנגד הערוה
עד שיחזיר פניו אפילו גוי או קטן לא יקרא כנגד ערותן ואפילו היתה מחיצה
שלזכוכית מפסקת הואיל והוא רואה את הערוה אסור לקרות עד שיחזיר פניו׳
וכל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא אפילו אשתו
אם היה׳ מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדו יז׳ וכשם שהוא אסור לקרות
כנגד ערות אחרים כך הוא אסור לקרות כנגד ערותו לא יקרא כשהוא ערום
עד שיכסה ערותו היתה חגורה שלבגד או עור או שק על מתניו אע״פ ששאר
גופו ערום מותר לו לקרות והוא שלא יהיה עקיבו נוגע בערותו היה ישן בטליתו
והוא ערום חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא אבל לא יחוץ מצוארו ויקרא מפני
שלבו רואה את הערוה ונמצא כמי שקרא בלא חגור יח׳ שנים שהיו ישנים
בטלית אחת כל אחד מהן אסור לקרות אע״פ שכסה מתחת לבו עד שתהא טלית
מפסקת ביניהן כדי שלא יגע בשר זה בבשר זה ממתנן ולמטה ואם היה ישן
עם אשתו או בניו ובני ביתו הקטנים הרי גופן כגופו ואינו מרגיש בהן לפיכך אע״פ ש
שבשרו נוגע בהן מחזיר פניו וחוצץ מתחת לבו וקורא יט׳ עד אימתי
הן קטנים לענין זה עד שיהיה הזכר בן שתים עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת
אחת עשרה שנה ויום אחד והוא שיהיה הבשרים כגבעה נכונים שדים

נבונן ושערך צמח ואחר כך לא יקרא עד שהבהיק טליה ביניהן. אבל אם עדיין
לא היו שדים נכונו ושערך צמח קורא עמהן בקרוב בשר ואינו צריך הפסק
עד שיהיה הזכר בן שלש עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת שתים עשרה
שנה ויום אחד׳

פרק רביעי

א נשים ועבדים וקטנים פטורין
מקרית שמע. ומלמדין את הקטנים לקרות אותה
בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן במצות. מי שהיה לבו טרוד ונחפז
בדבר מצוה מכל המצות פטור מקרית שמע. לפיכך חתן שנשא בתולה פטור
מקרית שמע עד שיבוא עליה לפי שאין דעתו פנויה שמא לא ימצא בתולים
ואם שהה עד מוצאי שבת ולא בעל חייב לקרות ממוצאי שבת ואילך שהרי נתקררה
דעתו ולבו גס בה אע״פ שלא בעל׳ ב אבל הנושא את הבעולה אע״פ שהוא
עסק במצוה חייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמטריד את דעתו וכן כל
כיוצא בו׳ ג מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מקרית
שמע עד שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות. ואם היה משמר את המת
אע״פ שאינו מתו פטור מקרית שמע. ואם היו השומרין שנים האחד משמר והשני
נשמט למקום אחר וקורא וחוזר ומשמר ונשמט האחר וקורא. וכן החופר
קבר למת פטור מקרית שמע׳ ד אין מוציאין את המת לקברו סמוך לקרית שמע בזמן
אלא אם כן היה אדם גדול. ואם התחילו והוציאוהו והגיע זמן הקריאה והן מלוין את
המת כל שיש למטה צורך בהן כגון נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן בין
היו לפני המטה בין היו לאחר המטה פטורין ושאר המלוין שאין למטה צורך בהן
חייבין׳ ה היו עסוקין בהספד והגיע זמן קרית שמע בזמן שהמת מונח לפניהן
נשמטין אחד אחד וקורין וחוזרין להספד. אין המת מוטל לפניהם כל העם קורין
קרית שמע והאבל יושב ודומם שאינו חייב לקרות עד שיקבר מתו׳ ו
קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומים וכל העם הולכין אחריהם ממקום
הקבר למקום שעומדין בו האבלים לעשות שורה לקבל תנחומים אם יכולין העם
להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו;

ם אלו לא יתחילו עד שיכנסו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות בני אדם
עומדים בשורה הפנימים שהן רואין פני האבלים פטורין מקריאת שמע והחיצונים
חייב' ואינן רואין את האבלים חייבין בקריאת שמע במקומן · ז' כל מי שהוא
פטור מלקרות קריאת שמע אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא והוא שתהא
דעתו מיושבת עליו אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבוהל ותמה אינו רשאי
לקרות עד שתתישב דעתו · ח' כל הטמאים חייבין בקריאת שמע ומברכין
לפניה ולאחריה והן בטומאתם אע"פ שאפשר להן לעלות מטומאתן בו ביום כגון
נוגעים בשרץ או בנדה וזבה ומשכבן ויוצא בהן ועזרא ובית דינו תיקנו שלא
יקרא בעל קרי לבדו מן שאר הטמאים עד שיטבול ולא פשטה תקנה זו בכל
ישראל ולא היה כח לרוב הציבור לעמוד בה לפיכך בטלה וכבר נהגו
כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קרית שמע והן בעלי ק'
קריין לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה
אלא עומדין בטהרתן לעולם ·
בריך רחמנא דסייען ·
סליק פירקא ·

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה ·
א' לעבוד את ה' בתפלה בכל יום · ב' לברך כהנים את ישראל בכל יום ·
וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

מצות עשה
להתפלל בכל יום שנ' ועבדתם את ה' אלהיכם
מפי השמועה אמרו שעבודה זו היא תפלה ונאמר ולעבדו בכל לבבכם
אמרו חכמים איזו היא עבודה שבלב זו תפלה ואין מנין התפלות מן התורה
ואין משנה התפלה הזאת מן התורה ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה ולפיכך
נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה ·

בׄ אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום ומגיד שבחו
שלהקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להן בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן
שבח והודייה לה' על הטובה שהשפיעו לו כל אחד ואחד כפי כחו · גׄ אם היה
רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת
שירצה וכן מנין התפלות כל אחד ואחד כפי יכלתו יש שמתפלל פעם אחת
ביום שמתפלל פעמים הרבה והכל היו מתפללים נוכח המקדש בכל
מקום שיהיה וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו עד עזרא · דׄ כיון שגלו
ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם
בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלה שפתם והיתה שפת כל אחד
ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צרכו
בלשון אחת אלא בשבוש שנ' ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לד'
יהודית וכלשון עם ועם · הׄ ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר
לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקב"ה בלשון הקדש עד שיערב עמה
לשונות אחרות וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותיקנו להם שמונה עשרה
ברכות על הסדר · וׄ שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודייה ואמצעיות
יש בהן שאילת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי
הציבור כולם כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותם ותהיה תפלת אלו ה
העלגים תפלה שלימה כתפלת בעל הלשון הצחה ומפני ענין זה תיקנו
כל הברכות והתפלות הסדורות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה
ערוך בפי העלג · זׄ וכן תיקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות
שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש בו קרבן מוסף תיקנו
בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף · ותפלה שכנגד תמיד שלבקר היא
הנקראת תפלת השחר ותפלה שכנגד תמיד שלבין הערבים היא הנקראת
תפלת מנחה ותפלה שכנגד המוספין היא הנקראת תפלת המוספין · חׄ וכן
התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד שלבין ה

99

הערבים מתפללין ואומרין כל הלילה שנא' היא העולה וכו' כענין שנ' ערב ובקר
וצהרים אשיחה ואהמה ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה ואעפ"כ
נהגו כל ישרא' בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם
כתפלת חובה · ט' וכן התקינו תפלה אחר תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה
ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית וזו התפלה נקראת
תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי השמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין
אותה אלא סמוך לשקיעת החמה · י' נמצאו התפלות בכל יום שלש ערבית
ושחרית ומנחה ובשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ארבע שלש שלכל יום וא'
ותפלת המוספין וביום הכיפורים חמש ארבע אלו ותפלת נעילה · יא' תפלות אלו
אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן אם רצה אדם שיתפלל כל היום כולו הרשות
בידו וכל אותן התפלות שיוסיף כמו מקריב נדבות לפיכך צריך שיחדש דבר
בתפלה בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה ואם חדש אפילו בברכה
אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה לא חובה ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם
אין מוסיפים בהן ולא פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר · יב' אין הציבור מתפללין
תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים
אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף ויש מן הגאונים מי
שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין
בהן נדבה אלא חובת היום בלבד :

פרק ב'

בימי רבן גמליאל רבו
המינים בישרא' והיו מצירין לישרא' ומסיתים אותם לשוב מאחרי
ה' וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה
אחת שתהיה בה שאלה מלפני ה' לאבד המינים וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה
ערוכה בפי הכל ונמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות · ב' בכל
תפלה משלש תפלות שבכל יום מתפלל אדם תשע עשרה ברכות אלו על הסדר
במה דברים אמורים בשמצא דעתו מכוונת ולשונו נזהר לקרות אבל אם היה
טרוד ודחוק או שקצרה לשונו מתפלל שלש ראשונות וברכה אחת מעין כל האמ'

ושלש אחרונות ויצא ידי חובתו · ג' וזו היא הברכה שתקנו מעין כל האמצעיות
הביננו יי' אלהינו לדעת דרכך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח יהיה לנו להיות גאולים
רחקנו ממכאוב ודשננו ושכננו בנאות ארצך ונפוצים מארבע תקבץ והתועים
בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון
היכלך ובהצמחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא ואתה
תענה טרם נדבר אתה תשמע כי אתה הוא עונה בכל עת צרה פודה ומציל מכל
צוקה ב"א יי' שומע תפלה · ד' במה דברים אמורים בימות החמה אבל בימות
הגשמים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וכן במוצאי
שבתות וימים טובים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת
ה' בשבתות וימים טובים מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה מארבע
תפלות שלהן היום שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אמצעית מעין אותו
היום בשבתות חותמין ברכה אמצעית מקדש השבת וברגלים חותם בה מקדש
ישראל והזמנים ואם היה שבת ויום טוב חותמין בה מקדש השבת וישראל והזמנים
בראש השנה חותמין בה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון ואם היה
שבת חותם בה מקדש השבת וישראל ויום הזכרון · ו' במה דברים אמורים
בתפלת ערבית ושחרית ומנחה אבל תפלת המוספין שבראש השנה מתפלל
תשע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות שבכל יום ושלש אמצעיות ראשונה
מן האמצעיות ענינה מלכיות שניה זכרונות שלישית שופרות וחותם בכל
אחת מהן מענינה · ז' ביום הכפורים מתפלל בכל תפלה מחמש תפלות
שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית מעין היום וחותם בה
מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים ואם חל להיות בשבת חותם
בכל תפלה מהן מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים ·
ח' במה דברים אמורים ביום צום שבכל שנה אבל יום צום של יובל
תפלת המוספין תשע ברכות כמו שמתפלל במוסף ראש השנה והן הן אותן
הברכות עצמן בלא פחות ולא יתר ואין מתפללין אותה אלא בזמן שהיובל נוהג ·

ט׳ בכל תפלה מן התפלות פותח קודם לברכה ראשונה ואומר יי׳ שפתי תפתח ופי יגיד
תהלתך וכשהוא חותם בסוף התפלה אומר יהיו לרצון אמרי פי וכו׳ ואחר כך צועד
לאחריו׃ י׳ בראשי חדשים ובחולו של מועד מתפלל ערבית שחרית ומנחה תשע
עשרה ברכות כשאר הימים ואומר בעבודה אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא כול׳
במוסף בחולו של מועד מתפלל תפלת מוסף כמו שמתפלל ביום טוב ובראשי חדשים
מתפלל שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית מעין קרבן ראש
חדש וחותם בה מקדש ישראל וראשי חדשים׃ יא׳ שבת שחלה להיות בחולו של מועד
ובין ראש חדש שחל להיות בשבת מתפלל ערבית שחרית ומנחה שבע ברכות
כשאר השבתות ואומר יעלה ויבוא בעבודה במוסף מתחיל בברכה אמצעית
בעניין שבת ומשלים בעניין שבת ואומר קדושת היום באמצע הברכה וחותם
בה בראשי חדשים מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ובחולו של מועד חותם בה
כמו שחותם ביום טוב שחל להיות בשבת ויום טוב שחל להיות באחד בשבת
מתפלל ברכה רביעית בלילה ככה׃ יב׳ ותודיענו משפטי צדקך ותלמדנו
לעשות חוקי רצונך ותתן לנו יי׳ אלהינו קדושת שבת וכבוד יום טוב וחגיגת הרגל ובין
קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי הגדול והקדוש קידשת
ותתן לנו יי׳ אלהינו מועדים לשמחה וכול׳ ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב שלכל
השנה מבדיל באתה חונן אעפ׳ שהוא מבדיל על הכוס׃ יג׳ בחנוכה ופורים מו
מוסיפין בהודייה על הנסים וכול׳ שבת שחלה להיות בחנוכה ופורים מזכיר
על הנסים במוסף כמו שמזכיר בשאר תפלות׃ יד׳ בימי התעניות אפילו יחיד
שהתענה מוסיף בשומע תפלה עננו אבינו וכול׳ ושליח ציבור אומרה ברכה רביעית
בפני עצמה בין גואל לרופא וחותם בה העונה בעת צרה ובמנחה מתפלל עשרים
ברכות בתשעה באב מוסיפין בבונה ירושלם׃ רחם יי׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך
ועל העיר השוממה החרבה וכו׳ כל ימות הגשמים אומר בברכה שנייה מוריד
הגשם ובימות החמה מוריד הטל מאימתי אומר מוריד הגשם מתפלת המוספין
שליום טוב האחרון שלחג עד תפלת שחרית שליום טוב הראשון שלפסח ומתפלל־

המוספין שליום טוב הראשון שלפסח אומר מוריד הטל · יו̇ו̇ משבעה ימים
שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר הגשם במה דבר' אמורים בארץ
ישר̇ל אבל בשנער וסוריא ומצרים ומקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין
את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי · יז̇ו̇ מקומות שהן צריכין לגשמים
בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן בשומע
תפלה ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים אומ' מוריד הגשם בתפלת מוסף
שליום ראשון שלשמיני עצרת ומתפלל והולך כל ימות הגשמים · יח̇ו̇ כל השנה
כולה חותם בברכה שלישית האל הקדוש ובברכת אחת עשרה מלך אוהב צדקה
ומשפט ובעשרת הימים שמראש השנה עד מוצאי יום הכפורים חותם בשלישית
המלך הקדוש ובאחת עשרה המלך המשפט · יט̇ו̇ יש מקומות שנהגו
בעשרת ימים אלו להוסיף בברכה ראשונה זכרנו לחיים וכול' ובשניה מי כמוך
אב הרחמן וכול' ומוסיפין בברכה אחרונה ובספר חיים וכול' וכן יש מקומות שנהגו
להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה שלישית ובכן ובכן ובכן וכול' אבל בראש השנה ויום
הכפורים מנהג פשוט הוא להוסיף בשלישית ובכן ובכן וכול'

פרק ג

תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף
שעה רביעית שהוא שליש היום ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות
היום יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה שכשם שמצות
תפלה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה שתיקנו לה חכמ'
ונביאים · ב̇ו̇ כבר אמרנו שתפלת מנחה כנגד זמן תמיד שלבין הערבים
תקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע ומחצה תקנו זמנה מתשע
שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב
שבת היו שוחטין את התמיד בשש ומחצה אמרו שהמתפלל מאחר שש ומחצה
יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה והיא הנקראת מנחה גדולה · ג̇ו̇ נהגו
אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות והוו מקצת גאונים שאין

ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל
יום ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה אלא רשות׳ ד׳ הא למדת שזמן
מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע ומחצה וזמן מנחה קטנה מתשע
ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע ויש לו להתפלל עד שתשקע החמה׳ אותה
ה׳ תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום והמתפלל אח׳
שבע שעות אע״פ שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום׳ ו׳ תפלת הערב
אע״פ שאינה חובה המתפלל אותה יש לו להתפלל מתחלת הלילה עד שיעלה עמוד
השחר ותפלת נעילה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה׳ ז׳ המתפלל
תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל א׳
תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא ויש לו להתפלל תפלת ערבית
שחרית ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע השמש וכן מתפלל של
מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד
שיקרא קריאת שמע בעונתה אחר צאת הכוכבים׳ ח׳ כל מי שעבר עליו
זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם בשוגג או שהיה אנוס או
טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה ומקדים תפלה אחרונה א׳
ואחריה מתפלל את התשלומין׳ ט׳ כיצד טעה ולא התפלל שחרית עד שעבר
חצי היום יתפלל מנחה שתים הראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית
טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה השמש מתפלל ערבית שתים ראשונה
ערבית ושנייה תשלומי מנחה׳ טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר
מתפלל שחרית שתים ראשונה שחרית ושנייה תשלומי ערבית׳ י׳ טעה ולא
התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא האחרונה בלבד כיצד
טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתים והאחרונה תשלומי
מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות׃
יא׳ היו לפניו שתי תפלות שלמנחה ושלמוספין מתפלל שלמנחה ואחר כך של
מוספין ויש מי שהורה שאין עושין כן בציבור כדי שלא יטעו׃

פרק ד׳

חמשה דברים מעכבין את התפלה אע״פ שהגיע זמנה טהרת ידים
וכיסוי הערוה וטהרת מקום התפלה ודברים החוצצים אותו וכוונת הלב׃ ב׳ טהרת
ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר כך יתפלל היה מהלך בדרך והגיע
זמן תפלה ולא היה לו מים אם היה בינו ובין המים ארבעת מילין שהן שמונה
אלפים אמה הולך עד מקום המים ורוחץ ואחר כך מתפלל היה בינו ובין המים
יתר מיכן מקנח ידיו בצרור או בעפר או בקורה ומתפלל׃ ג׳ במה דב׳ אמו׳
לפניו אבל אם היה מקום המים לאחריו אין מחייבין אותו לחזור לאחריו לא עד
מיל אבל אם עבר מן המים יתר ממיל אינו חייב לחזור אלא מקנח ידיו ומתפלל
במה דבר׳ אמו׳ שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת
שחרית אבל בשחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל ואם היה רחוק
מן המים מקנח ידיו בלבד ומתפלל׃ ד׳ כל הטמאים רוחצין ידיהן בלבד
כטהורין ומתפללין אע״פ שאיפשר להן לטבול ולעלות מטומאתן אין הטבילה
מעכבת וכבר ביארנו שעזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי בלבד דברי תורה
עד שיטבול ובית דין שעמדו אחריכן התקינו אף לתפלה שלא יתפלל בעל
קרי בלבד עד שיטבול ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו
תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגלין ומפני זה תקנו טבילה לבעל
קרי לבדו והוציאוהו מכלל הטמאים׃ ה׳ לפיכך היו אומרין בזמן תקנה זו
שאפילו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראת נדה
צריכין טבילה לקריית שמע וכן לתפלה מפני הקרי אע״פ שהן טמאין וכן
הדין נותן שאין טבילה זו מפני הטהרה אלא מפני הגזרה שלא יהיו מצויין אצל
נשותיהן תמיד וכבר בטלה גם תקנה זו שלתפלה לפי שלא פשטה בכל ישרא׳
ולא היה כח בציבור לעמוד בה׃ ו׳ מנהג פשוט בספרד ובשנער שאין
בעל קרי מתפלל עד שהוא רוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהיך
ישראל במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי

102

לאנסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת
זרע אין בהן מנהג לא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין · ז̇ כיסוי הערוה
כיצד אע״פ שכסה ערותו כדרך שמכסה לקרית שמע לא יתפלל עד שיכסה
את לבו ואם לא כסה לבו או שנאנס ואין לו במה יכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל
יצא ולכתחלה לא יעשה · ח̇ טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל במקום
הטנופת ולא במרחץ ולא בבית הכסא ולא באשפה · או במקום שאינו בחזקת
טהרה עד שיבדקנו כללו של דבר כל מקום שאין קורין בו קרית שמע אין מ׳
מתפללין בו וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראית
הערוה לקרית שמע כך מרחיקין לתפלה · ט̇ התפלל ומצא צואה במקומו
הואיל וחטא מפני שלא בדק עד שלא התפלל חוזר ומתפלל במקום טהור היה
עומד בתפלה וראה צואה כנגדו אם יכול להלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו
ארבע אמות יהלך ואם לאו יסלקנה לצדדין ואם אינו יכול יפסיק גדולי החכ׳
לא היו מתפללין בבית שיש בו שכר ולא בבית שיש בו מורייס בעת עיפושו
שריחו רע אע״פ שהמקום טהור · י̇ דברים החופזין אותו כיצד שאם היה
צריך לנקביו לא יתפלל וכל הצריך לנקביו והתפלל תפלתו תועבה וחוזר ומתפלל
אחר שיעשה צרכיו ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפלתו תפלה ואפילו
כן לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויפקיד נקביו ויסיר כחו וניעו
וכל דבר הטורדו ואחר כך יתפלל · יא̇ מי שגיהק ופיהק ונתעטש בתפלתו
אם לרצון הרי זה משונה ואם כרך גופו קודם שיתפלל ובאלאנסו אין בכך //
כלום נזדמן לו רוק בתפלתו מבלעו בטליתו או בבגדו ואם היה מצטער
מכר זורקו בידו לאחריו כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד יצא ממנו
רוח מלמטה כשהוא עומד בתפלה שלא לרצונו שותק עד שתכלה הרוח
וחוזר לתפלתו · יב̇ בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואין יכול
להעמיד עצמו מהלך לאחריו ארבע׳ וממתין עד שתכלה הרוח ואומ׳ רבון אמות
העולמים יצרתנו נקבים נקבים וחללים חללים גלוי וידוע לפניך חרפתינו

ובלמודיה הרבה ובלמוד בחייתו לעד ורמה במותנו וחוזר למקומו ומתפלל.
יג' היה עומד בתפלה ונטפו מי רגליו על ברכיו ממתין עד שיכלה המים וחוזר
למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כל התפלה חוזר לראש. יד' ובין
המטילין מים שוהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך מתפלל ומי שהתפלל
שוהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך יתפלל משתין. המתפלל שוהה כדי
ארבע אמות ואחר כך משתין כדי שיפסוק דברי תפלה מפיו. טו' כוונת
הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה ואם התפלל בלא כוונה חוזר
ומתפלל בכוונה מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד ש'
שתתישב דעתו לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל
עד שתתישב דעתו אמ' חכמים שלשה ימים עד שינוח ותתקרר דעתו. טז'
כיצד היא הכוונה שיפנה לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד
לפני השכינה לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוון את לבו
ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משוי מ' ואחר כך יתפלל:
משליכו והולך לו לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר חס'
חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה ושעה אחר התפלה
ומאריכין בתפלה שעה. יז' שכור [illegible] יתפלל מפני שאין לו כוונה ואם
התפלל תפלתו תועבה לפיכך חוזר ומתפלל כשיתעורר משכרותו. שתוי לא
יתפלל ואם התפלל תפלתו אי זה הוא שכור זה שאינו יכול לדבר בפני המלך תפלה
ושתוי שיכול לדבר בפני המלך ואינו מתבשש אף על פי כן הואיל ושתה רביעית
יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו. יח' וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך
שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא מתוך
כעס אלא מתוך דברי תורה ולא מתוך דין הלכה אף על פי שהן דברי תורה כדי
שלא יהא לבו טרוד בהלכה אלא מתוך דברי תורה שאין בהן עיון כגון הלכות
פסוקות. יט' תפלות שלפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש ותפלת המועדות
צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד ומתפלל כדי שלא יכשל בה. כ'

היה מהלך במקום סכנה כגון גדודי חיה ולסטים והגיע זמן התפלה מת׳
מתפלל ברכה אחת והיא זו צרכי עמך ישר׳ מרובין ודעתן קצרה יהי רצון
מלפניך יי׳ אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה
והטוב בעיניך עשה ברוך אתה יי׳ שומע תפלה ומתפלל אותה כשהוא מהלך ואם
יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע לישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה
כתקנה תשע עשרה ברכות׃

פרק ה׳

שמונה דברים צריך המתפלל
להיזהר בהן ולעשותן ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה
אותן אינן מעכבין ואלו הן׃ עמידה׃ ונוכח המקדש׃ ותיקון הגוף׃
ותיקון המלבוש׃ ותיקון המקום׃ והשוית הקול׃ והכריעה׃
וההשתחויה׃ ב׳ עמידה כיצד אין מתפללין [אלא] מעומד היה יושב בספינה
או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד ואם לאו ישב במקומו ויתפלל חולה מתפלל
אפילו שוכב על צדו והוא שיכול לכוון את דעתו וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולין
אם ישבו יכולת לכוון את דעתו יתפלל ואם לאו לא יתפלל עד שיאכל וישתה היה רכוב
על הבהמה אעפ״י שיש לו מי שיאחז בהמתו לא ירד אלא ישב במקומו ויתפלל
כדי שתהא דעתו מיושבת עליו׃ ג׳ נוכח המקדש כיצד היה עומד בחוצה
לארץ מחזיר פניו [נכח] נוכח ארץ ישר׳ ומתפלל היה עומד בארץ מכוון פניו כנגד
ירושלם היה עומד בירושלם מכוון פניו כנגד המקדש היה עומד במקדש
מכוון פניו כנגד בית קדש הקדשים סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות
והמהלך בספינה יכוון את לבו כנגד השכינה ויתפלל׃ ד׳ תקון הגוף
כשהוא עומד בתפלה צריך לכוון את רגליו זו בצד זו ונותן עיניו למטה כאלו הוא
מביט לארץ ויהיה לבו פנוי למעלה כאלו הוא עומד בשמים ומניח ידיו על
לבו כפותין הימנית על השמאלית [ועומד] כעבד לפני רבו באימה ויראה ופחד ולא
יניח ידיו על חלציו׃ ה׳ תיקון המלבוש כיצד מתקן מלבושיו תחלה ומצוין
עצמו ומהדר שנ׳ השתחוו ליי׳ בהדרת קדש׃ ולא יעמוד לתפלה באפונדתו
ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו

לפני גדולים אלא בבית הכנסת ובכל מקום לא יאחז תפלין בידו או ספר תורה בזרועו
מפני שלבו טרוד בהן ולא יאחז מעות וכלים בידו אבל מתפלל הוא בלולב בידו
בימות החג מפני שהיא מצות היום היה משוי על ראשו והגיע זמן התפלה אם
היה פחות מארבעת קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל היה ארבעת קבין מניחו על
גבי קרקע ואחר כך יתפלל דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן
עטופין. ו תיקון המקום כיצד יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל וצריך
לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלם כדי להתפלל לנגדן שנ' וכוין פתיחן ליה
בעליתיה נגד ירושלם וקובע מקום לתפלתו תמיד ואין מתפללין לא בחרבה ולא
לאחורי בית הכנסת אלא אם כן החזיר פניו לבית הכנסת ואסור לישב בצד העומד
בתפלה או לעבור לפניו עד שירחיק ממנו ארבע אמות. ז לא יעמוד במקום
גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על
גבי כסא היה בנין גבוה אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות שהוא שיעור
הבית הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצה מכל רוחותיו
אע"פ שאין בו ארבע אמות מותר להתפלל בו מפני שאין גבהו ניכר שהרי חלק
לעצמו. ח האומנין שהיו עושין בראש הכותל או בראש האילן והגיע זמן
התפלה יורדין למטה ומתפללין וחוזרין למלאכתן ואם היו בראש הזית או בראש
התאנה מתפללין במקומן מפני שטורחן מרובה ומה הן מתפללין אם היו עושין
בסעודתן בלבד מתפללין שלש תפלות של תשע עשרה ברכות היו עושין בשכרן
מתפללין הביננו ובין כך ובין כך אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהן.
ט השוית הקול כיצד לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך
הדברים בשפתיו ומשמיע לאזנו בלחש ולא ישמיע קולו אלא אם כן היה חולה או
שאינו יכול לכוין את לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר ובלבד שלא יהיה
כדי שלא תטרף דעתן מקולו. י כריעה כיצד המתפלל כורע חמש כריעות
בכל תפלה ותפלה בברכה ראשונה בתחלה ובסוף ובהודייה בתחלה ובסוף
וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחריו כשהוא כורע ונותן שלום משמ

עצמו ואחר כך מימין עצמו ואחר כך מגביה ראשו מן הכריעה וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם במה דברים אמורים בהדיוט אבל כהן גדול כורע בתחלת כל ברכה ובסוף כל ברכה והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר תפלתו׃ יא ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה מפני ששמאלו היא ימין שכנגד פניו כלומר שהוא עומד לפני המלך נותן שלום לימין המלך ואחר כך לשמאל המלך וקבעו שיפטר מן התפלה כמו שיהיו נפטרין מלפני המלך׃ יב כל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל חליות שבשדרו ויעשה כקשת ואם שחה מעט וציער עצמו ונראה ככורע בכל כחו אינו חושש׃

יג השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית יושב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל תחנונים שירצה כריעה האמורה בכל מקום על ברכים קידה על אפים השתחויה זה פשוט ידים ורגלים עד שנמצא מוטל על פניו על הארץ׃ יד כשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא במקדש כמו שביארנו בהלכות עבודה זרה ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן הוא יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע אבל מטה פניו מעט ואינו כובש אותם בקרקע ומותר לאדם להתפלל במקום זה ולנפול במקום אחר׃

טו מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת פנים בשבתות ובמועדות ולא בראש השנה ולא בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים ולא במנחה שלערבי שבתות וימים טובים ולא בערבית שבכל יום ויש יחידים שנופלין על פניהם בערבית וביום הכפורים בלבד נופלין על פניהם בכל תפלה ותפלה מפני שהוא יום תחנה ותענית׃

פרק ו

אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין אלא אם כן היה נושא משוי או אם היה לבית הכנסת שני פתחים בשתי רוחות שהרואה אומר שמא ילך ויכנס בפתח האחר וכן אם היה בעיר שני בתי כנסיות יאמר הרואה שמא ילך לבית הכנסת הרגיל בו ואם היה לו תפלין בראשו מותר [illegible] שאין

שם אחד מכל אלו שהתפילין מוכיחין עליו שהוא רודף מצות ואינו מתעצל ב
התפלה · ב̇ המתפלל עם הציבור לא יאריך בתפלתו יתר מדאי אבל בינו לבין
עצמו הרשות בידו אם בא לומר אחר תפלתו ואפילו כסדר וידוי יום הכפורים אומר
וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף ·
ג̇ כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו היה
צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים ועל דרך זו בכל אחת מהן
ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפלה שואל אבל לא ישאל לא בשלש ראשונות
ולא בשלש אחרונות · ד̇ אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה
מאחר שעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית וכן לא ישכים לפתח
חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת שחרית ולא יצא לדרך קודם שיתפלל
אבל טועם הוא ועושה מלאכה קודם מוסף וקודם מנחה אבל אין טועם
סמוך למנחה · ה̇ כיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס למרחץ אפילו להזיע
עד שיתפלל שמא יתעכב ויבטל מן התפלה ולא לאכול אפילו אכילת עראי
שמא ימשך באכילה ולא לדון אפילו בגמר דין שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן
התפלה וכן לא ישב לפני הספר אפילו תספורת הדיוט עד שיתפלל שמא ישבר
הזוג · ולא יכנס לבורסקי סמוך למנחה עד שיתפלל שמא יראה הפסד במלאכתו
ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה ואם התחיל באחת מאלו לא יפסיק אלא גומר
ואחר כך מתפלל מנחה ·· ו̇ מאימתי התחלת תספורת משיניח מעפורת
הספרין על ברכיו ומאימתי התחלת המרחץ משיפשוט בגד הסמוך לבשרו
ומאימתי התחלת הבורסקי משיקשור בין כתפיו כמו שהאומנין קושרין
ומאימתי התחלת אכילה לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ולבני בבל משיתיר
חגורו ומאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינין וישבו ואם היו יושבין משיא
משיתחילו בעלי דינין · ז̇ אע"פ שתפלת הערב רשות לא יבא אדם ממלאכתו
ויאמר אוכל מעט ואישן מעט ואחר כך אתפלל שמא תאנסנו אונס שינה
ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואחר כך אוכל ושותה או ישן ומותר

לבורסקי ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו לא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי ולא גזרו בו׃
ח׳ מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן תפלה פוסק ומתפלל ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלה אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה׃ ט׳ אין המתפלל מפסיק תפלתו לא מפני סכנת נפשות בלבד אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל פוסק הוא למלך גוי שמא הרגנו היה עומד בתפלה וראה מלך גוי או אנס בא כנגדו יקצר ואם אינו יכול יפסיק וכן אם ראה נחשים ועקרבים באין כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותו המקום שהן ממיתין פוסק ובורח ואם לא היה דרכן להמית אינו פוסק׃ י׳ נשים ועבדים וקטנים חייבין בתפלה וכל איש שפטור מקריאת שמע פטור מן התפלה וכל המלוין את המת אע״פ שאין למטה צורך בהן פטורין מן התפלה׃

פרק ז׳

כשם שתקנו חכמים דברי תפלות אלו תיקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום ואלו הן כשיכנס אדם למיטתו לישן בלילה מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני ומאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע רע ואל יבהלוני חלומות רעים ולא הרהורים רעים ותהיה מטתי שלימה לפניך ותעמידני ממטה לחיים ולשלום והאירה עיני פן אישן המות בא״י המאיר לכל העולם׃ ב׳ וקורא פרשה ראשונה מקריאת שמע ויישן ואם אנסתהו שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר כך יישן׃ ג׳ בשעה שייקץ בסוף שנתו מברך והוא על מטתו כך׃ אלהי הנשמה שנפחת בי טהורה אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לנטלה ממני ואתה עתיד להחזירה לי לעתיד לבוא וכל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי׳ אלהי רבון כל העולמים בא״י המחזיר נשמות לפגרים מתים׃ ד׳ כשישמע קול התרנגול מברך

ב״א הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ללילה. כשלובש בגדיו מברך ב״א מלביש
ערומים. כשמניח סדינו על ראשו מברך ב״א עוטר ישראל בתפארה. כשמעביר
ידיו על עיניו מברך ב״א פוקח עורים. כשישב על מטתו מברך ב״א
מתיר אסורים. כשמוריד רגליו מן המטה ומניחם על הארץ מברך ב״א
רוקע הארץ על המים. כשעומד מברך ב״א זוקף כפופים. כשנוטל ידיו
מברך תחלה ב״א אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. כשרוחץ פניו
מברך ב״א המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך יי
אלהי ואלהי אבותי שתרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ותשלט בי יצר
טוב ואל תשלט בי יצר רע ותחזקני במצותיך ותתן חלקי בתורתך ותתנני לחן
לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים מלפניך ב״א
גומל חסדים טובים. ה׳ וכל זמן שיכנס אדם לבית ה[illegible] הכסא אומ׳ קודם
שיכנס התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עד שאכנס
ואצא כי זה דרכן של בני אדם ואחר שיצא מברך ב״א אשר יצר את האדם
בחכמה וברא בו נקבים נקבים וחלולים חלולים שאם יסתם אחד מהן או
יפתח אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת ב״א רופא כל בשר ומפליא
לעשות. ו׳ כשחוגר חגורו מברך ב״א אוזר ישראל בגבורה. כשלובש
מנעלו מברך ב״א שעשה לי כל צרכי. כשמהלך לצאת לדרך מברך
ב״א המכין מצעדי גבר. ומברך אדם בכל יום ב״א שלא עשני גוי.
ב״א שלא עשני עבד. ב״א שלא עשני אשה. ז׳ שמונה עשרה
ברכות אלו אין להן סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו
בשעתו כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל. שמע
קול התרנגול אחר כך מברך הנותן לשכוי בינה וכל ברכה מהן שלא נתחייב
בה אינו מברך אותה. ח׳ כיצד לן בכסותו אינו מברך כשעומד מלביש
ערומים הלך יחף אינו מברך שעשה לי כל צרכי ביום הכפורים ובתשעה באב
שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר שינה אם לא [illegible]

108

לבית הכסא אינו מברך אשר יצר את האדם ובין שאר כל ברכות אלו · ט̇ נהגו העם
ברוב ערינו לברך ברכות אלו כולן זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא
נתחייבו בהן וטעות היא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך אדם ברכה אלא אם כן נתחייב בה :
י̇ המשכים לקרות בתורה קודם שיקרא קרית שמע בין בתורה שבכתב בין בתו
שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואחר כך קורא ואלו הן · ב״א״י א״מ״ה אשר קידש
במצותיו וציו על דברי תורה · והערב נא י״י אלהינו את דברי תלמוד תורתך בפינו
ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך כל בית ישראל
יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ב״א״י נותן התורה · ב״א״י א״מ״ה אשר בחר בנו
מכל העמים ונתן לנו את תורתו ב״א״י נותן התורה · י״א בכל יום חייב אדם
לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה ונהגו העם לקרות ברכת
כהנים ויש מקומות שקורין צו את בני ישראל ויש מקומות שקורין עמהם וקורין
פרקים או הלכות מן המשנה או מן הברייתות · י״ב ושבחו חכמים הראשונים למי
שקורא זמירות מספר תלים בכל יום והן מתהלה לדוד עד סוף הספר וכבר נהגו
העם לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם ותקנו חכמים ברכה לפני הזמירות והיא
ברוך שאמר וכו׳ וברכה לאחריהן והיא ישתבח וכו׳ ואחר כך מברך על קרית
שמע וקורא קרית שמע · י״ג יש מקומות שנהגו לקרות בכל יום אחר
אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע ויש מקומות שקורין
שירת האזינו ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל כפי המנהג · י״ד חייב
אדם לברך מאה ברכות בכל יום בין היום והלילה ומה הן מאה ברכות אלו שלש
ועשרים ברכות שמנינו בפרק זה ושבע ברכות שלקרית שמע שחרית וערבית
לפניה ולאחריה וכשמתעטף בציצית מברך ב״א״י א״מ״ה אשר קידש במצותיו וצ׳
להתעטף בציצית · וכשלובש תפלין מברך ב״א״י א״מ״ה אשר קידש במצ׳ וצ׳
להניח תפלין · ושלש תפלות בכל תפלה מהן שמונה עשרה ברכות הרי ששה
ושמונים ובשעה שאוכל שתי סעודות שבכל יום מברך ארבע עשרה ברכות
שבע ברכות בכל סעודה אחת כשהוא נוטל ידיו תחלה ועל המזון אחת בתחלה ושלש

בסוף ועל המים לפניו ולאחריו הרי שבע׳ ׳ יה׳ בזמן הזה שתיקנו ברכת המינים
בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתירות בשבתות
וימים טובים שהתפלה שבע ברכות וכן זה לא נתחייב בשאר ימים בכל הברכות
האלו כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא ויוצא בהן צריך
להשלים מאה ברכות מברכות שלפירות׳ יו׳ כיצד אוכל מעט ירק ומברך
לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומעט מפרי זה
ומברך לפניו ולאחריו שאין מברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים
מאה בכל יום׳ יז׳ סדר תפלות כך הוא בשחר משכים אדם ומברך ברכות
אלו וקורא הזמירות ומברך לפניהן ולאחריהן וקורא את שמע ומברך לפניה
ולאחריה ומדלג הקדושה מברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומ׳ קדושה
וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד
כמו שאמרנו וכשישלים ישב ויפול על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ומתחנן מעט
והוא יושב בדברי תחנונים ואחר כך יקרא תהלה לדוד ויתחנן כפי כחו ויפטר
למעשיו׳ יח׳ ובתפלת המנחה מתחיל לקרות תהלה לדוד מיושב ואחר כך
עומד ומתפלל תפלת המנחה וכשמשלים נופל על פניו ומתחנן ומגביה ראשו
ויתחנן מעט ויפטר למעשיו׳ יט׳ ובתפלת הערב קורא קריאת שמע ומברך
לפניה ולאחריה וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד וכשישלים ישב מעט
ויפטר ואם התחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח ואע״פ שמברך השכיבנו
אחר גאל ישראל אינה הפסקה בין גאולה לתפלה והרי שתיקן כברכה אחת ארוכה׳

פרק ח

תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש
ברוך הוא מואס בתפלתן שלרבים לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור
ולא יתפלל יחידי כל זמן שיכול להתפלל בציבור ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית
הכנסת שאין תפלתו שלאדם נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת וכל מי שיש לו
בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכה להתפלל נקרא שכן רע׳ ב׳ ומצוה

לרוץ לבית הכנסת שנא' ונדעה נרדפה לדעת את יי' וכשיצא מבית הכנסת לא יפסיע
פסיעה גסה אלא ילך מעט מעט וכשיכנס לבית הכנסת יכנס שיעור שני פתחים ואחר כך
יתפלל לקיים לשמור מזוזות פתחי' · ג' בית המדרש גדול מבית הכנסת וחכמי'
גדולים אעפ"י שהיה להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום
שהיו עוסקין בו בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור · ד' וכיצד היא תפלת
הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ואין עושין כן בפחות מעשרה
גדולים ובני חורין ושליח ציבור אחד מהן ואפילו היו מקצתן כבר התפללו ויצאו
ידי חובתן משלימין בהן עשרה והוא שיהיו רוב העשרה לא התפללו וכן אין
אומרין קדושה ולא קורין בתורה ומברך לפניה ולאחריה ולא מפטירין בנביא
אלא בעשרה · ה' וכן לא יהיה אחד מברך ברכות שמע והכל שומעין ועונין
אחריו אמן אלא בעשרה וזה הוא הנקרא פורס על שמע ואין אומרין קדיש אלא
בעשרה ואין הכהנים נושאין את כפיהן אלא בעשרה והכהנים מן המנין שכל
עשרה מישראל הן הנקראין עדה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת וכו' והיו
עשרה שהרי יצאו יהושע וכלב · ו' וכל דבר שבקדושה לא יהיה אלא בתוך
עדה מישראל שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל וכל אלו הדברים אם התחילו בהן
בעשרה והלכו מקצתן אעפ"י שאינן רשאין יגמרו השאר · ז' וצריך
להיות העשרה כולן במקום אחד ושליח ציבור עמהן במקום אחד חצר
קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה
מצטרפין תשעה בקטנה ויחיד בגדולה אין מצטרפין ציבור בגדולה ושליח
ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין
שהרי הוא מובדל מהן ואינו עמהן במקום אחד מפני שיש לגדולה פסין מיכאן
ומיכאן הרי היא כמובדלת מן הקטנה ואין הקטנה מובדלת מן הגדולה אלא
הרי היא כקרן זוית שלה · ח' וכן אם היתה צואה בגדולה אסור להתפלל
ולקרות קרית שמע בקטנה היתה צואה בקטנה מותר להתפלל ולקרות ק"ש
שמע בגדולה אם לא היה שם ריח רע מפני שהיא מובדלת מגדולה ·

ט' שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן כיצד בשעה שהוא מתפלל והן שומ
שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין במה דב' אמו' במי שאינו
יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו · י' במה דב' אמו'
בשאר הימים חוץ מראש השנה ויום הכפורים שליובל אבל בשני ימים אלו שליח
צבור מוציא את היודע כשם שמוציא את שאינו יודע מפני שהן ברכות ארוכות
ואין רוב היודעין אותן יכולין לכוון דעתן בהן כשליח צבור לפיכך אם רצה היודע
בשני ימים אלו לסמוך על תפלת שליח צבור להוציאו ידי חובתו הרשות בידו ·
יא' אין ממנין שליח צבור אלא גדול שבצבור בחכמתו ובמעשיו ואם היה זקן
הרי זה משובח ביותר ומשתדלין להיות שליח צבור קולו ערב ורגיל לקרות ומי
שלא נתמלא זקנו אעפ"י שהוא חכם גדול לא יהיה שליח צבור מפני כבוד הצבור
אבל פורס הוא על שמע משיביא שתי שערות אחר שלש עשרה שנה · יב'
וכן בעל לב כגון מי שקורא לעין אלף ולאלף עין וכל מי שאינו יכול להוציא את
האותיות כתקנן אין ממנין אותו שליח צבור והרב ממנה אחד מתלמידיו להת
להתפלל לפניו בצבור · יג' הסומא פורס על שמע ונעשה שליח צבור אבל
מי שכתפיו מגולות אעפ"י שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח צבור להתפלל
עד שיהיה עטוף ·

פרק ט'

א' סדר תפלת הצבור
כך הוא בשחר כל העם יושבין ושליח צבור יורד לפני התיבה
ועומד באמצע העם ומתחיל ואומ' קדיש וכל העם עונין אמן יהא שמיה
רבה מברך בכל כוחן ועונין אמן בסוף קדיש ואחר כך אומ' ברכו את י"י המבורך
והם עונים ברוך י"י המבורך לעולם ועד ומתחיל ופורס על שמע בקול רם
והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה והיודע לברך ולקרות קורא עמו עד
שמברך גאל ישראל · ב' והכל עומדין מיד ומתפללין בלחש ומי שאינו
יודע להתפלל שומע שותק עד שיתפלל שליח צבור בלחש עם שאר העם
וכל שגומר תפלתו אף הצבור יפסע שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד במקום
שהגיע אליו בפסיעת שפסע · ג' ואחר שיפסע שליח צבור שלש פסיעות לאחורין

שליח ציבור מתפלל בקול רם מתחלת הברכות להוציא את מי שלא התפלל והכל
עונין ושומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין
אלו שכבר יצאו ידי חובתן ׃ ד̇ ואומ׳ קדושה בברכה שלישית וכיון שהגיע שליח
צבור לקדושה יש רשות לכל אחד ואחד לחזור למקום שעומד בו בתפלה ובשיגיע
שליח צ׳ בור למודים כורע כל העם שוחין מעט ולא ישחו יתר מדאי ואומרין
מודים אנחנו לך יי׳ אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודיות לשמך
הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף גליותינו לחצרות
קדשך לשמור חקיך ולעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך
וכל האומר מודים מודים משתקין אותו ׃ ה̇ ואחר שישלים כל התפלה
ישב ויפול על פניו ויט׳ מעט הוא וכל הצ׳ בור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה
ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מושב ׃ ו̇ ואחר כך יע
יעמוד שליח צ׳ בור לבדו ואומר קדיש פעם שניה והן עונין כדרך שענו
תחלה ואומ׳ והוא רחום וכול תהלה לדוד וכול הוא עומד והן יושבין והם קורין
עמו ואחר כך אומר ובא לציון גואל וכול ואני זאת בריתי אותם וכול ואתה קדוש
וכול וקורא זה אל זה וכול וגומר הקדושה והן עונין קק״ק שלשה פעמים וחוזר
וקורא הקדושה תרגום ואומר ותשאני רוח וכול וקורא אותו תרגום ואומר יי׳ ימלך
וכול וקורא אותו תרגום כדי להבין לעם ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושלאחריה
עם תרגומן הן הנקראים סדר היום ואחר כך מתחנן בדברי תחנונים ופסוקי
רחמים ואומ׳ קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין ׃ ז̇ כל האומר בתחנונים
מי שריחם על קן צפור שלא יקח האם על הבנים או שלא ישחטו אותו
ואת בנו
ביום אחד ירחם עלינו וכיוצא בענין זה משתקין אותו מפני שמצות
אלו גזירת הכתוב הן ואינם רחמים שאילו היו מפני הרחמים לא התיר לנו שחיטה
כלל וכן לא ירבה בכנויין של שם ויאמר האל הגדול הגבור והנורא והעזוז
והחזק והאמיץ שאין כח באדם להגיע בסוף שבחיו אלא אומר מה שאמר משה
רבינו ׃ ח̇ בכל מנחה אומ׳ שליח צבור ואומרים וכול אשרי יושבי ביתך

והעזוז

אשרי העם וגו' תהלה לדוד וכו' קורא הוא והעם מיושב ועומד שליח צבור ואומ'
קדיש והן עומדין אחריו ועונין כדרכן ומתפללין כולן בלחש ואחר כך חוזר שליח
ציבור ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים את כל התפלה
ויושב הוא והן ונופלין על פניהם ומתחנן ומגביה ראשו הוא והן ומתחנן מעט
מיושב כדרך שחרית ועומד ואומ' קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין למעשיהן ·
ט' בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומ' והוא רחום וכו' ברכו את יי' המבורך
והן עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד ומתחיל לפרוס על שמע ואומ' קדיש
ואחר כך הכל עומדין ומתפללין בלחש וכשמשלימין אומ' קדיש והן נפטרין
ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא
יברך זה ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהן כדי להוציאו · י' בליל
שבתות חוזר שליח צבור אחר שמתפלל בלחש עם הצבור ומתפלל בקול
רם אבל אינו מתפלל שבע אלא ברכה אחת מעין השבע וכך הוא אומרה ·
יא' בא"י אלהינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא
אל עליון קונה שמים וארץ גומל חסדים טובים וקונה הכל מגן אבות בדברו
מחיה מתים במאמרו האל הקדוש אין כמוהו המניח לעמו בשבת קדשו כי בם
רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין
הברכות אדון השלום מברך השבת ומקדש שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני
עונג זכר למעשה בראשית אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא וכו' בא"י מקדש
השבת ואומ' קדיש וכל העם נפטרין · יב' ולמה תקנו חכמים זה מפני שרוב
העם באין להתפלל ערבית בלילי שבתות ואפשר שמא שנתאחר לבוא ולא
השלים תפלתו וישאר לבדו בבית הכנסת ויבוא לידי סכנה לפיכך חוזר שליח
צבור ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר ויצא עמהן ·
יג' לפיכך יום טוב שחל להיות בשבת או יום הכפורים או ראש חודש אין שליח
צבור היורד ערבית לפני התבה מזכיר ענין היום בברכה זו אלא חותם בה
מקדש השבת בלבד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו · יד' בשבתות וימים

טובים כשגומר שליח צבור תפלת שחרית בקול רם אומ' קדיש ואחר כך קורא
תהלה לדוד ובול ואומ' קדיש ומתפללין מוסף בלחש וחוזר ומתפלל מוסף
בקול רם כדרך שעושה בשחרית ואומ' קדיש אחר תפלת מוסף והעם נפטרים
ואין אומרין קדושה ולא תחנונים אחר תפלת שחרית כשאר הימים לא אומ' אותה
קודם תפלת מנחה כיצד קורא תהלה לדוד ואומ' סדר היום ודברי תחנונים ואומ' ואומ'
קדיש ומתפללין מנחה וחוזר ומשמיע תפלת מנחה בקול רם ומשמיע קדיש ׃
ה' בראשי חדשים ובחולו שלמועד אומ' סדר היום אחר תפלת מוסף ובמוצאי
שבת אומ' סדר היום גם אחר תפלת הערב ואומ' קדיש ואחר כך מבדיל ׃

פרק י'

מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה ואם כיון את לבו
בברכה ראשונה שוב אינו צריך מי שטעה באחת משלש ברכות הראשונות חוזר
לראש ואם טעה באחת משלש אחרונות חוזר לעבודה ואם טעה באחת מן
האמצעיות חוזר לתחלת ברכה שטעה בה ומשלים תפלתו על הסדר וכן
שליח צבור שטעה כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זה הוא חוזר ׃ ב' אבל
אם טעה שליח צבור כשהוא מתפלל בלחש אני אומ' שאינו חוזר ומתפלל ב
בלחש פעם שניה מפני טורח הצבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול
רם והוא שלא טעה בה לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר ׃ ג' שליח צבור שטעה
ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה שעה יעמוד אחר תחתיו ואם טעה בברכת
המינים אין ממתינין לו אלא מיד יעבור אחר תחתיו שמא מינות נזרקה בו והוא
שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה ממתינין לו שעה ׃ ד' ולא יהא השני סרבן
באותה שעה ומהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה הראשון אם טעה
באחת מן האמצעיות אבל אם טעה באחת משלש ראשונות מתחיל השני מן הראש
ואם טעה באחת מן האחרונות יתחיל השני מן העבודה ׃ ה' האומר איני יורד
לפני התיבה מפני שבגדי צבועין אף בלבנים לא יעבור באותה התפלה האומר
איני עובר מפני שיש ברגלי סנדל אף יחף לא יעבור ׃ מי שנסתפק לו אם התפלל

או לא התפלל אינו חוזר ומתפלל לא אם כן התפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה
שאם רצה היחיד להתפלל כל היום תפלות נדבה יתפלל מי שהיה עומד בתפלה
ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע הברכה ואם היתה תפלת ערבית
אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה לא על דעת שאינה חובה ׃ ז̇ מי שטעה
והתפלל של חול בשבת יצא ואם נזכר והוא בתוך התפלה גומר ברכה שהתחיל
בה וחוזר ומתפלל של שבת במה דברי' אמו' במעריב או בשחרית ובמנחה
אבל במוסף פוסק ואפילו באמצע הברכה וכן אם השלים תפלה של חול על
דעת שהיא מוסף חוזר ומתפלל מוסף אחר שבת ואחד יום טוב או ראש חודש ׃
ח̇ מי שטעה בימות הגשמים ולא אמ' מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר
לראש ואם הזכיר הטל אינו חוזר ואם טעה בימות החמה ואמ' מוריד הגשם
חוזר לראש ואם לא הזכיר טל אין מחזירין אותו שאין הטל נעצר ואינו צריך
בקשה ׃ ט̇ מי ששכח השאלה מברכת השנים אם נזכר קודם שומע
תפלה שואל את הגשמים בשמע תפלה ואם נזכר אחר שברך שומע תפלה
חוזר לברכת השנים ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו חוזר ומתפלל שני' ׃
י̇ טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא אם נזכר קודם שישלים תפלתו חוזר
לעבודה ומזכיר ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר לראש ואם היה רגיל
לומ' דברי תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור
רגליו חוזר לעבודה ׃ י̇א̇ במה דברי' אמו' בחולו של מועד או בשחרית ומ'
ומנחה של ראשי חדשים אבל ערבית של ראש חודש אם לא הזכיר אינו חוזר ׃
י̇ב̇ כל מקום שחוזר היחיד ומתפלל שליח צבור חוזר ומתפלל אם טעה כשהוא
בעת שמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ראש חדש שאם טעה שליח צבור
ולא הזכיר יעלה ויבוא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור
שהרי תפלת המוספין לפנו שהוא מזכיר בה ראש חודש ׃ י̇ג̇ עשרת ימי' שבין
ראש השנה ועד יום הכפורים טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש
וחתם באחת
חוזר לראש שלא ... עשרה אוהב צדקה ומשפט חוזר לתחלת הברכה

ואומר בה המלך המשפט ומתפלל והולך על הסדר ואם לא נזכר עד שהשלים
תפלתו חוזר לראש אחד יחיד ואחד צבור ׃ יד׳ טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן
הדעת ישמע שהודה שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם נזכר
אחר שומע תפלה משלים תפלתו ואינו צריך לחזור וכן מי שלא הזכיר על הנסים
בחנוכה ופורים ועננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל אחד יחיד ואחד צבור
ואם נזכר קודם שיעקור רגליו אומ׳ עננו אבינו וכול׳ כי אתה שומע תפלה פודה
ומציל בכל עת צרה יהיו לרצון אמרי פי וכול׳ ׃ יה׳ שכח ולא התפלל מנחה
בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת וכן ביום טוב שכח ולא התפלל
מנחה בשבת או ביום טוב מתפלל במוצאיהן ערבית שתים של חול מבדיל ב
בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשתיהם או לא הבדיל באחת מהם
יצא אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה חוזר ומתפלל תפלה שלישית
מפני שהראשונה לא עלתה לו מפני שהקדימה לתפלה שהיא תפלת ערבית
וכל המתפלל שתי תפלות אפילו שחרית ומוסף לא יתפלל זו אחר זו אלא ישהה
בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן דעתו עליו ׃ יו׳ אסור לו למתפלל בצבור
שיקדים תפלתו לתפלת הצבור הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין
בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש יתפלל ואם לאו
ימתין עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד
שיגיע שליח צבור לקדושה עונה קדושה עם הצבור ומתפלל שאר התפלה
לעצמו ואם התחיל להתפלל קודם שליח צבור והגיע שליח צבור לקדושה לא
יפסיק ולא יענה קדושה עמהן וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבה מברך והוא
באמצע התפלה ואין צריך לומר בשאר הברכות ׃

פרק יא׳

כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין בו בית
שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה הוא הנקרא בית הכנסת וכופין
בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספרי תורה נביאים וכתובים

[illegible]

שנ׳ בראש הומיות תקרא ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל חצרות העיר שנ׳
לרומם את בית אלהינו ואין פותחין פתחי בית הכנסת אלא למזרח שנ׳ והחונים
לפני המשכן קדמה וכו׳ ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה ובונין היכל זה ברוח
שמתפללין כנגדה באותה העיר כדי שיהיו פניהם למול ההיכל כשיעמדו בתפלה
ומעמידין בימה ~~באמצע הבית~~ בבית הכנסת כדי שיעלה עליה הקורא בתורה או מי שאומר
לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם וכשמעמידין התיבה שיש בה
ספר תורה מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפני ההיכל ופניה כלפני
העם. ג׳ כיצד העם יושבין בבתי כנסיות הזקנים יושבין פניהם כלפני העם
ואחוריהם כלפני ההיכל וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני כל שורה לאחורי
השורה שלפניה עד שיהיו פני כל העם כלפני הקדש וכלפני הזקנים וכלפני פני
התיבה ובעת ששליח צבור עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני
הקדש כשאר העם. ד׳ בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד מכבדין
אותן ומרבצין אותן ונהגו כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק
עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלות כדי לישב עליהן ובערי אדום
יושבין שם על הכסאות. ה׳ בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות
ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין
בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין להן לא בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני
הגשמים וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק. ו׳ ואין
מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה
ופדיון שבויים וכיוצא בהן ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון שיהיה שם הספד
גדולי חכמי אותה העיר שכל העם מתקבצין ובאין בגללו. ז׳ היה לבית
הכנסת או לבית המדרש שני פתחים לא יעשנו דרך כדי שיכנס בפתח זה ויצא
בפתח שכנגדו לקרב הדרך שאסור לו ליכנס להן אלא לדבר מצוה. ח׳ מי שנצרך
ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה
ואחר כך יקרא חבירו כדי שלא יכנס בשביל חפצו בלבד ואם אינו יודע יאמר לאחד

שמע הינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט בבית הכנסת
כך יצא שהישיבה שם מעסקי מצוה היא שנ׳ אשרי יושבי ביתך · ט׳ מי
שנכנס לקרות או להתפלל בפתח זה מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב
את הדרך ומותר לאדם להכנס לבית הכנסת במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ואם
רק ברוק. רוקק בבית הכנסת · י׳ בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו
בקדושתן הן עומדין שנא׳ והשמותי את מקדשיכם אף על פי שהן שוממין בקדושתן
הן עומדין וכשם שנוהגין בהן בישובן כך נוהגין בהן בחורבנן חוץ מכבוד וריבוץ
שאין מכבדין אותם ואין מרבצין אותם עלו בהם עשבים תולשין אותם ומניחין
אותם במקומן כדי שיראו אותם העם ותישבר רוחם וישתדלו לבנותן · יא׳ אין
סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר אבל בונין אחר
ואחר כך סותרין זה שמא יארע להן אונס ולא יבנו אפילו כותל אחד ממנו בונה
חדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן · יב׳ במה דברי׳ אמור׳ שלא חרבו יסו׳
יסודותיו אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו לנפול סותרין אותו מיד ומתחילין
לבנותו במהרה ביום ובלילה שמא ידחק שעה וישאר חרב · יג׳ מותר
לעשות בית הכנסת בית המדרש אבל בית המדרש אין עושין אותו בית הכנסת
שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת בית הכנסת ומעלין בקודש ולא מורידין
ואף בני העיר שמכרו בית הכנסת יש להן ליקח בדמיו תיבה. מכרו תיבה יש
להן ליקח בדמיה מטפחות אותיק לספר תורה מכרו מטפחות אותיק לוקחין
בדמיו חומשין מכרו חומשין לוקחין ספר תורה אבל אם מכרו ספר תורה אין
לוקחין בדמיו אלא ספר תורה אחר שאין שם קדושה למעלה מקדושת ספר
תורה וכן במותריהן · יד׳ וכן אם גבו מן העם מעות לבנות בית המדרש
או בית הכנסת או לקנות תיבה או מטפחותיך או ספר תורה ורצו לשנות
כל שגבו אין משנין אותו אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה במנהג אבל אם
עשו מה שגבו לעשותו והותירו משנין המותר לכל מה שירצו וכל כלי בית
הכנסת כבית הכנסת פרוכת שעל הארון שמניחין בו הספרים ואם

התנו עליהן הרי הן כפי התנאי · יה במה דברים אמור שמותר למכור בית
הכנסת בבית הכנסת שלכפרים שלא עשו אותה אלא על דעת בני הכפר לבדם
שתהיה להם להתפלל בה הוא שאם רצו כולם למכ רוקה מוכרין אבל בית
הכנסת שלכרכין הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה שיבוא ויתפלל בו כל הבא
אל המדינה נעשה שלכל ישראל ואין מוכרין אותו לעולם · יו בני הכפר שרצו
למכור בית הכנסת שלהן או לבנות בדמיו בית הכנסת אחר או לקנות בדמיו
תיבה או תורה צריכין להתנות על הלוקח שלא יעשה אותו לא מרחץ ולא
בורסקי והוא המקום שמעבדין בו העורות ולא בית הטבילה ולא בית המים
ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשעת מכירה שיהא הלוקח
מותר לעשות בו כל לו מותר · יז וכן אם התנו שבעה טובי העיר
אנשי העיר על מותר הדמים שיהו חולין הרי הן חולין וכשלוקחין הדמים
ובונין מהם בית הכנסת אחר או שקנו מהן תיבה או מטפחת ותיק או ספרי
חמשין או ספר תורה המותר יהיה חולין כמו שהתנו ויעשו בו מה שירצו · יח
וכן אם קבלו עליהן כל אנשי העיר או רובם אדם אחד כל מה שעשה עשוי ומוכר
ונותן לאבדו כפי מה שיראה ויתנה כפי מה שיראה · יט כשם שמותר
להן למכור בית הכנסת כך נותנים אותו במתנה שאלו לא היה להן לציבור
הנייה במתנה זו לא נתנוה אבל לא שוכרין אותה ולא ממשכנין אותה וכן כשסותרין
בתי כנסיות לבנותן מותרין למכור ולהחליף וליתן במתנה הלבנים והעצים והעפר
שלהן אבל להלוותן אסור שאין הקדושה עולה מהן לא בדמים או בהנייה שהיו
בדמים · כ רחובה שלעיר אע"פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות
מפני שהקיבוץ רב ואין בית הכנסת מכיל אותם אין בו קדושה מפני שהוא עראי
ולא נקבע לתפלה אין בהן קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד אלא
עראי מתפללין בהן כאדם שמתפלל בתוך ביתו ·

פרק יב

משה רבינו תיקן שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי

בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה ועזרא הסופר תיקן שיהיו
קורים כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות וגם הוא תיקן שיהו הקוראים בשני
ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים ׃ ב ואלו הן הימים
שקורין בהן בתורה בציבור בשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ובתעניות ובחנכה
ופורים ובשני ובחמישי שבכל שבוע ושבוע ואין מפטירין בנביא אלא בשבתות וימים
טובים ותשעה באב ׃ ג אין קורין בתורה בציבור בפחות מעשרה אנשים
גדולים בני חורין ואין קורין פחות מעשרה פסוקין וידבר עולה מן המניין ולא יהיו
הקורין פחות משלשה אנשים ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין ואין מש'
מניחין בפרשה פחות משלשה פסוקין ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקין ׃ ד
שלשה שקראו עשרה פסוקין שנים קורין שלשה שלשה ואחד קורא ארבעה ובין שה'
הקורא ארבעה ראשון או אחרון או אמצעי הריזה משובח ׃ ה כל אחד ואחד מן
הקוראין פותח ספר תורה ומביט במקום שהוא קורא בו ואחר כך אומ' ברכו את
יי המבורך וכל העם עונין ברוך יי המבורך לעולם ועד וחוזר ומברך בא"י אמ"ה
אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה ׃ וכל העם
עונין אמן ׃ ואחר כך קורא עד שישלים לקרות גולל ספר תורה ומברך בא"י אמ"ה
אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו בא"י נותן התורה ׃ ו אין
הקורא רשאי תשוב' בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור קרא וטעה אפילו בדקדוק קרות
אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק ולא יקראו שנים בתורה אלא אחד
לבדו קורא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק
ומברך בסופה ׃ ז אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו גדול שבציבור לקרות
ואפילו חזן הכנסת או ראש הכנסת אינו קורא מעצמו עד שיאמרו לו הציבור או גדול
שבהן לקרות וצריך אחר לעמוד עמו בשעה שהוא קורא כדרך שהחזן עומד
עם הקוראים ׃ ח הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בעניין אחד כגון אחרי
מות ואך בעשור שבפרשת אמור אל הכהנים והוא שלא יקרא ע"פ שאסור לקרות
שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת ולא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתורגמן תרגום

הפסוק׃ ט׳ כיון התחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדברי הלכה
אלא הכל שותקין ושומעין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנ׳ ואזני כל העם אל
ספר התורה ואסור לצאת מן הציבור בשעה שהקורא קורא ומותר לצאת בין
[illegible]ש ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אומנותו מותר לו לעסוק בתלמוד אישלאויש
תורה בשעה שהקורא קורא בתורה׃ י׳ מימות עזרא נהגו שיהא שם
תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים
והקורא קורא פסוק אחד בלבד ושותק עד שיתרגם אותו התורגמן וחוזר וקורא
פסוק שני ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יתר מפסוק אחד׃ יא׳ אין הקורא
רשאי להגביה קולו יתר מן המתרגם ולא יגביה המתרגם קולו יתר מן הקורא
ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות
פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי המתרגם ואין המתרגם נשען לא לעמוד ולא
לקורה אלא עומד באימה ויראה (ביראה) ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה ואין הקורא
רשאי לסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה והקטן מתרגם על ידי
הגדול ואין לגדול שיתרגם על ידי הקטן ולא יהיו המתרגמין שנים כאחד אלא כבוד
אחד קורא ואחד מתרגם׃ יב׳ ולא כל המקראות מתרגמין בציבור
מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר משה אל אהרן עד
וירא משה את העם ועוד פסוק אחד ויגוף ה׳ את העם וכול׳ נקראין ולא
מתרגמין ובמעשה אמנון המקום שנ׳ אמנון בן דוד לא נקרא ולא מתרגם׃
יג׳ המפטיר בנביא צריך לקרות בתורה תחלה אפילו שלשה פסוקים
חוזר וקורא מה שקרא לפניו ולא יפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה ולא
יפחות מעשרים ואחד פסוק ואם שלם הענין בפחות מכאן אינו צריך ואם
קרא עשרה פסוקים ותרגמן המתרגם דיו ואע״פ שלא שלם הענין ובנביא
אחד קורא ואפילו שנים מתרגמין ומדלגין מענין לענין אחר ואינו מדלג
מנביא לנביא אלא בנביאי של שנים עשר בלבד ובלבד שלא ידלג מסוף הספר
לתחלתו וכל המדלג לא ישהה כדי שישלים המתרגם תרגומו׃

יד̇ הקורא בנביא ישלו לקרות לתורגמן שלשה פסוקין והמתרגם מתרגם
שלשתן זה אחר זה ואם היו השלשה פסוקים שלש פרשיות לא יקרא לתורגמן לא
אחד אחד טו̇ המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת בא״י אשר
בחר בנ׳ וכול׳ ומברך לאחריו ארבע ברכות ברכה ראשונה חותם [illegible]
האל הנאמן בכל דבריו · שניה חותם בה בונה ירושלם · שלישית חותם
בה מגן דוד · רביעית חותם בה בענין קדושת היום כמו שחותם בתפלה
ובין אם חל ראש חדש בברכה זו כדרך שמזכיר בתפלה אינ׳ :· כמה הם
הקוראין בשבת בשחרית קוראין שבעה וביום הכפורים ששה ובימים טובים
חמשה אין פוחתין ממניין זה אבל מוסיפין בראשי חדשים ובחולו שלמועד
קורין ארבעה בשבת וביום הכפורים במנחה ובשני ובחמישי שבכל שבוע
ובחנכה ובפורים בשחרית ובימי התענית בשחרית ובמנחה קורין ש׳
שלשה וביום טוב חמשה אין פוחתין ממנין זה אבל מוסיפין בראשי חדשים
ובחולו שלמועד קורין ארבעה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליו :
טז̇ אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור קטן היודע לקרות
ויודע למי מברכין עולה ממנין הקוראים וכן המפטיר עולה מן המניין
שהרי קרא בתורה ואם הפסיק שליח ציבור בקדיש בין משלים ובין המפטיר
אינו עולה ציבור שלא היה בהם יודע לקרות אלא אחד עולה וקורא ויורד ויושב
וחוזר וקורא שניה ושלישית עד שיגמור מנין הקוראים שלאותו היום · יז̇
בכל קריאה וקריאה מלו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ומנהג
פשוט הוא היום שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול מישראל
וכל מי שהוא גדול מחבירו בחכמה קודם לקרות והאחרון שגולל ספר תורה
נוטל שכר כנגד הכל לפיכך עולה מלפני אפילו גדול שבציבור · יח̇
אין [illegible] ולא יעלה אחריו לוי כלל אין שם לוי כהן שקרא ראשון
חוזר הוא לעצמו וקורא פעם שניה במקום לוי אבל לא יקרא אחרין כהן
אחר שמא יאמרו הראשון פסול ולפיכך עלה כהן אחר וכן לא יקרא לוי אחר

לוי שמא יאמרו אחד משניהם פסול ׃ יט׳ כיצד סדר הקריאה בתורה
עם התפלה כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר שיגמור שליח ציבור תפלת
שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחד מן הציבור ועולין
וקוראין בתורה וכשגומרין מחזיר ספר תורה למקומו ואומר קדיש ומתפ׳
ומתפללין תפלת מוסף וימים שיש בו בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש
קודם שיעלה המפטיר ויש מקומות שנהגו לומר אחר המפטיר ׃ כ׳
במנחה שלשבת ויום הכפורים אחר שיגמור שליח ציבור תהלה לדוד וסדר
היום אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקוראין בו ומחזירו ואומר קדיש ומתפללין
מנחה וכן בתעניות קוראין במנחה ואחר כך אומר קדיש ומתפללין תפלת
מנחה אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה ׃ כא׳ ויום שאין בו
מוסף כשגומר תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקוראין בו
ומחזירו ואומר קדיש ואחר כך אומר תהלה לדוד וסדר היום כדרך שאומ׳
בכל יום ואומר קדיש והעם נפטרין ׃ כב׳ אין קוראין בחומשין בבתי
כנסיות משום כבוד הציבור ואין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור
שלא ישרח עליהן להיותן עומדין עד שיגלל לפיכך אם צריכו לקרות שני עניינ׳
מוציאין שתי תורות ולא יקרא איש אחד עניין אחד בשתי תורות שמא יאמרו
ספר ראשון פגום היה ולפיכך קרא בשני ׃ כג׳ כל הגולל ספר תורה
גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים וצריך להעמידו על היתד
מקום שמוציאין ספר תורה אחר שקורין בו ומוליכין אותו לבית אחר [illegible]
אין הציבור רשאין לצאת עד שיצא ספר תורה וילוו אותו והן אחריו עד
המקום שמניחין אותו בו ׃

המנהג הפשוט בכל ישר׳
אחת מתחילין בשבת שאחר חג הסכות וקורין בסדר בראשית בשנים
[illegible] ... מר ׃ לחדש וקורין והולכין על הסדר

עד שגומרין התורה בחג הסוכות ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים
ואינו מנהג פשוט . עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין
קללות שבספר ויקרא קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש ה
השנה והמנהג הפשוט שיהו קורין במדבר סיני קודם עצרת וא
ואתחנן אחר תשעה באב ואתם נצבים קודם ראש השנה וצו את
אהרן קודם הפסח בשנה פשוטה לפיכך יש שבתות שקורין בשחרית
שני סדרים כגון אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת המצורע ואם
בחקותי ובהר סיני וכיוצא בהן כדי שישלימו בשנה ויקראו
הסדרים בעונתן . מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם
קורין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת. כיצד שבת ראשונה קורין בשחרית הבאה
בסדר בראשית במנחה קורין מאלה תולדות נח עשרה פסוקים
או יתר וכן בשני וכן בחמישי וכן לשבת הבאה בשחרית מתחילין
מאלה תולדות נח וקורא עד סוף הסדר ועל דרך זו קורין כל
השנה כולה ומפטירין בכל שבת ושבת בנביא מעין שקראו ב
בתורה . בראשי חדשים הראשון קורא שלשה פסוקים
מפרשת צו והשני חוזר וקורא שלשה פסוקים פסוק שלישי שקרא
הראשון ושני פסוקים אחרין כדי שישייר בפרשה שלשה פסוקים
והשלישי קורא שלשה פסוקים ששייר השני עם וביום השבת
וכו' והרביעי קורא ובראשי חדשיכם ואם חל ראש חדש להיות בשבת חדש
מוציאין שני ספרים בשחרית אחד קורין בו סדר אותה שבת
והשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם ואם קרא ענין ראש
חודש המפטיר קורא ומפטירין והיה מדי חודש בחדשו וראש א
חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה
נפשי וראש חודש שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת של
פנין ויאמר לו יהונתן מחר חודש . כל השנה לקריאת

בתורה פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב אבל פרשת האזינו הראשון
קורא עד זכור ימות עולם והשני מתחיל מזכור ימות עולם עד יר'
ירכיבהו והשלישי מירכיבהו עד וירא יי' וינאץ והרביעי מן וירא יי'
וינאץ עד לו חכמו והחמישי מלו חכמו עד כי אשא לשמים ידי
והששי מן כי אשא עד סוף השירה · ולמה פוסקין בה בעשרה
אילו מפני שהיא תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה · שמונה
פסוקין שבסוף התורה מותר לקרות אותן בבית הכנסת בפחות
מעשרה אע"ף שהכל תורה ומפי משה מפי הגבורה הן הואיל ומ'
ומשמען שהן אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד
לקרות אותן : קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן אלא
אחד קורא אותן מתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק של
אחריהם וקללות שבמשנה תורה אסרצה לפסוק בהן פוסק וכבר
נהגו העם שלא לפסוק בהן אלא אחד קורא אותן : מפסיקין למועדות וליום הכפורים
וקוראין בענין המועדות לא כסדר השבת ומשה רבינו תיקן להן
לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו ושואלין ודורשין בענייני
שלום בכל מועד ומועד ומה הן קוראין בפסח בפרשת דמ'
המועדות שבתורת כהנים וכבר נהגו העם לקרות ביום טוב
ראשון משכו ומפטירין בפסח גלגל וביום טוב שני שור או כשב
או עז ומפטירין בפסח יאשיהו בשלישי קדש לי ברביעי אם כסף
תלוה את עמי בחמישי פסל לך בששי ויעשו בני ישראל את הפסח
במועדו · ביום טוב אחרון ויהי בשלח עד סוף השירה ומפטירין
וידבר דוד ליי' ובשמיני כל הבכור ומפטירין עוד היום בנוב לעמ'
בעצרת קורין בשבעה שבועות ומנהג פשוט שקורין
ביום טוב ראשון בחודש השלישי ומפטירין במרכבה · וביום טוב
קורין בפרשת מועדות ומפטירין בחבקוק · בראש השנה

קוראין בחדש השביעי באחד לחודש ומנהג פשוט שקוריין ביום
ראשון וי״י פקד את שרה ומפטירין ויהי איש אחד מן הרמתים
ובשני קוריין והאלהים נסה את אברהם ומפטירין הבן יקיר לי אפר׳
ביום הכפורים בשחרית קורין אחרי מות ומפטירין כה
אמר רם ונשא במנחה קורין בעריות שבאחרי מות כדי שיזכור וימצא
כל מי שנכשל באחת מהן ויחזור בתשובה והשלשי שקורא בתורה
מפטיר ביונה׳ בסוכות בשני ימים הראשונים קורין בפרשת
וביום
מועדות ומפטירין ביום הראשון הנה יום בא לי״י וב׳ שני מפטירין
ויקהלו אל המלך שלמה׳ וביום טוב האחרון קורין כל הבכור ומ׳
ומפטירין ויהי ככלות שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין
ויעמוד שלמה ויש מי שמפטיר ויהי אחרי מות משה ובשאר ימות
החג קורין בקרבנות החג׳ כיצד בכל יום ויום מחולו
שלמועד קורא שתי פרשיות ביום השלשי שהוא תחלת חולו של
מועד קורא הכהן וביום השני ולוי קורא וביום השלשי וישראל קורא
וביום השלשי והרביעי חוזר וקורא וביום השני וביום השלשי וכן
ביום הרביעי על דרך זה׳ בכל יום ויום מימים טובים
[illegible]
וכן ביום הכפורים ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים
בשחרית האחד קורין בו תחלה עניינות שאמרנו והשני קוריין
בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים והקורא ענין
הקרבן הוא מפטיר בנביא׳ בכל יום שמוציאין שני
ספרים או שלשה אם הוציאן זה אחר זה כשמחזיר את הראשון
אומר קדיש ומוציא השני וכשמחזיר האחרון אומר קדיש׳ וכבר
אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים
לשלם ואחר כך מפטירין בנביא׳ שבת שחלה להיות
בחולו שלמועד בין בפסח בין בסוכות קורין באותה שבת ראה

אתה אומר אלו ומפטירין בפסח העצמות היבשות אם היתה בתוך החג ביום
בוא גוג ״ בחנוכה ביום הראשון קורין מברכת כהנים עד סוף ״
קרבן המקריב ביום הראשון וביום השני קורין קרבן נשיא שהקריב
בשני וכן עד יום שמיני קורין מיום השמיני עד סוף כל הקרבנות עד סוף
הסדר ומפטירין בשבת שלחנוכה בנרות זכריה ואם היו שתי שבתו׳
מפטירין בשבת ראשונה בנרות זכריה ובשניה בנרות שלמה
והקורא בענין חנוכה הוא שמפטיר בנביא ״ בפורים קורין
בשחרית ויבא עמלק · בתשעה באב בשחרית קורין כי תוליד בנ׳
ומפטירין אסוף אסיפם ובמנחה קורין ויחל משה כשאר ימי ה״ת
התעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית (ובשאר התעניות)
(ויקרא) ובמנחה הראשון קורא ויחל משה ארבעה פסוקים השני והשלישי
קוראין מפסל לך עד אשר אני עושה עמך ובתעניות שגוזרין את
הציבור מפני הצרות כגון בצורת ודבר וכיוצא בהן קורין ברכות
וקללות כדי שישובו העם ויכנעו לבבם כששומעין אותם ״
נהגו כל ישראל להיות מפטירין קודם לתשעה באב בשלש ״
שבתות בדברי תוכחה שבת ראשונה מפטירין דברי ירמיהו וכו׳
שניה חזון ישעיהו שלישית איכה היתה לזונה וכן שבת שאחר
תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי ומנהג פשוט בעולם להיות
מפטירין בנחמות ישעיה מאחר תשעה באב עד ראש השנה
יום הכפורים מפטירין שובה ישראל ״ ראש חדש אדר ״ (ושבת שבין ראש השנה ויו״כ)
שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים ומפטירין ביהוידע
הכהן וכן אם חל ראש חודש אדר להיות בתוך השבת ואפילו
בערב שבת מקדימין וקורין בשבת שלפניו בפרשת שקלים
בשבת שניה קורין בפרשת זכור ומפטירין כה אמר ה׳ פקדתי
ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בע״ש

שבת בשלישית קורין פרה אדומה ומפטירין וזרקתי עליכם מים
טהורים ואי זו היא שבת שלישית הסמוכה לרביעית ברביעית
קורין החודש הזה ומפטירין בראשון באחד לחודש ואי זו שבת
רביעית כל שחל ראש חודש ניסן להיות בתוכה ואפילו בערב שבת׳
נמצאת אומר שפעמים תהיה הפסקה בין שבת ראשונה
ושניה או בין שניה ושלישית ופעמים תהיה שתי הפסקות בין׳
ראשונה ושניה ובין שניה ושלישית אבל בין שלישית לרביעית אין
מפסיקין׳ כל פרשה מארבע פרשיות האילו אחד קורא ב
אותה בספר שני אחר שקורין סדר אותה שבת בספר שהוציאו ראשון
חל ראש חודש אדר להיות בשבת והיה סדר אותה שבת ואתה
תצוה קורין ששה ואתה תצוה עד ועשית כיור נחושת וה׳
והשביעי חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור נחושת ואם היה
סדר אותה שבת כי תשא עצמה קורין ששה מכי תשא עד ויקהל
והשביעי חוזר וקורא בספר שני מכי תשא עד ועשית כיור נחושת׳
ראש חודש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים
אחד קורין בו סדר היום והשני קורין בו עניין ראש חודש והשלישי
קורין בו כי תשא וכן ראש חודש ניסן להיות בשבת קורין סדר היום שחל
באחד ועניין ראש חודש בשני והחודש הזה בשלישי׳ ראש
חודש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים הראשון ק׳
קורין בו סדר היום והשני קורין בו עניין ראש חודש והשלישי קורין
בו עניין חנוכה חל להיות באמצע השבת שלשה קורין בעניין ראש
חודש והרביעי קורא עניין חנוכה׳ אעפ״י שאדם שומע
כל התורה כולה בכל שנתו בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע
ושבוע סדרי של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום ~~קורא~~ ופסוק
שאין לו תרגום קוראהו שלשה פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור

פרק ארבעה עשר

בשחרית במוסף ובנעילה הכהנים
נושאין את כפיהן אבל במנחה אין נשיאת כפים מפני שבמנחה
כבר סעדו כל העם ושמא שתו הכהנים יין ושכור אסור בנשיאת
כפים ואפילו ביום התענית אין נושאין כפיהם גזירה מנחה של תענית
מפני מנחה שבכל יום · במה דברים אמורים בתענית במנחה
שמתפללין בו מנחה ונעילה כגון יום כפור ותענית צבור אבל
תענית שאין בו נעילה כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז הואיל
ותפלת מנחה שלהן סמוך לשקיעת החמה הרי זו נראית כנעילה
ואינה מתחלפת במנחה שבכל יום ולפיכך יש בה נשיאת כפים
וכהן שעבר ועלה לדוכן במנחה של יום הכפורים הואיל והדבר
ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו מ׳
מפני החשד שלא יאמרו פסול היה ולפיכך הורידוהו · כיצד
היא נשיאת כפים בגבולין בעת שיגיע שליח ציבור לעבודה כשיאמר
רצה כל הכהנים העומדין בבית הכנסת נעקרין ממקומן והולכין
ועולין לדוכן ועומדין שם פניהם למול ההיכל ואחוריהם כלפי העם
ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהן עד שישלים שליח צבור ההודייה
מחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהין ידיהם
כנגד כתפיהן ומתחילין יברכך ושליח צבור מקרא אותם מלה
מלה והם עונין שנ׳ אמור להם עד שמשלימין פסוק ראשון וכל העם
עונין אמן וחוזר שליח ציבור ומקרא אותם פסוק שני מלה מלה
והם עונים עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן וכן בפסוק
שלישי · כשישלימו הכהנים שלשה פסוקין מתחיל שליח צבור
בברכה אחרונה שלתפלה שהיא שים שלום והכהנים מחזירין פניהם
כלפי הקודש ואחר כך קופצין אצבעותיהם ועומדין שם בדוכן עד

כהנים

שיגמור שם הברכה וחוזרין למקומן ׃ אין הקורא רשאי
לקרות לכהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור ואין הכהנים רשאין ל'
להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי המקרא ואין הצבור עונים
אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה
אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור ואין שליח צבור רשאי לענות
אמן אחר הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא ידע אי זו ברכה
מקרא אותם אם פסוק שני או שלישי ׃ אין הכהנים רשאין
להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור שים שלום
ואינן רשאין לעקור רגליהם ממקומן עד שיגמור שליח צבור שים
שלום ואינן רשאין לכוף קשרי אצבעותיהן עד שיחזירו פניהם
מן הצבור ומתקנות רבן׳ שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא יוחנן
עומדים יחפים ׃ כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא
יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד
בתפלה ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהם
מברכין כדי שלא יסיח דעתו אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה
ומכוונין פניהם כנגד פני הכהנים ואינן מביטין בפניהם ׃
אם היה הכהן המברך אחד מתחיל לברך מעצמו ושליח
צבור מקרא אותו מלה מלה כמו שאמרנו היו שנים או יתר
אינן מתחילין לברך עד שיקרא להם שליח צבור תחלה ואומר
להם כהנים והם עונים ואומרין יברכך והוא מקרא אותן מלה
מלה על הסדר שאמרנו ׃ כיצד ברכת כהנים במקדש
הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו עבודת תמיד של שחר ומגביהין
ידיהם על גבי ראשיהם ואצבעותיהם פשוטות חוץ מכהן גדול למעלה
שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ ואחד מקרא אותם מלה מלה
כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שלשת הפסוקים ואין העם עונין

אחר כל פסוק אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת וכשישלימו כל העם
עונין ברוך יי׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם׃ ואומ׳ את השם ככתבו
והוא דבר הנהגה מיו״ד ה״א וא״ו ה״א וזה הוא השם המפורש האמור בכל
מקום ובמדינה אומרין אותו בכינוין והוא באלף דלת שאין מזכירין את
השם ככתבו אלא במקדש בלבד ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים
מלברך בשם המפורש אפילו במקדש כדי שלא ילמד אותו מי שאינו הגון׃
ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהן ובניהם ההגונים
אלא אחת לשבע שנים כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא׃ אין ברכת
כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש שנ׳ כה תברכו את בני ישר׳
כך למדו שמועה ממשה רבינו כה תברכו בעמידה כה תברכו בנ׳ שומעי
בנשיאות כפים כה תברכו בלשון הקדש כה תברכו פנים כנגד פנים
כה תברכו בקול רם כה תברכו בשם המפורש והוא שיהיה במקדש
כמו שאמרנו׃ אין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף ברכה
על שלשת הפסוקים כגון יי׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם וכו׳׃
וכיוצא בו לא בקול רם ולא בלחש שנ׳ לא תוסיפו (על הדבר) וכו׳ בשעה שכל כהן
עולה לדוכן כשהוא עוקר את רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו
שתהיה הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה
ולא יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם וקודם שיחזיר פניו לברך
את העם מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בק׳ וצונו
בקדושתו של אהרן לברך את עמו ישראל באהבה ואחר כך מחזיר
פניו לצבור ומתחיל לברכם וכשמחזיר פניו מן הצבור אחר שהשלים
אומר עשינו מה שגזרתה עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה
ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל׃ כשמחזירין
הכהנים פניהם לצבור לברכם וכשמחזירין פניהם מן הצבור אחר
שמברכין לא יחזירו אלא דרך ימין בכל מקום וכן כל פנות שיהיה אדם

פונה לא יהיו לא דרך ימין׃ במקדש מברכין ברכת כהנים
פעם אחת ביום אחר תמיד של שחר באיס ועומדים על מעלות האולם
ומברכין כדרך שאמרנו ובגבול במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה
חוץ ממנחה כמו שאמרנו ובכל מקום משתדלין שיהיה המקרא אותם
ישראל שנ׳ אמור להם מכלל שאין המקרא מהן׃

פרק חמשה עשר

ששה דברים מונעין נשיאות כפים
הלשון והמומין והעבירה והשנים והיין וטומאת הידים׃ הלשון כיצד
העילגים שאין מוציאין את האותיות כתקנן כגון שקורין לאלפין עיינין
ולעיינין אלפין או לשבולת סבולת וכיוצא בהן אין נושאין את כפיהם
וכן כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם ניכרין לכל אין נושאין את
כפיהם׃ המומין כיצד כהן שיש מומין בידיו או בפניו או ב
ברגליו כגון שהיו אצבעותיו עקומות או עקושות או שהיו ידיו בו
בהקניות לא ישא את כפיו לפי שהעם מסתכלין בו מי שהיה רירו
יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכן סומא באחת מעיניו לא ישא
את כפיו ואם היה דש בעירו והיו הכל רגילין בזה הסומא באחת מ
מעיניו או בזה שרירו זב מותר לפי שאין העם מסתכלין בו וכן מי ש
שהיו ידיו צבועות אסטיס ופואה לא ישא את כפיו ואם היה רוב אנשי
העיר מלאכתן בכך מותר לפי שאין מסתכלין בו׃ העבירה
כיצד כהן שהרג את הנפש אפילו בשגגה ואע״פ שעשה תשובה
לא ישא את כפיו שנ׳ ידיכם דמים מלאו וכתיב ובפרשכם כפיכם וגו׳
וכהן שעבד עבודה זרה בין באונס בין בשגגה אע״פ שעשה תשובה
אינו נושא את כפיו שנ׳ אך לא יעלו כהני הבמות וגו׳ וברכה כעבודה שנ׳
לשרתו ולברך בשמו וכן כהן שנשתמד לעבודה זרה אע״פ שחזר בו
אינו נושא את כפיו לעולם ושאר העבירות אין מונעין׃ השנים

כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו והיין כיצד מי ששתה
רביעית יין חי בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסור יינו מעליו של'
לפי שהוקשה ברכה לעבודה שתה רביעית בשתי פעמים או שנתן
לתוכה מעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהיה מזוג
ואע"פ ששתהו בכמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסור יינו מעליו
וכמה היא רביעית אצבעים על אצבעים על רום אצבעים וחצי אצבע
וחומש אצבע ובגודל וזה האצבע שמושחין בו בכל התורה כולה הוא
הגודל והוא הנקרא בוהן היד. טומאת הידים כיצד כהן
שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל ידיו במים עד הפרק כדרך
שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנ' שאו ידיכם קודש וברכו. ו
והאבל אינו נשא את כפיו לפי שאינו בכיהון. כהן שלא היה
בו דבר מכל אילו הדברים המונעין את נשיאות כפים אע"פ שאינו
חכם ואינו מדקדק במצות או שהיו הבריות מרננין אחריו. או שלא
היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפיו ואין מונעין אותו
לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרין
לאדם רשע הוסיף רשע והמנע מן המצוות. ואל תתמה
ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה שאין קיבול הברכה תלוי ב
בכהנים אלא בהקב"ה שנ' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם
הכהנים עושים מצוה שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישר'
ישראל כחפצו. עם שהן אחורי הכהנים אינן בכלל הברכה והעומדין
מצדיהן הרי הן בכלל הברכה ואם היתה מחיצה בין הכהנים
ובין העם המתברכין אפילו היא חומה של ברזל הואיל ופניהן למול
פני הכהנים הרי הן בכלל הברכה. נשיאת כפים בעשרה
וכהנים מן המניין בית הכנסת שכולן כהנים כולן נושאין את כפיהן
ולמי הן מברכין לאחיהם שבצפון ולאחיהם שבדרום ומי עונה

אחריהם אמן הנשים והטף ואם נשארו שם עשרה אנשים כהנים
יתר על אלו שעלו לדוכן העשרה עונין אמן והשאר מברכין׃
צבור שלא היה בהן כהן אלא שליח צבור לבדו לא ישא את כפיו ואם
הבטחתו היא שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי ואם אין להם
כהן כלל כשיגיע שליח צבור לשים שלום אומר אלהינו ואלהי אבותינו
ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה
לאהרן ולבניו כהנים עם קדושיך כאמור יברכך ה׳ וישמרך יאר ה׳ וכו׳
ישא ה׳ וכו׳ ושמו את שמי וכו׳ ואין העם עונין אמן ומתחיל ואומר שים
שלום וכו׳׃ כהן שנשא כפיו בבית הכנסת והלך לבית הכנסת
אחר ומצא צבור שמתפללין ולא הגיעו לברכת כהנים נושא את ידיו
להן ומותר לו כמה פעמים ביום ומברכם כהן שלא עקר רגליו ממקומו
לעלות לדוכן בשעה שאמר שליח צבור רצה שוב אינו עולה באותה
תפלה אבל אם עקר רגליו לעלות אף על פי שלא הגיע לדוכן אלא אחר כל
העבודה הרי זה עולה ומברך׃ כל כהן שאינו עולה לדוכן אף
על פי שביטל מצות עשה אחת הרי הוא כעובר על שלשה עשה
כה תברכו אמור להם ושמו את שמי וכל כהן שאינו מברך אינו
מתברך [וכל המברך מתברך שנ׳] ואברכה מברכיך׃

בריך רחמנא דסייען׃

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה׃

יש בכללן חמש מצות
עשה וזה הוא פרטן׃ א׳ ׃ להיות תפילין על הראש׃ ב׳ ׃ לקשרן
על היד׃ ג׳ ׃ לקבוע מזוזה בפתחי השערים׃ ד׳ ׃ לכתוב כל
איש ספר תורה לעצמו׃ ה׳ ׃ לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי
שיהיו לו שני ספרי תורה׃ וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו׃

/// "פרק ראשון" ///

ארבע פרשיות אילו שהן קדש לי והיה כי יבי'
שבספר אלה שמות ושמע והיה אם שמע הן שנכתבות כפני עצמן
ומחפין אותן בעור ונקראין תפלין ומניחין אותן על הראש וקושרין
אותן על היד ואפילו קוצו של אות אחת מארבע הפרשיות מעכב את
כולן מן התורה עד שיהיו נכתבות שלמות כתקנן" וכן שתי פ'
פרשיות שבמזוזה שהן שמע והיה אם שמע אפילו אות אחת משתי
הפרשיות אם חסר קוצו עיכב מן התורה עד שיהיו שתיהן נכתבות
שלמות וכן ספר תורה שחסר אפילו אות אחת פסול" עשרה
דברים יש בתפילין כולן הלכה למשה מסיני וכולם מעכבין לפי כך
אם שנה באחד מהן הרי התפילין פסולות שנים מהן בכתיבתן ושמונה
בחפויין וקשירת רצועותיהן ואלו הן השנים שבכתיבתן שכותבין
אותן בדיו ושיהיו נכתבות על הקלף׳ כיצד מעשה הדיו
מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושעוה וכיוצא בהן וגובלין
אותו בשרף האילן ובמעט דבש ולשין אותו הרבה ודכין אותו
ובשעת כתיבה שורהו במי עפצא וכיוצא בו וכותב בו שאם תמ'
תמחקנו ימחק וזה הוא הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו
ספרים תפלין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקלקנתוס
שהוא עומד ואינו נמחק כשרים׳ אם כן מה ממעט
ההלכה שנאמרה למשה מסיני שיהיו כותבין בדיו למעט שאר
מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהן שאם כתב ספרים
או תפלין או מזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או ב
בזהב הרי אלו פסולין" שלשה עורות הן גויל וקלף ו
ודוכסוסטוס כיצד לוקחין עור הבהמה או עור החיה ומעבירין
ממנו שער תחלה ואחר כך מולחין אותו במלח ואחר כך

מעבדין אותו בקמח
ואחר כך בעפצא
וכיוצא בו מדברים

[illegible]

בעפצא וכיוצא בו מדברים שמקבצין את העור ומחזקין אותו
וזה הוא הנקרא גויל. ואם לקחו העור אחר שהעבירו שערו
וחלקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנין עושין עד שיעשה שני
עורות אחד דק והוא שממול השער ואחד עבה והוא שממול
הבשר ועבדו אותו במלח ואחר כך בקמח ואחר כך בעפצא
וכיוצא בו זה החלק שממול השער נקרא דוכססטוס וזה
שממול הבשר הוא נקרא קלף. הלכה למשה מסיני
שיהו כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום השער
ושיהו כותבין התפילין על הקלף וכותבין במקום הבשר ושיהיו
כותבין המזוזה על דוכססטוס וכותבין במקום השער וכל הכותב
בקלף במקום שער או שכתב בגויל ובדוכססטוס במקום בשר
פסול. אעפ״י שכך היא הלכה למשה מסיני אם כתב ספר
תורה על הקלף כשר ולא נאמר גויל אלא למצוה. הדוכססטוס שאם
כתב עליו הספר פסול. ובין אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל
כשרה לא נאמרה על הדוכססטוס אלא למצוה. אין כותבין
ספרים תפלין ומזוזות על גבי עור בהמה טמאה וחיה ועוף
הטמאין אבל כותבין על גבי עור בהמה וחיה ועוף הטהורים
ואפילו נבלות וטרפות שלהן ואין כותבין על גבי עור הדג הטהור
מפני הזוהמה שאין זוהמתו פוסקת בעבדה. גויל של
ספר תורה וקלף של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותם
לשמן ואם עבדן שלא לשמן פסולין לפיכך אם עבדן הגוי
פסולין ואעפ״י שאמרנו לו לעבד ספר עור זה לשם הספר או
לשם התפילין שהגוי על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר
אותו לפיכך כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הגוי פסול.
ומזוזה אינה צריכה עבדה לשמה. הלכה למשה מסיני.

ולא

שאין כותבין ספר תורה ומזוזה אלא בשרטוט אבל תפלין אינן
צריכין שירטוט לפי שהן מחופין ומותר לכתוב תפלין ומזוזות שלא
מן הכתב שהכל גורסין פרשיות אלו אבל ספר תורה אסור לכתוב
בו אפילו אות אחת שלא מן הכתב׃ ספר תורה תפלין ומ׳
ומזוזות שכתבן מין ישרפו כתבן גוי או ישראל משומד או מוסר
או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגנזו שנ׳ וקשרתם
וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב
נמצאו ביד מין ואין ידוע מי כתבן יגנזו נמצאו ביד גוי כשרים
ואין לוקחין ספרים תפלין ומזוזות מן הגויים ביותר על דמיהן
שלא להרגיל אותם לגנוב ולגזול׃ ספר תורה תפלים
ומזוזות שכתבן על גבי עור בהמה וחיה ועוף הטמאים או על
גבי עורות שאינן מעובדין או שכתב ספר תורה או תפלין על
עור שלא עובדו לשמן הרי אלו פסולין׃ הכותב ספר תור׳
תפלין ומזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה מן
האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין לפיכך הכותב את השם
אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב שנים שלשה
שמות הרי זה מפסיק ביניהן ומשיב׃ הטובל את הקולמוס
לכתוב את השם לא יתחיל מאות השם אלא מתחיל הוא מאות
שלפניו שכח לכתוב את השם תולה אותו בין השטות אבל מקצת
השם בשטה ומקצתו תלוי פסול ובשאר התיבות אם שכח כותב
מקצת התיבה בשיטה ומקצתה למעלה במה דברים אמורים
בספר תורה אבל תפלין ומזוזות אין תולין בהן אפילו אות אפילו
אחת אלא אם שכח אות אחת גונז מה שכתב וכותב אחרות ומותר
לכתוב את השם על מקום הגרר ועל מקום המחק בכולם׃
כותבי ספרים תפלין ומזוזות אסור להם להפך א״ב

עליה
היריעה על פניה אלא פורס בגד או כופלה ׃ ספר תורה
תפלין ומזוזה שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת ידו לא כתבתי
האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפסלן אבל נאמן הוא להפסיד
כל שכרו ולמה אינו נאמן לפסלן שמא לא נתכוון אלא להפסיד
על הלוקח או על זה ששכרו ודומה הוא שאינו מפסיד באמירה
זו אלא שכר האזכרות לפיכך אם אמר ספר זה או תפלין אלו
עורות שלהן אינן מעובדות לשמן מתוך שנאמן להפסיד כל
שכרו נאמן לפוסלן שהרי הכל יודעין שאם אין העורות ממ
מעובדים לשמן אין לכולו שכר ׃ אין כותבין תפלין
ומזוזות אלא בכתב אשורי והתירו בספרים לכתבן אף ביונית
בלבד וכבר נשתקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך
אין כותבין היום שלשתן אלא אשורי וצריך להזהר בכתיבתן
כדי שלא תדבק אות לאות שכל אות שאין העור מקיף לה
מארבע רוחותיה פסולה וכל אות שאין התינוק שאינו לא טפש
ולא חכם יכול לקרותה פסולה לפיכך צריך להזהר בטוב
האותיות שלא תדמה היוד לואו ולא ואו ליוד ולא כף לבית
ולא בית לכף ולא דלת לריש ולא ריש לדלת וכן כל כיוצא בהן
עד שירוץ הקורא בהן ׃ עור שהיה נקוב לא יכתוב
על גבי הנקב וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומותר לכתוב
עליו לפיכך מותר לכתוב על עור העוף שנתעבד נקב העור
אחרי שנכתב אם נקב בתוך האות כגון תוך הה״א או תוך מ״ם
וכן בשאר אותיות כשר נקב בירך שלאות עד שנפסקה אם
נשתייר ממנה מלא אות קטנה עד שנפסקה אם נשתייר ממנה
מלא אות קטנה כשרה והוא שלא תדמה לאות אחרת ואם לא
נשאר ממנה מלא אות קטנה פסולה ׃

פרק שני

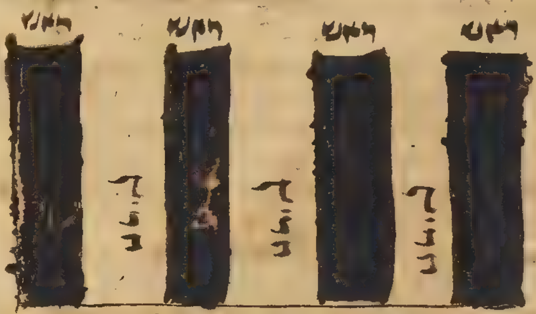
כיצד כותבין את התפילין שלראש כותבין ארבעה הפרשיות על
ארבעה קלפים וגוללין כל אחד ואחד לבדו ומניחין אותן בד'
בארבעה בתים שהן מחוברין בעור אחד ושליד כותבין את
ארבעה הפרשיות בארבעה דפין על קלף אחד וגוללו כמין ספר
תורה מסופו לתחלתו ומניחו בבית אחד ׃ וצריך להזהר
בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה
פסלן ושלש הפרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה
שהיא והיה אם שמע סתומה ׃ וצריך להזהר במלא וחסר
עד שיהיו ארבעתן כתובות כמה שהן כתובות בספר תורה
המדוקדק שאם כתב החסר מלא פסל עד שימחוק היתר ואם כתב
המלא חסר פסל ואין לו תקנה ואילו הן החסירות והמליאות
שיש בארבע פרשיות אלו ׃ ראשונה קדש לי בכור מלא
זכור מלא בחזק חסר הוציא מלא יצאים חסר וו יביאך מלא
והאמרי חסר וו והיבוסי מלא לאבתיך חסר וו העבדה
חסר וו מצת חסר השביעי מלא מצות מלא שאר חסר גבלך
חסר בעבור מלא לאות מלא ולזכרון מלא עיניך מלא תורת
מלא הוציאך חסר יוד החקה חסר למועדה מלא ׃
פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר ולאבתיך חסר וו חמר חסר
בכור מלא בחזק חסר הוציאנו מלא ויהרג חסר בכור מלא מבכר
חסר ועד בכור מלא זבח חסר וכל בכור מלא לאות מלא ידכה
כתוב בהא ולטוטפת חסר וו אחרונה עיניך מלא בחזק חסר
הוציאנו מלא ׃ פרשה שלישית שמע וכו' מאדך חסר
לבניך מלא בביתך בלא יוד שנייה ובקומך מלא לאות מלא ידך
בלא יוד שנייה לטטפת חסר שני ווין עיניך מלא מזזות חסר וו
ראשונה ביתך בלא יוד שנייה ובשעריך מלא ׃ פרשה

רביעית והיה אם שמע חסר מצותי כואו אחת יורה מלא ומלקוש
מלא ותירשך חסר ואו והשתחויתם מלא יבולה מלא הטבה חסר
נתן חסר אתם חסר לאות לטוטפת חסר בלא ואו שניה עיניכם מלא מלא
אתם חסר ביתך בלא יוד שניה ובקומך מלא מזוזות מלא ביתך
בלא יוד שניה ובשעריך מלא לאבתיכם חסר ואו : וצריך
להזהר בתגין שלאותיות והן כמו זינין זקופות על האות שיש לה
תג כמו שהן כתובין בספר תורה ואלו הן האותיות המתויגות שבכל
שבארבע פרשיות הן ט׳ : פרשה ראשונה יש בה אות אחת
בלבד והיא מים סתומה שלמימים עליה שלשה זיינין : פרשה
שניה יש בה חמש אותיות וכל אחת מהן הא ועל כל הא אחת מחמשתן
ארבעה זיינין והן הא שלעתה והא ראשונה והא אחרונה שלבי
הקשה והא שלויהרג והא שלהדכה : פרשה שלישית יש
בה חמש אותיות ואלו הן קוף שלבקומך יש עליה שלשה זיינין
וקוף שלוקשרתם יש עליה שלשה זיינין וטית טית פא שלטטפת על
כל אות משלשתן ארבעה ארבעה זיינין : פרשה רביעית
יש בה חמש אותיות ואילו הן פא שלאספת יש עליה שלשה זיינין
ותאו שלאספת יש עליה זין אחד וטית טית פא שלטוטפת על כל
אחת משלשתן ארבעה זיינין כל האותיות המתויג׳ ו״ג
שש עשרה ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל :
הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבודקן לקח
ממנו מאה קציצות בודק מהן שלש קציצות או שתים שלראש
ואחת שליד או שתים שליד ואחת שלראש אם מצאן כשרים
הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים ואין השאר צריך בדיקה
ואם לקחן צבתים צבתים כולן צריכות בדיקה שחזקת הצבתים
מאנשים הרבה לקוחים : הכותב תפלין בכתב ידו
או שלקחן מן המומחה או משאר אדם ובדקם והחזירם

כשרן אינו צריך לבודקן פעם אחרת ואפילו אחר כמה שנים
כל זמן שחפויין שלהן בחזקתן ואין חוששין להן שמא נ
נמחקה אות מתוכן או נקבה הלל הזקן היה אומר אילו משל אבי
אמא: ///

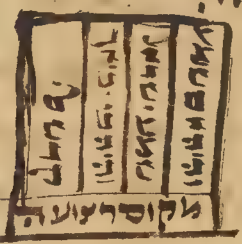
פרק שלישי

שמונה הלכות יש במעשה התפילין
כולן הלכה למשה מסיני לפיכך כולן מעכבות ואם שינה
באחת מהן פסל ואילו הן שיהיו מרובעות וכן תפירתן בריבוע
ואלכסונן בריבוע עד שיהיה להם ארבע זויות שוות ושיהיה בעור
של ראש צורת שין מימין ומשמאל ושיכרוך הפרשיות במטלית ו
ושיכרוך אותן בשער על המטלית ואחר כך מכניסן בבתיהן ושיהו
תופרין בגידין ושעושין להן מעברת מעור החפוי שתכנס בה אותם
הרצועה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה ושיהיו
הרצועות שחורות ושיהיה קשר שלהן קשר ידוע כצורת דלת:
כיצד עושין תפילין של ראש לוקחין עץ מרובע ארכו
כרחבו כגבהו ואם היה גבהו יתר על רחבו או פחות ממנו אין
בכך כלום אין מקפידין על ארכו שיהיה כרחבו וחופרין בו
שלשה חריצין כדי שיעשה לו ארבעה ראשים כגון זה

ולוקחין עור ומרטבין אותו במים ומחפין
בו את העץ ומכניסין את העור
בין כל חריץ וחריץ ומכמשין
אותו והוא רטוב מיכאן ומיכאן
עד שעושין מן העור דמות שין
שיש לה שלשה ראשים מימין
המנחת תפילין ודמות שין שיש לה ארבעה ראשים משמאל המניח
ומניחין את העור על העץ עד שייבש ואחר כך חולצין
העור מעל גבי האמום של עץ ונמצא העור שיש בו ארבעה

בתים פנויין מכניסין פרשה בכל בית ומחזירין מקצת העור מ
מלמטה ותופרין אותן מארבע פאתין ומניחין מן העור שלמטה
מקום שתכנס בו הרצועה כמו תוכר והוא הנקרא מעברתא
וכיצד עושין תפלין של ראש מרובע ארכו כרחבו ויהיה גבהו
כאצבע או יתר על זה מעט או פחות מעט ומחפין אותן בעור רטוב
ומניחין את העור על האימום עד שיבש וחולצין העור ומכניס את
ארבע הפרשות במקום העץ ומחזיר מקצת העור מלמטה ותופרו
מארבע פאותיו ומניחין מן העור תוכר מקום הרצועה
כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה
שהיא והיה אם שמע בבית שהוא על ימין המניח ושמע סמוכה
לה והיה כי יביאך בבית שלישי סמוכה לשמע והיה כי יביאך
בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפלין כדי שיהא הקורא של
שפנין כנגד פני המניח קורא על הסדר כגון זה

ואם החליף סידור זה פסולות
תפלה של יד כותבן בארבעה דפין בעור
אחד ארוך כספר תורה כגון זה

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה וכו	שמע ישראל יי אלהינו יי אחד וכו	והיה כי יביאך יי אלהיך וכו	קדש לי כל בכור פטר רחם וכו

ואם כתבן על ארבעה
עורות והניחן ב
כשהוא גולל אותן
בבית אחד יצא ואין צריך לדבקן
הפרשיות בין של ראש בין של יד גוללין אותן מסופן לתחלתן כדי
שתמצא כשתפתח הפרשה תקרא כשיטה מתחלתה לסופה
וכשמכניסין הפרשיות בבתים שלהן כורכין אותן
במטלית ועל המטלית שיער ואחר כך מכניסין אותן בבתיהם
ושער זה צריך להיות שער בהמה או חיה טהורה ואפילו
וטריפות שלהן וכבר נהגו כל העם לכרכן בשער זנב העגל

כשתופרין את התפלין אין תופרין אותן אלא בגידין שלבהמה
או שלחיה טהורה ואפילו מנבלות וטרפות שלהן לוקחין הגידים
שיש בעקב הבהמה או החיה והם לבנים קשים מרככין אותן כל
באבנים וכיוצא בהן עד שיעשו כפשתן וטווין אותם ושוזרין אותן
ובהן תופרין התפלין ויריעות ספרי תורה׃ כשתופרין התפלין
תופרין אותן בריבוע והלכה רווחת שיהיו בכל צד שלש תפירות עד
שיהיו הכל שתים עשרה תפירות בין בשליד בין בשלראש ואם
עשה התפירות עשר או ארבע עשרה וכל התפירות יהיה החוט
שלהן סובב משתי רוחות׃ וצריך שיגיע החריץ שלתפלין
שלראש עד מקום התפר ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו
ראשים נראין לכל אחד אף על פי שאין החריץ מגיע למקום התפר כשרות
ואם אין חריצן ניכר פסולות וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ
על גבי העור חוט או משיחה להבדיל בין בית לבית ומנהג פשוט
להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחריץ משלשתן׃
וכיצד עושין הרצועות לוקחין רצועה שלעור רחבה
כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזה השיעור כשרה ואורך
רצועה שלראש כדי שתקיף את הראש ויקשור ממנה הקשר
ותמתח שתי הרצועות מיכאן ומיכאן עד שיגיעו לטיבורו או למעלה
ממנו מעט ואורך רצועה שליד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור
ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת עד אצבע אמצעית ויכרוך
ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור ואם היו הרצועות יתירות
על השיעורין האלו כשרות׃ ומכניס רצועה שלראש כ
בתוכר שלה ומקיף כמדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דאל ארוכות יתר
וקשר זה צריך כל תלמיד חכמים ללמדו ואי אפשר להודיע
צורתו בכתב אלא בראיית העין וכן בשליד קושר כמין יוד ות
ותהיה הרצועה שליד עולה ויורדת בתוך הקשר כדי שירחיב

ויקצר בעת שירצה לקשור עליו׃ הרצועות שלתפילין
בין שלראש בין שליד פניהם החיצונים שחורים וזו היא הלכה
למשה מסיני אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הם אם היו
ירוקות או לבנות כשרות אדומות לא יעשה שמא תהפך הרצועה
ונמצא הוא בוש ולא יהיו אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה
אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים ונואי הוא לתפילין כדי שיהיו
כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה׃ העור שמחפין
בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא עור בהמה או חיה
או עוף הטהורים ואפילו נבלות וטריפות שלהן ואם עשה
מעור טמאים או שחיפה תפילין בזהב פסולות ועור הרצועות
צריך עבדה לשמן אבל העור שמחפין בו אינו צריך עבדה
כלל אפילו עשהו מעור כשר ומקומות הרבה נהגו לחפות אותן
בעור מעבד׃ אין עושה התפילין שעשייתן ככתיבתן
מפני השין שעושין בעור כמו שאמרנו לפיכך אם חיפן גוי
או תפרן פסולות והוא הדין לכל הפסול לכתבן שלא יעשה
אותן׃ תפלה שלראש אין עושין אותה שליד ושליד אין
עושין אותה שלראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה
קלה וכן רצועה שלראש אין עושין אותה לתפלה שליד במה
דברים אמורים בשלבשן אבל תפלין שלראש שלא לבשה אדם
מעולם אם רצה להחזירה ליד מותר וכיצד הוא עושה טולה
עליה עור עד שתעשה אחת וקושרה עליו׃ תפילין
שנפסקו התפירות שלהן אם היו שתי התפירות זו בצד זו או ש
שנפסקו שלש תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות במה
דברים אמורים בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלא
קיימת כשרה ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע

תפרו והוליך בו התפלין והוא חזק ואינו נבדק הרי אלו חדשות ואם אין ראוי לתלות בו את הוא נפסק הרי אלו ישנות. רצועה שנפסקה אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושה אחרת. ושירי הרצועה פסולין עד שיהיה ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו. ולעולם יזהר להיות פני עור הרצועות למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו. סליק פירקא

פרק רביעי

היכן מניחין תפלין. של ראש מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השיער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו. וצריך לכוון אותן באמצע כדי שיהיו בין העינים. ויהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת. ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקיבורית והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק לפרק הכתף ובין פרק הזרוע נמצא כשהוא מדבק לצלעו תהיה תפלה כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה וכו' על לבבך. המניח תפלה של יד על פס ידו או של ראש על מצחו הרי זו דרך המינות. העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל. איטר מניח תפלין בימינו שהיא לו שמאל. ואם היה שולט בשתי ידיו מניח אותה בשמאלו שהיא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפלין ומקום הנחתן מפי השמועה למדום. תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד מפני שהן שתי מצות וזו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברך עליהן. על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין. ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין. במה דברים אמורים בשהניח אחת מהן. אבל אם הניח שתיהן מברך ברכה אחת להניח תפלין וקושר של יד תחלה ואחר כך

מרפקו

מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד׃
מי שבירך להניח תפלין וקשר תפלין של יד אסור לו לספר
ואפילו להשיב שלום לרבו עד שיניח של ראש ואם סח הרי זו עבירה
וצריך לברך ברכה שנייה על מצות תפלין ואחר כך מניח של ראש׃
תפלין כל זמן שמניחן מברך עליהן אפילו הלן ולן במאה
פעמים ביום וכל המצוות כולן מברך עליהן קודם עשייתן לפיכך
צריך לברך על התפלין של יד אחר הנחה על הקיבורית קודם
קשירה שקשירתן זו היא עשייתן׃ כשחולץ אדם תפלין להצנען
בכלי לא יניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה מפני שבשעה שרוצה קוא
ללבשן יפגע בשל ראש תחלה ונמצא שמניחה ומוציא של יד לפי שאין
לובשין של ראש קודם של יד ואסור לו לאדם להניח מצוה ולעבור ממנה
למצוה אחרת לא מצוה שתבוא לידו של אדם תחלה בה הוא מתעסק
לפיכך צריך להניח של יד למעלה כדי שיפגע בה תחלה וילבש
על הסדר׃ כלי שהכינו להניח בו תפלין והניחן בו נתקדש
ואסור להשתמש בו בדברי חול הכינו ולא הניח בו או שהניח בו ש
עראי ולא הכינו לא נתקדש והרי הוא חול כמות שהיה ואסור ל
לתלות את התפלין בין ברצועה בין בקציצה (בתפלה עצמה) אבל תולה הוא את
הכיס שהתפלין מונחין בו׃ זמן הנחת תפלין ביום
לא בלילה שנ׳ מימים ימימה חוקה זו היא מצות תפלין וכן שבתות
וימים טובים אינן זמן תפלין שנ׳ והיו לאות ושבתות וימים טובים הן [illegible]
עצמן הן אות ומאימתי זמן הנחתן מכדי שיראה חבירו ברחוק את
ארבע אמות ויכירהו עד שתשקע החמה׃ מי שהניח תפלין
קודם שתשקע החמה וחשכה והן עליו אפילו כל הלילה מותר הן עליו
ואין מורין כן (דבר זה) ברבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפלין עליהן
אלא יחלצו אותן משתשקע החמה וכל המניח תפלין לכתחלה אחר שתשקע

החמה עובר בלאו שנ' ושמרת את החוקה הז' וכו' היה בא ב
בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהן עד שהוא
מגיע לביתו וחולץ היה יושב בבית המדרש ותפלין בראשו וקדש
עליו היום מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו ואם יש בית סמוך לחומה
שהן משתמרין בו מניחן שם ואם לא חלץ תפילין משקעה החמה
מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונתנן עליו כדי לשמרן מותר

כל הפטור מקריאת שמע פטור מן התפלין קטן שיודע לשמר
תפליו אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצוות חולי מעים וכל מי
שאינו יכול לשמור את נקביו אלא בצער פטור מן התפלין וכל הטמאין
כולן חייבין בתפילין כטהורין מצטער ומי שאין דעתו נכונה ומיושבת
עליו פטור מן התפלין שהמניח תפלין אסור לו להסיח דעתו מהן
כהנים בשעת העבודה ולויים בשעה שאומרין שיר על הדוכן וישראל
בשעת מעמדן במקדש פטורין מן התפלה ומן התפילין

חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהן עליו שלא יסיח דעתו
מהן אפילו רגע אחד שקדושתן גדולה מקדושת הציץ שהציץ אין
בו אלא שם אחד ואלו יש בהן אחד ועשרים שם של יוד הא בשל ראש
וכמותן בשל יד תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא מ
ממנו רוח מלמטה כל זמן שהן עליו לפי כך אסור לישן בהן שינת
עראי ולא שינת קבע אלא אם הניח עליהן סודר ולא היתה עמו אשה
ישן בהן שינת עראי כיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא
יושב וישן היו תפלין כרוכין בידו מותר לישן בהן אפילו שינת קבע
ואינו אוכל בהן אלא אכילת עראי אבל אם נכנס לסעודת
קבע חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטול ידיו ואחר כך יניחם ויברך
על מזונו והוא לבוש בהן היה לבוש תפלין וצריך לבית
הכסא לא יניח תפלין בחורין הסמוכין לרשות הרבים ויכנס שמא

יטלם עוברי דרכים כיצד יעשה אפילו הוצרך להשתין מים חולץ
תפילין ברחוק ארבע אמות וגוללן כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כבגדו
כנגד לבו ויזהר שלא תצא רצועה מתחת ידו טפח ונכנס ועושה
צרכיו וכשיצא מרחיק ארבע אמות מבית הכסא ולובשן״ במה
דברים אמורים בבית הכסא הקבוע שאין ניצוצות נותזות עליו אבל
בית הכסא עראי לא יכנס בהן כשהן גלויין אלא חולצן ונותנן לחבירו
לשמרן ואין מי רגלים כלין אפילו בבית הכסא קבוע אלא בישיבה ואם
היה עפר תוחח אפילו בעמידה היה מקום קשה יעמוד במקום
מדרון כדי שלא יתזו צנורות עליו ׃ היה לבוש בתפילין
והוצרך לבית הכסא לעת ערב ולא נשאר מן היום כדי ללבשן ׳
אחר שיצא לא יכנס בהן גלויין בבגדו ואפילו להשתין מים בבית
הכסא הקבוע אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכלי אם היה בו טפח
או בכלי שאינו כליין אע״פ שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס
וכן אם הוצרך בלילה מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס״
שכח ונכנס לבית הכסא והוא לבוש תפלין מניח ידו עליהן
עד שיגמור עמוד ראשון ויוצא וחולץ ואחר כך נכנס ועושה כל
צרכיו שאם יפסיק בעמוד ראשון בין בגדולים בין בקטנים יבוא
לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה׳ שכח ושימש מטתו
בתפלין הרי זה לא יאחוז לא ברצועה ולא ~~בתפלה~~ [בקציצה] עד שיטול ידיו
ויטלם מפני שהידים עסקניות״ הנכנס למרחץ מקום שבני
אדם שעומדין לבושין מותר להניח תפלין ומקום שבני אדם
עומדין שם מקצתן ערומין ומקצתן לבושין אינו חולץ תפילין״
ואינו מניח שם תפילין לכתחלה מקום שבני אדם עומדין שם
ערומין חולץ תפלין ואין צריך לומר שאינו מניח ׃ לא יהלך
אדם בבית הקברות ותפלין בראשו ואפילו בתוך ארבע אמות

שלמת או שלקבר צריך לחלוץ תפלין עד שירחיק ארבע אמות ולא
ילבש אדם תפלין עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו הנושא משוי על
ראשו חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשוי אפילו מטפחת אסור לו
להניח על הראש שיש בו תפילין אבל צונף הוא מצנפתו על תפלין׃
בית שיש בו תפלין או ספר תורה אסור לשמש בו מטתו עד
שיוציאם או יניחם בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כליין אבל
אם היה הכלי השני מזומן להן אפילו הן עשרה כלים ככלי אחד הם
חשובין ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר לו להניחן תחת מראשותיו
בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כדי לשמרן ואפילו אשתו עמו ב
במטה׃ קדושת תפילין קדושה גדולה היא שכל זמן ש
שתפילין על ראשו של אדם ועל זרועו הוא ענו וירא ואינו נמשך
בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר במחשבות רעות אלא
מפנה לבו לדברי האמת והצדק לפיכך צריך אדם להשתדל
להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא אמרו עליו על רב תלמיד
רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה
או בלא ציצית או בלא תפלין׃ אע״פ שמצותן ללובשן כל
היום בשעת תפלה יתר מן הכל אמרו חכמים כל הקורא קרית
שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו וכל שאינו מניח
תפילין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע הפרשיות צוה על ת
תפלין של ראש ועל תפלין של יד וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים
שנ׳ יי׳ עליהם יחיו׃

פרק חמישי׃

כיצד כותבין את המזוזה כותב שתי הפרשיות
שמע והיה אם שמוע על דף אחד בירועה אחת ועושה לה ריוח
מלמטה וריוח מלמעלה כמו חצי צפורן ואם כתבה בשתים
בשלש דפין כשרה ובלבד שלא יעשנה כזנב או כמו עגול או

ספר [illegible] שבעה

כקובה ואם עשה באחת מאלו פסולה כתבה שלא על הסדר כגון
שהקדים פרשה לפרשה פסולה כתבה בשני עורות אע״פ שתפרן
פסולה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה ולא מן הגליון שלספר
אין כותבין עליו מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה
קלה ״ ומצוה לעשות הריוח שבין פרשת שמע לוהיה אם
שמע פרשה סתומה ואם עשה אותה פתוחה כשרה לפי שאינה
סמוכה לה מן התורה וצריך להזהר בתגין שבה ואילו הן התגין
שעושין במזוזה ״ פרשה ראשונה יש בה שבע אותיות
על כל אות מהן ואות שלשה זיינין ואילו הן שין ועין שלשמע ונון דנפשך
ושני זיינין שלמזוזות ושני טיתין שלטטפת ופרשה שניה יש בה שש
אותיות על כל אות מהן שלשה זיינין ואילו הן גימל שלדגנך ושני זיינין
שלמזוזות ושני טיתין שלטוטפת ועדי שלעל הארץ ואם לא עשה
התגין או שהוסיף או גרע מהן לא פסל ואם כתבה שלא בשירטוט בקן
או שלא דקדק במלא וחסר או שהוסיף בה מכתנים אפילו אות
אחת הרי זו פסולה ״ מנהג פשוט שכותבין על המזוזה
מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי ואין בזה הפסד
לפי שהוא מבחוץ אבל אילו שכותבין בה בפנים שמות מלאכים
או שמות קדושים או פסוק או חותמות הרי הן בכלל מי שאין להן
חלק לעולם הבא שאילו הטפשים לא די להם שביטלו המצוה
אלא שעושין מצוה גדולה שהיא ייחוד שמו שלהקב״ה ואהבתו
ועבודתו כאילו היא קמיע להנית עצמן כמו שעלה על לבם
הסכל שזה דבר המהנה בהבלי עולם ״ ומצוה לכתוב
על הארץ בשיטה אחרונה בין בראש השיטה בין באמצע השיטה
ונהגו כל הסופרים לכתוב אותה ועשרים ושתים שיטות ועל
הארץ בראש שיטה אחרונה ואילו הן האותיות שבראש כל שיטה

ושטה על הסדר שמע עד הדברים לבבך ובשכבך בין והיה
מצוה בכל יורה עשב פן והשתחויתם השמים ואבדתם ושמתם
אתם אתם בדרך ובשעריך אשר על הארץ: כשכופלין
אותה גוללין אותה מסוף השטה לתחלתה עד שתמצא כשיפתח זה
הקורא לקרות יקרא מראש השטה לסופה ואחר שגוללה מכניסה
בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר ומחבר אותה למזוזת
הפתח במסמר או חופר במזוזת הפתח ומכניס בה המזוזה:
וקודם שיקבענה במזוזת הפתח מברך תחלה בא״י
אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה. ואינו מברך בשעת
כתיבתה שקביעתה היא המצוה: תליה במקל פסולה
שאין זו קביעה הניחה אחורי הדלת לא עשה כלום חפר במזוזת
הפתח והכניס המזוזה כמו נגר והוא כבריח הקרשים בטבעות
פסולה העמיק לה טפח פסולה חתך קנה והכניס בו מזוזה
ואחר כך חיבר הקנה לקנים אחרים והעמיד מן הכל מזוזת
הפתח פסולה מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזת
הפתח: מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע ומזוזת
רבים פעמים ביובל שמא נקרעה ממנה אות או נמחקה מפני
שהיא קבועה בכתלים מרקבת: הכל חייבין במזוזה
ואפילו נשים ועבדים ומחנכין הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם
השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל פטור מן
המזוזה שלשים יום אבל השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה
מיד: המשכיר בית לחבירו על השוכר להביא מזוזה
ולקבוע אותה אפילו היה נותן שכר על קביעתה מפני שהמזוזה
חובת הדר היא ואינה חובת הבית וכשהוא יוצא לא יטלנה
בידו ויצא ואם היה הבית לגוי הרי זה נוטלה כשיצא:

פרק ששי

עשרה תנאין יש בבית ואחר כך יתחייב הדר
בו לעשות לו מזוזה ואם חסר תנאי אחד מהן פטור מן המזוזה. ואלו
הן. שיהיה בו ארבע אמות על ארבע אמות או יתר ושיהיו לו שתי
מזוזות ויהיה לו משקוף ותהיה לו תקרה ויהיו לו דלתות ויהיה גובה
השער עשרה טפחים או יתר ויהיה הבית חול ויהיה עשוי לדירת
אדם ועשוי לדירת כבוד ועשוי לדירת קבע. בית שאין בו
ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה ואם יש בו כדי לרבע
ארבע על ארבע (אמות) בשוה אף על פי שהוא עגול או בעל חמש זויות ואין
צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו הואיל ויש בו כדי לרבע
ארבע אמות על ארבע אמות חייב במזוזה. אכסדרה
והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה אף על פי שיש לה שני
פצימין ברוח רביעית פטורה מן המזוזה מפני שהפצימין לא
להעמיד התקרה הן אלא משום מזוזות נעשו וכן תקרה שאין לה
כתלים אלא עומדת על עמודים מיכאן ומיכאן אף על פי שהיא כתבנית
בית פטורה לפי שאין לה מזוזות שאלו העמודים להעמיד את
התקרה הן עשויין. בית שיש לו מזוזה מיכאן ומזוזה
מיכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש
בגובה המזוזות עשרה טפחים או יתר חייב במזוזה ואם אין
בהן עשרה פטור מפני שאין לו משקוף. בית שאין לו את
תקרה פטור מן המזוזה היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מ'
מקורה יראה לי שאם היה הקירוי כנגד הפתח שהוא חייב ב'
במזוזה ומעמידין הדלתות ואחר כך קובעין את המזוזה.
הר הבית הלשכות והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות
שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קודש בית הכנסת של כפרים

שהאורחים דרין בו חייב במזוזה ובית הכנסת שלכרכין אם היה
בו בית דירה כל השערים שהיו במקדש לא היו להן מזוזה חוץ מ׳
משער ניקנור ושלפנים ממנו ולשכת פלהדרין מפני שהלשכה
הזאת היתה בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי הפרישה ׃ בית
התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות פטורין מן המזוזה שנ׳
ביתך ביתך המיוחד לך פרט לאלו וכיוצא בהן לפיכך רפת בקר
שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה חייבת במזוזה שהרי יש בה
ייחוד לדירת אדם בית שער אכסדרה ומרפסת והגנה והדיר פטורין
מן המזוזה מפני שאינן עשויין לדירה ואם היו בתים החייבין במ
במזוזה פתוחים למקומות אלו חייבין גם הם במזוזה ׃ לפיכך
אחד שערי חצירות ואחד שערי מבואות ואחד שערי מדינות וע׳
ועיירות כולן חייבין במזוזה שהרי הבתים החייבין במזוזה פתוחין
להן אפילו עשרה פתחים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה הואיל
והפנימי חייב במזוזה כולן חייבין ומפני זה אמרו שער הפתוח מן
הגנה לחצר חייב במזוזה ׃ בית הכסא ובית המרחץ ו
ובית הטבילה ובית הבורסקי וכיוצא בהן פטורין מן המזוזה
לפי שאינן עשויין לדירת כבוד סוכת החג בחג ובית שבספינה
פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע שתי סוכות של
יוצרין זו לפנים מזו החיצונה פטורה מן המזוזה מפני שאינה
קבועה החנויות שבשווקים פטורין מפני שאינן קבועין לדירה ׃
בית שיש לו פתחים הרבה אע״פ שאינו רגיל לצאת ול
ולבוא אלא בפתח אחד מהן חייב לעשות מזוזה בכל פתח ופתח
פתח קטן שבין בית ועלייה חייב במזוזה חדר שבבית אפילו ח׳
חדר בחדר חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי ועל
שער החדר החיצון ועל שער הבית שכולן עשויין לדירה וקבועין

פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת ובית אדם רגיל
לצאת ולבוא באותו הפתח חייב במזוזה פתח שבין שני בתים אל
הולכין אחר הציר שבדלת מקום שהציר נראה עמו שם קובעין
את המזוזה׃ והיכן קובעין את המזוזה בתוך חלל הפתח
בטפח הסמוך לחוץ בתחלת שליש העליון שלגובה השער ואם קבעה
למעלה מזה כשרה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח על ימין הנ׳
הנכנס לבית ואם קבעה משמאל פסולה ובית שלשותפין חייב במזוזה׃
חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד
וכל עת שיכנס ויצא יפגע בייחוד שמו שלהקב״ה ויזכור אהבתו
ויעור משנתו ושגייתו בהבלי הזמן וידע שאין שם דבר העומד
לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר
לדעתו והולך בדרכי מישרים אמרו חכמים הראשונים כל מי
שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מ׳
מוחזק לו שלא יחטא שהרי יש לו מזכירים רבים והן הם המלאכים
שמצילין אותו מלחטוא שנ׳ חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם׃

פרק שביעי

מצות עשה על כל איש ואיש מישראל ל׳
לכתוב ספר תורה לעצמו שנ׳ ועתה כתבו לכם את השירה הזאת
כלומר כתבו את התורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את
התורה שירות פרשיות פרשיות ואע״פ שהניחו לו לאדם אבותיו
ספר תורה מצוה לכתוב משלו ואם כתבו בידו הרי הוא כאילו
קיבלו מסיני ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו וכל המגיה
בספר תורה אפילו אות אחת הרי זה כאילו כתבו כולו׃
המלך מצוה לכתוב ספר תורה אחר לעצמו לשם המלך יתר על
ספר שהיה לו כשהוא הדיוט שנ׳ והיה כשבתו על כסא ממלכתו

וכותבין ומגיהין אותו מספר העזרה על פי בית דין הגדול וזה
שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו וזה שכתב או שנכתב לו
אחר שמלך יהיה עמו תמיד אם יצא למלחמה ספר תורה זה עמו
נכנס והוא עמו ישב בדין והוא עמו מיסב והוא כנגדו שנ׳ והיתה עמו
וקרא בו כל ימי חייו ׃ לא היה לו ספר תורה לעצמו קודם
שימלוך צריך לכתוב אחר שמלך שני ספרי תורה אחד מניחו בבית
גנזיו והשני יהיה עמו תמיד לא יסור ממנו אלא בעת שהוא או כשיכנס למ׳
למרחץ או לבית הכסא או לישן על מטתו ׃ ספר תורה שכתבו
שלא בשרטוט או שכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול
אלא או כולו על הגויל או כולו על הקלף וכיצד כותבין ספר תורה כותב
כתיבה מתוקנת נאה ביותר יניח בין כל תיבה ותיבה כמלוא אות
קטנה ובין כל שיטה ושיטה כמלא שיטה ואורך כל שיטה ושיטה שלשים
אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם למשפחותיכם למשפחותיכם
שלשה פעמים וזה הוא רוחב כל דף ודף ולא תהיה השיטה קצרה מזה
כדי שלא יהיה הדף כאיגרת ולא ארוכה יתר על זה כדי שלא יהיו עיניו מש׳
משוטטות בכתב ׃ לא ימעט את הכתב מפני הריוח שיש בין פ׳
פרשה לפרשה נזדמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שנים
בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא כותב שלש בתוך הדף ושתים חוץ
לדף לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב שלש אותיות מניח המקום
פנוי ומתחיל מתחלת השיטה ׃ נזדמנה לו תיבה בת שתי
אותיות או פחות או יתר ולא נשאר מן השיטה כדי לכתוב את כולה
בתוך הדף אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף
כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת השיטה ׃
ומניח בין כל חומש וחומש ארבע שיטין פתוחות
פנויות בלא כתיבה לא פחות ולא יתר ויתחיל החומש השני מ׳

עד ידביק בין הדף לא יחזור
לתחלת השיטה נזדמנה לו בסוף
השיטה תיבה בת עשר אותיות
או פחות

מתחלת שיטה חמישית וכשיגמור התורה צריך שיגמור באמצע
שיטה שבסוף הדף ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר והול׳
ויתחי׳ מתחלת השטה ולא יגמור את השיטה מתכוין עד שיהיה
לעיני כל ישראל באמצע שיטה בסוף הדף ויזהר באותיו׳
הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותות הנקודות ובאותיות שצורתן
משונות כגון הפיין הלפופות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו
הסופרים איש מפי איש ויזהר בתגין ובמניינם יש אות שיש עליה
תג אחד ויש אות שעליה שבעה וכל התגין כצורת זיין הן כחוט ה׳ דקין
השערה כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר
ואם שינה בתיקון זה או שלא דקדק בתגין וכתב האותיות כולן
מתקנות או שקרב את השיטין או הרחיקן או האריך בהן או קצרן
הואיל ולא הדביק אות לאות ולא חסר ולא הותיר ולא הפסיד צורת
אות אחת ולא שינה בפתוחות וסתומות הרי זה ספר כשר
יש דברים אחרים שלא אמרו אותן בתלמוד ונהגו בהן הסופרים
וקבלה היא בידם איש מפי איש והן שיהיו מנין השיטין שבכל דף
ודף לא פחות משמונה וארבעים ולא יתר על ששים ושיהיה הריוח
שבין כל פרשה ופרשה כמו תשע אותיות אשר אשר אשר ושיהיו
בראשי השיטין למעלה משירת הים הבאים ביבשה את המצריים
חמש שיטין ולמטה מן השירה חמש שיטין תחלת כל שיטה מהן
בך ותקח אחריה סוס ויצאו ויבואו ויהיה בראשי השיטין למעלה
משירת האזינו ואעידה אחרי הדרך באחרית להכעיסו קהל
שש שיטין ולמטה ממנה חמש ויבא וידבר לדבר אשר הזה אשר :
וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל
אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא או שכתב מלה
שהיא קרי וכתב כקריאתה כגון שכתב ישכבנה מקום ישגלנה

ובטחורים מקום בעפלים וכיוצא בהן או שכתב פרשה פתוחה
סתומה או שכתב הסתומה פתוחה או שכתב השירה כשאר הכתב
או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה
כלל אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות ׃

ספר תורה שאינו מוגה אסור לשהותו יתר על שלשים יום אלא יגיהו
או יגנוז ספר שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף יתקן ארבע יגנז
ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ארבע טעיות בכל דף
ודף ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ארבע
טעיות הרי זה יתקן ׃ במה דברים אמורים שכתב המלא
חסר שנמצא תולה האותיות שעכח בינ השיטות אבל אם כתב
החסר מלא אפילו בכל דף ודף כמה טעיות הרי זה מתקנו מפני
שהוא גורר ואינו תולה ׃ מותר לכתוב תורה חומש חומש
כל חומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה התם אבל לא
יכתוב מגלה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות ואין כותבין מגלה
לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר כתב
מגלה שלא שלש תיבות בשיטה אחת מותר ׃ מותר לדבק
תורה נביאים וכתובים בכרך אחד ומניח בין כל חומש וחומש
ארבע שיטין ובין כל נביא ונביא שלש שיטין ובין כל נביא ונביא
משנים עשר שלש שיטין שאם בא לחתוך חותך וסידורן של נביאים
כך הוא יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיהו יחזקאל ישעיה
ותרי עשר ׃ וסדר הכתובים רות ותהלים ואיוב ומשלי וקהלת
ושיר השירים וקינות ודניאל ומגלת אסתר עזרא ודברי הימים ׃
כל כתבי הקודש אין כותבין אותם אלא בשירטוט אפילו
כתבן על הנייר ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט יתר על
זה פסול ׃ כרך זה שיש בו ספר תורה נביאים וכתובים

יש
שאלה לרבינו משה המחבר ז״ל בירבינו מימון
ספר תורה שאינו כהלכתו או שנפסלו שאינן מעוברין
ספרים שהן ודאי פסולין אם מותר לברך עליהן
הקורא בהן או אסור לברך
תשובה
מותר לברך שאין הברכה על הקריאה בספר כמו
ברכה על נטילת לולב או ישיבה בסוכה שאם
היתה סוכה פסולה או
לולב פסול הברכה בהן
לבטלה דהתם המצוה
נטילת לולב או ישיבה בסוכה
שעליה מברך ואם היו
פסולין לא עשה מצוה
אבל בכאן הקריאה היא
מצוה בין שקרא בספר כשר בין שקרא בספר פסול ואפילו קרא על פה הדעה לא תראה שהקורא
קודם תפלה משנה או תלמוד או הלכה או מדרש מברך ואחר כן קורא או דורש הא למדת שהתקנה
כבוד הציבור וכי יש בעולם פסלות כמו פסלות החומשין אפילו היה בספר תורה חסר אות אחת פסול וכל
בהן הוא שאין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור לא מפני שהברכה בטלה ועל דוקיא או קטנו כמו
והנוהגין מיושבת ומכוונת וידעו שאין הברכה תלויה בספר אם כשר או פסול לא בקריאה
שנאמרו ואע״פ כן ראוי לכל ציבור להיות להם ספר כשר הר״מ ז״ל ויבוראו לחוג לכתחלה בציבור

אין קדושתו כקדושת ספר תורה אלא כחומש מן החומשין דין
היתר כדין החסר׃

פרק שמיני

פרשה פתוחה יש לה שתי צורות אם גמר
באמצע השיטה מניח שאר השיטה פנוי ומתחיל הפרשה שהיא פתוח
מתחלת השיטה השניה כגון זה ——— במה דברים
אמורים שנשאר מן השיטה ——— ריוח כשיעור
תשע אותיות אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם גמר בסוף השיטה
מניח שיטה שניה כולה פנויה בלא כתב ומתחיל הפרשה פתוחה
מתחלת שיטה שלישית כגון זה ——— פנויה ——— ופרשה
סתומה יש לה שלש צורות אם ——— גמר באמצע
שיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה מתחלת
הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע כגון זה ———
ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח ——— ———
כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח
מראש שיטה שניה כגון זה ——— ואם גמר
בסוף השיטה מניח מתחלת שטה ——— שניה
כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע
השיטה כגון זה׃ ——— נמצאת אומר שפרשה פתוחה
תחלתה בתחלת ——— השיטה לעולם ופרשה סתומה
תחלתה מאמצע השיטה לעולם׃ ספר שאינו מוגה במלא
וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו כמו שביארנו אבל אם טעה בריוח
הפרשיות וכתב סתומה פתוחה או פתוחה סתומה או שהפסיק והניח
פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח
במקום הפרשה או ששינה צורות השירות הרי זה פסול ואין לו
תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו׃ ולפי שראיתי

שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו וכן בעלי המסורת
שכותבין ומחברין להודיע הסתומות והפתוחות נחלקין בדברים אילו
במחלוקת הספרים שסומכין עליהן ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות
התורה הסתומות והפתוחות וצורות השירות כדי לתקן עליהם כל
הספרים ולהגיה מהן. וספר שסמכנו עליו בדברים אילו
הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים
שהיה בירושלם מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היה הכל
סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים והגיהו פעמים רבות
כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר תורה שכתבתי כהלכתו.

ספר בראשית

יהי רקיע יקוו המים יהי מאורות
ישרצו המים תוצא הארץ ויכלו אלה תולדות השמים כולן פתוחות
והן שבע פרשיות. אל האשה אמר ולאדם אמר שתיהן סתומות.
ויאמר ה' אלהים פתוחה והאדם ידע זה ספר ויחי שת ויחי אנוש
ויחי קינן ויחי מהללאל ויחי ירד ויחי חנוך ויחי מתושלח ויחי למך
ויהי נח אחת עשרה פרשיות אלו כולן סתומות. וירא ה' אלה תולדות
נח שתיהן פתוחות. ויאמר אלהים לנח וידבר אלהים לנח ויאמר
אלהים אל נח שלשתן סתומות ויהיו בני נח ואלה תולדות בני נח שתיהן
פתוחות ובנען ילד ולשם ילד שתיהן סתומות ויהי כל הארץ אלה
תולדות שם שתיהן פתוחות וארפכשד חי ושלח חי ויחי עבר ויחי
פלג ויחי רעו ויחי שרוג ויחי נחור ויחי תרח כולן סתומות שמונה
פרשיות. ויאמר ה' אל אברם ויהי רעב ויהי בימי אמרפל שלשתן
פתוחות. אחר הדברים ושרי אשת אברם ויהי אברם ויאמר אלהים
אל אברהם ארבעתן סתומות וירא אליו פתוחה ויסעו משם וה' פקד
שתיהן סתומות. ויהי בעת ויהי אחר ויהי אחרי הדברים

ספר בראשית
ספר שמות
ספר ויקרא
ספר במדבר
ספר דברים

ויהיו חיי שרה ארבעתן פתוחות ואברהם זקן סתומה · ויוסף אברהם
ואלה תולדות ישמעאל ואלה תולדות יצחק ויהי רעב ארבעתן
פתוחות ויהי · עשו ויהי כי זקן יצחק ויצא יעקב שלשתן סתומות ·
וישלח יעקב פתוחה ויבוא יעקב ותצא דינה שתיהן סתומות ויאמר
אלהים וירא אלהים ויהיו בני יעקב ואלה תולדות עשו ארבעתן פתוח
אלה בני שעיר סתומה · ואלה המלכים וישב יעקב ויהי בעת ההיא
שלשתן פתוחות · ויוסף הורד סתומה · ויהי אחר הדברים ויהי מקץ
שתיהן פתוחות · ויגש אליו ואלה שמות ואת יהודה שלשתן סתומות יהודה
ויהי אחרי ויקרא יעקב שמעון ולוי · יהודה · זבולן · יששכר · כולן
פתוחות והן שש · דן · גד · מאשר · נפתלי · בן פורת חמשתן סתומות
בנימין פתוחה · מנין הפתוחות שלש וארבעים · והסתומות
שמנה וארבעים · הכל אחד ותשעים פרשיות ·

ספר ואלה שמות

ויקם מלך חדש · וילך איש · וירא ·
בימים הרבים שלשתן פתוחות · ומשה היה רעה סתומה · וילך
משה · וישב ויאמר יי אל אהרן שתיהן פתוחות · וידבר אלהים אל משה סתומה
וידבר יי אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות · אלה ראשי בית אבותם
ויאמר יי אל משה שתיהן סתומות · ויאמר יי אל משה · ויאמר יי אל
משה ואל אהרן שתיהן פתוחות · ויאמר יי אל משה ככה ויאמר יי
אל משה אמור אל אהרן שתיהן סתומות · ויאמר יי אל משה פתוח
ויאמר יי אל משה אמור אל אהרן ויאמר יי אל משה השכם בבקר
שתיהן סתומות · ויאמר יי אל משה בא אל פרעה ויאמר יי אל משה
ואל אהרן שתיהן פתוחות · ויאמר יי אל משה נטה ויאמר יי אל
משה בא אל פרעה שתיהן פתוחות · ויאמר יי אל משה נטה ידך מה'
סתומה ויאמר וכו' ויהי חשך ויאמר וכו' עד נגע שתיהן פתוחות ·

וידבר יי אל משה שתיהם סתומות

ויאמר משה ויאמר יי אל משה ויאמר יי אל משה ואל אהרן שלשתן סתומ׳
ויקרא משה פתוחה׳ ויהי בחצי הלילה סתומה׳ ויסעו בני ישרא׳ ויאמר
יי אל משה ואהרן שתיהן פתוחות ויהי בעצם סתומה וידבר וכו׳
קדש פ׳ והיה כי יביאך שתיהן פתוחות ויהי בשלח סתומה וידבר וכו׳
וישובו ויחנו ויאמר יי אל משה מה תצעק אלי ויאמר יי אל משה נטה את ידך
אז ישיר משה ותקח מרים חמשתן פתוחות׳ ויסע משה ויבואו אילמה ויאמר
יי אל משה הנני ממטיר שלשתן סתומות וידבר יי אל משה פתוחה׳
ויאמר יי אל משה סתומה ויסעו כל עדת ויבא עמלק ויאמר יי אל משה
כתב זאת וישמע יתרו בחדש השלישי חמשתן פתוחות׳ וידבר א׳
אנכי לא תשא שלשתן סתומות׳ זכור פתוחה׳ כבד לא תרצח לא
תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד כולן סתומות והן שבע׳ וכל
העם פתוחה׳ ויאמר יי אל משה סתומה׳ ואלה המשפטים פתוחה׳
וכי ימכור מכה איש וכי יזיד איש ומכה אביו וגונב איש ומקלל אביו
וכי יריבון וכי יכה איש וכי ינצו וכי יכה איש כולן סתומות והן עשר׳
וכי יגח שור פתוחה וכי יפתח איש וכי יגוף שור איש כי יגנוב איש׳
כי יבער איש כי תצא אש כי יתן איש כי יתן איש כולן סתומות שבע
וכי ישאל פתוחה וכי יפתה מכשפה זובח לאלהים שלשתן סתומות׳
אם כסף פתוחה אלהים לא תקלל לא תשא כי תפגע כי תראה לא
תטה חמשתן סתומות׳ הנה אנכי פתוחה לא תהיה משכלה סתומה
ואל משה אמר פתוחה׳ ויאמר יי סתומה וידבר יי פתוחה ועשו ארון
סתומה ועשית שלחן ועשית מנרת שתיהן פתוחות׳ ואת המשכן
סתומה׳ ועשית את הקרשים פתוחה׳ ועשית פרוכת׳ ועשית את
המזבח ועשית את חצר המשכן ואתה תצוה ואתה הקרב חמשתן
סתומות ועשו את האפד פתוחה׳ ועשית משבצות ועשית חשן
ועשית את מעיל ועשית ציץ וזה הדבר וזה אשר תעשה כולן

סתומות והן שש ועשית מזבח וידבר דכי תשא ועשית כיור
וידבר דבשמים ארבעתן פתוחות ויאמר דקח לך סמים. וידבר
דראה קראתי שתיהן סתומות ויאמר יי׳ פתוחה ויתן אל משה סתומ׳
וידבר דלך רד ויפן וירד שתיהן פתוחות וידבר דלך עלה מזה
סתומה ויאמר משה ויאמר יי׳ אל משה פסל ויאמר יי׳ אל משה כתב
ארבעתן פתוחות ויקהל משה סתומה ויאמר משה ויאמר משה אל
בני ישראל שתיהן פתוחות ויעשו כל חכם לב סתומה ויעש יריעות
פתוחה ויעש את הקרשים סתומה ויעש בצלאל ויעש את השלחן ויעש
את המנורה ויעש את מזבח הקטורת ארבעתן פתוחות ויעש את
מזבח העלה ויעש את הכיור ויעש את החצר אלה פקודי כל הזהב
חמשתן סתומות. ויעש את [illegible] האפוד פתוחה ויעשו את אבני סתומ׳
ויעש את החשן ויעש את מעיל שתיהן פתוחות ויעשו את הכתנות
ויעשו את ציץ ותכל שלשתן סתומות ויביאו את המשכן וידבר דביום
החודש שתיהן פתוחות ויהי בחודש הראשון ויקח ויתן ויתן את השלחן
וישם את המנורה וישם את מזבח וישם את מסך וישם את הכיור
ויקם את החצר כולן סתומות והן שמונה׳ ויכס הענן פתוחה [illegible]
ומניין מניין הפתוחות תשעה וששים והסתומות חמש ותשעים הכל קס״ד
פרשיות.

ספר ויקרא

ואם מן הצאן סתומ׳ ואם מן העוף פתוחה
ונפש כי תקריב וכי תקריב ואם מנחה ואם מנחת ואם תקריב
חמשתן סתומות. ואם זבח ואם מן הצאן ואם עז וידבר ואם כל
עדת אשר נשיא ואם נפש ואם כבש ונפש כי תחטא כולם פתוחות
והן תשע ואם לא תשיג וידבר שתיהן סתומות ואם נפש וידבר וכו׳ נפש
וידבר וכו׳ צו שלשתן פתוחות. וזאת תורת סתומה. וידבר דזה קרבן
ויאמר וכו׳ דבר אל אהרן וזאת תורת האשם וזאת תורת זבח וכו׳ וידבר וכו׳

דבר אל בני ישראל וידבר וכו׳ קח את אהרן כולן פתוחות והן שש׳ ויהי
ביום השמיני סתומה ׳וידבר יי׳ אל אהרן וידבר משה וידבר יי׳ אל משה
שלשתן פתוחות ׳וזה לכם ׳וכי ימות שתהן סתומות ׳וידבר דאשה
כי תזריע ׳וידבר דאדם כי יהיה נגע צרעת ובשר ארבעתן פתוחות׳
או בשר סתומה ׳ואיש או אשה פתוחה ׳ ואיש או אשה כי יהיה בעור
בשרם ׳ואיש כי ימרט והבגד שלשתן סתומות ׳וידבר דזאת תהיה
פתוחה ואם דל סתומה ׳ וידבר דכי תבואו ׳וידבר דדברו אל בני
ישראל שתהן פתוחות׳ ואשה כי תצא קטומה ׳וידבר דאחרי מות וידבר
דדבר אל אהרן ׳וידבר דדבר אל בני ישראל שלשתן פתוחות ׳ איש
איש ערות אביך׳ ערות אשת אביך ׳ערות אחותך׳ ערות בת בנך
ערות בת אשת׳ ערות אחות אביך׳ ערות אחות אמך ׳ערות אחי
אביך ערות כלתך ׳ערות אשת אחיך ׳ערות אשה כולן סתומות
והן שתים עשר׳ וידבר דדבר אל כל עדת וכי תבואו אל הארץ
שתהן פתוחות ׳וכי יגור סתומה ׳וידבר דאשר יתן מזרעו ויאמר
יי׳ אל משה אמור אל הכהנים שתהן פתוחות׳ והכהן הגדול מאחיו
וידבר דדבר אל אהרן שתהן סתומות ׳וידבר דוינזרו וידבר דדבר
ולכל בני
אל אהרן ואל בניו שתהן פתוחות׳ וידבר דשור או כשב סתומה ׳
וידבר דדבר אל בני ישראל אלה מועדי יי׳ וידבר דכי תבואו אל הארץ
שלשתן פתוחות׳ וספרתם לכם סתומה וידבר דבחדש השביעי
פתוחה וידבר דאך בעשור סתומה׳ וידבר דבחמשה עשר יום
וידבר דצו את בני ישראל ולקחת סלת פתוחות ויצא בן אשה סתומה
וידבר דהוצא את המקלל וידבר דבהר סיני שתהן פתוחות ׳
וספרת לך כי ימוך אחיך׳ ואיש כי ימכור ׳וכי ימוך אחיך ומטה ׳וכי
תשיג ידגר וכי ימוך אחיך עמך שלשתן סתומות ׳ אם בחקותי
ואם לא תשמעו לי שתהן פתוחות׳ ואם בזאת סתומה׳ וידבר דאיש

(אמה פ׳ יו״ד סתומה .
אמה פ׳ יו״ד פתוחה.

[illegible]

כי יפליא פתוחה ואם בהמה סתומה · מנין הפתוחות שתים וחמשים
והסתומות שש וארבעים הכל שמונה ותשעים ׃ ///

/// ספר במדבר ///

ויהיו בני ראובן סתומה · לבני שמעון לבני
גד לבני יהודה לבני יששכר לבני זבולן לבני יוסף לבני מנשה לבני
בנימין לבני דן לבני אשר בני נפתלי · אלה הפקודים · וידבר דאך את
מטה לוי · וידבר דאיש על דגלו כולן פתוחות ארבע · עשרה דגל
מחנה ראובן ונסע אהל דגל מחנה אפרים דגל מחנה דן ארבעתן
סתומות · אלה פקודי ואלה תולדות וידבר דהקרב וידבר דואני וידבר
דפקוד חמשתן פתוחות · ופקדת · ויאמר דפקוד שתיהן סתומות ׃
וידבר דקח וידבר דנשוא וידבר דאל תכריתו וידבר דנשוא ארבעתן
פתוחות · בני מררי ופקודי בני גרשון שתיהן סתומות · וידבר
דצו וידבר דאיש או אשה · וידבר דאיש איש כי תשטה · וידבר דאיש
או אשה כי יפליא וידבר דדבר אל אהרן חמשתן פתוחות · יברכך
יאר ישא ושמו ויהי ביום כלות ויהי המקריב כולן סתומות והן שש
ביום השני ביום השלישי ביום הרביעי ביום החמישי הששי השביעי
השמיני התשיעי העשירי ביום עשתי עשר ביום שנים עשר זאת
חנוכת וידבר דבהעלותך וידבר דקח את הלויים כולן פתוחות
והן ארבע עשרה · וידבר דזאת אשר ללויים סתומה · וידבר
דויעשו וידבר דכי יהיה טמא שתיהן פתוחות · וביום הקים סתומ׳
וידבר דעשה לך ויהי בשנה השנית שתיהן פתוחות · ויאמר משה
לחובב ויהי בנסוע שתיהן סתומות · ויהי העם כמתאוננים ויאמר
דאספה לי ויאמר דהיד יי תקצר · ותדבר מרים ארבעתן פתוחות
ויאמר יי פתאום סתומה · ויאמר דואביה · וידבר דשלח לך · ויאמר
דעד אנה ינאצוני · וידבר דעד מתי · וידבר דכי תבואו וידבר

וידבר אל אהרן לאמר פת׳
ולא סתומה

דבמוחכם כולן פתוחות והן שש · וכי תשגו ואם נפש אחת שתיהן סתומ׳
ויהיו בני ישראל במדבר פתוחה · ויאמר ד׳ מות יומת סתומה ויאמר ד׳
ויעשו להם ויקח קרח שתיהן פתוחות · וידבר דהבדלו וידבר דהעלו
וידבר דהרומו סתומה · וידבר דויקחו מאתם ויאמר דהשב ויאמרו בני יש׳
פתוחות ויאמר ד׳ אל אהרן סתומה וידבר ד׳ אל אהרן פתוחה · ולבני שלשתן
לוי סתומה · וידבר דול הלויים · וידבר דזאת חקת התורה ויבאו בני
ישראל וידבר דקח את המטה ארבעתן פתוחות · ויאמר ד׳ יען לא האמנ׳
וישלח משה שתיהן סתומות · ויסעו מקדש פתוחה · וישמע הכנעני
סתומה · ויסעו מהר ההר פתוחה · אז ישיר סתומה · וישלח ישראל
פתוחה · וירא בלק סתומה · וישב ישראל · וידבר דפינחס · וידבר
דצרור · ויאמר ד׳ ארבעתן פתוחות · בני שמעון בני גד · בני יהודה
בני יששכר · בני זבולן בני יוסף · אלה בני אפרים · בני בנימין אלה
בני דן · בני אשר בני נפתלי · כולן סתומות והן אחת עשרה וידבר ד׳
פתוחה · ואלה פקודי הלוי · ותקרבנה בנות שתיהן סתומות · ויאמר
דכן בנות צלפחד · ויאמר דעלה שתיהן פתוחות · וידבר משה
סתומה · וידבר דצו · וביום השבת · ובראשי חדשיכם שלשתן פתוח׳
ובחדש הראשון · וביום הבכורים · שתיהן סתומות · ובחדש השביעי
פתוחה · ובעשור ובחמשה עשר · וביום השני השלישי הרביעי
החמישי הששי השביעי השמיני כולן סתומות והן תשע · וידבר
משה וידבר ד׳ שתיהן פתוחות · ויבאו משה ואלעזר · ויאמר אלעזר
ויאמר דשא שלשתן סתומות · ומקנה רב פתוחה · ויאמר משה ויגשו
אליו שתיהן סתומות · ויאמר אליהם משה אלה מסעי שתיהן פתוחות
וישמע הכנעני וידבר בערבות שתיהן סתומות · וידבר דצו את
בני ישראל וידבר דאלה שמות האנשים וידבר דבערבות מואב · וידבר
דדבר אל בני ישראל ויקרבו ראשי האבות חמשתן פתוחות מ׳ ···

הפתוחות שתים ותשעים והסתומות שש ושישים. הכל מאה ושמונה
וחמשים ׃

ספר אלה הדברים ///

ויאמר יי אלי · ופן · ונעבור · וידבר
אלי ראה · ואתחנן · חמשתן סתומות · ועתה ישראל · כי תוליד בנים
אז יבדיל · ויקרא משה · ארבעתן פתוחות ׃ אנכי · לא תשא · שמור ״
כבד · לא תרצח · ולא תנאף · ולא תגנוב · ולא תענה · ולא תחמוד · ולא תתאוה
את הדברים כולן סתומות אחת עשרה · שמע ישראל פתוחה · והיה
כי יביאך · לא תנסו · כי ישאלך · כי יביאך · ארבעתן סתומות · והיה עקב
פתוחה · כי תאמר סתומה · כל המצוה · והיה אם שכח · שמע ישראל
בעת ההיא · ועתה ישראל · חמשתן פתוחות · כי הארץ · והיה אם שמע
כי אם שמור תשמרון · ראה אנכי · והיה כי יביאך · כי ירחיב · כי יכרית
כולן סתומות והן שבע · כי יקום פתוחה · כי יסיתך · כי תשמע · ב
בנים אתם · לא תאכל · את זה תאכלו · כל צפור טהורה כולן סתומ׳
והן שש · עשר תעשר פתוחה · מקצה שלש · מקץ שבע · כי יהיה
בך אביון · כי ימכר לך ארבעתן סתומות · כל הבכור · שמור את
חדש · שתיהן פתוחות · שבעה שבועות סתומה · חג הסכות פתוחה
שופטים ושוטרים · לא תטע לך · לא תזבח · כי ימצא בקרבך
ארבעתן סתומות · כי יפלא פתוחה · כי תבוא · לא יהיה לכהנים
וזה יהיה · וכי יבוא הלוי · כי אתה בא · כי יכרית כולן סתומות והן
שש · וכי יהיה איש פתוחה · לא תסיג · לא יקום עד · כי תצא למלחמה
כי תקרב אל עיר · כי תצור אל עיר · חמשתן סתומות · כי ימצא חלל
פתוחה · כי תצא למלחמה · כי תהיין לאיש · כי יהיה לאיש · וכי
יהיה באיש · לא תראה את שור · לא תראה את חמור · לא יהיה כלי
כולן סתומות והן שבע · כי יקרא פתוחה · כי תבנה · לא תחרוש · ג
גדילים תעשה · כי יקח איש · ואם אמת היה · כי ימצא איש · כי יהיה נערה

ויס בשדה · כי ימצא איש נערה · לא יקח איש · לא יבוא פצוע דכא · לא יבוא
ממזר · לא יבוא עמוני · לא תתעב אדומי · כי תצא מחנה · לא תסגיר · לא
תהיה קדשה · לא תשיך · כי תדור · כי תבוא בכרם · כי תבוא בקמת ·
כי יקח איש אשה ובעלה · כי יקח איש אשה חדשה · כי ימצא איש · השמר
בנגע הצרעת · כי תשה · לא תעשוק · לא יומתו · לא תטה · כי תקצר · כי
תחבוט · כי יהיה ריב · כי ישבו אחים · כי ינצו אנשים · לא יהיה לך בכיסך · כולן סתומות
והן חמש ושלשים · זכור · והיה כי תבוא · שתיהן פתוחות · כי תכלה · היום
הזה · שתיהן סתומות · ויצו משה וזקני · פתוחה · וידבר משה · ויצו משה
את העם · ארור האיש · ארור מקלה · ארור מסיג · ארור משגה · ארור
מטה · ארור שוכב עם כל בהמה · ארור שוכב עם אחותו · ארור שוכב
עם חותנתו · ארור מכה · ארור לוקח · ארור אשר לא יקים · כולן סתומ'
והן שלש עשרה · והיה אם שמע · והיה אם לא תשמע · שתיהן פתוחות
אלה דברי הברית · סתומה · ויקרא משה אל כל ישראל · אתם נצבים
שתיהן פתוחות · והיה כי יבואו · כי המצוה · ראה נתתי · שלשתן סתומות
וילך משה · פתוחה · ויקרא משה · סתומה · ויאמר ײ אל משה הן · האזינו
השמים · ויבוא משה · וידבר ײ אל משה בעצם · וזאת הברכה ·
חמשתן פתוחות · וזאת ליהודה · סתומה · וללוי · פתוחה · לבנימין ·
וליוסף · ולזבולן · ולגד · ולדן · ולאשר · ויעל משה · כולם סתומות והן
שבע · מניין הפתוחות שבספר זה ארבע ושלשים · והסתומות מ'
מאה ארבע ועשרים · הכל מאה ושמונה וחמשים · ומניין
פתוחות כל התורה מאתים ותשעים · ומניין הסתומות
שלש מאות תשע' ושבעים · הכל שש מאות ששים ותשעה ·
צורת שירת האזינו כל שטה ושטה יש באמצעה ריוח אחד
כצורת הפרשה הסתומה ונמצאת כל חלוקה לשתים וכותבין שטה
אותה בשבע וששים שטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה

ושיטה׳ האזינו׳ יערף׳ כשעירים׳ כי׳ הצור׳ אל׳ שיחת׳ הלה׳
הט״א׳ זכור׳ בהנחל׳ יצב׳ כי׳ ימצאהו׳ יסובבנהו׳ כנשר׳ יי׳
ירכיבהו׳ ויניקהו׳ חמאת׳ בנידרכי׳ שמנת׳ וינבל׳ בתועבות׳
אלהים׳ לא׳ ותשכח׳ מכעס׳ אראה׳ בנים׳ כי עסוני׳ בגוי׳
ותלהט׳ חצי׳ וקטב׳ עם׳ גם׳ אשביתה׳ פן׳ ולא׳ ואין׳ יבינו׳ ושנים׳
יי׳ ואויבינו׳ ומשדמות׳ אשכלות׳ וראש׳ חתום׳ לעת׳ וחש׳ ועל׳
ואפס׳ צור׳ ישתו׳ יהי׳ ואין׳ מחצתי׳ כי אם׳ אשכיר׳ מדם׳ י׳
הרנינו׳ ונקם׳ ואלו הן התיבות שבראש כל אחת שיטה אחרונה
שהן באמצע הדף׳ ותשמע׳ הארץ׳ תזל׳ וכרביבים׳ הבו׳ כי׳
צדיק׳ דור׳ עם׳ הוא׳ שחל׳ בהפרידו׳ למספר׳ יעקב׳ ובתוהו׳
יצרנהו׳ יפרוש׳ ואין׳ ויאכל׳ ושמן׳ עם׳ עם׳ וישמן׳ ויטוש׳ יקניאוהו
יזבחו׳ חדשים׳ צור׳ וירא׳ ויאמר׳ כי הם׳ ואני׳ כי׳ ותאכל׳ אספה׳
מזי׳ ושן׳ מחוץ׳ אמרתי׳ לולי׳ פן׳ כי לו׳ איכה׳ אם׳ כי׳ כי׳
ענבמו׳ חמת׳ הלא׳ לי׳ כי׳ כי׳ כי׳ ואמר׳ אשר׳ יקומו׳ ראו
אני׳ ואין׳ ואמרתי׳ ותאחז׳ למשנאי׳ וחרבי׳ מראש׳ כי׳
וכפר׳ שירת הים כותבין אותה בשלשים שטה שטה
ראשונה כדרכה ושאר השיטות מניחין באמצע ריוח אחד ו׳
ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצעה עד שתמצא
השטה חלוקה לשלש ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד
הרווח וזו היא צורתה

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי׳ ויאמרו
לאמר אשירה ליי׳ כי גאה גאה סוס
ורוכבו רמה בים עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי
אבי וארוממנהו יי׳ איש מלחמה יי׳

שמו   מרכבות פרעה וחילו ירה בים   ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף   תהומות יכסיומו ירדו במצלת כמו
אבן   ימינך ײ נאדרי בכח   ימינך
ײ תרעץ אויב   וברוב גאונך תהרוס
קמיך   תשלח חרונך יאכלמו כקש   וברוח
אפיך נערמו מים   נצבו כמו נד
נזלים   קפאו תהומות בלב ים   אמר
אויב ארדוף אשיג   אחלק שלל תמלאמו
נפשי   אריק חרבי תורישמו ידי   נשפת
ברוחך כסמו ים   צללו כעופרת במים
אדירים   מי כמכה באלים ײ   מי
כמכה נאדר בקדש   נורא תהלות עשה
פלא   נטית ימינך תבלעמו ארץ   נחית
בחסדך עם זו גאלת   נהלת בעזך אל נוה
קדשך   שמעו עמים ירגזון   חיל
אחז ישבי פלשת   אז נבהלו אלופי
אדום   אילי מואב יאחזמו רעד   נמוגו
כל ישבי כנען   תפל עליהם אימתה
ופחד   בגדל זרועך ידמו כאבן   עד
יעבור עמך ײ   עד יעבור עם זו
קנית   תביאמו ותטעמו בהר נחלתך   מכון
לשבתך פעלת ײ   מקדש אדני כוננו
ידיך   ײ ימלך לעלם ועד   כי
בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים   וישב ײ עליהם

את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים.
כל התורה כולה בין בשירות בין בשאר הכתב יתכוין שתהא
אות סמוכה לחברתה כיותר ולא תדבק בה ולא תתרחק ממנה
כדי שלא תראה התיבה כשתי תיבות אלא יהיה בין אות
לאות כחוט השערה ואם הרחיק אות מאות עד שתראה התיבה
כשתי תיבות לתינוק שאינו רגיל הרי זה פסל עד שיתקן.

פרק תשיעי

אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על
הקיפו ולא הקיפו יתר על ארכו. וכמה הוא ארכו בגויל ששה
טפחים שהן ארבע ועשרים אצבע ברוחב הגודל שעל היד ובקלף
או פחות או יתר והוא שיהא ארכו כהקיפו. וכן אם עשה בגויל
פחות מששה ומיעט את הכתב או יתר על ששה והרחיב בכתב
עד שיהיה ארכו כהקיפו הרי זה כמצוה. שיעור הגליון
מלמטה ארבע אצבעות ומלמעלה שלש אצבעות ובין כל דף
ודף שתי אצבעות לפי כך צריך שיניח בתחלת כל יריעה
ובסופה רוחב אצבע אחת כדי תפירה שנמצא כשתתפר
היריעות יהיה בין כל דף ודף בכל הספר כולו שתי אצבעות
ויניח מן העור בתחלת הספר כדי לגול עמוד וכל השיעורין האלו
למצוה ואם חסר או הותיר לא פסל. כיצד יתכוין אדם
עד שיעשה הספר ארכו כהקיפו מתחילה. מרבע העורות בשוה
ועושה רוחב כל עור מהם ששה טפחים קצב אחד לכל ואחר
כך גולל העורות ועושה מהן כרך אחד מהודק יפה יפה
ומוסיף בעורות ומהדק עד שיעשה הקף הכרך ששה טפחים
שהוא רוחב העור ומודד בחוט שלשה שיקיף על הכרך.
ואחר כך עושה קנה שוה יהיה ארכה ארבעים

חמשים

אצבעות ויחלק אצבע אחד מהן בכנה לשנים ולשלשה ולארבעה
חלקים כדי שידע בו שיעור חצי אצבע ורביע אצבע וכיוצא בזה
החלק וימדוד כל עור ועור בכנה זו עד שידע כמה אצבע יש בכל עור
ועור כדי שידע כמה אצבע באורך כל הכרך ״ ואחר כך
לוקח עורות אחרים שנים או שלשה לבדוק בהן שיעור הכתב ״
וכותב בהן דף אחד ודבר ידוע שאורך הדף שבע עשרה אצבעות
לפי שהוא מניח גליון למעלה שלש ולמטה ארבע אבל רוחב הדף ״
הוא לפי הכתב אם דק אם עבה וכן מנין השטות שבדף יבואו
לפי הכתב לפי שבין שיטה לשיטה כמלוא שיטה ״ ואחר
שכותב הדף שבודק בו לפי מה שירצה ימוד רוחב הדף באצבעות
הכנה ויוסיף על רוחב הדף שבין שתי אצבעות שבין דף לדף
ויחשב כמה דפין יבואו בכרך שגלל מאותו הכתב שבדק בו
וידע חשבון הדפין ויראה כמה נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה
כולה ומשער לפי הספר שהוא כותב ממנו ומחשב אם עלתה כל
התורה לפי מנין הדפין זה הוא הכתב שכותב בו בכרך ואם הוציא
החשבון שהדפין יתר מן התורה ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין
הדפין ויבדוק בדף אחר ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן +
הדפין ימעט בכתב עד שירבה במנין הדפין ויבדוק בדף אחר
וכן בדף אחר דף עד שיבוא החשבון אחד ״ מאחר שידע
רוחב הדף ושיעור הכתב מתחיל באותו הכרך ומחלק כל עור ועור
יפין דפין בשרטוט כפי רוחב הדף שבדק בו ועלה בחשבון וכשישאר
לו מן העור שלש אצבעות או ארבע יתר על הדף האחרון
שביריעה יניח ממנו רוחב אצבע וכדי תפירה ויקוץ השאר ואל
יחוש שבאחרונה יתוסף לו שורות אחרות על הכרך שגלל כנגד
כל התוספות שקוצץ מכל עור ועור ואינו צריך לחשב דבר זה

שהכתב מושכו לפי מניין הדפין׃ וכן הרוצה לעשות רוחב הספר
יתר על ששה או פחות מששה על הדרך הזאת הוא מחשב ויצא ארכו
כהקיפו ובלא פחות ולא יתר והוא שלא יטעה בחשבון׃ רוחב
הגודל האמור בכל השיעורין האלו ובשאר שיעורי תורה כולה והוא ר׳
הבינוני כבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רוחב שבע שעורות בינוניות
זו בצד זו בדוחק והן כאורך שתי שעורות בריוח וכל טפח האמור ב
בכל מקום הוא ארבע אצבעות מאלו וכל אמה ששה טפחים׃
ספר תורה שכתבתי אני כל דף ודף מדפיו ארבע אצבעות
ושירת הים ושירת האזינו רוחב כל דף משתיהן שש אצבעות
ומניין השיטין שבכל דף ודף אחת וחמשים ומניין הדפין שבכל
הספר מאתים שש ועשרים דף ואורך כל הספר אלף ושלש מאות
וששים ושש אצבעות בקירוב׃ אילו השש אצבעות היתרות
בחשבון לגליון שבתחלת הספר ושבסופו והעורות שכתבנו בהן
עורות אילים ובזמן שתרצה לכתוב על פי המדות האלו או קרוב
להן מעט הרי חסר דף או שתים שלש או יתר דף או שתים שלש
לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון אלא מיד יבוא לך ארכו כהקיפו׃
אין עושין יריעה פחות משלשה דפין ולא יתר על שמונה
דפין נזדמנה לו יריעה בת תשע דפין חולק אותה ארבע
לכאן וחמש לכאן במה דברים אמורים בתחלת הספר או באמצעו
אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד עושין אותו דף
לבדו ותופרין אותו עם שאר היריעות׃ כשתופרין היריעות
אין תופרין אותן אלא בגידין שלבהמה או חיה טהורה ואפילו מן
מנבלות וטריפות שלהן כדרך שתופרין התפלין ודבר זה הלכה
למשה מסיני לפיכך אם תפרן שלא בגידין או בגידי טמאה פסול
עד שיתירנו ויחזור ויתפור כהלכה׃

כשתופרין היריעות

אינו תופר כל היריעה כולה מתחלתה עד סופה אלא מניח מעט
מלמעלה ומעט מלמטה בלא תפירה כדי שלא תקרע היריעה בא'
באמצעה כשיגלול ועושה לו שני עמודין של עץ אחד בתחלתו וא'
ואחד בסופו ותופר העור ששייר בתחלה ובסוף על העמודים כד'
כדי שיהיו נגללין עליהן וירחיק בין העמוד והכתב שבדף׃
ספר תורה שנקרעה בו יריעה בתוך שתי שיטות יתפור בתוך שלש
לא יתפור במה דברים אמורים בישנות שאין עפצו ניכר אבל אם
ניכר הגויל שהוא עפיץ תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלש וכן בין
דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור וכל הקרעים אין תופרין אותן
אלא בגידין שתופרין בהן היריעות זו לזו ובכל הקרעים יזהר שלא
יחסר אות אחת או תשתנה צורתה׃

פרק עשירי

נמצאת למד שעשרים דברים שבכל
אחד מהן פוסל את ספר תורה ואם עשה בו אחד מהן הרי הוא
כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות ואין בו קדושת
ספר תורה ואין קורין בו ברבים ואלו הן׃ א' אם נכתב על
עור בהמה טמאה׃ ב' שנכתב על עור בהמה טהורה ש'
שאינו מעובד׃ ג' שהיה מעובד שלא לשם ספר תורה׃ ד'
שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף
במקום שער׃ ה' שנכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על
הקלף׃ ו' שנכתב על דוכסוסטוס׃ ז' שנכתב בלא
שרטוט׃ ח' שנכתב שלא בשחור העומד׃ ט' שנכתב
בשאר לשונות׃ י' שכתבו גוי וכיוצא בו משאר פסולים׃
יא' שכתב האזכרות בלא כוונה׃ יב' שחסר אפילו אות
אחת׃ יג' שהוסיף אפילו אות אחת׃ יד' שנגעה אות

באות. טו. שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר
או תדמה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע
בין בטשטוש. יו. שהרחיק או הקריב בין אות לאות עד
שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כמו תיבה אחת.
יז. ששינה צורת הפרשיות. יח. ששינה צורת השירות.
יט. שכתב בשאר הכתב כשירה. כ. שתפר היריעות שלא
בגידי טהורה. ושאר כל הדברים למצוה לא לעכב.
ספר כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכבוד גדול אסור לאדם ל'
למכור ספר תורה אפלו אין לו מה יאכל ואפלו היו לו ספרים
רבים ואפילו ישן ליקח בו חדש לעולם אין מוכרין ספר תורה
אלא לשני דברים שילמד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו והוא
שלא יהיה לו דבר אחר למכור. ספר תורה שבלה או שנפסל
נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל תלמיד חכמים וזו היא
גניזתו. מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה
וזו היא גניזתן. תיק שהוכן לספר תורה והונח בו וכן המ'
המטפחות והארון או המגדל שמניחין בו ספר תורה אע"פ שהספר
בתוך התיק וכן הכסא שהוכן להניח ע' ספר תורה והונח עליו [עליו]
ספר תורה הכל תשמישי קדושה הן ואסור לזורקן אלא כשיבלו
או כשישברו נגנזין אבל הבימות שעומד עליהן אוחז הספר
והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדושה וכן
רמוני כסף וזהב וכיוצא בהן שעושין לספר תורה לנוי תשמישי ק'
קדושה הן ואסור להוציאן לחול אלא אם מכר אותם לקנות ב'
בדמיהן ספר תורה או חומש. מותר להניח ספר על
גבי ספר ואין צריך לומר על גבי חומשין ומניחין חומשין על
גבי נביאים וכתובים אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי

החמשין ולא חמשין על גבי ספרי תורה וכל כתבי הקודש אפילו הלכות
והגדות אסור לזרוק אותן הקמיעין שיש בהן ענינים שלכתבי הקדש
אין נכנסין בהן לבית הכסא אלא אם כן היו מחופות עור ׃ לא
יאחוז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס לבית המרחץ או לבית הכסא
או לבית הקברות אע״פ שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק
שלו ולא יקרא בו עד שירחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת
או מבית הכסא ולא יאחוז הספר כשהוא ערום ואסור לישב על
מטה שספר תורה עליה ׃ בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש
מטתו בו עד שיוציאנו או עד שיניחנו בכלי ויתן הכלי בכלי אחר
שאינו מזומן לו אבל אם היה מזומן לו אפילו עשרה כלים זה בתוך
זה ככלי אחד הן או עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים
אם אין לו בית אחר אבל אם יש לו בית אחר אסור לשמש עד ש
שיוציאנו ׃ כל הטמאים אפילו נדות ואפילו גויים מותרין ל
לאחוז ספר תורה ולקרות בו שאין דברי תורה מקבלין טומאה
והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות בטיט אלא ירחצו את
ידיהם ואחר כך יגעו בו ׃ כל הרואה ספר תורה כשהוא מ
מהלך חייב לעמוד מפניו ויהיו הכל עומדין עד שיעמוד זה
שהוא מהלך בו כשיגיע למקומו או עד שיתכסה מעיניהם
ואחר כך יהיו מותרין לישב ׃ מצוה ליחד לספר תורה מ
מקום ולכבד אותו המקום ולהדרו יתר מדאי דברים שבלוחות
הברית הן הן שבכל ספר וספר לא ירוק אדם כנגד ספר תורה
ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגליו ולא יניח עליו ראשו כמשוי ולא
יחזיר אחוריו לספר תורה אלא אם כן היה גבוה ממנו עשרה
טפחים ׃ היה מהלך ממקום למקום וספר תורה עמו
לא יניח ספר תורה בתוך השק ויניחנו על גב החמור וירכב עליו

ואם היה מתפחד מן הגנבים מותר ואם אין שם פחד מניחו ב׳
בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך. כל מי שיושב
לפני ספר תורה ישב בכובד ראש באימה ופחד שהוא העד הנאמן
על כל באי העולם שנ׳ והיה שם בך לעד ויכבדו כפי כחו. א׳
אמרו חכמים הראשונים כל המחלל את התורה גופו
מחולל על הבריות וכל המכבד את התורה
גופו מכובד על הבריות.

בריך רחמנא דסייען.

הלכות ציצית

מצות עשה אחת והיא לעשות ציצית על כנפי הכסות. וביאור מצוה זו בפרקים אילו.

פרק ראשון

ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית מפני שהוא דומה לציצית הראש שנ׳ ויקחני בציצית ראשי. וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצבעו ואין לחוטי הענף מנין מן התורה. ולוקחין חוט אחד שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה. נמצאת במצוה זו שתי צוויות שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה ושיכרוך על הענף חוט תכלת שנ׳ ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן

והמעט עד הכנף ושאר התכלת לבדו כשר׃ אע״פ שאין א׳
אחד מהן מעכב את חבירו אינן שתי מצות אלא מצות עשה אחת
והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים
מצות עשה אחת אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מ׳
מלמד ששניהם מצוה אחת וארבע הציציות מעכבות זו את זו שא׳
שארבעתן מצוה אחת׃ כיצד עושין הציצית מתחיל מזוית
הטלית שהוא סוף הארג ומרחיק ממנו לא יתר על שלש אצבעו׳
למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכנים שם ארבעה חוטין וכופלן
באמצע נמצאו שמונה חוטין משולשלין תלויין מן הקרן ואורך
החוטין השמונה אין פחות מארבע אצבעות ואם היו יתר על כן
אפילו אמה או שתים כשרות וכל האצבעות בגודל ויהיה אחד מ׳
משמונת החוטין חוט תכלת והשבעה לבן׃ ולוקח חוט אחד
מן הלבן וכורך בו כריכה אחת על שאר החוטין בצד הבגד ומניח
ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכה שללבן
וקושר ואילו השלש כריכות הן הנקראין חוליה ומרחיק מעט ועושה
חוליה שנייה בחוט שלתכלת לבדו ומרחיק מעט ועושה חוליה
שלישית וכן עד חוליה אחרונה שהוא כורך בה שתי כריכות של
תכלת וכריכה אחרונה שללבן מפני שהתחיל בלבן מסיים בו
שמעלין בקודש ולא מורידין ולמה יתחיל בלבן כדי שיהא סמוך
לכנף מינו ועל דרך זו הוא עושה בארבע הכנפות׃ כמה
חליות הוא עושה בכל כנף לא פחות משבע ולא יתר על שלש עשרה
וזו היא מצוה מן המובחר ואם לא כרך אלא חוליה אחת כשרה
ואם כרך התכלת על רוב הציצית כשרה ונוי תכלת שיהיו כל
החליות בשליש החוטין המשולשלין ושני שלישיהן ענף וצריך
לפרדו עד שיהיה כציצית שער הראש׃ העושה לבן

בלא תכלת לוקח אחד משמונת החוטין וכורך אותו על שאר החוטין
עד שליש ומניח שני שלישיהן ענף וכריכה זו אם רצה לכרוך א׳
אותה חליות חליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזה הוא
מנהגינו ואם רצה לכרוך בלא מנין חליות עושה· כללו של דבר
יתכווין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים ויש מי שאינו מד׳
מדקדק: דבר זה בלבן ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא
כרך אלא חוליה אחת כשרה·· אחד חוטי הלבן ואחד חוטי·
התכלת אם רצה לעשותן שזורין עושה· אפילו היה החוט כפול
כפול משמונה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט
אחד·· חוטי ציצית בין לבן בין תכלת צריכין טוייה לשם
ציצית ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רו׳
רובצין ביניהן ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה ולא משיורי שתי·
שהאורג משייר בסוף הבגד אלא מן הגזה שלצמר או מן הפשתן
ואין עושין אותן לא [illegible] מצמר הגזול ולא משעיר הנדחת ולא משל
קדשים ואם עשה פסולה· המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית
אבל המשתחוה לפשתן השוע הרי זה כשר שהרי נשתנה··
ציצית שעשה אותה גוי פסולה שנ׳ דבר אל בני ישראל ועשו
להם ציצית אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה וציצית
שנעשית מן העשוי מקודם פסולה·· כיצד הביא כנף שיש
בה ציצית ותפרה על הבגד אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה
פסולה שנ׳ ועשו להם ציצית לא מן העשוי שהרי זה דומה למי· ש׳
שנעשית מאיליה ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותה בבגד א׳
אחר בין לבן בין תכלת·· תלה החוטין בין שתי כנפים משו׳
לזו וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו כהלכתה ואחר כך חתכן בא׳
באמצע ונפרדו זה מזה פסולה שהרי בעת שקשרן היו פסולים

לפי שהתי' כנפים מעורות זו בזו בחוטין שבינהן ובשעה שפסק ועשאן
שהן ציציות נמצא עושה מן העשוי. הטיל ציצית על ציצית
אם נתכוין לבטל הראשונה מתיר את הראשונה או חותכה וכשרה
ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן הרי זו פסולה שהרי
כשהוסיף פסל הכל וכשהתיר או חתך התוספת נמצא הנשאר עשוי
מן העשוי שעשייתו הראשונה פסולה היתה. וכן המטיל ד'
לבעלת שלש ואחר כך השלימה לארבע והטיל לרביעית כולה
פסולה משום תעשה ולא מן העשוי. אין כופלין את הטלית
לשנים ומטילין ציצית על ארבע כנפיה כשהיא כפולה אלא אם כן
תפרה כולה ואפילו מרוח אחת. נפסק הכנף שיש בה
הציצית חוץ לשלש אצבעות תופרה במקומה בתוך שלש לא
נתמעטה זוית שלבגד שבין חוטי הציצית ובין סוף הארץ אפי'
לא נשאר מן הארץ אלא כל שהוא כשרה וכן אם נתמעטו חוטי הציצית
אפילו לא נשתייר מהן אלא כדי עניבה כשרה ואם נפסק החוט
מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה.

פרק שני

תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא ה
הצמר הצבוע כפתוך שבכוחל וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין
בטהרו של רקיע. והתכלת האמורה בציצית צריך שתהא צביעתה
צביעה ידועה שעומדת ביפיה ולא תשתנה וכל שלא נצבע באותה
הצביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע כגון שצבעו
באסטיס או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית. והחלב בת
עין צמרה פסול לציצית. כיצד צובעין תכלת של ציצית
לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד
שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין

כפתוך
שבכוחל
פי' צאפר אל
כחל והו
אלאתמד
והו ימיל ללזרקה
ויסיר משבה
באצפחה
ותסמן יקול
משרה כפתוך
מפסוך ...
קול אלסואד

עושין כדי שיקלוט את העין ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג
שדומה עינו לעין הים ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי
ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנים כמו הקימוניא
וכיוצא בה כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר
עד שיעשה כעין [רקיע] וזו היא התכלת של ציצית ׃ תכלת של ציצית
צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה והיורה שיש בה
הצבע אם צבע בו מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה
היורה כולה אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומ'
ומניח בו מעט צמר שבודק בו ושורף את שבדק שהרי נצבע לבדיקה
ושופך הצבע שבכלי שבדק בו שהרי טעמו ופסלו וצובע התכלת
בשאר הצבע שלא נטעם ׃ התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה
חוששין שמא לא נצבעה לשמה ואע״פ שנלקחה מן המומחה
אם נבדקה ונודע שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים
שאינן עומדין פסולה ׃ כיצד בודקין אותה עד שיודע אם
נצבעה כהלכתה אם לאו לוקחין התבן וריר שבלול ומי רגלים
שנתחמצו ארבעים יום ושורין התכלת בכולן מעת לעת אם עמדה
בעינה ולא כהת כשרה ואם כהת לוקחין בצק של שעורים שמעפשין
אותו למורייס ונותנין את זו התכלת שנשתנת בתוכו ואופה הבצק
בתנור ומוציאין התכלת מן הפת ורואין אותה אם כהת ממה
שהיתה פסולה ואם הוסיף עינה והושחרה יתר ממה שהיתה
קודם אפייה כשרה ׃ חנוני שמוכר בה התכלת והיה מוח'
מוחזק בכשרות לוקחין ממנו סתם ואינו צריך בדיקה והרי
היא בחזקתה עד שיתחשד המפקיד תכלת אצל הגוי הרי זו פ'
פסולה שמא החליפה ואם היתה בכלי והיה חתום בשני חותמות
חותם בתוך חותם כשרה בחותם אחד פסולה ׃ המוציא

תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין מושזרין פסולה הלוקח טלית
מצוייצת מן השוק מישר׳ הרי היא בחזקתה מן הגוי מן התגר
כשרה מן ההדיוט פסולה׃ טלית שהיא כולה ירוקה או אדומה
או משאר צבעונים עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקה
ירוקין ואם אדומה אדומין היתה כולה תכלת עושה לבן שלה מ׳
משאר צבעונים חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת וכורך
על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושה בשאר ציציות שאין צבען
קשה שנוי מי שאין מניח לבן יתר משמי שלא הניח
תכלת לפי שהלבן מצוי לכל והתכלת אינה מצוייה לכל לפי שאינה
מצוייה בכל מקום ולא בכל זמן מפני הצבע שאמרנו׃

פרק שלישי

כסות שחייב אדם לעשות בה ציצי׳
מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים או יתר על ארבע ותהיה
מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המהלך לבדו בשוק
ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו ותהיה הכסות של צמר או של
פשתים בלבד׃ אבל טלית של שאר מינין כגון בגדי משי
ובגדי צמר גפן ובגדי צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים
וכיוצא בהן אין חייבין בציצית אלא מדברי חכמים כדי להזהר
במצות ציצית והוא שתהיה מרובעת או יתר על ארבע ויהיה
שיעור׳ כשיעור שכל הבגדים האמורין בתורה סתם אינן אלא
צמר ופשתים בלבד׃ על ארבע כנפות כסותך ארבע ולא
בעלת שלש אם כן ארבע ולא בעלת חמש תלמוד לומר אשר
תכסה בה אפילו בעלת חמש או יתר על זה ולמה אני מחייב בעלת
חמש ופוטר בעלת שלש ושתיהן אינן בעלי ארבע כנפות מפני
שיש בכלל חמש ארבע לפיכך כשהוא עושה ציציות לבעלת חמש

או שש אין עושה אלא לארבע הכנפים המרוחקות זו מזו מאותן החמש
או השש בלבד שנ' על ארבע כנפות כסותך ׃ כסות שלבגד
וכנפיה שלעור היא שלעור וכנפיה שלבגד פטורה שאין הולכין אלא חייבת
אחר עיקר הכסות ׃ כסות שלשני שותפין חייבת שנ' על כנפי בגדיהם
לא נאמר כסותך אלא למעט שאולה שהטלית השאולה פטורה מן הציצית
שלשים יום מיכן ואילך חייבת ׃ כסות שלצמר עושין לבן שלה
חוטי צמר וכסות שלפשתן עושין לבן שלה חוטי פשתן ממינה ושאר
בגדים עושין לבן שלכל מין ומין ממינו כגון חוטי משי לכסות מ
משי וחוטי נוצה לכסות נוצה ואם רצה לעשות לבן שלשאר מ
מינין מצמר או מפשתים עושה מפני שהצמר והפשתים פוטרין
בין במינן בין שלא במינן ושאר מינין במינן פוטרין שלא במינן
אין פוטרין ׃ ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות שלפשתן
או חוטי פשתן בכסות שלצמר אע"פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת
בדין הוא שיהיה מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי
התכלת צמר היא ומטילין אותה לפשתן ומפני מה אין עושין כן
מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה וכל מקום שאתה מוצא
עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שניהם הרי מוטב ואם
לאו יבוא עשה וידחה את לא תעשה וכאן אפשר לקיים את שניהם ׃
כסות שלפשתן אין מטילין בה תכלת אלא עושה לבן בלבד
שלחוטי פשתן לא מפני שהציצית נדחית מפני השעטנז אלא גזרה
מדבריהם שמא יתכסה בה בלילה שאינו זמן חיוב ציצית ונמצא עובר
על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה שחובת ציצית ביום ולא ב
בלילה שנ' וראיתם אותו בשעת ראיה וסומא חייב בציצית אף על פי
שאינו רואה אחרים רואים אותו ׃ מותר לאדם ללבוש ציצית
בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ול'

ומאימתי מברך על הציצית בשחר משיכיר בין תכלת שבה ללבן עליה
שבה וכיצד מברך ב"א ה' אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף
בציצית וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה קודם שיתעטף וא'
ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא
שיתעטף בה ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית ה'
המרחץ נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקן באשפה מפני שהיא מ'
מצוה שאין בגופה קדושה ואסור למכור טלית מצוייצת לגוי עד
שיתיר ציציותיה לא מפני שיש בגופה קדושה אלא שמא יתעטף בה
ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל ויהרגנו נשים
ועבדים וקטנים פטורין מן הציצית מן התורה ומדברי חכמים שכל
קטן שיודע להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות ונשים ועבדים
שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה וכן שאר כל מצות
עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותה בלא ברכה אין
ממחין בידן טומטום ואנדרגינס חייבין בכולן מספק לפיכך אין
מברכין אלא עושין בלא ברכה היאך חיוב מצות הציצית
כל אדם שהוא חייב במצוה זו אם יתכסה בכסות הראויה לציצית ונמצאת
יטיל לה ציצית ואחר כך יתכסה בה ואם נתכסה בה בלא ציצית
הרי ביטל מצות עשה אבל הבגדים הראויין לציצית כל זמן שלא יח'
יתכסה בהן אדם אלא מקופלין ומונחין פטורין מן הציצית שאינה
חובת הטלית אלא חובת האיש שיש לו טלית אע"פ שאין
אדם מחויב לקנות טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית
אין ראוי לאדם חסיד לפטור עצמו ממצוה זו אלא לעולם ישתדל
להיות עטוף בכסות המחוייבת בציצית כדי שיקיים מצוה זו
גדול
ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר גנאי הוא לתלמידי חכמים
שיתפללו והוא אינן עטופין לעולם יהא אדם זהיר במצות צ'

ציצית שהזהיר הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן שנ' וראיתם
אותו וזכרתם את כל מצות יי' ועשיתם אותם וגו'. ///

/// בריך רחמנא דסייען ///

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את השם הקבלה אחר אכילה. וביאור מצוה זו בפרקים אילו. ///

פרק ראשון

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת
מזון שנ' ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך ואינו חייב מן התורה
אלא אם שבע שנ' ושבעת וברכת. ומדברי סופרים שאפילו אכל
כזית מברך אחריו. ומדברי סופרים לברך על כל מאכל
תחלה ואחר כך יהנה ממנו ואם הריח ריח טוב יברך ואחר
כך יהנה בו ואפילו נתכוון לאכול או לשתות כל שהוא מברך ו'
ואחר כך נהנה וכל הנהנה בלא ברכה מעל. וכן מדברי סופר'
לברך אחר כל שיאכל וכל שישתה והוא שיאכל כזית והוא שישתה
רביעית ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה
עד רביעית. וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין
על כל מצוה ומצוה ואחר כך יעשה אותה וברכות רבות תקנו
חכמים דרך שבח והודייה אעף שלא נהנה ולא עשה מצוה
נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינין ברכת הנייה וברכת המצוות
וברכת הודאה שהן דרך שבח והודייה ובקשה כדי לזכור את
הבורא תמיד וליראה ממנו. ונוסח כל הברכות עזרא
ובית דינו תקנום ואין ראוי לשנותן ולא להוסיף על אחת מהן
ולא לגרוע ממנה וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות

[illegible]

אינו אלא טועה וכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה
ברכה אלא אם כן היתה סמוכה לחברתה׃ כל הברכות
כולן נאמרין בכל לשון והוא שיאמר כעניין שתקנו חכמים ואם
שינה את המטבע הואיל והזכיר אזכרה ומלכות ועניין הברכה
אפילו בלשון חול יצא׃ כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו
מה שהוא אומר ואם לא השמיע יצא בין שהוציא בשפתיו בין
שבירך בלבו׃ כל הברכות כולן לא יפסיק בין הברכה
ובין דבר שמברכין עליו בדברים אחרים ואם הפסיק צריך ל
לחזור ולברך שנייה ואם הפסיק בדברים שהן מעניין דבר שמ
שמברכין עליו אינו צריך לברך שנייה כיצד כגון שבירך על
הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח הביאו תבשיל תנו לפלוני
לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו צריך לברך וכן כל
כיוצא בזה׃ כל הברכות כולן מותר לטמא לברך אותן בין
היה טמא טומאה שהוא יכול לטהר ממנה בו ביום בין טומאה
שאינו יכול לטהר ממנה בו ביום ואסור למברך לברך כשהוא
ערום עד שיכסה ערותו במה דברים אמורים באיש אבל אשה
יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת׃ כל הברכות כולן אף
על פי שבירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו
ידי חובתן כדי להוציאן חוץ מברכת ההנייה שאין בה מצוה
שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן אבל ברכת הנייה
שיש בה מצוה כגון אכילת מצה בלילי הפסח וקידוש היום הרי זה
מברך לאחרים ואוכלים ושותים אע״פ שאינו אוכל ושותה עמהן׃
כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה וה
ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע״פ שלא ענה אמן וכל העונה
אמן אחר המברך הרי הוא כמברך והוא שיהיה המברך חייב

באותה הברכה היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב
מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או ישמע ממי שהוא חייב
בה מן התורה כמותו ׃ רבים שנתועדו לאכול פת או לשתות
יין ובירך אחד מהן וענו כולן אמן הרי אלו מותרין לאכול ולשתות
ואם לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו ׃
אעפ״י שהן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו במה
דברים אמורים בפת ויין בלבד אבל שאר אוכלין ומשקין אינן
צריכין הסיבה אלא אם בירך אחד וענו כולם הרי אלו אוכלין ושותין
אעפ״י שלא נתכוונו להסב כאחד ׃ כל השומע אחד מישראל
מברך ברכה מכל הברכות כולן אעפ״י שלא שמע הברכה כולה
מתחלתה ועד סופה ואעפ״י שאינו חייב בה חייב לענות אמן ואם
היה המברך גוי או מין או כותי או תינוק המתלמד או שהיה
גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן ׃ כל
העונה אמן לא יענה לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן
קצרה ולא אמן ארוכה אלא בינונית ולא יגביה קולו יתר מן המברך
וכל מי שלא שמע ברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל
העונים ׃ כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא
שם לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן התינוקות
מלמדין אותן הברכות כתקנן ואעפ״י שהן מברכין לבטלה
בשעת למידה הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן והעונה
אחריהן אמן לא יצא ידי חובתו ׃ כל העונה אמן אחר ברכותיו
הרי זה מגונה והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות
הרי זה משובח כגון אחר בונה ירושלים בברכת המזון ואחר
ברכה אחרונה של קריאת שמע ערבית וכן בסוף כל ברכה
שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו ׃

ולמה יענה אמן בבונה ירושלים והרי אחריה ברכת הטוב
והמטיב מפני שברכה זו בימי חכמי משנה תקנוה ואפילו היא
תוספת אבל סוף עיקר הברכות שלמזון היא בונה ירושלים ולמה
לא יענה אמן אחר אהבת עולם מפני סוף ברכות ראשונות וכן כל שהיא
כיוצא בה מברכות שמברכין אותן תחלה לדבר כגון ברכות
שמברכין לפני קריאת מגלה והדלקת נר חנוכה לא יפסיק באמן
בין ברכה ובין דבר שבירך עליו. ולמה לא יענה אחר ב׳
ברכת הפירות וכיוצא בה מפני שהיא ברכה אחת ואין עונה אמן
אלא אחר ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות
כגון ברכות מלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר הש׳
השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן. כל האוכל דבר
האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף
כיצד הרי שאכל טבל ואפילו מדבריהם או שאכל מעשר ראשון טבל
שלא נטלו תרומתו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן
אינו מברך ואין צריך לומר אם אכל נבלות וטריפות או שתה
יין נסך וכיוצא בהן. אבל אם אכל דמאי אע״פ שאינו ראוי
אלא לעניים או מעשר ראשון שנטלה תרומתו אע״פ שלא נטלו ממנו
חשבון תרומה גדולה שבו והוא שהקדימו בשבלים או מעשר שני
והקדש שנפדו אע״פ שלא נתן את החומש הרי זה מברך תחלה
וסוף וכן כל כיוצא בהן.

פרק שני

סדר ברכת המזון כך הוא ראשונה ברכת
הזן שנייה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית ~~ברכת~~
הטוב והמטיב. ברכה ראשונה משה רבינו תקנה. ושנייה
תקן יהושע. ושלישית תיקן דוד ושלמה בנו וברכה רביעית
חכמי משנה תקנוה.

הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פיתם אין מברכין
לפניו ומברכין לאחר סעודתן שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו
מלאכת בעל הבית ברכה ראשונה כתקנה שניה פותח בברכת
הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ
ואם היו עושין בסעודתן בלבד או שהיה בעל הבית מיסב עמהן
מברכין כתקנן ארבע ברכות כשאר כל אדם ׃ ברכת
הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה וחותם בה על הארץ
ועל המזון וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה
בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו וצריך להזכיר בה ברית ותורה
ולהקדים ברית לתורה שהברית הזאת שאומרין בברכת הארץ
היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה
נכרתו עליה שלש בריתות שנ׳ אלה דברי הברית וכו׳ מלבד הברית
אשר כרת אתם בחורב וכת׳ אתם נצבים וכו׳ לעברך בברית וכו׳ ׃
ברכה שלישית פותח בה רחם יי׳ אלהינו על ישר׳ עמך
ועל ירושלים עירך או נחמנו יי׳ אלהינו בירושלים עירך וחותם בה
בונה ירושלים או מנחם עמו בבנין ירושלים ולפיכך נקראת כל
ברכה זו נחמה וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא
יצא ידי חובתו מפני שהיא עניין הברכה שאין נחמה גמורה
אלא בחזרת מלכות בית דוד ׃ בשבתות וימים טובים מ׳
מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע
כיצד מתחיל בנחמה אומר נחמנו יי׳ אלהינו בציון עירך או רחם
יי׳ אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך וכו׳ ומסיים מנחם
עמו בבנין ירושלים או בונה ירושלים ואומר באמצע בשבת אומר
אלהינו ואלהי אבותינו רצה והחליצנו במצותיך ובמצות יום השביעי
הזה ושבות בו ונוח בו כמצות רצונך ואל תהי צרה ויגון ביום

מנוחתינו. ובימים טובים אומר אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא וכו׳
וכן בראשי חדשים ובחולו שלמועד מוסיף באמצע ברכה שלישית
יעלה ויבוא. בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת
הארץ כדרך שמוסיף בתפלה ויום טוב או ראש חודש שחל להיות
בשבת מזכיר רצה והחליצנו תחלה ואחר כך יעלה ויבוא וכן ראש
חודש טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ
ורצה והחליצנו ויעלה ויבוא בנחמה. ברכה רביעית צריך
להזכיר בה שלש מלכיות וכשמברך האורח אצל בעל הבית מוסיף
בה ברכה לבעל הבית כיצד מברכו אומר יהי רצון שלא תבוש
בעל הבית בעולם הזה ולא תכלם לעולם הבא ויש לו רשות להוסיף
בברכת בעל הבית ולהאריך בה. וכשמברכין בבית
האבל אומר בברכה רביעית המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין
אמת שופט בצדק שליט בעולמו לעשות בו כרצונו שאנחנו עבדיו
ועמו ובכל אנו חייבין להודות לו ולברכו ומבקש רחמים על האבל
לנחמו כפי מה שירצה וגומר הרחמן וכו׳. בבית חתנים
מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו בכל סעודה וסעודה
שאוכלין שם ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים ועד
כמה מברכין אותה אם היה אלמון שנשא אלמנה מברכין אותה
ביום ראשון בלבד ואם היה בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא
בתולה מברכין אותה כל שבעת ימי המשתה. ברכה זו
שמוסיפין בבית חתנים היא ברכה אחרונה משבע ברכות של
נשואין במה דברים אמורים כשהיו האוכלים הן שעמדו בברכת
נשואין ושמעו הברכות אבל אם היו האוכלין אחרים שלא שמעו
ברכת נשואין בשעת נשואין מברכין בשבילם אחר ברכת מזון
שבע ברכות כדרך שמברכין בשעת נשואין והוא שיהיו עשרה

על הנסים וכן

והתנים מן המניין. שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדושת
היום אם נזכר קודם שיתחיל קדושת היום אם נזכר קודם שלא
שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך אשר נתן מנוחה
לעמו ישראל לאות ולברית קודש ברוך אתה יי' מקדש השבת.
וביום טוב אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון
ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים ומתחיל בברכה
רביעית וגומר ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק
וחוזר לראש שהוא ברכת הזן. בראשי חדשים שכח ולא
אמר יעלה ויבוא אם נזכר קודם שיתחיל בברכה רביעית אומ'
ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם בה
ומתחיל בברכה רביעית וגומר ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה
רביעית גומר אותה ואינו חוזר וכן בחולו שלמועד ובחנוכה
ובפורים אם שכח ולא הזכיר הענין בברכת הארץ (המזון) אינו חוזר.
מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המזון
במעיו חוזר ומברך וכן אם שכח ספק ולא ידע אם בירך אם לא
בירך חוזר ומברך והוא שלא נתעכל המזון במעיו.

פרק שלישי

חמשה מינין הן החטים והשעורים
והכוסמין ושבולת שועל והשיפון הכוסמין ממין חטים ושבולת
שועל והשיפון ממין שעורים וחמשת מינים האלו כשהן שבלים
נקראין תבואה בכל מקום ואחר שדשין אותן וזורין אותן נקראין
דגן וכשטוחנין את אחד מהן ועושין אותו קמח ואופין אותו נקרא פת
והפת הנעשית מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא
טייה. האוכל פת חייב לברך לפניה ברוך אתה יי' אמ"ה
המוציא לחם מן הארץ. אבל דגן שלק כמות שהוא מברך לפניו

בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות רבות אבל קמח מברך עליו
שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות׃ קמח שלאחד מחמשת
המינים שקלהו וערבו במים או בשאר משקין אם היה עבה כדי
שיהיה ראוי לאכילה ועשו מברך עליו בתחלה בורא מיני מזונות׃
ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה מברך עליו בתחלה שהכל
ולבסוף בורא נפשות רבות׃ קמח שלאחד מחמשת המינים
שבשלו בקדירה בין לבדו בין שערבו עם דברים אחרים כגון
לביבות וכיוצא בהן וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדירה כגון
הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן וכל זה הוא הנקרא מעשה קדירה
וכן כל התבשיל שעירבו אחד מחמשת המינים בין קמח בין פת
בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות׃ במה דב״א
בז״ה אותו המין חשוב אצלו ולא היה טפלה אבל אם היה אחד
מחמשת המינים שערב טפלה אינו מברך אלא על העיקר ופוטר
את הטפילה וזה כלל בברכות כל שהוא עקר ועמו טפילה
מברך על העקר ופוטר את הטפילה בין שהיתה הטפילה מ
מעורבת עם העיקר בין שלא היתה מעורבת׃ כיצד
היא הטפילה המעורבת לפת או כרוב שבשלו וערב בו קמח של
אחד מחמשת המינים כדי לדבקו אינו מברך עליו בורא מיני
מזונות שהלפת היא העיקר וקמח זה דבר טפילה שכל דבר ש
שמערבין אותו כדי לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את
התבשיל הרי זה טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת
הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן
חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו
בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר׃ כיצד
הטפילה שאינה מעורבת הרי שצריך לאכול דג מלוח ואכל הפת

עמו כדי שלא ידיק המלח גרונו ולשון מברך על המלח ופוטר את הפת
מפני שהפת טפילה לו. וכן כל כיוצא בזה. הפת שפתתה
אותה פתים ובשלה בקדרה או שלא במרק אם יש בפתיתין כזית
או שניכר שהן פת ולא נשתנת צורתה מברך עליה בתחלה המוציא
ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת בבישול מברך עליו בתחלה
בורא מיני מזונות. עיסה שנאפית בקרקע כמו שהערביים
שוכני מדברות אופים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה ב'
בתחלה בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא
לחם וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שערב בה
מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכיסנין אע"פ שהיא
פת מברך עליה בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתו עליה מברך
המוציא. אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו
בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות ובלבד שלא יהא מ
מעורב עם דבר אחר אבל אורז לבדו אבל פת דוחן או פת של
שאר מיני קטניות בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות
כל שמברכין עליו בתחלה המוציא לחם מברכין ל'
לאחריו [בסוף] ברכת המזון כסדרה ארבע ברכות וכל שמברכין עליו
בתחלה בורא מיני מזונות מברכין לאחריו בסוף ברכה אחת מ
מעין שלש חוץ מן האורז. כמה דברים אמורים שאכל
כזית ומעלה אבל האוכל פחות מכזית בין מן הפת בין משאר
אוכלין והשותה פחות מרביעית בין מן היין בין משאר משקים
מברך [עליו] בתחלה ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו
מברך כלל. וזו היא ברכה אחת שמעין שלש ברוך אתה ה'
אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה
ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו רחם ה' אלהינו על ירושלם

עירך ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה ושמחנו בבנייה ונאכל
מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה ברוך יי׳
יי׳ על הארץ ועל המחיה ובשבת ובימים טובים אומר בברכה זו
כבעלה מעין קדושת היום כדרך שמזכיר בברכת המזון.

פרק רביעי

כל המברך ברכת מזון או ברכה אחת שמעין
שלש צריך לברך אותה במקום שאכל אכל כשהוא מהלך ישב
במקום שפסק ויברך אכל כשהוא עומד ישב במקומו ויברך שכח
ברכת המזון ונזכר קודם שיתאכל המזון מברך במקום שנזכר
ואם היה מזיד חוזר למקומו ומברך ואם בירך במקום שנזכר
יצא ידי חובתו וכן אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא
ידי חובתו ולכתחלה לא יברך ברכת מזון ולא ברכה אחת שמעין
השלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל. מי שנתספק לו אם
בירך המוציא או לא בירך אינו חוזר ומברך מפני שאינו ד׳ מן
התורה שכח לברך המוציא אם נזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר
ומברך ואם לאחר שגמר אינו חוזר ומברך. היה אוכל
בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו לו חבירו
לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך
לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא
ואחר כך גומר סעודתו. חברים שהיו יושבין לאכול ועמדו
לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין
למקומן וגומרין סעודתן ואינן צריכין לברך שנייה ואם לא הניחו
שם אדם כשהן יוצאין צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרין
צריכין ברכה לכתחלה. וכן אם היו מסובין לשתייה
או לאכילת פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך

מברך למפרע על שאכל וחוזר ומברך שנייה לבתחלה על מה
שהוא צריך לאכול והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד אינו
צריך לחזור ולברך אכל במזרחה שלתאנה ובא לאכול במערבה
צריך לחזור ולברך׃ בירך על הפת פטר כל הפרפראות
שאוכלין בהן הפת ממיני תבשילים ופירות וכיוצא בהן אבל אם בירך
על הפרפרות לא פטר את הפת בירך על מעשה קדרה פטר את
התבשיל ואם בירך על התבשיל פטר מעשה קדרה׃ גמר
בלבו מלאכול או מלשתות ואחר כך נמלך לאכול ולשתות אע״פ שלא
שנה מקומו חוזר ומברך ואם לא גמר בלבו לא דעתן לחזור ולא
ולשתות או לאכול אפילו פסק כל היום כולו אינו צריך לברך שנייה׃
היו שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון או בואו ונקדש
קידוש היום נאסר להם לשתות עד שיברכו או יקדשו ואם רצו
לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע״פ שאינן רשאין צריכין
לחזור ולברך בורא פרי הגפן תחלה ואחר כך ישתו אבל אם
אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזור ולברך׃ היו מסובין
לשתות יין ובא להן מין יין אחר כגון שהיו שותין אדום והביאו לו
שחור או ישן והביאו חדש אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שנייה
אבל מברכין ברוך י״י אלה׳ הטוב והמטיב׃ אין מברכין
על אוכל מכל האוכלים ולא על משקה מכל המשקין עד שיבוא
לפניו ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו צריך לחזור ולברך של
אוכלו ברך עליו ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומ
ומברך עליו אע״פ שהוא מאותו המין וצריך לומר ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא שם שמים
לבטלה עומד אדם על אמת המים ומברך ושותה אע״פ שהמים
שהיו לפניו בשעת הברכה אינן המים ששותה מפני שלכך נתכוון מ

מתחלה: דברים הבאים בתוך הסעודה והם מחמת הסעוד׳
אינן צריכין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שברכת המוציא
שבתחלה וברכת המזון שבסוף פוטרין הכל שהכל טפילה לסעודה
ודברים שאינן מחמת הסעודה שבאו בתוך הסעודה טעונין ברכה
לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם ודברים הבאים לאחר הסעודה
בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהם
ולאחריהם: בשבתות וימים טובים ובסעודת הקזת הדם
ובשעת שיצא מן המרחץ וכיוצא בהן שאדם קובע סעודתו על היין
אם בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין ששותה לאחר המזון:
קודם שיברך ברכת המזון אבל בשאר הימים צריך לחזור ולברך
בתחלה על היין שלאחר המזון. באו להם יין בתוך המזון כל אחד וא׳
ואחד מברך לעצמו שאין בית הבליעה פנוי שיענו הכל אחר אחד
ואינו פוטר את היין שלאחר המזון:

פרק חמישי:

נשים ועבדים חייבין בברכת המזון וספק יש
בדבר אם הם חייבין מן התורה לפי שאין לה זמן קבוע או אינן
חייבין מן התורה לפיכך אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן אבל
הקטנים חייבין בברכת המזון מדברי סופרים כדי לחנכן:
שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם
ברכת המזון ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה ועד
עשרה מברך האחד מהן ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונים
ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו מ׳
משלו ובטובו חיינו ואחר כך מתחיל ואומר ב׳ א׳ יי׳ אמ״ה הזן וכו׳
עד שגומר ארבע הברכות והם עונין אמן אחר כל ברכה וברכה:
היו האוכלים מעשרה ולמעלה מזמנין בשם כיצד המברך

אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו והן עונין ברוך אלהינו שאכלנו משלו
ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו
ומתחיל בברכת מזון׳ הסועד בבית חתנים משיתחילו להתעסק
בצרכי סעודת נשואין והכינה ועד שלשים יום אחר הנשואין מברך
נברך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו והן עונין ברוך שהשמחה
במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו והמזבין שאומרין ואם היו עשרה
מברך נברך אלהינו שהשמחה במעונו והם עונים ואומרים ברוך
אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו וכו׳ וכן סעודה שעושין לו
אותה אחר הנשואין מחמת הנשואין עד שנים עשר חודש מברך
שהשמחה במעונו׳ הכל חייבין בברכת הזימון כדרך
שחייבין בברכת המזון אפילו כהנים שאכלו קדשי קדשים בעזרה
וכן כהנים וישראל שאכלו כאחד ואכלו הכהנים תרומה וישראל
חולין חייבין בזימון נשים ועבדים וקטנים חייבין בזימון כחיובם
בברכת המזון׳ נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם
אבל מזמנין לעצמן ולא תהיה חבורה של נשים ועבדים וקטנים
מפני הפריצות אלא נשים לעצמן או עבדים לעצמן או קטנים לעצמן
ובלבד שלא יזמנו בשם אנדרגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא
לאנשים ולא לנשים מפני שהוא ספק והטומטום אין מזמן כלל קטן
היודע למי מברכין מזמנין עליו ואע״פ שהוא כבן׳ שבע כבן שמונה
ומצטרף בין למניין שלשה בין למניין עשרה לזמן עליו והנכרי אין
מזמנין עליו׳ אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ומעלה
שבעה שאכלו פת ושלשה אכלו עמהן ירק או ציר וכיוצא בזה
מצטרפין לזימון בשם והוא שיהא המברך מאוכלי הפת אכלו ששה
שאכלו פת וארבעה ירק אין מצטרפין עד שיהו אוכלי הפת רוב

הניכר במה דברים אמורים בעשרה אבל שלשה צריך שיאכל כל
אחד כזית פת ואחר כך מזמנין. שנים שאכלו וגמרו מלאכול ובא מהן
שלישי ואכל אם יכולין לאכול עמו כל שהוא אפילו משאר אוכלין מצטרף
עמהן והכל בכלל שבמסובין הוא שמברך לכולן אע"פ שלא בא אלא
באחרונה. שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליחלק וכן ארבעה
וכן חמשה ששה שבעה עד עשרה. עשרה אינן רשאין ליחלק עד ש נחלק
שיהו עשרים שכל זמן שיחלקו ותהיה ברכת הזימון לכל חלק וחלק
כזימון הכל יש להן ליחלק. שלשה בני אדם שבאו משלש
חבורות של שלשה שלשה אינן רשאין ליחלק ואם כבר זימן כל אחד
ואחד מהן בחבורה שלו רשאין לחלק ואינן חייבין בזימון שכבר זמנו
עליהן. שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל משלו אינן רשאין
ליחלק. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן
רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון אחד ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו
מזמנין לעצמן. ואם יש שמש אחד ביניהן שהוא הולך ומשמש מחבורה
זו לחבורה זו מצטרפין לזימון אחד אע"פ שאין מקצתן אלו רואין מקצת
מקצתן אלו והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור.
שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו כדי שיכוונו לשמוע
מה שהן אומרין ומזמנין עליו והוא בשוק ויצא ידי חובתו ולכשיחזור
למקומו יברך ברכת המזון לעצמו אבל עשרה שאכלו ויצא אחד
מהן אין מזמנין עליו עד שיחזור וישב במקומו. עמהם.
שלשה שאכלו כאחת וקדם אחד מהן ובירך לעצמו מזמנין
עליו ויצאו השנים ידי חובת זימון והוא לא יצא בזימון זה שאין זימון
ואחד למפרע. שנים שאכלו כל אחד מברך לעצמו ואם היה אחד
יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן

אחר כל ברכה וברכה ויצא ידי חובתן וכן מברך לבן ועבד מברך
לרבו ואשה מברכת לבעלה ויוצאין ידי חובתן אבל אמרו חכמים תבא
מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו . במה דברים אמורים שיוצאין
ידי חובתן בזמן שאכלו ולא שבעו שהן חייבין לברך מדברי סופרים
ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן אבל אם אכל
ושבע שנתחייב בברכת המזון לא מדברי סופרים מן התורה אין אשה או
קטן או עבד מוציאין אותו שכל החייב בדבר מן התורה אין מוציא
אותו מידי חובתו אלא החייב באותו הדבר מן התורה כמותו .
הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכין ברכת המזון אם מצא זה
המברך אומר נברך וכו' הוא עונה ברוך ומבורך ואם מצא האוכלים
עונין ברוך שאכלנו וכו' הוא עונה אחריהם אמן .

פרק ששי

כל האוכל את הפת שמברכין עליה המוציא צריך
שיטול ידים תחלה וסוף אף על פי שהיא פת חולין ואף על פי שאין ידיו מלוכלכות
ואינו יודע להם טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו וכן
כל דבר שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים תחלה . כל הנוטל
ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין לתפלה מברך בתחלה אשר ק'
קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים שזו מצות חכמים היא שנצטוינו
בתורה לשמוע מהן שנ' על פי התורה אשר יורוך וכו' ומים אחרונים
אין מברכין עליהן שאינן אלא מפני הסכנה ולפיכך חייב אדם להזהר
בהן יותר . נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל רשות רצה
נוטל רצה אינו נוטל ופירות של חולין אינן צריכין נטילת ידים לא
בתחלה ולא בסוף וכל הנוטל את ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח .
כל אחר המלח צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח
סדומית או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ו

ויסמא. ומפני זה חייבו לנטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח וב'
ובמחנה פטורין מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודין במלחמה
וחייבין באחרונה מפני הסכנה. עד היכן היא נטילת ידים
עד הפרק. וכמה שיעור המים רביעית לכל שתי ידים. וכל שחוצץ
בטבילה חוצץ בנטילת ידים. וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור
רביעית. כל הצריך נטילת ידים אם הטביל ידיו במי מקוה
אינו צריך דבר אחר. ואם הטבילן במים שאין בהן שיעור מקוה אין
במים שאובין שבקרקע לא עשה כלום שאין המים השאובין מטהרין
את הידים אלא בנטילה. כל הנוטל ידיו צריך להזהר בארבעה
דברים במים עצמן שלא יהו פסולין לנטילת ידים. ובשיעור שיהיה
בהן רביעית לכל שתי ידים. ובכלי שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי
ובנוטל שיהיו המים הבאים באים מכח נותן. ארבעה דברים
פוסלין את המים שנוי מראה וגלוי ועשיית מלאכה בהן והפסד המונע
את הבהמה מלשתות מהן. כיצד מים ששתנו מראיהן בין בכלים
בין בקרקעות בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן הרי
אלו פסולין. וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן מן השתייה נפסלו לנטילת
ידים. כל מים שנעשה בהן מלאכה נעשו שופכין ופסולים
לנטילת ידים. כיצד מים שאובין שהדיח בהן כלים או ששרה בהן
פתן וכיוצא בזה בין בכלים בין בקרקעות פסולין לנטילת ידים. הדיח
בהן כלים מודחין או חדשים לא פסלן. מים שהנחתום מטביל בהן
את הכעכין פסולין ושהוא חופף מהן משעת לישה כשרים. שהמים
שבחפניו הם שעשו בהן מלאכה אבל המים שמהן חפן מהן הרי הן
בכשרותן. כל מים שנפסלו משתיית הכלב כגון שהיו מרים
או מלוחין או עכורין או ריחן רע עד שלא ישתה אותן הכלב כ'
בכלים פסולין לנטילת ידים ובקרקעות כשרים להטביל בהן חמי

שבריה במקומן מטבילין בהן את הידים אבל אין נוטלין מהן בכלי. אין
שהפליגו מהן אמה למקום אחר אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא
אחרונים מפני שאינן ראויין לשתיית הבהמה. יש לנוטל ליתן
על ידיו מעט מעט עד שיתן בשיעור ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה
אחת כשר נוטלין ארבעה חמשה זה בצד זה או יד זה על גבי יד זה
בשטיפה אחת ובלבד שירפו ידיהם כדי שיבואו ביניהן המים
ויהיה באותה השטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד. אין נותנין
לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת
החבית ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלין ממנה לידים וכן חמת
שתקנה נוטלין (נותנין) בה לידים אבל שק וקופה אע״פ שתיקנן אין נותנין
מהן לידים ולא יתן לחבירו בחפניו שאין חפניו כלי. וכלים ששברן
שבירה המטהרת אותם מידי טומאה אין מתנין בהן לידים מפני שהן
שברי כלים. בכל הכלים נוטלין לידים אפילו בכלי גללים וכלי
אדמה והוא שיהיו שלמים כלי שאינו מחזיק או שאין בו (רביעית) רביעית אין
נותנין ממנו לידים. הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה
וקטן ואם אין שם אחר מניח הכלי בין ברכיו ונוטל על ידיו או יטה
החבית על ידיו ויטול או נוטל ידו אחת ונוטל בה על זו וחוזר ונוטל כדי
בראשונה על השנייה והקוף נוטל לידים. השוקת שדולה
אדם בידו או בגלגל ונותן לתוכה והמים נמשכין ממנה באמה
והולכין ומשקין הירקות או הבהמה והניח ידיו בשוקת ועברו המים
ושטפו על ידיו לא עלתה לו נטילה שהרי אין כאן נותן על ידיו ואם
היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי עד שמגיעין המים ושוטפו על ידיו
מכח נתינת האדם עלתה לו נטילה. מים שנסתפק לו אם
נעשה בהן מלאכה או לא נעשה בהן ואם יש בהן כשיעור או שאין
בהן (הם) ואם טהורים או טמאים ספק שלידיו ספק לא שספקו טהור

שכל ספק שבטהרת הידים טהור׃ מים ראשונים צריך
שיגביה ידיו למעלה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו [את] הידים
ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כוח המלח שעל ידיו
מים ראשונים נוטלין בין על גבי כלי בין על גבי קרקע ואחרונים אין
נוטלין על גבי קרקע מים ראשונים בין בחמי האור בין בצונן אחרונים
אין נוטלין בחמין והוא שיהיו חמין שהיד סולדת בהן מפני שאין
מעבירין את הזוהמא שאינו יכול לשפשף בהן אבל אם היו פושרין
נוטלין מהן באחרונה׃ נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל
היום ואינו צריך ליטול ידיו לכל אכילה ואכילה והוא שלא הסיח דעתו
מהן אבל אם הסיח דעתו צריך ליטול ידיו בכל עת שצריך נטילה׃
לט אדם [את] ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במ׳
במשקין אע״פ שלא נטל ידיו המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת
ידים והאוכל צריך נטילת ידים ואע״פ שאינו נוגע במאכל אלא אחר
הוא מאכילו והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים׃
אסור להאכיל למי שלא נטל ידיו אע״פ שהוא נותן לתוך
פיו ואסור לזלזל בנטילת ידים וצוו והרבה צוו חכמים על נטילת
ידים והזהירו על הדבר אפילו אין לו מים אלא כדי לשתות נוטל ידיו
במקצתן ואחר כך אוכל ושותה מקצתן׃ צריך אדם לנגב
את ידיו ואחר כך יאכל וכל האוכל בלא ניגוב ידים כאוכל לחם טמא
וכשהוא נוטל ידיו באחרונה מנגב ידיו ואחר כך מברך ותכף לנ׳
לנטילת ידים ברכת המזון ולא יפסיק ביניהן בדבר אחר אפילו
לשתות מים אחר שנטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון
//

פרק שביעי
///

מנהגות רבים נהגו חכמי ישראל בסעודה
וכולן דרך ארץ הן ואלו הן כשנכנסין לסעודה גדולה שבכולן נוטלין ידיהן
תחלה

ושנים למטה ממנו ואם היו שלש מטות גדול מסב באמצע

ואחר כך נכנסין ויושבין מסובין וגדול מיסב בראש ושני לו למעלה
ממנו ושלישי לו למטה ממנו׃ בעל הבית מברך המוציא לחם
ומשלים ברכה ואחר כך בוצע והאורח מברך ברכת המזון כדי
שיברך לבעל הבית ואם היו כולן בעלי הבית גדול שבכולן בוצע והוא
מברך ברכת המזון׃ אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו
מלח ולפתן לפני כל אחד ואחד אלא אם כן נתכוון לאכול פת חריבה׃
ואינו בוצע לא פרוסה קטנה מפני שהוא נראה כצר עין ולא פרוסה
יתר מכביצה מפני שנראה כרעבתן ובשבת יש לו לבצוע פרוסה
גדולה ואינו בוצע אלא ממקום שבשל יפה יפה׃ מצוה מן
המובחר לבצוע מככר שלימה אם היתה שם שלימה של שעורים
ופרוסה של חטים מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע משתיהם
כדי שיבצע מחטים ומשלמה׃ בשבת ובימים טובים חייב לבצוע
על שתי ככרות נוטל שתיהן בידו ובוצע אחת מהם׃ הבוצע
נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד והאחד נוטל בידו ואינו נותן
ביד האוכל אלא אם כן היה אבל והבוצע הוא פושט ידו תחלה
ואוכל ואין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין
הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין ואם רצה
הבוצע לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה ויניחנו
לפשוט ידו תחלה קודם לו הרשות בידו׃ שנים ממתינין זה
לזה בקערה שלשה אין ממתינין גמרו מהן שנים השלישי מפסיק
עמהן גמר אחד מהן השנים אין מפסיקין לו אלא אוכלין והולכין
עד שגומרין אין משיחין בסעודה כדי שלא יבוא לידי סכנה ומפני
זה אם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו ש
שאם ברך אחד יענה העונה אמן בשעת הבליעה ויבוא לידי סכנה
ואין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו׃ השמש

העומד לפני המסובין אינו אוכל עמהן ודרך רחמנות היא ליתן לשמש
מכל תבשיל ותבשיל כדי ליישב דעתו ואם נתנו לו יין מברך על
כל כוס וכוס שנותנין לו מפני שאין שתייתו תלויה ברצונו אלא ברצונם.
יצא אחד מן המסובין להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס.
דבר עם חבירו והפליג נוטל ידיו שתיהן ונכנס ואם היו מסובין לשתייה ידין
נכנס ויושב במקומו ונוטל ידיו ואחר כך מחזיר פניו לאורחים ולמה
נוטל במקומו שמא ידמו שלא נטל ידיו שאין שם אכילה. אין מפני
מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין
את הקערה בפת ואין זורקין את הפת ולא את החתיכות ולא את ה'
האוכלים שאין להם קליפין כגון תותים וענבים ותאנים מפני שהן
נמאסין ומותר להמשיך יין בצינורות בבתי חתנים וזורקין לפניהן
קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שהן נמ'
שנמאסין ואין נוטלין ידים ביין חי אבל מזוג וכן אין מפסידין שאר א'
אוכלין ומשקין דרך בזוי ובעיטה. אסור לאורחים ליטול
כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בן או בת של בעל הבית שמא
יתבייש בעל הסעודה שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהן נמצאו
הקטנים נוטלין והולכין. לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף אותו
על פיה שמא ישלח לו אדם חבית שכולה שמן וידמה שהיא יין.
ושמן הוא שעל פיה בלבד ויזמין אורחים ויתבייש וכן כל כיוצא בד'
בדברים אלו המביאין לידי בושה לבעל הסעודה אסורין.
גמרו מלאכול מסלקין את השלחן ומכבדין את המקום שאכלו בו
ואחר כך נוטלין את ידיהן שמא ישאר שם פירורין שיש בהן כזית ש'
שאסור להלך עליהן ולרחוץ עליהן אבל פירורין שאין בהן כזית מ'
מותר לאבדן בידו. הביאו להן מים לנטילה כל שמברך ברכת
המזון הוא נוטל ידיו תחלה כדי שלא ישב הגדול וידיו מזוהמות עד

שיטול

שיטול אחר ושאר הסועדין נוטלין ידיהן בסוף זה אחר זה ואין מכבדין
בדבר זה שאין מכבדין בידים מזוהמות ולא בדרכים ולא בגשרים
אלא בפתח הראוי למזוזה ובשעת כניסה׳ גמרו ליטול ידיהן
ונגבו ידיהן וברכו ברכת המזון והביאו את המוגמר הגדול שבירך
ברכת המזון הוא מברך על המוגמר וכולם שונים׳ אם היה שם
יין מביאין כוס מחזיק רביעית ומביאין מין בשמים אוחז את היין
בימינו ואת הבשמים בשמאלו ומברך ברכת המזון ואחר כך מברך
על היין ואחר כך מברך על הבושם אם היה הבשמים שמן ערב וכיוצא
בו טחו בראש השמש ואם היה השמש תלמיד חכמים טחו בכותל
כדי שלא יצא מבושם לשוק׳ אע״פ שאין ברכת המזון ט׳
טעונה יין אם ברך על היין כמנהג שאמרנו צריך שידיח הכוס של
ברכה מבפנים וישטוף אותו מבחוץ וימלאנו יין חי וכיון שיגיע לו
לברכת הארץ נותן לתוכו מעט מים כדי שיהא ערב לשתייה ואין
משיחין על כוס של ברכת המזון אלא הכל שותקין עד שתכלה
ברכת המזון והיין וישתו׳

פרק שמיני

כל פירות האילן מברכין עליהן בתחלה
בורא פרי העץ ובסוף בורא נפשות רבות חוץ מחמשת המינים
הכתובין בתורה והן ענבים ורמונים ותאנים וזיתים ותמרים שהוא
מברך עליהן בסוף ברכה אחת מעין שלש וכל פירות הארץ והירקות
מברכין עליהן בתחלה בורא פרי האדמה ובסוף בורא נפשות רבות
ודברים שאין גידוליהן מן הארץ כגון בשר וביצה ודגים וביצים
ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך עליהן שהכל ובסוף
בורא נפשות רבות והשותה מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה
לא לפניו ולא לאחריו׳ הסוחט פירות והוציא מהן משקין מ׳
מברך עליהן בתחלה שהכל ובסוף בורא נפשות רבות חוץ מן

או יהר על רציניך

הענבים והזיתים שעל היין הוא מברך בתחלה בורא פרי הגפן ובסוף
ברכה אחת מעין שלש ועל השמן הוא מברך בתחלה בורא פרי
העץ במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו ושותה השמן עם
מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו אבל אם שתה השמן
לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל שהרי לא נהנה
בטעם השמן׃ פירות או ירקות שדרכן להאכל חיים אם
בשלן או שלקן מברך עליהן בתחלה שהכל ובסוף בורא נפשות
רבות וירקות שדרכן להאכל שלוקין כגון כרוב ולפת אם אכלן
חיים מברך עליהן בתחלה שהכל ודברים שדרכן להאכל חיים
ומבושלין אכלן בין חיים בין מבושלין מברך עליהן בתחלה
ברכה הראויה להן אם היו פירות עץ מברך בורא פרי העץ ואם
היו פירות אדמה או ירקות מברך בורא פרי האדמה׃
ירקות שדרכן להשלק ששלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פרי
האדמה והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי שלקות כמ׳
במקום שדרכן לשתותן דבש תמרים מברכין עליו תחלה שהכל
אבל תמרים שמיעכן בידו והוציא גרעינין שלהן ועשיין כמו עיסה
מברך עליהן בתחלה בורא פרי העץ ובסוף ברכה אחת מעין
שלש׃ הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן
עד שיקפה וידמה למלח כל הגאונים אמרו שמברכין עליו בורא פרי
האדמה ומקצת אמרו בורא פרי העץ וכן אמרו שהמוצץ אותם
קנים מברך בורא פרי האדמה ויש אומר שאין זה פרי ואין
מברכין עליו אלא שהכל לא יהיה דבש של הקנים שנשתנה על
ידי האור גדול מדבש תמרים שלא נשתנה ומברכין עליו שהכל׃
הקור והוא ראש הדקל שהוא כמו עץ לבן מברך עליו
בתחלה שהכל קפריס שלנו מברכין עליו בורא פרי האדמה

מפני שאינן פרי והאביונות שלצלף הן הפרי שהן כעטרת תמרים
דקין קטנים מברך עליהם בורא פרי העץ: הפלפלין
והזנגביל בזמן שהן רטובין מברך עליהן תחלה בורא פרי
האדמה אבל יבישים אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהן
מפני שהן תבלין ואינן אוכלים אוכלין שאינן ראויין לאכילה
ומשקין שאינן ראויין לשתיה אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא
לאחריהן: הפת שעיפשה ויין שהקריס ותבשיל שעברה
צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח וד׳
והכמהין והפטריות על כולן הוא מברך תחלה שהכל נהיה בדב׳
וכל שמברכין לפניו שהכל מברכין לאחריו בורא נפשות רבות
על כל מה שברא ברוך אתה ה׳ חי העולמים וכל הטעון ברכה
לאחריו טעון ברכה לפניו: שמרים שנתן עליהן שלשה
והוציא ארבעה מברך עליהן בורא פרי הגפן שזה יין מזוג הוא
הוציא פחות מארבעה אע״פ שיש בהן טעם יין מברך עליהן תחלה
שהכל: בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא
ועל פירות [הארץ] בורא פרי העץ לא יצא ועל הכל אם בירך שהכל נהיה
בדברו יצא אפילו על הפת ועל היין: לקח כוס של שכר בידו
והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי
הגפן אין מחזירין אותו וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל
הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא
פרי העץ אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן
ופתח ואמר ובירך על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר
המוציא לחם יצא מפני שטעה שהזכיר השם והמלכות שהן
עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין

והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אע״פ שטעה בסופה יצא ואין
מחזירין אותו׃ כל הברכות האלו שנסתפק לו בהן אם בירך
אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהן
מדברי סופרים שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם היו
משקין בולען ומברך בסוף ואם היו פירות שאם זורקן ימאסו׃
כגון תותים וענבים מסלקן לצד אחד ומברך ואחר כך בולען
ואם אינן נמאסין כגון פולים ותורמוסים פולטן מפיו עד שיברך ופיו
פנוי ואחר כך יאכל׃ היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן
שוות מברך על אחד מהן ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן
שוות מברך על כל אחד מהן ברכה הראויה לו ואי זה מהן שירצה
להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהן
אחד משבעת המינין עליו הוא מברך תחלה וכל הקודם בפסוק
קודם לברכה והשבעה הן האמורין בפסוק זה ארץ חטה ושעורה
וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ודבש זה הם תמרים וכו׳
והתמרים קודמין לענבים שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי
לארץ׃ ברכה אחת שמעין שלש של חמשת מיני הפירות
ושל יין היא שלמיני הדגן אלא שעל הפירות הוא אומר על העץ ועל
פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו׳ ועל היין הוא אומר
על הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו׳ וכו׳
וחותם בשתיהן על הארץ ועל הפירות ויש מי שמוסיף בברכה
שמעין שלש קודם חתימה כי אתה טוב ומטיב ואינה שהיא עין ברכה
רביעית ויש מי שאומר שלא תקנו ברכה רביעית אלא בברכת
המזון בלבד׃ שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של חמשת
מיני הדגן מברך באחרונה ככה בא״י אמ״ה על המחיה ועל הכלכלה

ואם היה בארץ ישר׳ אומ׳
בסוף על הארץ ועל פירותיה

ועל העץ ועל פרי העץ

ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחב׳
שרצית והנחלת את אבותינו וכו׳ וחותם ברוך אתה יי׳ על הארץ
ועל המחיה ועל הפירות׳ אבל אם אכל בשר ושתה יין מברך
בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו אכל תאנים או ענבים
ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן מברך בסוף ברכה אחת מעין שלש
והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ הן וכן כל כיוצא בהן׳

פרק תשיעי

כשם שאסור לו לאדם ליהנות במאכל או במ׳
במשקה קודם ברכה כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה
וכיצד מברכין על ריח טוב אם היה זה שיש לו הריח עץ או מין
העץ מברך בורא עצי בשמים ואם היה עשב או מין העשב
מברך בורא עשבי בשמים ואם לא היה לא מעץ ולא מאדמה כגון
המור שהוא מן החיה מברך בורא מיני בשמים ואם היה פרי
הראוי לאכילה כגון אתרוג ותפוח מברך שנתן ריח טוב בפירות
ועל הכל אם אמר בורא מיני בשמים יצא׳ אין מברכין על
המוגמר עד שתעלה תמרתו כיצד מברכין עליו אם היה זה
התשרף שנותן ריח טוב עץ מברכין עצי בשמים ואם היה
עשב מברכין עשבי בשמים ואם היה ממין חיה וכיוצא בה
מברכין בורא מיני בשמים׳ שמן שלא פרסמו וכיוצא בו
מברך עליו בורא שמן ערב אבל שמן זית שכבשו או טחנו עד
שיאזר ריחו נודף מברך עליו בורא עצי בשמים שמן שכבשו׳
כגון שמן המשחה מברך עליו בורא מיני בשמים הביאו לפניו ש׳
שמן והדס מברך על ההדס ופוטר את השמן מפני שברכה
אחת לשניהן והיא עצי בשמים׳ היו לפניו בושם שהוא עץ

ובושם שהוא עשב אין ברכת אחד מהן פוטרת את חבירו אלא מברך
על זה לעצמו ועל זה לעצמו הביאו לפניו יין ושמן אוחז יין בימינו ושמן
בשמאלו ומברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן ומריח בו
וטחו בראש השמש ואם היה השמש תלמיד חכמים טחו בכותל:
דבר שהוא ספק אם מן העץ אם מן האדמה מברך עליו
בורא מיני בשמים בושם שעירבו הרוכל ממינין הרבה מברך עליו
בורא מיני בשמים נכנס לחנות שלבשם שיש בה מינין הרבה מ'
מברך בורא מיני בשמים אם ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא ברכה
אחת נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם: השושנה
והחלפי הים מברכין עליהם בורא עצי בשמים נרגס שבגנה בורא עצי
בשמים ושבשדה בורא עשבי בשמים הוורד ומי הוורד והמינטבי וכל והלבונה
וכיוצא בהן בורא עצי בשמים: שלשה מיני ריח טוב אין מ'
מברכין עליהן ואלו הן ריח טוב שאסור להריח בו וריח טוב העשוי ל'
להעביר ריח רע וריח טוב שלא נעשה להריח בעצמו שלריח זה:
כיצד בשמים שלעבודה זרה ובשמים שעל ערוה מן העריות
אין מברכין עליהן לפי שאסור להריח בהן בשמים שלמתים וב'
ובשמים שבבית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מ'
מברכין עליהן לפי שנעשו להעביר ריח רע מוגמר שמגמרין בו
את הכלים ואת הבגדים אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח ב'
בעצמו שלמוגמר וכן המריח בבגדים המוגמרין אינו מברך לפי
שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר: בשמים שבמסיבה
שלגויים אין מברכין עליהם שסתם גויים לעבודה זרה היא. היה
מהלך חוץ לכרך והריח ריח טוב אם רוב העיר גויים אינו מברך
ואם רוב ישראל מברך נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין

מסיבת

שאין מברכין עליו הולכין אחר הרוב.

פרק עשירי

ברכות אחרות ודברים שאין בהן פתיחה
ולא חתימה תקנו חכמים דרך שבח והודייה להקב"ה כמו ברכות
התפלה שכבר כתבנום והם על הבונה בית חדש והקונה כלים
חדשים בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מ'
העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. וכן הרואה
את חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו ואם ראהו לאחר שנים
עשר חודש מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם מחיה המתים.
הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו מברך ברוך
וכו' שהחיינו. שמע שמועה טובה מברך ברוך אתה יי'
אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב. שמע שמועה רעה מברך ברוך
אתה יי' אלהינו מלך העולם דיין האמת וחייב לברך על הרעה כ
בטובת נפש כדרך שמברך על הטובה בשמחה שנ' ואהבת את יי'
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ובכלל אהבה זו היתירה
שנצטוינו בה שאפילו בעת שיצר לו יודה וישבח בשמחה.

אדם

הגיעה לו טובה או ששמע שמועה טובה אע"פ שהדברים מראים
שטובה זו תגרום לו רעה מברך הטוב והמטיב וכן אם נגעה אליו
רעה או ששמע שמועה רעה אע"פ שהדברים מראין שרעה זו גורמת
לו טובה מברך דיין האמת שאין מברכין על העתיד להיות אלא על
מה שאירע עתה. ירדו גשמים רבים אם יש לו שדה מברך
שהחיינו. ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב ואם אין
לו שדה מברך מודים אנחנו לך יי' אלהינו ואלהי אבותינו על כל
טיפה וטיפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו
רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי הרקיע ועינינו.

מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות
כאילות אין אנו מספיקין להודות לך יי' אלהינו ולברך את שמך מלכינו
על אחת מאלף אלפי אלפים ורוב רבבי רבבות פעמים הטובות של
נסים וגבורות שעשית עמנו ועם אבותינו מלפנים ממצרים גאלתנו
יי' אלהינו מבית עבדים פדיתנו ברעב זנתנו ובשובע כלכלתנו
ומחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים רבים דליתנו מ
מלפנים ועד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו על כן איברים שפלגת
בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו הן הן
יודו ויברכו את שמך יי' אלהינו ברוך אתה יי' רוב ההודאות אל
התשבחות: מאימתי מברכין על הגשמים משירבו המים
על הארץ ויעלו אבעבועות אבעבועות מן המטר על פני המים
וילכו האבעבועות זה לקראת זה: אמרו לו מת אביו וירשו
אם יש עמו אחים מברך בתחלה דיין האמת ואחר כך מברך
הטוב והמטיב ואם אין עמו אחים מברך שהחיינו קיצו שלדבר
שכל טובה שהיא לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב וטובה שהיא לו
לבדו מברך שהחיינו: ארבעה צריכין להודות חולה
שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשיעלו והולכי
דרכים כשיגיעו לישוב וצריכין להודות בפני עשרה ושנים מהן
חכמים שנ' וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו וכיצד מודה
עומד ביניהן ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הגומל לחייבין
טובות שגמלני טוב וכל השומעים אומרים שגמלך טוב הוא יגמלך
סלה: הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון ים סוף ומ
ומעברות הירדן מברך ב"א יי' אמ"ה שעשה נסים לאבותינו במקום
הזה וכן כל מקום שנעש' בו נס לרבים אבל מקום שנעשה בו
נס ליחיד אותו היחיד ובנו ובן בנו מברך כשרואה אותו מקום

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה או שו׳
שעשה לאבי נס במקום הזה׳ הרואה גוב אריות וכבשן האש מברך
בא״י אמ״ה שעשה נס לצדיקים במקום הזה״ הרואה מקום שו׳
שעבדין בו עבודה זרה מברך בא״י אמ״ה שנתן ארך אפים לעוברי
רצונו מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומ׳ ברוך אתה יי אמ״ה
שעקר עבודה זרה מארצינו ואם חוצה לארץ הוא מברך שעקר ש׳
ע״ז מן המקום הזה ואומר בשתיהן כשם שעקרתה מן המקום
הזה כך תעקור מכל המקומות ותשב לב עובדיהן לעבדך״
הרואה בתי ישראל בישובן בא״י אמ״ה מציב גבול אלמנה בחרבנן
מברך דיין האמת״ הרו׳ קברי ישראל מברך בא״י אמ״ה אשר יצר
אתכם בדין והחיה אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין
והמית אתכם בדין ועתיד להקימכם לחיי העולם הבא בדין ברוך את׳
יי מחיה המתים׃ הרואה ששים ריבוא בני אדם באחד אם
גויים הם אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם וכו׳ ואם ישראל
הם ובארץ ישראל מברך ברוך אתה יי חכם הרזים הרואה חכמי
ישראל אומ׳ ברוך שנתן מחכמתו ליראיו חכמי אומות העולם
מברך ברוך א׳ יי אמ״ה שנתן מחכמתו לבשר ודם ///// מלכי
ישראל מברך שנתן מכבודו ליראיו מלכי אומות העולם מברך ב׳
ברוך א׳ יי אמ״ה שנתן מכבודו לבשר ודם״ הרואה את
הכושי ואת המשונין בצורת פניהם או בחבריהם מברך בא״י א׳
מ״ה משנה הבריות ראה סומא או קטע ומוכי שחין והבקנין והגיחור
בהן מברך בא״י אמ״ה דיין האמת ואם נולדו כן ממעי אמן מברך
ברוך משנה הבריות וכן הרואה פיל וקוף וקיפוף מברך ברוך
משנה הבריות״ הרואה בריות טובות ומתוקנות ביותר ואילנות
טובות כן מברך בא״י אמ״ה שככה לו בעולמו הרואה לשדות ולגנות

בניסן וראה אילנות פורחות ונאים שלהם מברך ברוך אתה יי׳
אמ״ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות נאות כדי ל׳
להתנאות בהם בני אדם׃ על הרוחות שנשבו בזעף ועל
הברקים ועל הרעמים ועל קול הברה שתשמע בארץ כמו ר׳
רחיים גדולים ועל האיד שבאויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים
ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להן זנב על כל אחד
מאילו מברך בא״י אמ״ה שכחו מלא עולם ואם רצה מברך ב
בא״י אמ״ה עושה בראשית׃ על ההרים ועל הגבעות ועל
המדברות ועל הימים ועל הנהרות אם ראה אחד מהן אחר ל׳
שלשים יום מברך בא״י אמ״ה עושה בראשית. הרואה את הים
הגדול משלשים יום לשלשים יום או יותר מברך בא״י אמ״ה העושה
את הים הגדול׃ הרואה את קשת בענן מברך בא״י אמ״ה
זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו הרואה לבנה בא
בחידושה מברך בא״י אמ״ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח
פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים
ושמחים לעשות רצון קונהם פועלי אמת שפעולתם אמת וללבנה
אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין
להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו בא״י
מחדש חדשים׃ וצריך לברך ברכה זו משמר שכל
המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה ואם לא
בירך עליו בלילה הראשון יש לו לברך עליו עד ששה עשר יום
בחודש עד שתתמלא פגימתו׃ הרואה את החמה ביום
תקופת ניסן שלתחלת המחזור שלשמונה ועשרים שהתקופה
בתחלת ליל רביעי כשרואה אותה ביום רביעי בבוקר מברך
עושה בראשית וכן כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת

החודש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן כשיחזור כל כוכב וכוכב
מחשבת הכוכבים השארים לתחלת מזל שלה ולא יהיה נוטה לא
לצפון ולא לדרום וכן בכל עת שיראה מזלטלה שלה מקומה. דמ׳
המזרח על כל אחד מאילו מברך עושה בראשית. הרואה
בתי אומות העולם בישובן אומר בית גאים יסח יי׳ בחורבנן אומר
אל נקמות יי׳ לנקמו׳ וכו׳ ראה קברי אומות העולם אומר בושה אמכ׳
מאד וכו׳. הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי׳ שת׳
שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה וכיוצא בו לעתיד
לבוא וכשיצא מן המרחץ אומר מודה אני לפניך יי׳ אלהי׳ שהצלתני
מן האור. הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי׳ שיהיה
עסק זה לרפואה כי רופא שלחנם אתה וכשיצא אומר ברוך רופא
חיים. ההולך למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי׳
שתשלח ברכה במעשה ידי. התחיל למוד אומר ברוך השולח
ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בקש רחמים הרי זו תפלת שוא
וכל הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. הנכנס לבית המדרש
אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי׳ שלא אכשל בדבר הלכה שלא אומ׳
על טמא טהור ועל טהור טמא על מותר אסור ועל אסור מותר
ואל אכשל בדברי הלכה וישמחו בי חבירי ולא יכשלו חבירי בדבר
הלכה ואשמח בהם. וכשיצא מבית המדרש אומר מודה
אני לפניך יי׳ אלהי׳ ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת
חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימין אני משכים
לדברי תורה והם משכימין לדברים בטלים אני עמל והם עמלין
אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואין מקבלין שכר אני רץ
והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.
הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי שתכניסני

לכרך זה לשלום ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי׳
שהכנסתני בשלום וכשיבקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי׳
שתוציאני לשלום וכשם שהוצאתני בשלום כך תוליכני לשלום
ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך
כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבוא ויבקש ר׳
רחמים ויתן הודייה על שעבר ויודה וישבח כפי כוחו וכל המ׳
המרבה להודות את השם ולשבחו תמיד הרי זה משובח׃

פרק אחד עשר

כל הברכות כולן פותח בהן בברוך
וחותם בהן בברוך חוץ מברכה אחרונה שבקריאת שמע וברכה
הסמוכה לחברתה וברכת הפירות והדומה להן וברכת עש״ה
המצוות ואלו הברכות שאמרנו שהן דרך שבח והודייה יש
מהן שהוא פותח בברוך ואינו חותם ויש מהן שהוא חותם ב׳
בברוך ואינו פותח אלא מעט מברכת המצות כגון ברכ״ת
ספר תורה וכגון רואה קברי ישראל מאילו שהן דרך שבח ו׳
והודייה אבל שאר ברכת המצות כולן פותח בהן בברוך
ואינו חותם׃ יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ול׳
ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר
ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשותן
ויש מצות שאינן חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה
שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה
אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישכון אינו
חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה וכל מצות עשה שבין אדם
להקב״ה בין מצוה שהיא חובה בין מצוה שאינה חובה מברך
עליה קודם לעשייתה׃ וכן כל המצות שהן מדברי

מברך זה בשלום ואם יצא בשלום
אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני
מכרך זה לשלום

סופרים בין מצוות שהן חובה מדבריהם כגון מקרא מגלה והדלקת
נר חנוכה והדלקת נר שבת בין מצוות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת
ידים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו
לעשות והיכן צונו בתורה שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה נמצא עניין
הדברים והסיום כך הוא אשר קדשנו במצותיו שציוה לשמוע
מאלו שצוו לקרות את המגלה או להדליק נר שלחנוכה וכן שאר
כל המצוות שמדברי סופרים. ולמה אין מברכין על
שלישית ידים באחרונה מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה
ודברים שהן משום סכנה אין מברכין על עשייתן הא למה
זה דומה למי שסינן את המים ואחר כך שתה בלילה מפני
סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסנן את המים וכן כל
כיוצא בזה. העושה מצוה ולא בירך אם מצוה שעדיין
עשייתה קיימת מברך אחר עשייה ואם דבר שעבר הוא אינו
מברך כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפלין או שישב
בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אשר קדשנו
במצוותיו וצונו להתעטף בציצית וכן מברך אחר שלבש אשר
קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין ואחר שישב אשר קדשנו
במצוותיו וצונו לישב בסוכה וכן כל כיוצא בהן. אבל
אם שחט בלא ברכה אינו חוזר אחר שחיטה ומברך
אשר קדשנו במצוותיו וצונו על השחיטה וכן אם כסה הדם
בלא ברכה או הפריש תרומה ומעשרות או טבל ולא בירך
אינו חוזר ומברך אחר עשייה וכן כל כיוצא בהן. אין
לך מצוה שמברכין עליה אחר עשייתה לעולם אלא טבילת
הגר בלבד שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצוותיו וצונו
שעדיין לא נתקדש ולא נצטווה עד שיטבול לפיכך אחר שיטבול

כהן

מברך על הטבילה מפני שהיה דחוי מעיקרו ולא היה ראוי לברכה.
כל מצוה שעשייתה הוא גמר חיובה מברך עליה בשעת
עשייה וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר אינו מברך אלא
בשעה שעושה הציווי האחרון כיצד העושה סוכה או לולב או שופר
או ציצית או תפלין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אשר קדשנו
במצותיו וצונו לעשות סוכה או לכתוב תפלין מפני שיש אחר ע
עשייתן ציווי אחר ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה או כשינענע
הלולב או כשישמע קול השופר או כשיתעטף בציצית ובשע'
לבישת תפלין ובשעת קביעת מזוזה אבל אם עשה מעקה ה
מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מ
מעקה וכן כל כיוצא בזה. כל מצוה שהיא מזמן לזמן
כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגלה ונר חנוכה וכן כל מצוה
שהיא קנין לו כגון ציצית ותפלין ומזוזה ומעקה וכן מצוה
שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה
שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון בנו מברך עליה בשעת
עשייה שהחיינו וקיימנו ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא
בהן שהחיינו בשעת עשייה שיצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא
בזה. אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה
לאחרים מברך קודם עשייתה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות
אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה לעצמו הוא.
לפני מצוות הרבה אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו
על המצות אלא מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה.
כל העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו
אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות עשה אותה לאחרים מ
מברך על העשייה. כיצד לבש תפלין מברך להניח

בשעה שעושה [illegible]

תפלין נתעטף בציצית מברך להתעטף ישב בסוכה מברך לישב
בסוכה וכן הוא מברך להדליק נר של שבת ולגמור את ההלל וכן אם
קבע מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה עשה מעקה לגגו מברך
אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה הפריש תרומה ומעשרות
לעצמו מברך להפריש מלאת בנו מברך למול את הבן שחט פסחו
וחגיגתו מברך לשחוט ׃ אבל אם קבע מזוזה לאחרים צריך
על קביעת מזוזה עשה להן מעקה מברך על עשיית מעקה הפריש
להן תרומה מברך על הפרשת תרומה מל את בן חבירו מברך
על המילה וכן כל כיוצא בזו ׃ עשה המצוה לו ולאחרים
כאחד אם היתה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה לפיכך
הוא מברך על מצות עירוב היתה חובה ונתכוין להוציא עצמו מ
מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות לפיכך הוא מברך
לשמוע קול שופר ׃ נטל את הלולב מברך על נטילת לולב לפי
שכיון שהגביהו יצא ידי חובתו אבל אם בירך קודם שיטול מברך
ליטול את הלולב כמו לישב בסוכה ומיכן אתה למד שהמברך ל
אחר שעשה כלא ברכה מברך על העשייה אבל נטילת ~~לולב~~ ידים
ה׳ ושחיטה הואיל ובדברי הרשות אפילו שחט לעצמו מברך על
השחיטה ועל כיסוי הדם ועל נטילת ידים וכן הוא מברך על ביעור
חמץ בין שבודק לעצמו בין שבודק לאחרים שמעת שגמר בלבו
לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק כמו שיתבאר במקומו ׃
כל דבר שהוא מנהג אע״פ שמנהג נביאים הוא כגון נ
נטילת ערבה בשביעי שלחג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון ק
קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו שלפסח אין מברכין עליו וכן
כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה או לא עושין אותו בלא
ברכה לעולם ׃ יזהר אדם מברכה שאינה צריכה וירבה בצרכות
בברכות.

העריבות וכן דוד אומר בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד
בריך רחמנא דסייען

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום השמיני. וביאור מצוה זו בפרקים אלו.

פרק ראשון

מילה מצות עשה שחייבין עליה כרת שנ' וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא וכו'. ומצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את כל עבדיו ילידי בית ומקנת כסף. עבר האב או האדון ולא מל אותן בטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו. ובית דין מצווין למול אותו הבן או העבד בזמנו ולא יניחו ערל אחד בישראל ולא בעבדיהם. אין מולין בנו שלאדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו על כרחו. נתעלם מבית דין ולא מלו אותו כשיגדיל הוא חייב למול את עצמו. וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדיל ולא מל את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה. אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד. אחד עבד שנולד ברשות ישראל ואחד עבד הנלקח מן הגויים הכל חייב הרב למולן. אלא שיליד הבית נימול לשמונה ומקנת כסף נמול ביום שנלקח אפילו לקחו ביום שנולד נמול ביומו. יש מקנת כסף שנימול לשמונה ויש ילידי בית שנימול ביום שיולד. כיצד לקח שפחה [ולד] עוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמונה ואף על פי שלקח העובר בפני עצמו

והרי העובר עצמו מקנת כספו הוא יל' וקנה אמו קודם שתלד נמול
לשמונה ·· לקח שפחה לשבריה או שלקח שפחה על מנת
שלא להטבילה לשם עבדות אלא שתשאר ברשותה נמול לביום
שיולד שהרי הנולד הזה כאילו הוא מקנת כסף לבדו וכאילו ÷
היום קנהו שאין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהיה הבן יליד
ביתו ואם טבלה אמו אחר שילדה הרי זה נמול לשמונה ·
לקח עבד גדול מן הגויים ולא רצה העבד למול מגלגלין
עמו כל שנים עשר חודש יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל
אלא חוזר ומוכרו לגויים ואם התנה עמו מתחלה והוא אצל
רבו הגוי שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל ובלבד שי'
שיקבל עליו שבע מצות ויהיה כגר תושב ואם לא קבל
עליו שבע מצות יהרג מיד ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן
שהיובל נוהג ·· גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה
ואם מל כשהיה גוי צריך להטיף ממנו דם ברית כשיתגייר
וכן קטן שנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית
ביום השמיני אנדרגינס והוא הילוד שיש לו זכרות כזכר ונקבות
כנקבה צריך למולו בשמיני וכן יוצא דופן ומי שיש לו
שתי ערלות מלין את שתיהן בשמיני ·· אין מלין לעולם
אלא ביום אחר עלות השמש בין ביום השמיני שהוא זמנה
בין שלא בזמנה שהוא מתשיעי והלאה שנ' וביום השמיני
ביום ולא בלילה ואם מל משעלה עמוד השחר כשר וכל
היום כשר למילה ואעפ"כ מצוה להקדים בתחלת היום
זריזין מקדימין למצות ·· מילה בזמנה דוחה את
השבת ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום
טוב ובין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה את הצרעת כיצד אם

היתה בהרת בבשר הערלה חותכין עם הערלה אף על פי שקוצץ את הנגע
הרי עשה בלא תעשה יבוא עשה וידחה את לא תעשה ׃
כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהן
נימולין לשמונה דוחה את השבת אם חל שמיני שלהן להיות בשבת
חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאף על פי שנימול ל
שמונה אינו דוחה את השבת ׃ קטן שנולד כשהוא מ׳
מהול ומי שנולד בחודש השמיני לעבורו קודם שתגמר בריית׳
שהוא כנפל מפני שאינו חי ויוצא דופן ואנדרגינס ומי שיש לו שתי
ערלות אינן דוחין את השבת אלא נימולין הן באחד בשבת שהוא
יום תשיעי להן ׃ מי שנולד בין השמשות ספק ביום
ספק בלילה מונין מן הלילה ונימול בתשיעי שהוא ספק שמי׳
ואם נולד ערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא
נימול באחד בשבת שאין דוחין את השבת מספק ׃
מי שנולד בחודש השמיני אם היה שלם בשערו וצפרניו
הרי זה ולד שלם ובן שבעה הוא אלא ששהה ומותר לטלטלו
בשבת ואינו כאבן ומולין אותו בשבת אבל אם נולד ושערו
לקוי ואין צפרניו שלמין בברייתן הרי זה בן שמונה ודאי שלא
היה ראוי להוולד אלא בתשעה ויצא קודם שיגמר ולפי כך
הוא חשוב כאבן ואסור לטלטלו ואף על פי כן אם שהה
שלשים יום הרי הוא ולד של קיימא והרי הוא כשאר הילדים
לכל דבר שכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל ׃
מי שנולד בחודש השביעי לעיבורו אם נולד שלם הרי זה
ולד של קיימא ומולין אותו בשבת ספק בן שבעה ספק
בן שמונה נימול בשבת מכל פנים אם בן שבעה הוא ושלם

הוא בדין הוא שידחה שבת ואם בן שמונה הוא זה שמל כמחתך
בשר הוא לפי שזה נפל אם הוא בן שמונה׃ הויה העובר
ראשון חוץ למעי אמו בין השמשות אע״פ שלא יצא כולו
אלא בליל שבת אין מולין אותו בשבת וכל מי שאינו דוחה את
השבת אינו דוחה את יום טוב ראשון ודוחה יום טוב שני ובשני
ימים טובים של ראש השנה אינו דוחה לא את הראשון ולא את
השני וכן מילה שלא בזמנה אינה דוחה שני של ראש השנה׃
חולה אין מולין אותו עד שיבריא ומונין לו מעת שיחיה מ׳
מחלין שבעת ימים מעת לעת ואחר כך מולין אותו במה דברי׳
אמורים כשהלכתן חמה וביוצא בה אבל אם כאבו לו
עיניו בעת שיתפתחו עיניו וירפאו מולין אותו מיד וכן כל כיוצא
בזה׃ קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מולין
אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראין כמראה הקטנים הבריאים
וכן אם היה אדום ביותר כמו שיבוא אין ממתינים אותו עד
שיבלע בו דמו ויחזרו מראין כשאר קטנים הבריאים מפני
שזה חולי וצריך להזהר בדברים אלו הרבה ואין מולין אלא
ילד שאין בו שום חולי שסכנת נפשות דוחה את הכל ואפשר
למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחד מישראל לעולם׃
אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת המילה שד׳
שהכשילה את כוחו וכן מלה את השני ומת בין מחמת המילה
בין מבעלה זה בין מבעלה אחר הרי זו לא תמול את השלישי
בזמנו אלא ממתינין לו עד שיגדל מעט ויתחזק כוחו׃

מולין

פרק שני

הכל כשרים למול ואפילו הערל ועבד ואשה וקטן
מולין במקום שאין איש אבל גוי לא ימול כלל ואם מל אינו

צריך לחזור ולמול שניה ובכל מולין אפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר
שכורת ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה ומצוה מן המובחר למול
בברזל בין בסכין בין במספריים ונהגו כל ישראל בסכין. כיצד
מוהלין חותכין את כל העור החופה את העטרה עד שתתגלה כל
העטרה ואחר כך פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן
ומחזירין לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואחר כך מוצץ המילה
עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה וכל מוהל
שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמוצץ נותן עליה אספלנית או
רטייה וכיוצא בהן. יש ציצין מעכבין את המילה ויש ציצין
שאין מעכבין כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה את רוב
גבהה של עטרה הרי זה ערל כמות שהיה וזה העור הוא ציץ המעכב
ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גבהה של עטרה זה
הוא ציץ שאינו מעכב. המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין
על ציצין המעכבין בין על ציצין שאין מעכבין פירש על ציצין
המעכבין חוזר ועל ציצין שאין מעכבין אינו חוזר מל ולא פרע
את המילה כאילו לא מל. קטן שבשרו רך ומדולדל או שהיה
בעל בשר עד שיראה כאילו אינו מהול רואין אותו בעת שיתקשה
אם נראה שהוא נמול אינו צריך כלום וצריך לתקן הבשר מיכאן
ומיכאן מפני מראית העין ואם בעת שיתקשה לא יראה שהוא נ
נימול חוזרין וקוצצין מן הבשר המדולדל מיכאן ומיכאן עד שתראה
העטרה גלויה בשעת קשוי ודבר זה מדברי סופרים אבל מן התורה
כיון שהוא נראה כערל הואיל ומל אינו צריך למול פעם שניה.
עושין כל צרכי מילה בשבת מולין ופורעין ומוצצין וחוזר על
ציצין המעכבין כל זמן שלא פירש ונותן עליה אספלנית אבל מכשירי
מילה אינן דוחין את השבת כיצד הרי שלא מצאו סכין אין עושים ס

אבל פירש ועל ציצין שאין
מעכבין כל

סכין בשבת ולא מביאין אותו ממקום למקום ואפי' במבוי שאינו מ'
מעורב אין מביאין אותו מחצר לחצר ואין עירוב דדבריהם נדחה
מפני הבאת הסכין הואיל ואפשר להביאו מערב שבת׃ וכן אין
שוחקין לה סממנין ואין מחמין לה חמין ואין עושין לה אספלנית ואין
טורפין יין ושמן לא שחק כמון מערב שבת לועס בשנו ונותן לא טרף
לו יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו זה הכלל כל שאפשר לעשותו מ'
מערב שבת אינו דוחה את השבת לא אם שכחו ולא הביא המכשירין
תדחה המילה לתשיעי׃ מל את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו
החמין או נתפזרו הסממנין עושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו
מקום שנהגו להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה
בין לפני המילה בין לאחר המילה או בשלישי שלמילה שחל להיות ב'
בשבת בין רחיצת כל גופו בין רחיצת מילה בין בחמין שהוחמו מ'
מערב שבת בין בחמין שמחמין לו בשבת מפני שסכנה היא לו׃
שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת אומרין לגוי להביא סכין
בשבת ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים כללו שלדבר כל
דבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום שבות מותר לנו לומר לגוי
לעשות אותו כדי לעשות מצוה בזמנה ודבר שעשייתו בשבת
אסורה עלינו משום מלאכה אסור לנו לומר לגוי לעשותו בשבת׃
מכשירי מילה אפילו בזמנה אינן דוחין את יום טוב הואיל
ואפשר לעשותן מערב יום טוב וקל וחומר הדברים אם לא דחו מ'
מכשירי מילה שבות שהוא מדבריהם היאך לא ידחו לא תעשה ש'
שלתורה אבל שוחקין לה סממנין ביום טוב הואיל וראויין לקדירה
וטורפין לה יין ושמן׃

פרק שלישי

המל מברך קודם שימול ברוך אתה יי
אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה׃

אם היה מל בן חבירו ואם מל בנו מברך וצונו למול את הבן ואבי
הבן מברך ברכה אחרת בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו
להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. שמצוה על האב למול את בנו
יתר על המצוה שמצווין כל ישר' למול כל ערל שביניהן לפיכך
אם אין שם אבין אין מברכין אחרים ברכה זו ויש מי שהורה שי'
שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם ואין ראוי לעשות כך.
ואם היו שם עומדין אומרים כשם שהכנסתו לברית כך
תכניסו לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ואחר כך מברך אבי
הבן או אחד מן העומדין שם ברכה זו ברוך אתה יי' אלהינו מלך
העולם אשר קדש ידיד מבטן וחק בשארו שם וצאצאיו חתם באות [או האל]
ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורינו לעד צורינו צוה
בצוית. קדושים להציל ידידות שארינו משחת ברוך אתה יי' כורת
הברית ואבי הבן מברך שהחיינו. המל את הגרים מבר'
ברוך אתה יי' אלהינו מלכ' אשר קדשנו במצו' למול את
הגרים ולהטיף מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים
וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי.
המל את עבדו מברך בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצו' וצונו
למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא
נתקיימו שמים וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ואם מל עבד
שלאחרים מברך על מילת העבדים והמל אדם גדול צריך לכסות
ערותו עד שיברך ואחר כך מגלהו ומלאותו. גר שמל קודם שיתגייר
וקטן שנולד מהול כשמטיפין מהן דם ברית אינן צריכין ברכה
וכן אנדרגינס אין מברכין על מילתו מפני שאינו ודאי. גוי שנצרך
לחתוך ערלתו מפני מכה או שחין שנולד בה אסור לישראל לחתוך
לו אותה שהגויים לא מעלין אותן מידי מיתה ולא מורידין אותן ליה

ואע״פ שנעשית מצוה ברפואה זו שהרי לא נתכוון למצוה לפיכך אם
נתכוון הגוי למילה מותר לישראל למולו אותו׃ מאוסה היא
הערלה שנתגנו בה הרשעים שנ׳ כי כל הגוים ערלים וגדולה היא מילה
שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנ׳ התהלך לפני והיה תמים
ואתנה בריתי ביני ובינך וכל המפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו
או משכה אע״פ שיש בידו מעשים טובים הרבה אין לו חלק לעולם הבא׃
בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עליה אפילו
שעה אחת אע״פ שהיה בדרך וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש
בריתות בלבד שנ׳ אלה דברי הברית וכו׳ מלבד הברית אשר כרת אתם
בחורב ושם הוא או׳ אתם נצבים וכו׳ לעברך בברית יי׳ אלהי׳ הרי שלש
בריתות ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות עם אברהם אבינו
שנ׳ ואתנה בריתי ביני ובינך אני הנה בריתי אתך והקימותי את בריתי
ביני ובינך לברית עולם את בריתי תשמור את בריתי והיה לאות ברי׳
והיתה בריתי לברית עולם את בריתי הפר׳ והקימותי את בריתי אתו
לברית עולם ואת בריתי אקים את יצחק׃ בריך רחמנא דסייען

נגמר ספר שני בעזרת שדי׃

ומניין פרקים שלספר זה ששה וארבעים׃

הלכות קריאת שמע׃	הלכות תפלה
ארבעה פרקים׃	חמשה עשר פרקים׃
הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה׃	הלכות ציצית
עשרה פרקים׃	שלשה פרקים׃
הלכות ברכות׃	הלכות מילה׃
אחד עשר פרקים	שלשה פרקים

ברוך הנותן ליעף כח׃

הוגה מספרי אני משה ברבי מימון ז״ל

נהגו העם

לקרות בכל יום בשחר אחר שקורין פרשת צו וברכת
כהנים קורין משנה זו אילו דברים שאין להן שיעור הפאה והבכורים
והראיון וגמילות חסדים אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וה'
והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום
בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם: אמ' ר' זירא בנות ישראל הם
החמירו על עצמן שאפילו רואות דם טיפה כחרדל יושבות עליה שבעת
ימים נקיים. תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן העולם
הבא שנ' הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. אמ' ר' אלעזר אמ'
ר' חנינה תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנ' וכל בניך למודי יי' ורב
שלום בניך לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר
אמת בלבבו וישכים ויאמר רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו
מפילים תחנונינו לפניך יי' אלהינו כי על רחמיך הרבים מה אנו מה
חיינו מה חסדינו מה צדקינו מה מעשינו מה נאמר לפניך יי' אלהינו
הלא הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע
ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תוהו וימי חיינו הבל לפניך כמו
שכתוב בדברי קדשך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל.
אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר
המוריה זרע יצחק עקידך שנעקד על גבי מזבחך עדת יעקב בנך
בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ושמחתך ששמחת בו קראת אותו
ישראל וישורון לפיכך אנו חייבין להודות לך ולשבחך ולפארך ולרוממך
וליתן הודייה ושבח לשמך חייבין אנו לומר לפניך בכל יום ערב ובקר
שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. אשרינו מה טוב חלקינו. מה נעים
גורלינו מה יפה מאד ירושתינו. אשרינו שאנו משכימין ומעריבין

ואומרין שמע ישראל יי אלהינו יי אחד אתה הוא קודם שברא העולם
ואתה הוא אחר שנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעו׳
הבא אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון קדש את שמך הגדול והקדוש
בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרנינו ברוך מקדש את
שמו ברבים אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים ושמי השמים
וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה
את כולם וצבא השמים לך משתחוים. אתה הוא יי האלהים אשר
בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם אתה הוא
ושנותיך לא יתמו יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד ברוך יי לעולם
אמן ואמן

ברכה ראשונה

שמברכין לפני פסוקי הזמירות זה הוא נוסחה
ברוך שאמר והיה
העולם ברוך הוא ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים ברוך מרחם
על הארץ ברוך מרחם על הבריות ברוך מעביר אפלה ומביא אור
ברוך משלם שכר טוב ליראיו ברוך שאין לפניו לא עולה ולא שכחה
לא כזב ולא מרמה לא משוא פנים ולא מקח שוחד ברוך אל חי לעד
וקיים לנצח ברוך אתה יי מלך העולם האל המהולל בפי עמו משובח
ומפואר תמליד בלשון כל חסידיו ועבדיו ובשירי דוד בן ישי עבדך
משיחך נהללך יי אלהינו בשבחו ובזמירו נודך נשבחך נפארך
יחיד נרוממך נמליכך נזכיר שמך מלכינו אלהינו יחיד חי בעולמים
משובח ומפואר עדי עד שמו ב׳ג׳ יי מלך מהולל בתשבחות
וקורא פסוקים אלו   יהי כבוד יי לעולם
ישמח יי במעשיו יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם ממזרח
שמש עד מבואו מהולל שם יי רם על כל גוים יי על השמים
כבודו יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור יי בשמים הכין כסאו
ומלכותו בכל משלה ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים

יי מלך יי ימלוך לעולם ועד יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו יי
הפיר עצת גויים הניא מחשבות עמים עצו עצה ותופר דברו דבר
ולא יקום כי עמנו אל רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום
עצת יי לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור כי הוא אמר ויהי
הוא צוה ויעמוד כי בחר יי בציון אוה למושב לו כי יעקב בחר לו יה
ישראל לסגולתו כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזוב והוא רחום
יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו יי
הושיעה המלך יעננו ביום קראינו אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך
סלה אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו

יי מלך יי מלך

וקורא מתהלה לדוד ארוממך אלהי המלך וכו' עד סוף ספר
תלים ואחר כך קורא פסוקים אלו. ברוך יי לעולם אמן ואמן ימלוך
יי לעולם אמן ואמן ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד
ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם לך יי הגדולה
והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי
הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל
בכל ובידך כוח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל ועתה אלהינו
מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך ויברכו שם כבודך
ומרומם על כל ברכה ותהלה. אתה הוא יי לבדך אתה עשית
את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה וכו'

אמן. לעולם
ימלך יי
אלהיך ציון
לדור ודור
הללויה

ברכה אחרונה שלאחר פסוקי הזמירות

זה הוא נוסחה

ישתבח שמך לעד מלכינו המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי
לך נאה יי אלהינו שיר ושבח הלל וזמרה ברכות והודיות גדולה
תהלה ותפארת עוז מלכות וממשלה נצח וגבורה מעתה ועד עולם
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון

כל המעשים הבוחר בשירי זמרה חי העולמים :

וקורין השירה עד סופה כמנהג המקום ״ בשבת נהגו כל

העם להוסיף לפני ברכה זו נוסח זה ״ נשמת כל חי תברך

את שמך יי׳ אלהינו ורוח כל בשר לך תפאר ותרומם את זכרך מ׳

מלכינו תמיד לדור ודור מעולם ועד עולם אתה הוא אל ומבלעדיך

אין אלהים ואין לנו מלך גואל ומושיע בכל עת צרה וצוקה אלא אתה

פודה ומציל ומפרנס ומרחם אלוה על כל בריות אדון התולדות

המהולל בתשבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים רבים

ויי׳ אלהים אמת לא ינום ולא יישן המעורר ישנים המקיץ נרדמים

סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ולך אנחנו מודים ואילו

פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח

כמרחבי הרקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנ׳

כנשרי שמים ורגלינו קלות כאיילות אין אנו מספיקין להודות לך

יי׳ אלהינו ולברך את שמך מלכינו על אחת מאלף אלפי אלפי

ורוב רבבי רבבות פעמים הטובות שעשית עמנו ועם אבותינו

מלפנים ועד הנה ממצרים גאלתנו יי׳ אלהינו מבית עבדים פדיתנו

ברעב זנתנו ובשובע כלכלתנו ומחרב הצלתנו מדבר מלטתנו

ומחלים רעים רבים דליתנו ועד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך

על כן אברים שפילגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר

שמת בפינו הן הן יודו ויברכו את שמך יי׳ אלהינו על רוב נסי פלאך

כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבח וכל עין לך תצפה וכל

ברך לך תכרע וכל קומה לפניך תשתחוה וכל הלבבות ייראוך

והקרבים והכליות יזמרו לשמך כדבר שנ׳ כל עצמותי תאמרנה יי׳

מי כמוך מציל עני מחזק ממנו עני ואביון מגוזלו ונא׳ רננו צדיקים

ביי׳ לישרים נאוה תהלה בפי ישרים תתרומם ובדברי צדיקים

תתברך ובלשון כל חסידים תתקדש ובקרב קדושים תתהלל ובמקהלות
רבבות עמך כל בית ישראל יתפאר שמך יי אלהינו שכן חובת כל
היצורים לפניך יי אלהינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ול'
ולהדר על כל דברי זמירות שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיח'
ישתבח שמך לעד מלכינו המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי
לך נאה יי אלהינו וכו'

וכן נהגו לקרות

שיר מזמור ליום השבת קודם שיתחילו פסוקי הזמירות ביום השבת כל המזמור
וביום הכפורים ויש מקומות שנהגו לקרות הלל גדול בשבתות וי"ט
קודם פסוקי הזמירות ויש מקומות שנהגו לקרות שירי המעלות הכל
כמנהגם

ברכה ראשונה שלפני קרית שמע

בשחר זה הוא נוסחה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עושה שלום
ובורא את הכל המאיר לארץ ולדרים עליה המחדש בכל יום תמיד
מעשה בראשית מה רבו מעשיך יי כולם בחכמה עשית מלאה
הארץ קניינך המלך המרומם לבדו מאז המשובח המפואר המתנשא
מימות עולם. אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו
אדון עוזנו צור משגבינו מגן ישענו משגב בעדינו אל ברוך גדול
דעה הכין ופעל זהרי חמה טוב יצר כבוד לשמו מאורות נתן
סביבות עזו פנות צבאות קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד אל
וקדושתו תתברך יי אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ועל
כל שבח מעשה ידיך ועל מאורות אשר יצרת המה יפארוך סלה תת'
תתברך לעד צורינו מלכינו וגואלינו בורא קדושים ישתבח שמך
לעד מלכינו וגואלינו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכינו יוצר
משרתים ואשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה קולם
יחד בדברי אלהים חיים ומלך עולם כולם אהובים כולם ברורים

כולם גבורים עושים באימה רצון קונהם באהבה: כולם מקבלים על
עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים רשות זה לזה להקדיש ל
ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדושה טהורה כולם כאחד
עונים ביראה ואומרים קדוש קדוש קדוש ײ צבאות מלא כל הארץ
כבודו והאופנים וחיות הקודש יחד מתנשאים לעומתם משבחים וא
ואומרים ברוך כבוד ײ ממקומו לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי
וקיים זמירות יאמרו ותושבחות ישמיעו כי הוא לבדו פועל גבורות
עושה חדשות זורע צדקות מצמיח ישועות אדון נפלאות מחדש בכל
יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם
חסדו התקנת מאורות לשמח עולם ברוך אתה ײ יוצר המאורות״

/// ברכה שנייה: ///

אהבת עולם אהבתנו ײ אלהינו חמלה גדולה יתירה חמלת עלינו אבינו
מלכינו בעבור שמך ובעבור אבותינו אשר בטחו בך ותלמדם
חוקי חיים כן תחננו אבינו אב הרחמן המרחם רחם נא עלינו ותן בל
בלבינו להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים
את כל דברי תלמוד תורתך באהבה והאר עינינו במצותיך ודבק
בלבינו יראתך ויחד לבבינו לאהבה את שמך ומלוך עלינו מהרה
אתה לבדך כי שם קדשך באמת נקרא עלינו בעבור שמך האל
הגדול הגבור והנורא מהרה באהבה תרים קרנינו ותושיענו למען
שמך בך בטחנו לא נבוש ובשמך חסינו לא נכלם ולא נכשל עד
עולמי עד כי אבינו מלכינו אתה גואלנו ונשמחה בישועתך רחמיך
ײ אלהינו וחסדך אל יעזבונו נצח סלה ועד והבא עלינו ברכה ושלום
מארבע כנפות הארץ והולכנו מהרה קוממיות לארצינו כי בנו
בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו לשמך הגדול להודות לך וליחדך
ולירא ממך ולאהבה את שמך בא״י הבוחר בעמו ישראל באהבה״

ברכה אחרונה

שלאחר קריאת שמע בשחר זה הוא נוסחה״

אמת ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ומתוקן ומקובל
וטוב ויפה הדבר הזה ^עלינו^ לעולם ועד׳ אמת אלהי עולם מלכינו צור יעקב
מגן ישענו לדור ודור הוא קיים ושמו קיים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו
קיימת ודבריו חיים ונאמנים לעד ולעולמי עולמים על אבותינו ועלינו
על בנינו ועל דורותינו ועל ^כל^ דורות זרע ישראל עבדיך על הראשונים
ועל האחרונים דבר טוב וקיים באמת חוק ולא יעבור׳ אמת שאתה
הוא יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו מלכינו ומלך אבותינו גואלינו וגואל
אבותינו יוצרנו וצור ישועתינו פודנו ומצילנו מעולם הוא שמך ואין
לנו אלהים עוד זולתך עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע
לבניהם אחריהם בכל דור ודור ברום עולם מושבך ומשפטיך וצ׳
וצדקתך עד אפסי ארץ׳ אמת אשרי איש ^אשר^ שמע למצותיך ותורתך
ודברך ישים על לבו׳ אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב
ריבם לאבות ובנים ^אמת^ אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך
אין לנו מושיע אמת ממצרים גאלתנו יי׳ אלהינו מבית עבדים פדיתנו
וכל בכורי מצרים בדבר הרגת ובכורך גאלת וים סוף בקעת וזדים
טבעת וידידים עברו ויכסו ^מים^ מים צריהם עד אחד מהם לא נותר
ועל זאת שבחו גאולים ורוממו לאל ונתנו ידידים שירות זמירות
ותושבחות למלך אל חי וקיים רם ונשא גדול גבור ונורא משפיל גאים
עדי ארץ מגביה שפלים עד מרום מוציא אסירים ופודה ענוים
ועוזר דלים ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו ברוך הוא משה ובני
ישראל לך אמרו שירה בשמחה רבה׳ אמרו כולם מי כמוכה באלים
יי׳ מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא יי׳ ימלוך לעולם
ועד גואלינו יי׳ צבאות שמו קדוש ישראל ב״א יי׳ גאל ישראל׃ ס.

ונעים נורא ואדיר

תהלה לאל עליון

ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע
שלערבית זה הוא נוסחה:

ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה
פותח שערים בתבונה משנה עתים מחליף את הזמנים מסדר את
הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו בורא יומם ולילה גולל אור מ
מפני חושך וחושך מפני אור מעביר יום ומביא לילה מבדיל בין יום
ללילה ה׳ צבאות שמו קדוש ישראל ברוך אתה ה׳ המעריב ערבים:

ברכה שנייה:

אהבת ישראל עמך אהבת תורה ומצות וחוקים
ומשפטים אותם למדת על כן ה׳ אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך
רצונך ונשמח ונעלוז בדברי תורתך לעולם ועד כי הם חיינו ואורך ימ
ימינו ובהם נהגה יומם ולילה ואהבתך לא תסור ממנו עד נצח נצחים
לעולם ועד כי היא עטרת ראשינו [struck through] לילה ב״א ה׳ אוהב
את עמו ישראל לעד:

ברכה א׳שנה
שלאחר קריאת שמע שלערבית זה הוא נוסחה:

אמת אמונה כל זאת קיים עלינו כי הוא ה׳ אלהינו ואנחנו ישראל עמו
אמת מלכינו ואפס זולתו הפודינו מיד מלכים הגואלינו מכף עריצים
האל הנפרע לנו מצרינו המשלם גמול לכל אויבי נפשינו השם נפשינו
בחיים ולא נתן למוט רגלינו המדריכנו על במות אויבינו וירם
קרנינו על כל שונאינו העושה לנו נקמה בפרעה אותות ומופתים
באדמת בני חם המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא ישראל
מתוכם לחירות עולם המעביר את בניו בין גזרי ים סוף ואת
רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע ראו בניו את גבורתו
והודו ושבחו לשמו ומלכותו ברצון קבלו עליהם וענו כולם בשמחה
רבה ואמרו מי כמוכה באלים ה׳ מי כמוכה נאדר בקודש נורא תה

עשה פלא ײ ימלוך לעולם ועד. וגו׳ גואלנו ײ צבאות שמו קדוש ישראל
ברוך ײ גאל ישראל. **ברכה אחרונה.** שלאחר

קרית שמע שלערבית זה הוא נסחה.

השכיבנו ײ אלהינו לשלום והעמידנו לחיים ולשלום ופרוס עלינו
סוכת שלומך ותקננו בעצה טובה מלפניך והגן בעדינו ושמרנו וה
והצילנו מכל דבר רע והגן בעדינו ושמרנו והצילנו מכל דבר רע
ומפחד לילה ושבור השטן מלפנינו ומאחרינו ושמור צאתנו ובואנו
כי שומרינו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו כדבר שנ׳ הנה
לא ינום ולא יישן שומר ישראל ברוך שומר עמו ישראל לעד ברוך ײ
לעולם אמן ואמן ימלוך ײ לעולם אמן ואמן וירא כל העם ויפלו על
פניהם ויאמרו ײ הוא האלהים ײ הוא האלהים ברוך שם כבודו לעולם
וימלא כבוד ײ את כל הארץ ברוך ײ ביום ברוך ײ בלילה ברוך
ײ בבוקר ברוך ײ בערב ברוך ײ בשכבינו ברוך ײ בקומינו.
האל אשר בידו נפשות החיים ~~ונפשות~~ והמתים אשר בידו נפש כל
חי ורוח כל בשר איש בידך אפקיד רוחי פדית אותי ײ אל אמת
אלהים יראו עינינו וישמח לבינו ותגל נפשינו בישועתך באמור
לציון מלך אלהיך ײ מלך ײ מלך ײ ימלוך לעולם ועד ברוך א׳ ײ
המולך בכבודו חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד.

ונהגו מקצת העם להוסיף פסוקין באמצע ברכה זו.
וקורין בנסחה הזה.

וירא כל העם ויפלו על פניהם הושיענו ײ אלהינו וקבצנו מן הגויים
להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך כי לא יטוש ײ את עמו
בעבור שמו הגדול כי הואיל ײ לעשות אתכם לו לעם ועלו
מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לײ המלוכה
והיה ײ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ײ אחד ושמו אחד

ויאמרו ײ הוא האלהים ײ הוא האלהים

אלהינו שבשמים קיים שמך ומלכותך עלינו תמיד בידך נפש החיים
ונפש המתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש בידך אפקיד
רוחי פדית אותי יי אל אמת ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך
לעולם לדור ודור נספר תהלתך יי הצילה נפשי משפת שקר
מלשון רמיה ישראל נושע ביי תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו
עד עולמי עד יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל
יעזבנו ואל יטשנו להטות לבבינו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור
מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו כל הנשמה תהלל
יה הללויה ברוך יי ביום ברוך יי בלילה ברוך יי בבוקר ברוך
יי בערב ברוך יי בשכבינו ברוך יי בקומנו תמיד נהללך סלה
ונשיח באמונתך ברוך אתה יי המולך בכבודו חי וקיים תמיד
ימלוך לעולם ועד.

נוסח ברכות התפלה
וסדורן.

א״

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים
וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם מלך רחמן
מושיע ומגן ברוך אתה יי מגן אברהם. ב״ אתה גבור
לעולם יי מחיה מתים אתה רב להושיע משיב הרוח ומוריד
הגשם מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים רופא
חולים וסומך נופלים ומתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר
מי כמוכה בעל גבורות ומי דומה לך ממית ומחיה ונאמן אתה
להחיות מתים ברוך אתה יי מחיה המתים. ג״ אתה
קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ברוך אתה
יי האל הקדוש. ד״ אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש
בינה חננו מאתך דעה ובינה והשכל ברוך יי חונן הדעת.

ה׳ · השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכינו לעבודתך והחזירנו
בתשובה שלמה לפניך ברוך אתה יי הרוצה בתשובה · ו׳ · סלח
לנו אבינו כי חטאנו ומחול לנו מלכינו כי פשענו כי אל טוב וסלח
אתה בא״י חנון ומרבה לסלוח · ז׳ · ראה בעניינו וריבה
ריבנו ומהר לגאלנו כי אל מלך גואל חזק אתה ברוך אתה יי גואל
ישראל · ח׳ · רפאנו יי אלהינו ונרפא הושיענו ונושעה והעלה
רפואה שלמה לכל תחלואינו כי אל רופא רחמן אתה ברוך א׳ יי
רופא חולי עמו ישראל · ט׳ · ברכנו יי אלהינו בכל מעשה
ידינו וברך את שנותינו ותן טל ומטר על פני האדמה ושבע את
העולם כולו מטובך ורוה פני תבל מעושר מתנות ידיך ושמרה
והצילה יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה מכל
מיני משחית ומכל מיני פורענות ותן לה אחרית ותקוה שובע
ושלום וברכה כשנים הטובות ברוך אתה יי מברך השנים ·
· י׳ · תקע בשופר גדול לחירותינו ושא נס לקבץ את כל
גליותינו מארבע כנפות הארץ לארצינו בא״י מקבץ נדחי עמו
ישראל · יא׳ · השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה
והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה לבדך ברחמים בצדק
ובמשפט בא״י מלך אוהב צדקה ומשפט · יב׳ · ולמשומדים
אל תהי תקוה כל המינים כרגע יאבדו ומלכות זדון תעקר ות׳
ותשבר מהרה בימינו בא״י שובר רשעים (אויבים) ומכניע זדים ·
יג׳ · על הצדיקים ועל החסידים ועל גירי הצדק ועל שאר
שארית עמך ישראל (בית) יהמו רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל
הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם לעולם לא נבושה כי
בשמך בטחנו ולישועתך נשענו בא״י משען ומבטח לצדיקים ·
· יד׳ · תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת ובנה אותה

בניין עולם במהרה בימינו בא״י בונה ירושלם׃ טו׳ ׃ את צמח
דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך בא״י מצמיח קרן
ישועה׃ יו׳ ׃ שמע קולנו ייי אלהינו חוס וחמול (ירחם) עלינו וקבל בר
ברחמים וברצון את תפלתינו מלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו כי
אתה שומע תפלת כל פה בא״י שומע תפלה׃ יז׳ ׃ רצה ייי א׳
אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה לדביר
ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי
לרצון תמיד עבודת ישראל עמך ותריצנו ותחזינה עינינו בשובך
לנוך לציון ברחמים כמאז ברוך אתה ייי המחזיר שכינתו לציון
יח׳ ׃ מודים אנחנו לך שאתה הוא ייי אלהינו צור ~~[illegible]~~
חיינו מגן ישענו אתה (הוא) לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך
על חיינו המסורין בידיך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך
ונפלאותיך שבכל עת ועת ערב ובוקר וצהרים הטוב כי לא
כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך כל החיים יודוך סלה
כי טוב הא׳ ׃ הטוב ברוך אתה ייי הטוב שמך ולך נאה להודות׃
יט׳ ׃ שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל
ישראל עמך וברכנו כולנו כאחד ממאור פניך כי ממאור פניך
נתתה לנו ייי אלהינו תורה וחיים אהבה וחסד צדקה ושלום
וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בשלום בא״י המברך את
עמו ישראל בשלום׃

בימות החמה׃

אומר בברכה שניה רב להושיע מוריד הטל
מכלכל חיים בחסד וכו׳ ומברך ברכה תשיעית בנוסח זה
ברכנו ייי אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנותינו בטללי
רצון ברכה ונדבה כשנים הטובות בא״י מברך השנים׃
(ומוצאי יום הכפורים)
בליל מוצאי שבת ומוצאי ימים טובים מברך ברכה רביעית

בנוסח זה· אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה ואתה
הבדלת בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לגויים ובין יום השביעי
לששת ימי המעשה כשם שהבדלת בין קודש לחול כך פדנו והצילנו
מכל מיני משחית ומכל מיני פורענות המתרגשות לבוא בעולם
ושמרנו מן הכל וחננו מאתך דעה ובינה והשכל ברוך אתה יי
חונן הדעת· בראשי חדשים ובחולו שלמועד מוסיף בברכת
שבע עשרה בערבית ושחרית ומנחה מברך אותה בנוסח זה·
רצה יי אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה
לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ׳
ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך אלהינו ואלהי אבותינו יעלה
ויבוא יגיע יראה ירצה ישמע יזכר יפקד זכרוננו זכרון אבותינו לפניך
זכרון ירושלם עירך זכרון משיח בן דוד עבדך זכרון עמך כל בית
ישראל לפניך לפליטה לטובה לחן לחסד ולרחמים ביום ראש ה׳
החודש הזה לרחם בו עלינו ולהושיענו זכרנו יי אלהינו בו לטובה
פקדנו בו לברכה הושיענו בו לחיים בדבר ישועה ורחמים
חוס וחננו ורחם עלינו ומלטנו בו מכל צרה ויגון ושמחנו בו שמחה
שלמה ותרצנו ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים
כמאז בא״י המחזיר שכינתו לציון· ובחולו שלמועד
אומר ביום מקרא קדש הזה ביום מועד חג המצות הזה או ביום
מועד חג הסוכות הזה או ביום מועד חג השבועות הזה לרחם
בו ולהושיענו וכו׳· ביום תענית מברך ברכת שש עשרה עלינו
היחיד בנוסח הזה· שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם
עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתינו מלפניך מלכינו ריקם אל
תשיבנו עננו יי אלהינו עננו ביום צום התענית הזה כי בצרה
גדולה אנחנו אל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם אזנך משמוע תפלתינו

והיה קרוב לשועינו טרם נקרא ואתה תענה נדבר ואתה תשמע כדבר
שנ' והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי
אתה שומע תפלת כל פה ב"א יי שומע תפלה. ושליח ציבור
אומר נוסח זה ברכה בפני עצמה אחר ברכה שביעית אומר
עננו יי אלהינו עננו ביום צום התענית הזה כי בצרה גדול' וכו'
עד עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה עונה בכל עת צרה
ופודה ומציל ברוך אתה יי העונה בעת צרה.

בתשעה באב

מברך ברכת ארבע עשרה בנסח זה.
רחם יי אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך העיר הא'
האבלה החריבה השוממה הנתונה בכף (ביד) זרים היושבת וראש
לה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה ויבלעוה לגיונים ויירשוה
עובדי פסילים ויתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ על כן ציון במרר תבכה וירושלם תתן קולה לבי לבי על
חלליהם מעי מעי על הרוגיהם רחם יי והביטה ורחם שוממותיה
ונחמה כי אתה יי באש יסדתה ובאש אתה עתיד לבנותה
ככת' ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתכ'
ברוך יי בונה ירושלם.

בפורים

מברך ברכת שמונה עשרה בנוסח זה.
מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו צור חיינו מגן ישענו אתה
הוא לדור ודור נודה לך נספר תהלתך על חיינו המסורים בידך
ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום ויום ועל נפלאות
שבכל עת ועת על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות שעשית
עמנו ועם אבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מרדכי ואסתר
כשעמד המן הרשע על עמך בית ישראל ובקש להשמיד להרוג

ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ושללם
לבוז ואתה ברחמיך הרבים וחסדיך הגדולים עמדת להם בעת
צרתם ודנת את דינם ורבת את ריבם ונקמת את נקמתם והפרת
את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשיבות לו גמולו בראשו ותלו
אותו ואת בניו על העץ ועשית לך שם גדול בעולמך ולעמך ישראל
עשית פלא ונסים כשם שעשית עמהן פלא ונסים כך עשה עמנו
נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת ועל כולם יי אלהינו ומודים לך
הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך וכו׳

בחנוכה מברך ברכה זו
בנוסח הזה

מודים אנחנו לך וכו׳ עד על נפלאותיך שבכל עת ועת על הנסים ועל
הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות ועל הפדות ועל הפורקן שעשית
עמנו ועם אבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיה בן יוחנן
כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך
בית ישראל לשכחם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך ואתה
ברחמיך הרבים וחסדיך הגדולים עמדת להם בעת צרתם
ודנת את דינם ורבת את ריבם ונקמת את נקמתם ומסרת גבורים
ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים
ביד צדיקים ופושעים ביד עושי תורתך ועשית לך שם גדול ב׳
בעולמך ולעמך ישראל עשית פלא ונסים כשם שעשית עמהם
נסים וגבורות כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת
ועל כולם יי אלהינו מודים לך הטוב כי לא כלו רחמיך וכו׳

שליח צבור

מברך לשלום ברכה שלישית בנוסח זה נקדישך
ונעריצך ונשלש לך קדושה משולשת כדבר האמור על יד נביאך

וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש ⁘ צבאות מלא כל הארץ
כבודו כבודו וגדלו מלא עולם ומשרתיו שואלים איה מקום כבודו מ
משבחים ואומרים ברוך כבוד ⁘ ממקומו ממקומך מלכינו תופיע
ותמלוך מלכינו עלינו כי מחכים אנו לך מתי תמלוך בציון בחיינו,
ובימינו תשכון תתגדל ותתקדש בתוך ירושלם עירך לדור ודור
כשיר.
ולנצח נצחים ועינינו תראינה במלכות עוזך כדבר האמור בדברי
קדשך על ידי דוד משיח צדקך ימלוך ⁘ לעולם אלהיך ציון לדור
ודור. לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך ללויה
אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה ברוך
אתה ⁘ האל הקדוש.   בעת ששליח צבור אומר בברכה זו וקרא
זה אל זה ואמר. כל העם עונין קדוש קדוש ⁘ צבאות מלא
כל הארץ כבודו. וכשהוא אומר איה מקום כבודו כל העם עונין
משבחים ואומרים ברוך כבוד ⁘ ממקומו. וכשהוא אומר בחיינו
ובימינו כל העם עונין אמן וכשהוא אומר על ידי דוד משיח צדקך
כל העם עונין ימלוך ⁘ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. וכל
אלו הדברים שעונין הצבור הוא קורא עמהן ולא יגביה קולו בעת שהן
שעונין עמו.   ואחד היחיד ואחד הצבור בעשרת ימים שמראש
השנה ועד יום הכפורים אומר בסוף ברכה זו כאמור ויגבה ⁘ צבאות
במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה ברוך אתה ⁘ המלך הקדוש.
שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפלה.
ואחר כל תפלה ואחר שאומר סדר היום בכל עת שיאמר סדר
יתחנן מעט ויאמר קדיש וכשישלים לקרות בתורה ובכל עת שיתחנן
בדברי תחנונים כשיגמור תחנונו יאמר קדיש.

נוסח הקדיש.

יתגדל ויתקדש שמיה רבה בעלמא דיברא כרעותיה

ויַמלִך מלכותיה ויַצמח פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה בחייכון וביומיכון ובחייהון וביומיהון דכל בית ישרא׳ בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן

יהא שמיה רבה מברך לעלמא ולעלמי עלמיא · יתברך ישתבח יתפאר יתרומם יתעלה יתהדר יתהלל ויתנשא שמיה דקודשא בריך הוא לעילא לעילא מכל ברכתא שירתא ותושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן ·

בעת שאומר שליח צבור יתגדל ויתקדש כל העם שונין אמן ובעת שהוא אומר תחלה ואמרו אמן כל העם שונין אמן יהא שמיה רבה מברך לעלמא ולעלמי עלמיא ומצות חכמים הראשונים לענות אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כוחו שלאדם וכשהוא אומר יתברך כל העם שונין אמן וכשהוא אומר בריך הוא כל העם עונין אמן וכשהוא אומר בסוף ואמרו אמן כל העם שונין אמן וכסדר הזה שונין בכל קדיש וקדיש ·

קדיש בתרא ·

כל קדיש שאומר שליח צבור אחר שגומר התפלה שאין אומר אחריו כלום לא כל העם שומעין אותו ויוצאין ונפטרין נהגו העם כולם להוסיף בסופו נוסח זה ·

תתקבל צלותכון ותתעביד בעותכון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא יהא שלמא רבה משמיא וסייעתא ופורקנא עליכון ועלנא ועל כל קהלהון דישרא׳ ואמרו אמן עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל ·:

קדיש דרבנן ·

כל עשרה מישרא׳ או יתר שהיו עסקין בתלמוד תורה שבעל פה ואפילו במדרשות או בהגדות כשהן מסיימין אומר אחד מעומדין קדיש בנוסח זה · יתגדל ויתקדש שמיה רבה דעתיד לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא ולמפרק חייא ולמבני קרתא דירושלם ולשכללא

שאיה רבה

היכלא קדישא ולמעקר פולחנא נוכראה מן ארעא ולאתבא פולחנא
די שמיא לאתריה בזיוה וביקריה וימלך מלכותיה ויצמח פורקניה
ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה בחייכון וביומיכון ובחייהון וביומיהון
דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יהא שמיה רבה
מברך לעלמא ולעלמי עלמיא יתברך ישתבח יתפאר יתרומם
ויתעלה יתהדר יתהלל ויתנשא שמיה דקודשא בריך הוא לעילא
לעילא מכל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא
ואמרו אמן על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין
באורייתא די באתרא הדין די בכל אתר ואתר בית מותבניהון
יהי להון ולכון חינא וחסדא ורחמי וסייעתא ורווחא מקדם אבוהון
די בשמיא ואמרו אמן יהי שלמא רבה משמיא וסייעתא ופורקנא וכו'
עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל.
וזה הוא הנקרא קדיש דרבנן. נהגו להתחנן
בנפילת פנים בדברים ובפסוקים אין פעמים בכולן ופעמים
במקצתן. לפניך אני כורע ומשתחוה ומתחנן אדון העולם
אלהי האלהים ואדוני האדונים כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים
תחנונינו לפניך יי' אלהינו כי על רחמיך הרבים מה נאמר לפניך מה
נדבר ומה נצטדק חטאנו עוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך
וממשפטיך לך יי' הצדקה ולנו בושת הפנים השחרו פנינו מפני
אשמתינו ובכפה שאתנו אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים
ראש אלהי בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עונותינו רבו
למעלה ראש ואשמתינו גדלה עד לשמים אין בנו מעשים עשה
עמנו צדקה למען שמך כמו שהבטחתנו על ידי נביאיך למען
שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתיך לא למענכם
אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי. לא לנו יי' לא לנו כי לשמך

תן כבוד על חסדך ועל אמתך למה יאמרו הגויים איה נא אלהיהם יאמ'
אלהים אנא ∴ אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו סלח נא ה'
לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה
למען שמך ∴ וסלחת לעוני כי רב הוא ∴ שמעה ∴ סלחה ∴ הקשיבה
ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך ∴
נהגו העם' להתחנן אחר נפילת פנים כשמגביה פניו מן הקרקע
כפסוקים אלו אומר ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו
זכור רחמיך ∴ וחסדיך כי מעולם המה אל תזכור לנו עונות ראשונים
מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד קומה עזרתה לנו ופדנו למען
חסדך יהי חסדך ∴ עלינו כאשר יחלנו לך אם עונות תשמר יה
∴ מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא ∴ הושיעה המלך יעננו
ביום קראנו כי הוא ידע יצרינו זכור כי עפר אנחנו עזרנו אלהי.
ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך
וכן נהגו העם' להתחנן אחר סדר היום תמיד בתחנונים
אלו' ∴ אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה
זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך והוא רחום
יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו כי אתה
∴ טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך צדקתך צדק לעולם ותורתך
אמת' מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק
לעד אפו כי חפץ חסד הוא ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך
במצולות ים כל חטאתם תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר
נשבעת לאבותינו מימי קדם ∴ צבאות עמנו משגב לנו אלהי.
יעקב סלה ∴ צבאות אשרי אדם בוטח בך ברוך אלהינו ברוך
אדונינו ברוך בוראינו שבראנו לכבודו שהבדילנו מן התועים ונתן
לנו תורת אמת על ידי משה רבינו חיי עולם נטע בתוכנו הרחמן

יפתח לבינו לתלמוד תורתו ויתן בלבינו אהבתו ויראתו לעשות רצונו
כרצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה כן יהי
רצון ורחמים מלפניך ÷ אלהינו שנחיה לשמור חוקיך בעולם הזה
ולימות המשיח כדי שנזכה ונרש טוב לחיי העולם הבא למען יזמרך כבוד
ולא ידום ÷ אלהי לעולם אודך יהיו לרצון אמרי פי וג׳ ונהגו
מקצת העם לקרות בכל יום אחר תחנונים את שיר מזמור שהיו
הלויים אומ׳ בבית המקדש באותו היום וקורין לדוד אליך ÷ נפשי אשא
כל המזמור וקורין אמ׳ ר׳ אלעזר א״ר חנינה תלמידי חכמ׳ וכו׳ אין
כאלהינו אין כאדונינו וכו׳ אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את
פניך ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ÷ כי כל העמים
ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ÷ אלהינו לעולם ועד

כבר אמרנו בספר זה שבשבתות וימים טובים מתפללים
בכל תפלה שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת
אמצעית מעין היום ובראש השנה וביום הכפורים שביובל מתפללין
באמצע שלש ברכות ובתפלת מוסף בלבד ונמצא מתפלל במוסף
בשני ימים אלו תשע ברכות ובמוסף ראש חודש ובמוסף חולו של מועד
מתפלל שבע שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת באמצע
וזה הוא נוסח כל הברכות האמצעיות ׃

ברכה אמצעית של ליל שבת

אתה קדשת את יום השביעי
לשמך תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקדשתו
מכל הזמנים כאמור ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי
בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות אלהינו ואלהי אבותינו
רצה נא במנוחתינו קדשנו במצותיך ותן חלקינו בתורתיך ושמח נ׳
נפשינו בישועתיך וטהר לבינו לעבדך באמת והנחילנו באהבה וברצון
שבתות קדשך וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך ב״א מקדש השבת

(ושבענו מטובך

ברכה אמצעית שלשחרית שבת

ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו
נתתה בעמדו לפניך על הר סיני שני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב
בהן שמירת שבת וכן כתוב בתור׳ ושמרו בני ישר׳ את השבת לעש׳
את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישר׳ אות היא לעולם
כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת
וינפש ׃ ישמחו במלכותך שומרי שבת קוראי ענג עם מקדשי שביעי
כלם ישבעו ויתענגו מטובך אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתינו
קדשנו במצותיך וכו׳ עד ברוך אתה יי׳ מקדש השבת

ברכה אמצעית שלמוסף שבת

למשה צוית על הר סיני מצות שבת זכור ושמור ובו צויתנו יי׳ אלהינו
להקריב לך קרבן מוסף כראוי יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתעלנו
לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים
כסדרן ומוספין כהלכתן את מוספי יום המנוח הזה נעשה ונקריב
לפניך באהבה כמצות רצונך כמה שכתבת עלינו בתורתך על
ידי משה עבדך לא נתתו מלכינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכינו
לעובדי פסילים גם במנוחתו לא ישכנו ערלים לבית ישראל נתתו
לזרע ישורון אשר בם בחרת חמדת ימים אותו קראת אלהינו ואלהי
אבותינו רצה נא במנוחתינו וכו׳ עד בא״י מקדש השבת

ברכה אמצעית שלמנחת שבת

אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישר׳ גוי אחד בארץ עטרת
תהלה ותפארת ישועה לעמך נתתה אברהם יגל יצחק ירנן יעקב
ובניו ינוחו בו מנוחה שלמה שאתה רוצה בה יכירו בניך וידעו כי
מאתך היא מנוחתם הנחלנו אבינו אתה יי׳ רצה ונין ביום מנוחה
אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחה וכו׳ ברוך יי׳ מקדש השבת

ברכה אמצעית של מוסף ראש חדש

ראשי חדשים לעמך נתתה זמן כפרה לכל תולדותם בהיותם מקריבים
לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכולם יהיו
תשועת נפשם מיד שונא מזבח חדש בציון תכין ועולת ראש חדש
נעלה עליו שירי דוד נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך ורצון
אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור אלהינו ואלהי אבותינו
מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחק מעל אדמתינו יהי רצון מלפני
יי' אלהינו שתעלינו לארצינו ותטענו בגבולינו ושם נעשה לפניך
קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואת מוספי יום
ראש החודש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמה
שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך יהי רצון מלפניך יי' אלהינו
ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את ראש החודש הזה לטובה ולברכה
לחן לחסד ולרחמים לחיים ולשלום ויהי יום ראש החודש הזה סוף
וקץ לכל סאתינו וצרותינו תחלה וראש לפדות נפשינו כי בעם
ישראל מכל האומות בחרת וראשי חדשים להם קבעת ב"א יי' מקדש
ישראל וראשי חדשים ··

ברכה אמצעית של מוסף ראש חודש שחל להיות בשבת ··

אתה יצרת עולמך מקדם כלית
מלאכתך ביום השביעי ובחרת בנו מכל העמים ורצית בנו מכל
הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתיך ושמך
הגדול והקדוש עלינו קראת ותתן לנו יי' אלהינו שבתות למנוחה
ויום ראש החודש הזה לכפר בעדינו ומפני חטאינו גלינו מארצינו
ונתרחק מעל אדמתינו ואין אנו יכולין לעשות לפניך קרבנות חובותינו
יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולינו
ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין
כהלכתן ואת מוספי יום המנוח ויום ראש החודש הזה נעשה

באהבה
ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורה על ידי משה
עבדך יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את יום
ראש החודש הזה לטובה וכו' עד לפדות נפשינו ורצה נא במנוחתי' וכו'
עד וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים.

ברכה אמצעית שלום טוב של פסח בערבית ושחרית ומנחה
אתה בחרתנו מכל העמים ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו
במצותיך וקרבתנו מלכינו לעבודתיך ושמך הגדול והקדוש עלינו
קראת ותתן לנו יי אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את
יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות הזה זמן חירותינו
באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים אלהינו ואלהי אבותינו
יעלה ויבוא יגיע יראה ירצה ישמע יפקד יזכר לפניך זכרוננו
זכרון אבותינו זכרון ירושלם עירך זכרון משיח בן דוד עבדך זכר' לטובה
כל עמך כל בית ישראל לפניך לפליטה לחן לחסד ולרחמים ביום טוב מקרא
קדש הזה ביום חג המצות הזה לרחם בו עלינו ולהושיענו זכרינו
יי אלהינו בו לטובה פקדינו בו לברכה הושיענו בו לחיים בדבר
ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו ומלטנו בו מכל צרה ויגון
ושמחנו בו שמחה שלמה כי אל מלך רחום וחנון אתה והשיאנו יי
אלהינו את ברכת מועדיך לחיים לשמחה ולשלום כאשר רצית
ואמרת לברכנו כן תברכנו סלה קדשנו במצותיך וכו'
בא"י מקדש ישראל והזמנים ברכה אמצעית
של מוסף הפסח אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד זכר
ליציאת מצרים ומפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחק מעל
אדמתינו ואין אנו יכולים לעלות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך
בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במק'
יהי רצון מלפניך יי אלהינו שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמיך

ולראות
בנוה הדרך

הרבים והקבץ פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס וקבץ מירכתי
ארץ והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלם בית מקדשך בשמחת
עולם ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוס
בהלכתן ואת מוספי יום טוב מקרא קדש הזה יום חג המצות הזה
נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמה שכתבת עלינו בתורתך
על ידי משה עבדך מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו
שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבותינו שעשו רצונך בנה ביתך
כבתחלה וכונן מקדשך על מכונו והראנו בבניינו ושמחנו בתקונו
והשב ישראל לנויהן כהנים לעבודתם ולויים לדוכנם וישראל למעמדן
וארמון על משפטו ישב ושם נעלה ונראה לפניך בשלש פעמי רגלינו
ככתוב בתורתך שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יי
אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכ
ולא יראה את פני יי ריקם איש כמתנת ידו כברכת יי אלהיך אשר נתן
לך והשיאנו יי אלהינו את ברכת מועדיך וכו׳ בא״י מקדש ישראל והזמנים
ובנוסח זה הוא מתפלל בחג השבועות ובחג הסוכות לא
חסרון כלא יתר אלא שבחג השבועות הוא אומ׳ את יום טוב מקרא קדש
הזה את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתינו באהבה זכר
ליציאת מצרים וכן הוא אומ׳ ביום טוב מקרא קדש הזה ביום חג השבועות
הזה לרחם בו עלינו וכו׳ ובמוסף הוא אומ׳ ואת מוספי יום טוב
מקרא קדש הזה יום חג השבועות הזה וכן בחג הסוכות אומ׳ יום חג הסוכות הזה
יום טוב מקרא קדש הזה זמן שמחתינו וכו׳ וכן בשמיני עצרת אומ׳
את יום טוב מקדש הזה את יום חג שמיני עצרת הזה לעשותו הזה
לפניך ואם חל יום טוב להיות בשבת אומ׳ ותתן לנו יי אלהינו שבתות (בשבת כחדשים וכו׳)
למנוחה מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון את יום המנוח הזה ואת יום טוב מקרא קדש
את יום חג פלוני הזה וכו׳ וכן במוסף אומ׳ ואת מוספי יום המנוח הזה ואת יום

וכן בשמונה עשרה אומ׳
ואת יום טוב מקרא קדש הזה
יום חג השבועות הזה

טוב מקרא קדש הזה יום חג מצות וכו׳ ועל דרך זו הוא מזכיר השבת
בראש השנה וביום הכפורים אם חלו להיות בשבת בין בשאר תפלות
בין במוסף וחותם בכל התפלות של שלשה רגלים מקדש השבת וישׂ׳
והזמנים ובראש השנה הוא חותם מלך על כל הארץ מקדש השבת
וישׂ׳ ויום הזכרון וביום הכפורים הוא חותם מלך על כל הארץ מקדש
השבת וישׂ׳ ויום הכפורים· ראש השנה נהגו העם מראש השנה ועד
יום הכפורים להוסיף בכל תפלה בעשרת הימים בברכה ראשונה
מוסיפין זכרנו לחיים אל מלך רחמן חפץ בחיים כתבנו בספר החיים
למענך אלהים חיים מלך רחמן ומושיע ומגן בא״י מגן אברהם·
ומוסיפין בברכה שנייה מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים
לחיים ונאמן אתה להחיות מתים בא״י מחיה המתים ומוסיפין יי׳ אלהינו
בברכת י״ח וזכור רחמיך וכבוש כעסך וכתוב לחיים כל בני בריתך
בא״י הטוב שמך ומוסיפין בברכה אחרונה ובספר חיים ברכה ושלום
ונזכר ונכתב לפניך אנו וכל עמך בית ישראל לחיים ולשלום בא״י
המברך את עמו ישראל בשלום · ובתפלת נעילה יום הכפורים אומ׳ וכן נאה להודות
בברכות אלו מקום זכרנו לחיים חתמנו לחיים וכל התוספות האלו
מנהג מקומות ויש מקומות שנהגו שלא יוסיפו כלום ·דבר·
מנהג פשוט שמברכין ברכה שלישית בנוסח זה בשני ימים של
ראש השנה בכל תפלה וכן נהגו מקצת העם לברך באותו
הנוסח בכל תפלה ותפלה מחמש תפלות של יום הכפורים
וזה הוא נוסחה· אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל
יום יהללוך סלה ובכן תן פחדך יי׳ אלהינו על כל מעשיך ואימתך
על כל שבראת וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים
ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם כמו שידענו יי׳
אלהינו שהשלטון מלפניך עוז בידך וגבורה בימינך ושמך נורא על

כל מה שבריתה · ובכן תן כבוד לעמך יה"ה תה' ליראיך תקוה לדורש'
פתחון פה למיחלים לך שמחה לארצך ששון לעירך וצמיחת קרן
לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך · ואז צדיקים יראו וישמחו
וישרים יעלזו וחסידים ברנה יגילו ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה
כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ ומלכות הרשעה
מהרה תעקר ותשבר ותמלוך אתה הוא ייי אלהינו מהרה על כל
מעשיך בירושלם עירך ובהר ציון משכן כבודך ונגד זקניו כבוד
ככת' וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ייי צבא' בהר ציון ובירוש'
ונגד זקניו כבוד ונא' ויגבה ייי צבא' במשפט והאל הקדוש נקדש
בצדקה בא"י המלך הקדוש   ברכה ד' אמצעית שלר"ה
השנה ערבית שחרית ומנחה ·   אתה בחרתנו מכל העמים
ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו במצ' וקרבתנו מלכנו לעבודת'
ושמך הגדול והקדוש עלינו קרא' ותתן לנו ייי אלהינו את יום טוב מקר'
קדש הזה את יום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה זכר ליצ' מצ'
אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא יגיע וכו' עד כי אל מלך רחום וחנון את'
אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל
הארץ ביקריך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וידע
כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמרו כל
אשר נשמה באפו ייי אלהי ישר' מלך ומלכותו בכל משלה קדשנו
במצותיך וכו' בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישר' ויום הזכרון"
ברכה ראשונה משלש ברכות אמצעיות שלמוסף ראש השנה ·
אתה בחרתנו מכל העמים עד זכר ליציאת מצרים ומפני חטאינו
גלינו מארצינו וכו' עד תמידין כסדרן ומוספין כהלכ' את מוספי
יום טוב מקרא קדש הזה יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות
רצונך כמה שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך · פ

ונאמר ה' ימלך לעולם ועד

ובדברי קדשך כתוב לאמר ... ה'

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי
הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו
ככל המונם שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים לאל לא יושיע ואנו
משתחוים למלך מלכי המלכים ברוך הוא שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ לפנ
מושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים הוא אלהינו ואין
עוד אמת מלכינו ואין זולתו ככת' בתור' וידעת היום והשבות אל לבב'
כי יי' הוא האל' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד· אוחילה לאל
אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון אשר בקהל עם אשיר· עוזו אביע
רננו' בעד מפעלו לאדם מערכי לב ומיי' מענה לשון יי' שפתי תפ'
ופי יגיד תה' ברוך אתה יי' למדני חקיך· על כן נקוה לך יי' אלהי'
לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים
כרות כרתון לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך
להפנות אליך כל רשעי ארץ יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע
כל ברך תשבע כל לשון לפניך יי' אלהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך הגדול
יקר יתנו ויקבלו כולם על מלכותך ותמלוך עליהם לעולם ועד כי
המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככת' בתור' יי' ימלוך
לעולם ועד וכת' לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישר' יי' אלהיו עמו
ותרועת מלך בו וכת' ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי
ישראל· ובדברי קדשך כתוב לאמר כי ליי' המלוכה ומושל בגוים
וכת' יי' מלך גאות לבש לבש יי' עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט
וכת' ימלוך יי' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה וכת' שאו שערים
ראשיכם וכו' ועל ידי עבדיך הנביאים נאמ' כה אמר יי' מלך ישראל
וגואלו יי' צב' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים וכת' ועלו
מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי' והיה יי' למלך
על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד· ובתורתך כתוב

המלוכה וכו'

לאמר שמע ישראל יי̇ אלהינו יי̇ אחד אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל וכו'
העולם כולו בכבודך וכו' עד ומלכותו בכל משלה קדשנו במצותיך
עד ודברך אמת וקיים לעד בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום
הזכרון. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים
אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים אם כעבדים עינינו
לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו קדוש.

ברכה שנייה. אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי
קדם לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית כי אין שכחה
לפני כסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך אתה זוכר את כל המפעל
וגם כל היצור לא נכחד ממך הכל גלוי לפניך יי̇ אלהינו צופה ומביט
עד סוף כל הדורות כי תביא חוק זכרון להפקד כל רוח ונפש ל
להזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית מראשית כזאת הודעת
ומלפנים אותה גלית זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק
לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ועל המדינות בו יאמר אי זו לחרב איזו
לשלום איזו לרעב איזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים
ולמות מי לא נפקד כיום הזה כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה
איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי
כל מעללי איש אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך כי
דורשיך לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך הלא את נח
באהבה זכרת ותפקדהו בהמון רחמיך בהביאך את מי המבול
לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם על כן זכרונו בא לפניך יי̇ אלהינו
להרבות זרעו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים ככת' בתור' ויזכור
אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתיבה ויעב'
אלהים רוח על הארץ וישוכו המים וכת' וישמע אלהים את נאקתם
ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב וכת' וזכרתי.

את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור
והארץ אזכור. ובדברי קדשך כתוב לאמר זכר עשה לנפלאותיו
חנון ורחום יי׳ טרף נתן ליראיו יזכור לעולם בריתו ונ׳ זכר לעולם
בריתו דבר צוה לאלף דור ונ׳ ויזכור להם בריתו וינחם כרוב חסדיו
ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר כה
אמר יי׳ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במד׳
בארץ לא זרועה ונא׳ וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך
והקמותי לך ברית עולם ונא׳ הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועי׳
כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו
נאם יי׳. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא ויגיע וכו׳ עד כי אל
מלך רחום וחנון אתה. וזכרנו בזכרון טוב מלפניך ופקדנו בפ׳
בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם. וזכור לנו יי׳ אלהינו את
הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו
בהר המוריה ותראה לפניך העקידה שעקד את יצחק בנו על
גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו ר׳
רחמיך את כעסך ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת
רחמים ואל תתנהג עמנו במדת הדין ובעבור שמך הגדול ישוב אפך
מעמך ומעירך ומנחלתך וקיים לנו יי׳ אלהינו את הדבר שהבטחתנו ישראל
בתורתיך על ידי משה עבדך וזכרתי להם ברית ראשונים אשר
הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני
יי׳ כי זוכר כל השכחות אתה מעולם כי אין שכחה לפני כסא כבודך
ועקידת יצחק אבינו לנו תזכור ——— זוכר הברית. לזרעו היום
היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם אם כבנים
אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים ואם כעבדים עינינו
לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו קדוש. פ

ברכה שלישית

אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמהם מן השמים
השמעתם קולך ונגלית עליהם בערפלי טוהר גם כל העולם כולו
חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך בהגלותך מלכנו על הר סיני
ללמד לעמך תורה ומצות ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך
מלהבי אש בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת
ככת' ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן
כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה.
וכת' ויהי קול שופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול
וכת' וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר
ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק. ובדברי קדשך כת'
לאמר עלה אלהים בתרועה יי בקול שופר וכת' בחצצרות וקול שופר
הריעו לפני המלך יי וכת' הללויה הללו אל בקדשו וכו' עד
תהלל יה הללויה. ועל ידי עבדיך הנביאים נאמר כל יושבי תבל
ושוכני ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו. וכת'
והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור
והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליי בהר הקודש בירושלם וכת'
ויי עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדני אלהים בשופר יתקע והלך
בסערות תימן יי צבאות יגן עליהם כן תגן על עמך בשלומך תקע
בשופר גדול לחירותינו ושא נס לקיבוץ גליותינו וקרב פזורינו מבין
הגויים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברנה
ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם ושם נעשה לפניך כמצווה
עלינו בתורתך על ידי משה עבדך וביום שמחתכם ובמועדיכם
ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי
שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יי אלהיכם. כי שומע

קול שופר אתה מעולם ומאזין תרועה ואין דומה לך ברוך אתה יי שומע
קול תרועת עמו ישראל ברחמים · היום הרת עולם היום יעמיד
במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו
כרחם אב על בנים אם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא
לאור משפטינו קדוש · ברכה אמצעית //
של יום הכפורים בערבית ושחרית ומנחה ונעילה · //
אתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו
במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו
קראת ותתן לנו יי אלהינו באהבה את יום הכפורים הזה למחילה יום מקרא קדש
ולסליחה ולכפר בו על כל עונותינו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים
אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא וכו' עד כי אל מלך חנון ורחום אתה
אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום הזה צום הכפורים מחה והעבר פשעינו
מנגד עיניך כאמור אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך
לא אזכור ונאמר מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי
גאלתיך ונאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם
לפני יי תטהרו · כי אתה סלחן לישראל מן העולם ומחלן לשבטי
ישורון ודברך אמת וקיים ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח
אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו' עד
ושבענו מטובך ומלכותו בכל משלה קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושמח
נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת ודברך אמת
וקיים לעד ברוך אתה יי מלך על כל הארץ מוחל וסולח לעונות
עמו בית ישראל מקדש ישראל ויום הכפורים · ///
/// ברכה אמצעית של מוסף ///
אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד זכר ליציאת מצרים
ומפני חטאינו וכו' עד תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואת

מוספי מקרא קדש הזה יום צום הכפורים הזה נעשה ונקריב
לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה
עבדך אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום הזה וכו׳ עד
ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח · אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל
העולם וכו׳ עד ומלכותו בכל משלה קדשנו במצותיך וכו׳ עד
מקדש ישראל ויום הכפורים ״ נהגו העם בכל תפלת
המוספין כשהוא אומר כמו שכתבתה עלינו בתורתך על ידי משה
עבדך · מזכיר קרבנות אותו היום כמו שהן כתובין בתורה ·
וקורא אותן הפסוקים ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבתה
עלינו בתורתך שוב אינו צריך ״ נוסח הודוי ·
אנא אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך תפלתינו ואל תתעלם מלכינו
מתחנתינו שאין אנו עזי פנים וקשי עורף שנאמר לפניך צדיקים
אנחנו ולא חטאנו · אבל חטאנו אנחנו ואבותינו אשמנו בגדנו
גזלנו דברנו דופי העוינו והרשענו זדנו חמסנו טפלנו שקר
יעצנו רע כזבנו לצנו מרדנו ניאצנו סררנו עוינו פשענו צררנו
קשינו עורף רשענו שחתנו תעבנו תעינו תעתענו סרנו ממ
ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל
הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו מה נאמר לפניך יושב
מרום מה נספר לפניך שוכן שחקים הלא כל הנסתרות והנגלות
אתה יודע אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי אתה
חופש כל חדרי בטן ורואה כליות ולב אין כל דבר נעלם ממך ״
ואין נסתר מנגד עיניך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו ורחמים
שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח
לכל פשעינו ועל חטא שחטאנו לפניך בשגגה ועל חטא שחטאנו
לפניך בזדון ועל חטא שחטאנו לפניך בסתר ועל חטא שחטאנו ·

לפניך בגלוי ועל חטאים שאנו חייבין עליהן עשה ועל חטאים שאנו
חייבין עליהן לא תעשה ועל חטאים שאנו חייבין עליהן ~~שאנו חייבין עליהן~~
ועל חטאים שאנו חייבין עליהן קרבן ועל חטאים שאנו חייבין עליהן
מלקות ועל חטאים שאנו חייבין עליהן מיתה בידי שמים ועל חטאים
שאנו חייבין עליהן כרת ועל חטאים שאנו חייבין עליהם ארבע
מיתות בית דין חנק והרג שריפה וסקילה על הגלוים לנו ועל שאינן
גלויין לנו הגלויים לנו כבר אמרנום לפניך ושאינן גלויין לנו חטאנו
על כולם ואתה יודע כל הנסתרות ככת' הנסתרות לי"י אלהי' והנגלות
לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת כי אתה
סלחן לישראל ~~בכל העולם~~ ומחלן לשבטי ישורון ומבלעדיך אין לנו
מלך מוחל וסולח. אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו ש
שנוצרתי כאילו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי.
הרי אני לפניך י"י אלהי ככלי מלא בושה וכלמה יהי רצון מלפניך
אלהי שלא אחטא ומה שחטאתי מרוק ברחמיך הרבים אבל לא
על ידי יסורין יהיו לרצון אמרי פי וכו' כסדר הזה מתודה
בערבית ושחרית ומוסף ומנחה בין יחיד בין שליח צבור והיחיד
אומר ודוי זה אחר תפלתו אחר שגומר שים שלום קודם שיפסע
שלש פסיעות ושליח ציבור אומרו באמצע ברכה אמצעית קודם
שיאמר אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו וכו' מתודה כסדר
הזה ואחר כך אומר מחול לעונותינו ביום צום הכפורים וכו'
בנעילה מתודה כסדר הזה ואומר מה נאמר לפניך יושב מרום
מה נספר לפניך שוכן שחקים כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו
עצמו מלספר מה אנו מה חיינו מה חסדינו מה צדקינו מה
ישעינו מה נאמר לפניך י"י אלהינו הלא כל הגבורים כאין לפניך
ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל

כי כל מעשינו תוהו וימי חיינו הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמ׳
אין כי הכל הבל. אבל אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לא
לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך ותתן לנו
ײ אלהינו את יום צום הכפורים הזה קץ מחילה לכל עונותינו
למען נחדל מעשק ידינו ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם
כדבר של׳ דרשו ײ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו
ואיש און מחשבותיו וישוב אל ײ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.
ואתה אלוה סליחות טוב ומטיב חנון ורחום ארך אפים ורב חסד
מרבה להטיב רוצה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן
של׳ חי אני נאם ײ אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע
מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישר׳
השיבנו וקבלנו ומחולנו וסלח כגודל חסדך יהי לרצון אמרי פי׳

נוסח ברכת המזון

ברוך אתה ײ אלהינו מלך העולם הזן את
העולם כולו ברחמים וטובו הגדול לא חסר לנו ואל יחסר לנו בטוב בחסד
לעולם ועד כי הוא זן ומפרנס לכל כאמור פותח את ידך ומשביע
לכל חי רצון ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא ב״א ײ הזן
את הכל. נודה לך ײ אלהינו ונברכך מלכינו כי
הנחלתנו והנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית
ותורה חיים ומזון. על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית
עבדים על תורתך שלמדתנו על חוקי רצונך שהודעתנו על
כולם ײ אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור ואכלת
ושבעת וברכת את ײ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך
אתה ײ על הארץ ועל המזון. רחם ײ אלהינו על ישר׳
עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ועל הבית

הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ומלכות בית דוד משיחך תחזיר
למקומה בימינו ובנה את ירושלם בקרוב כאשר דברת ברוך אתה
יי בונה ברחמיו את ירושלם אמן. ברוך אתה יי אלהינו
מלך העולם האל אבינו מלכינו אדירנו בוראינו קדושנו קדוש יעקב
המלך הרחמן הטוב והמטיב אשר בכל יום ויום ~~הוא המטיב עמנו~~
הוא גומלנו חן וחסד ורחמים וכל טוב הרחמן ~~ישתבח בשמים~~
~~ובארץ הרחמן~~ ישתבח לדור דורים הרחמן יתפאר לנצח נצחים
הרחמן יפרנסנו בכבוד הרחמן יזכינו לימות המשיח ולבנין בית
המקדש ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו
לדוד ולזרעו עד עולם כפירים רשו ורעבו ודורשי יי לא יחסרו כל
טוב הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו.

המפטיר בנביא מברך לפניה ב"א יי אמ"ה

אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם
הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו
ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק. ומברך לאחריה.
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק
בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר ומקיים אשר כל
דבריו אמת וצדק נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך
ודבר מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל נאמן אתה ברוך אתה
יי האל הנאמן בכל דבריו. רחם על ציון כי היא בית חיינו
ולעגומת נפש תנקום נקם מהרה בימינו. ותבנה אותה מהרה
ברוך אתה יי בונה ירושלם. את צמח דוד מהרה תצמיח
וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יי מגן דוד. על
התורה ועל הנביאים ועל יום המנוח הזה שנתתה לנו יי אלהינו
לקדושה לכבוד ולתפארת על הכל אנו מברכין את שמך

ברוך אתה יי מקדש השבת. וביום טוב הוא אומר ועל יום
טוב מקרא קדש הזה שנתתה לנו לששון ולשמחה ברוך אתה יי
מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב כולל שניהן
וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. כנוסח שהוא חותם
בתפלה בברכה אמצעית באותו היום כך הוא חותם בברכה
אחרונה זו. העניינות שנהגו רוב
העם לקרות מן הנביאים בכל שבת ושבת ומפטירין בהן אלו הן.

בראשית. הן עבדי אתמך בו עד אלה הדברים
עשיתים ולא עזבתים בישעיה.

אלה תולדות נח. רני עקרה לא ילדה בישעיה עד הטו
אזנכם ולכו אלי.

לך לך. ואל מי תדמיוני ואשוה עד אני יי אענם אלהי
ישראל לא אעזבם בישעיה.

וירא אליו. ואשה אחת מנשי וכו' עד ותשא את בנה ותצא
במלכים.

ויהיו חיי שרה. תחלת מלכים עד יחי אדוני המלך דוד לעולם

ואלה תולדות יצחק. משא דבר יי אל ישראל ביד מלאכי
עד וערבה ליי וכו' בתרי עשר.

ויצא יעקב. ועמי תלואים למשובתי עד ומביא העלה
וכו' בתרי עשר.

וישלח יעקב. חזון עובדיה עד סופו ספרן בתרי עשר.

וישב יעקב. על שלשה פשעי ישראל וכו' עד אריה
שאג מי לא יירא וכו' בתרי עשר.

ויהי מקץ. ויקץ שלמה והנה חלום עד ויהי המלך שלמה
מלך על כל ישראל במלכים.

ויגש אליו · ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכו׳ עד וידעו הגוים
כי אני יי׳ וכו׳ ביחזקאל ·

ויחי יעקב · ויקרבו ימי דוד למות וכו׳ עד ושלמה ישב על
כסא דוד וכו׳ במלכים ·

ואלה שמות · בן אדם הודע ישראל את וכו׳ עד ויצא לך
שם בגוים וכו׳ ביחזקאל ·

וארא · ולא יהיה עוד לבית ישראל לסלון ממאיר וכו׳ עד
ביום ההוא אצמיח קרן וכו׳ ביחזקאל ·

בא אל פרעה · משא מצרים וכו׳ עד אשר ברכו יי׳ צבאות בישעיה

ויהי בשלח · שירת דבורה מן ויכנע אלהים ביום ההוא וכו׳ עד
ותשקט הארץ ארבעים שנה

וישמע יתרו · בשנת מות המלך עזיהו וכו׳ עד למרבה
המשרה וכו׳ בישעיה ·

ואלה המשפטים · הדבר אשר היה אל ירמיהו וכו׳ עד לא יכרת
איש ליונדב בן רכב וכו׳

ויקחו לי תרומה · ויי׳ נתן חכמה לשלמה וכו׳ עד ושכנתי
בתוך בני ישראל וכו׳ במלכים

ואתה תצוה · הגד את בית ישראל וכו׳ עד ורציתי אתכם
וכו׳ ביחזקאל ·

כי תשא · ודבר יי׳ היה אל אליהו וכו׳ עד וירכב אחאב
וילך יזרעאלה · במלכים ·

ויקהל · וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר ·
עד ותתם מלאכת העמודים במלכים ·

ואלה פקודי · ויעש חירם את הכיורות וכו׳ במלכים
עד והפתות לדלתות הבית הפנימי וכו׳ במלכים

ויקרא ·	עם זו יצרתי לי וכו' עד כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו וכו' בישעיה ·
צו את אהרן ·	עולותיכם ספו על זבחיכם וכו' עד כי באלה חפצתי נאם ה' · בירמיה ·
ויהי ביום השמיני ·	ויוסף עוד דוד את כל בחור וכו' עד כל אשר בלבבך לך עשה בשמואל ·
אשה כי תזריע ·	איש בא מבעל שלשה וכו' עד וילך מאתו כברת ארץ במלכים ·
זאת תהיה ·	ויאמר אלישע וכו' וארבעה אנשים וכו' ומדלג עד ולא השליכם מעל פניו וכו' במלכים
אחרי מות ·	התשפט התשפט וכו' עד ונחלת בך לעיני גויים וכו' ביחזקאל ·
קדושים תהיו ·	באו אנשים מזקני ישראל וכו' עד צבי היא לכל הארצות ביחזקאל ·
אמור אל הכהנים ·	והכהנים הלויים בני צדוק וכו' עד כל נבלה וכו' ביחזקאל ·
בהר סיני ·	ה' עוזי ומעוזי ומנוסי וכו' עד רפאני ה' וא בירמיה ·
אם בחקותי	הנבא על רועי ישראל וכו' עד והצלתים מיד העובדים בהם ביחזקאל ·
במדבר סיני ·	והיה מספר בני ישראל וכו' עד וארשתיך לי באמונה וכו' בתרי עשר ·
נשא ·	ויהי איש אחד מצרעה וכו' עד ויגדל הנער ויברכהו ה' · בשופטים
בהעלותך	רני ושמחי בת ציון וכו' עד ידי זרובבל יסדו וכו' בתרי עשר ·

ביהושע

שלח לך · וישלח יהושע בן נון וכו׳ עד וגם נמוגו כל יושבי הארץ

ויקח קרח · ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל וכו׳ עד כי
לא יטוש יי׳ וכו׳ בשמואל ·

זאת חקת · ויפתח הגלעדי וכו׳ עד מימים ימימה וכו׳ בשופטים ·

וירא בלק · והיה שארית יעקב וכו׳ עד והצנע לכת עם אלהיך
בתרי עשר ·

פינחס · ויד יי׳ היתה אל אליהו וכו׳ עד ויקם וילך אחרי אליהו במלכים

ראשי המטות · ויתן משה למטה בני ראובן וכו׳ עד ויחלקו את
הארץ ביהושע ·

אלה מסעי · אלה הנחלות וכו׳ עד ויתנו בני ישראל ללוים ביהושע

אלה הדברים · ואלה הדברים אשר דבר יי׳ אל ישראל ואל יהודה וכו׳
עד והייתם לי לעם בירמיה ·

ואתחנן · ואתפלל אל יי׳ אחרי תתי וכו׳ עד שדות בכסף יקנו וכו׳
בירמיה ·

והיה עקב · הלך וקראת באזני ירושלם וכו׳ עד והתברכו בו גוים
ובו יתהללו בירמיה ·

ראה אנכי · הנה ימים באים נאם יי׳ והקימותי לדוד צמח צדיק וכו׳
עד אם יסתר איש במסתרים · בירמיה ·

שופטים · ויהי כאשר זקן שמואל וכו׳ עד ויאמר שמואל אל אנשי ישראל וכו׳

כי תצא · ויאספו פלשתים את מחניהם וכו׳ עד ויהי דוד לכל
דרכיו משכיל ויי׳ עמו בשמואל ·

והיה כי תבוא · אז יבנה יהושע מזבח ליי׳ עד ולא היה כיום ההוא וכו׳

אתם נצבים · ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל וכו׳ עד כרמים
וזיתים אשר לא נטעתם וכו׳ ·

האזינו · ולקחתי אני מצמרת הארז וכו׳ עד והשיבו וחיו וכו׳
ביחזקאל

וזאת הברכה׳ ויהי אחרי מות משה עבד יי׳ וכו׳ ומדלג עד
ויהי יי׳ את יהושע וכו׳ ///

כל שבת שקורין בה שתי פרשיות מפטירין בה מענין פרשה אחרונה
וזה הוא המנהג ברוב המקומות׳׳ וכן נהגו רוב העם מפטירין לדיוק
בנחמות ישעיה מאחר תשעה באב עד ראש השנה׳ בשבת שאחר
תשעה באב. נחמו נחמו עמי וכו׳ בשניה ותאמר ציון עזבני יי׳ וכו׳
בשלישית עניה סוערה וכו׳ ברביעית אנכי אנכי הוא מנחמכם
בחמישית רני עקרה לא ילדה׳ בששית קומי אורי כי בא אורך
בשביעית שוש אשיש וכו׳ ברוך הנותן ליעף כח׳׳
וכתב יפתח בר שלמה הלוי הפרנס נ״ע

חזית פי רבינו משה הגאון ז״ל
מן קול חננאל בן כראתה

גביר נעדר בחכמי דת כמותו והוא גדול והוסיף על גדולתו
והוא יחיד בלתה אל ומלאך אלהים הוא בתלמודו ותורתו
ירא האל מקורא מנעוריו ומי יעריך ומי יוכל להשוותו
שמו משה ומלוכתו כמשה וחבורו כאור שמש בעת צאתו
כירח שמו יכון והאל יחייהו בקרוב אחרי מותו
ואם תאמרו מי זה אשר חבר חננאל הוא שאהב אותו
ולא יכול ~~לחבר~~ להשיג מקצת שבחו אלא לפי קטן דעתו ועניותו
ומאל ישאל גדולה עמוקות להטיב אחריתו ומתחלתו
למען שלשה אבות גדולים אשר אתם לכל כרת בריתו

186

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף

למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך
וענני

[illegible]

תתק א

MS. Huntington 80. (Kept as ~~Arch. F. d. 6.~~ Arch. Oad. 5)

Printed notices of this MS. occur in

S.C. 6011.

Quarto Catal. xii (Hebr.) no. 577.

Macray, Annals of the Bodleian, p. 162.

See also

Readers are asked to report additional sources of information to one of the Sub-Librarians.

(Maimonides's signature appears on fol. 165 recto.)